

TABÁK ANDRÁS

Egy igaz Szodomában

Válogatott kisregények és elbeszélések

**Zrínyi Katonai Kiadó
Budapest, 1985**

© Tabák András, 1985

ISBN 963 326 858 3

A szerző írja új kötetéről:

„Novellákat, elbeszéléseket és két kisregényt tartalmaz ez a kötet. Részint már megjelenteket, részint még nem publikáltakat. Tematikus válogatás lévén, azokat az – alig kevesebb, mint huszonöt esztendő alatt született – írásaimat gyűjtöttem össze,

amelyek mindegyike, valami mód, a háborúhoz kötődik: vagy a gyermekkoromat döntően meghatározó konkrét világháborúhoz vagy a háborúhoz általában, értve ezt úgy, hogy háború a történelem egész folyamán mintegy próbaköve (is) volt az emberségnek, a helytállásnak, az erkölcsnek. Nagyon igaznak tartom, hogy .az író dolga többnyire nem az, hogy elmondja, mi történt, hanem inkább az, hogy feltárja és ábrázolja: hogyan is történt – ez persze eleve föltételezi, hogy ismeri a történeteket, mi több, a történeteknek nem csupán a felszínét vagy jelenségegyüttesét, hanem meghatározó benső lényegét, sokféle összefüggését is. Manapság, amikor hovatovább két emberöltőnyi távolságba kerülünk a második világháború korszakától, azaz olyan veszedelmes távolságba, hogy nemzedékeknek immár személyes emlékek-élményük nincs és nem lehet róla, ismereteik pedig e korszakról megdöbbenően fogyatékosak (ennek ugyan nem kellene így lennie, de sajnos, mégis így van) bizonyos vagyok benne, hogy korántsem felesleges, hanem éppenséggel nagyon is szükséges az egykor történeteket a maguk felülmúlhatatlan borzalmában – vagyis igaz valóságában – felmutatni. Már csak azért is, mivel egy egész nemzedék genezise rejlik azokban az években. Azé a nemzedéké (és 1938-ban születtként, magamat is ide sorolom), amely gyermekfővel élte meg a háborút, s amely méltán nevezhető a felszabadulás első generációjának, hiszen iskolába – különböző okok miatt – csak 1945-ben került. És nem akad, nem akadhat e generációból senki, akin a háború, a nyilasuralom, majd a felszabadulás ne hagyott volna döntő módon nyomot tudatában, érzelmeiben, ösztöneiben, idegzetében, későbbi felnőtté érlelődésének egész folyamatában. Ez nem is lehetett volna másként. Hiszen a háború évei, a magyarországi fasizmus hónapjai, melyekben a végnapjait élő, régi rendszer természete kulminált, egy közelgő, elkerülhetetlenül társadalomváltás előestje volt egyben.

E gondolatok jegyében ajánlom válogatott kötetemet az olvasók figyelmébe, bízva abban, hogy megértik: olykor semmi sem fontosabb annál, hogy elkomorodjunk, és kellő komolysággal vegyük szemügyre, voltaképpen mi is áll mögöttünk, mi mindenben volt részünk, és merre kell további utunkat irányítanunk.”

Tabák András eddig megjelent könyvei

Szól a sziréna (elbeszélések, 1960)

Gúzsbakötve (regény, 1961)

Kakas Aszklépiosznak (elbeszélések, 1963)

Sargasso tenger (regény, 1965)

Átmeneti emberek (regény, 1981)

Tegnapi és tegnapelőtti történetek (elbeszélések, 1982)

Fegyvert s bátor szívet (válogatás hat évszázad magyar katonaverseiből, 1984)

Karácsonyi ének (kisregény, 1984)

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

I.

Gyermekzsúr az altábornagyéknál

1.

Egy májusi reggel ment el apa katonának, egy májusi vasárnap reggelén, mert jól emlékszem, még mondta is kis nevetéssel anyunak, hogy ilyen gyönyörű szép májusi reggelen, amikor még a mi öreg, szürke körúti bérházunk is csupa illat és csupa fény, sokkal kellemesebb dolgokat is el tudna képzelni annál, semhogy bevonuljon, és a vasárnap is biztos, hiszen én főleg amiatt furcsállkodtam magamban, hogy éppen vasárnap megy el katonának, amikor úgy illenék, hogy templomba menjen az ember, nem pedig háborúba, vagy ha templomba nem is – mert hát az igazat megvallva, apu templomba nemigen járt –, még inkább úgy illenék, hogy kirándulni vigye a gyereket a Zugligetbe vagy a Hármashatár-hegyre, ahol mindig tormás virslit ettünk a vendéglő teraszán, s közben a karcsú, hófehér vitorlázórepülőket néztük, vagy hogy kiruccanjon vele a vurstliba meg az angolparkba, és felüljenek a hullámvasútra, a repülőre és az óriáskerékre, no meg persze a dodzsemre, sőt a dodzsemre kétszer is, mert vitathatatlanul az a legjobb és a legérdekesebb.

De hát, mindez csak álom volt. Annak is túl szép.

Ödöngtem a lakásban, szörnyen egyedül voltam. Nem volt semmi, de semmi, ami megvigasztalhatott volna. Még az sem, hogy anyu nem vitt el az óvodába. Amióta apu elment, egyszer sem vitt el. Ő reggelente, ahogy azelőtt, a hivatalba indul, de engem nem költ fel. Kedvemre lustálkodhatok az ágyban.

Csakhogy mit ér az egész? Elmúlik a délelőtt, a délután, de apu már nem jön haza a munkából, nem visz el sétálni, nem játszik velem, és este mesélni se fog. Anyu pedig ugyan hiába is hív sétálni meg játszani! Vele nem lehet alkonyaikor összevissza csatangolni a Körúton, rósejbnit ropogatni az Oktogonon és nézni közben odafenn a villanyújságot, vagy elácsorogni a Glóbus Nyomda előtt az Aradi utcában, ahonnét harsány hangú rikkancsok rajzanak ki, hónuk alatt az esti újsággal, vele nem lehet sem kavicsot rugdosni, sem fütty versenyt rendezni az Andrássy út sétányán, vele csak illedelmesen, jólnevelt, fehérharisnyás, fehércipős kisfiú módjára lehet sétálni, márpedig annál unalmasabb és győzelmesebb dolog aligha létezik a világon. És játszani se lehet vele igazán. Örökösen veszekszik, azt állítja, hogy a társasjátékban csalok a dobókockával, és csalok a lottójátékban is, meg kártyázás közben is. Ha ő nyer, akkor persze sosincs csalás a dologban, de ha én nyerek, az mindig gyanús. Aztán meg apuval mindig remekül fel lehetett forgatni a lakást, akár kalózkapitányosdit játszottunk, akár a hatalmas doboz építőkockát szedtük elő. Anyu hallani sem akar holmi kalózzjátékról,

az építőkockák láttán pedig nyomban idegesség fogja el, és percenként megfenyeget, hogy letöri a derekamat, ha rendetlenséget csinálok.

Mi értelme most már, hogy eltelik a délelőtt, aztán a délután? Apu nem jön. Hogyan is jöhetne? Réges-rég ott van már abban a messzi faluban, ahol – mert hisz olyan messzi-messzi van – nem is magyarul beszélnek az emberek, és ahol mindenki bort iszik, mert az egészben az a legérdekesebb, mesélte az indulása előtt apu, hogy ott három falu van egymás mellett, Bor, Sör, Pálinka, s ő azért megy éppen a Bor faluba, mivel ő a bort szereti a legjobban. Igen, most már biztosan ott van, ide-oda jár a katonaruhájában, puskával a vállán (de lehet, hogy pisztolya is van, amilyen keresztapának), és biztosan naphosszat lövöldöz. Lövöldöz kedvére, és talán nem is gondol rám.

Elszomorított a gondolat, bár az igazat megvallva, nem tudtam elhinni, hogy ne jutnék eszébe. Meglehet, most is éppen rám gondol. Meglehet, neki is a kalózkapitányosdi jár az eszében, meg a sok vidám esti kóborlás a Körúton, és ugyanolyan szomorú, mint amilyen én vagyok.

De talán a szomorkodásnál is rosszabb az unalom. Milyen egyhangúan tud eltelni egy nap!

Délelőtt még csak örültem kicsit, hogy nem kellett aznap sem óvodába mennem. Gomboztam, társasjátékoztam egymagamban. Van egy társasjátékom, aminek furcsa neve van: *Ne nevens korán*. Ezt szeretem a legjobban. Színes bábuk rohangásznak körbe a táblán, s ha egyik utoléri a másikat, kiüti. Mind a hat színnel játszottam. Elmulattatott egy darabig. Mindig a piros bábuk nyertek, mert nekik segítettem. Ami igaz, igaz: csalni szoktam a dobókockával. Azután meguntam a társasjátékot és leültem a pianínóhoz. Csépeltem a billentyűket, rettentő zenebonát csaptam, de az sem volt érdekes.

Később felkapaszkodtam az ablakpárkányra, és a harmadik emeleten labdázó gyerekeket nézegettem.

Négykézláb mászkáltak a folyosón, guggolva szökdécsellek, egymás lába között próbáltak átgurítani egy zöld gumilabdát. Nem volt valami szórakoztató játék. Lerítt róluk, hogy szörnyen unatkoznak. Ráadásul csendben, illedelmesen kellett labdázniuk, mert Horváth bácsi, a nagybajszú vasutas kiszólt nekik, hogy ne lármázzanak, mert ő éjszaka dolgozik, és aludni akar. Ezt nagyon erős, ordító hangon mondta, miközben az ujjával fenyegette őket, és a gyerekek ijedten pislogtak. Lármázás nélkül persze a legérdekesebb játék sem ér sokat.

Csendes volt a ház. Sehol se szólt a rádió, a gangon nem Vicsorogtak kint a nénik, tereferélgetve, mint máskor, és az első emeleten lakó öreg zenész sem hegedült. De még Négerke, a Steinék kutyája sem ugatott. Úgy látszik, Stein néni magával vitte bevásárolni.

Csendes volt a ház, és csupa, csupa ételszag. Az udvar, a kőiben futó folyosók mind megteltek ezekkel az illatokkal: siilt hús-szaggal, hagymaszaggal, főzelékszaggal. Káldyéktól ko/.maszag szállt ki. Ettől egészen elment az étvágyam.

Később elnézegettem Ruffék cselédlányát, az Irént. Babos kendőben sürgött-forgott szemben, odaát a konyhában. Láttam, hogy lekap valamit a sparherdről, megégeti az ujját, fél lábon ugrálni kezd, és fájós kezével megfogja gyorsan a fülcimpáját. Ez mulatságos volt. Kuncogtam. Irént különben is szerettem. Jóban van Vilmával, a mi lányunkkal, s velem is összebarátkozott. Vilma azt mondja rá: kis ugra-bugra. Irén tényleg kapkod, szeleburdiskodik, és szüntelenül beszél, de oly sebesen, hogy szavát sem érteni. Pedig nekem valószínűleg kedveseket mondhat, mert a végén mindig felkap, összecsókol és csárdást jár velem. Sőt egyszer azt mondta, Vilma is hallotta, ha

megnövök, egészen bizonyosan szerelmes lesz belém.

Ez felette hízelgett nekem. Rögön elmeséltem a többi gyerekeknek a gangon, főleg a lányoknak, hadd bosszankodjanak. Amúgy is mindig csúfolom őket, *kisasszonyok*, mondom nekik, ami szerintem rendkívül sértő, s amin ők csakugyan mérgelednek. Bosszankodtak is, amikor eldicsekedtem Irénnel, de úgy tettek, mintha nem hinnék az egészet. Irigykedtek. A fiúk is irigykedtek, csak a kövér Ruff Karcsi derült fel. Azt tanácsolta, ha megnövök, tényleg vegyem feleségül Irént, mert akkor odaköltözhetek hozzájuk a kisszobába, és egész nap együtt játszhatunk.

Csábító ajánlat volt. Az egész házban Ruff Karcsinak vannak a legszebb játékaik. Telidesteli a szobája pompásnál pompásabb dolgokkal: Märklin-vasút, hatalmas várkastély bástyákkal, ágyúkkal, katonákkal, de még egy nagy futballpálya is van, olyan játékosokkal, akiknek meg kell nyomni a fejét, s akkor lábukkal elrúgják a csöpp labdát. És hát a Märklin-vasút!... Pici lámpák világítanak a mozdonyon, és a vonat alagúton, híd alatt szalad át, váltókon kattog, s ha pirosat jelez a szemafor, magától megáll. Csuda érdekes!

Ruff Karcsi tanácsa szörnyen tetszett, és az első alkalommal megkérdeztem Vilmát, hogyan kell feleségül venni Irént? Vilma nevetett, lisztes kezével megpaskolta az arcom, és azt mondta, kicsi vagyok én még ahhoz, ilyen korban nem szokás megnősülni, s különben is, súgta a fülembe, Irénnek múltán udvarlója, egy katona, aki minden vasárnap meglátogatja.

Ebből arra következtettem, hogy a katona akar a kisszobába költözni, Ruff Karcsi villanyvasútjával játszani, és mélységesen felháborodtam.

– Majd levágom én annak a katonának a fejét!

Csípőre tettem a kezem, dobbantottam, ahogy Horváth bácsi teszi, ha ráförmed a gyerekekre. Azt képzeltem, most én is ugyanolyan dühös és félelmetes vagyok, mint ő. Csak az volt a baj, hogy sehogy se sikerült olyan goromba, vastag hangon beszélnem.

– Az a katona felnőtt, erős ember ám – óvott Vilma.

– Bánom is én! Kihozom a kardomat és belédöföm.

Vilma hallgatott egy darabig, mint aki latolgatja, csakugyan elbánnék-e az Irén katonájával, majd csendesen megszólalt:

De hát maga, Gáborka, úrigyerek. Az Irén meg cselédlány. A mamája se egyezne bele.

Ez igaz, szontyolodtam el.

Anyu valószínűleg nem engedné meg, hogy elvegyem Irént. Még azt se látja szívesen, ha beszélgetek vele. Anyu nem szereti, ha cselédlányokkal beszélgetek, és csibészekkel játszom. „Te úrigyerek vagy – köti a lelkemre unos-untalan. – Nem engedem, hogy hozzászokjál a ganghoz, meg mindenféle utcakölykökhöz.”

Bárhogy fáj a szívem, a viciné fiát, a himlőhelyes Csőrit is kerülnöm kell. Pedig ő szörnyen imponál nekem. Már egészen nagy fiú, erős, verekedős, és két ujját a szájába dugva úgy fütyül, hogy az ember elsárgul az irigységtől. Amikor egyszer játszani hívott a hátsó lépcsőre, sajnos, meg kellett mondanom neki, hogy ő csibész, én meg úrigyerek vagyok, és nem játszhatunk együtt.

Nagyon dühös lett.

Hülye vagy – vágott mellbe, és kiköpött. – Kis selyempubi...

Nem a mellbevágás fájt, nem is a *selyempubi*, amiről egyébként is csak amúgy homályosan sejtettem, hogy sértő; az fájt szörnyen, hogy a többi gyerek barátkozhat, vígan játszhat vele, én meg csak az ablakból figyelhetem őket sóvárogva.

És akkor Vilma is ugyanazt mondja, amit anyu: *úrigyerek!*

– De én szerelmes vagyok Irénbe! – kiáltottam fel elkeseredetten, mert a villanyvasutazásról sehogyan sem akartam letenni.

– Az más – bölintott komolyan Vilma. – Ha szerelmes belé, Gábor, az más. Akkor az anyukája sem tehet semmit ellene.

Ebben azonban Vilma tévedett.

Mert az igaz ugyan, hogy apunak semmi kifogása se volt a tervem ellen, s még arra is kioktatott, hogyan szokás valakinek megkérni a kezét, anyu azonban erélyesen leintett: ne majomkodjam, s azzal fenyegetett, hogy egy hónapig nem enged moziba, ha megtudja, hogy Irénnel barátkozom.

Hát, így álltam Irénnel. Sajnos, ő is egész délelőtt dolgozott, vele sem lehetett beszélgetni.

Az ablakban is hamar eluntam magam.

Ezen a napon azonban hosszas könyörgéssel rá lehetett venni Vilmát, hogy néhány gyereket beengedjen hozzánk. A szomszédunkban lakó ikrekkel vagyok jóban, s néha feljön a második emeletről Bucsek Janó, egy szőke, vézna kisfiú, aki sokat betegeskedik és rettentően buta. És persze mindig bejöhét Ruff Karcsi, mert neki mérnök a papája, és ezért – anyu szerint – úrigyerek, pedig én egyáltalán nem szeretem.

Egyébként máskor is többnyire így, öten játszogatunk. Az építőkockákból várost építünk, házakat, templomot, mozit, utcai vécét. De Ruff Karcsi egykettőre megunja az egészet, és szétrugdálja a várost. Erős, kövér, verekedős fiú. Beleköt valakibe, és elpáholja. Legtöbbször Bucsek Janót. Szegény Janó motyog valamit, mert ő mindig csak halkán, ijedten mer beszélni, de Ruff Karcsi máris felpattan, és megragadja a mellén az inget.

Mit mondtál? – horkan fel dühösen. – Azt mondtad, hogy hülye vagyok?

– Nem is szóltam – hebegi Janó. – Isten bizony, én semmit se mondtam.

– Hazudsz! Hazudsz! – kiabálnak már az ikrek is, akik alig várják a verekedést. – Még azt is mondtad, hogy a Ruff mamája hülye!

Ruff Karcsi mellbe vágja a kis szőkét, aki nagyot nyekkenve hanyatt esik. Akkor ráugrik, üti, pofozza, gyomrozza, hátracsavarja a karját, miközben az ikrek viháncolnak a gyönyörűségtől.

– Üsd! Üsd! Hajrá, bunyó! – üvöltik, azzal ők is rávetik magukat Janóra.

Én hallgatok, nem szólok, pedig sajnálom szegény Janót. Igazán semmi rosszat nem tett, és könnyes, rémült arccal túri, hogy püföljék. Nézni is rossz, amikor Ruff Karcsi a karját csavarja. Szólni azonban nem merek. Én is félek Rufftól. Sokkal erősebb nálam, és ki tudja, ha rászólnék, talán engem is elpáholna. Csak azt nem értem, miért szeret úgy verekedni? Hiszen a papája néha úgy elnászpángolja, hogy borzasztó. Neki aztán tudnia kéne, hogy fáj a verés!

Gyűlölöm, sírni tudnék haragomban.

– Na, te suszter! – kiált Ruff Karcsi, amikor megunja a verekedést és leszáll a Janó hasáról. – Fogod-e máskor mondani, hogy hülye vagyok?

– Nem, soha többé – hüppögi Janó.

Az ikrek neveltükben a földön hemperegnek, és torkuk szakadtából üvöltik:

– Suszter! Suszter!

Janót azért csúfolják így, mert cipész a papája. A Zichy Jenő utcában van egy kis műhelye, ahová mi is gyakran viszünk talpalnivalót. Ugyanolyan kicsi, félénk ember,

mint a fia. Kétrét görnyed, hajlong, úgy mondogatja anyunak: „Alászolgája, nagysasszony! Csókolom a kezét, drága nagysasszony!...” Mindig a földet nézem, egyik lábamról a másikra állok, annyira szégyellem ilyenkor magam.

Ruff Karcsi megfogja Janó nyakát, térdre kényszeríti és ráivali:

– Mondd utánam, suszter! Isten bizony, esküszöm, hogy soha többé nem leszek rossz, és soha többé nem mondom neked, hogy hülye vagy. Kérlek, hogy bocsáss meg nekem.

És Janó csendesen elszepegi a bocsánatkérést, s legvégül, amikor Ruff odadugja az orra alá a kezét, engedelmesen megcsókolja. Nem fér a fejembe, hogy minek jön ide a Janó, és miért akar folyton velünk játszani, amikor jól tudja, hogy Ruff Karcsi a végén úgylis elagyabugyálja.

Ám egyik nap váratlan dolog történt.

– Azt mondtad, hülye vagyok? – pattant fel Ruff Karcsi úgy, mint máskor, s mielőtt Janó megmukkanhatott volna, már pofonütötte.

Ekkor éles hang csattant fel az ablak felől.

– Nem igaz! Szégyellő magad!

Tátott szájjal fordultunk arra.

A gangról borzas hajú, nagy fekete szemű fiú nézett be.

– Semmit se mondott!

Ezt a fiút Steinnek hívták. Úgy hívták: Stein Gyuri. Alattunk, a harmadik emeleten lakott, és én nem szerettem. Ha összetalálkoztunk a lépcsőházban, mindig gúnyosan rám nevetett.

– Szervusz, Novák. Még mindig selyempubi vagy?

– Mi közöd hozzá? – mondtam dühösen, sejtve, hogy ezt Csóritól szedhette, s kiöltöttem a nyelvem. – Te meg csibész utcakölyök vagy.

Mindannyiszor úgy éreztem, hogy belém akar kötni. Tőle is féltém egy kicsit, mert nagyobb volt nálam, már rég iskolába járt. Csúfoltuk egymást, de a végén rendszerint megjelent a mamája, egy szótlan, szemüveges néni, és sietve bevonszolta a lakásukba.

Stein ott állt az ablakban és mérgesen nézett Ruffra.

– Mit bántod a kisebbet? De nagy hős vagy!

Elpirultam, hiszen Steinnek igaza volt.

Láttam, hogy az ikrek is megszeppennek és lesütik a szemüket.

– Azt csinálók, amit akarok – morogta Ruff, de már nem volt nagy a szája, riadtan pislogott. – Hagyj békén, mert megmondlak a papámnak.

De nagy hős vagy! – mondta újra Stein, és lebiggyesztette a száját.

Janó ekkor odaszaladt az ablakhoz, és rávisított Steinre.

Igenis, igaza van a Ruffnak! Igenis, csúnyát mondtam neki!

Az ikrek újból eltátották a szájukat, én is csak bámultam.

– A Ruff a barátom! – toporzékolt Janó. – Menj innen! lessék elmenni!

Stein szólni sem tudott.

Ruff Karcsi kárörvendően nevetett, és fület mutatott neki.

Menj innen, te zsidó! Hívom a papámat!

Megütötte a fületem ez a szó: *zsidó*.

Már sokszor hallottam, s tudtam, hogy csúnyát jelent, a rossz emberekre szokták

mondani. Láttam, hogy Steinnek megvillant a szeme. Azt hittem, mond valamit. De nem szólt, lehajtotta a fejét, és elsomfordált az ablaktól.

Az ikrek pedig az ablaknál ugráltak.

Hü-lye Stein! Hü-lye Stein! Meg-i-jedt a Stein!...

De én úgy vettem észre, hogy Stein egyáltalán nem ijedt meg. Már csak azért sem ijedt meg, mert nagyobb, erősebb Ruffnál, fél kézzel is elintézné. Bizonyára azért ment el, mert megbántódott. Megbántódott, hogy Ruff Karcsi azt mondta rá: zsidó.

Miért hagyta?, töprengtem. Miért nem felelte, hogy nem az? Vagy miért nem mondta ő is a Ruffra?

Eltöprengtem, és arra lyukadtam ki, hogy talán nem szeret csúnyán beszélni. Lehet, hogy nem is rossz fiú, és nem is utcakölyök. Hiszen Janót is meg akarta védeni.

2.

Érdekelni kezdett Stein.

Mi ketten még sohase játszottunk egymással. Anyu nem szereti őt. Tudom, mert ha találkoznak a lépcsőházban, és Stein köszön, anyu nem simogatja meg az arcát, nem beszélget vele, mint például Ruff Karcsival, el sem mosolyodik, csak éppen azt mondja: *szervusz*, és rá se néz. Egyszer, amikor Ruffékkal együtt Stein is be szeretett volna jönni hozzánk játszani, anyu elébe állt, és homlokát ráncolva rászólt:

– Előbb menj haza, mosd meg a kezed, az arcod, és csak azután gyere fel.

Stein azonban nem jött vissza. Akkor is megbántódott. Igaza volt, mert se a keze, se az arca nem volt maszatos, és anyu csak azért találta ki az egészet, hogy ne kelljen beengednie.

Más nem jutott az eszembe Steincről. Akárhogy törtem a fejem, semmi másra nem emlékeztem vissza.

De ezen a napon, amikor annyira elviselhetetlenül unatkoztam, ebéd után hallom ám Négerke vakkantását a folyosón.

Beszaladtam a hálószobába, és felkapaszkodtam a párkányra.

Négerke az ablak alatt állt, farkát csóválva, barátságosan nézett rám. Megpillantottam Steint is, amint egymagában golyózott a lépcsőháznál, a harmadik emeleten.

– Stein! – kiáltottam neki. – Gyere fel, beszéljünk!

Mogorván felém pillantott, a kezében tartott golyót még elgurította. Azután összeszedte a golyóit és felbaktatott.

– Mit akarsz? – kérdezte bizalmatlanul.

Zavarban voltam. Tényleg, miért is hívtam ide? Nem szeretem, ő meg biztosan haragszik rám.

– Unatkoztam – mondtam. – Nincs kivel játszanom.

– Akkor játssz egyedül!

Lelógattam a lábam a párkányról, a vállamat vonogattam.

– Nem szeretek egyedül játszani.

– Én mindig egyedül játszom. Egyedül a legjobb – felelte Stein, és rákoppintott Négerke orrára, mert az ágaskodott, ki akarta szedni markából a golyókat.

Nem mond igazat, gondoltam. Azért játszik egyedül, mert a többi gyerek nem játszik vele.

Ám ezt nem mondtam meg, hallgattam. Pedig jó lett volna tudni, hogy miért nem játszik vele más gyerek. Talán mégis csibész utcakölyök volna? De valahogy nem olyan, mint az utcakölykök. Tiszta az arca is, a keze is, rendes a ruhája. Az arca se durva, mint Csórié, aki tényleg nagy csibész. Stein csak barátságatlan, de nem látszik rossz fiúnak.

– Pedig én játszánék veled – néztem rá barátságosan. – Kettesben sokkal érdekesebb.

– Kis selyempubi vagy – dünnyögte Stein, aki még mindig Négerkével hadakozott. – Te csak másokkal tudsz játszani. Nincs fantáziád.

Haragudtam, hogy megint azt mondta: *selyempubi*, de kíváncsiságom erősebb volt. Mit jelenthet az, hogy *fantázia*?

Óvatosan megkérdeztem; pontosan ő sem tudta.

– Anyám szokta mondani, ha unatkozom. Azt mondja, hogy azért unatkozom, mert nincs fantáziám.

– Ha volna, akkor nem unatkoznál? Miért nem ad a mamád?

Lenézően végigmért.

Ostoba vagy. A fantáziát nem lehet csak úgy kapni. Az az emberben van.

Hallgattam és restelkedtem. Azzal vigasztaltam magam, hogy Stein már harmadik osztályos, nem csoda, ha többet tud nálam.

Nekem sincs fantáziám – vallottam be. – Egymagamban ón mindig unatkozom.

Hát persze, ez attól van. Attól, hogy nincs neked. De nekem már kezd lenni. Nem hiszed?

Dehogynem – bólintottam sietve.

Úgy játszom, ahogy akarok – dünnyögött. – Senki se szólhat bele. És azt gondolok ki, ami nekem tetszik.

– Mit szoktál kigondolni?

Stein Négerke fejére tette a tenyerét, és szelíden lenyomta a földre, hogy nyughasson már.

– Mindenfélét – felelte. – Most például golyóztam. Kitaláltam, hogy golyógurító világbajnokságot rendezek. Tudod, mi a világbajnokság?

Nem tudtam.

– Minden országból van egy versenyző, és aki a legügyesebben gurít, az a világbajnok. Most már érted? Minden versenyző én vagyok.

– Most már értem – bólintottam. – De azért mégiscsak unalmas lehet egy kicsit.

Ellenségesen pillantott rám.

– Nem!

Dicsekszik, gondoltam. Biztosan rossz neki, hogy senki se játszik vele, csak szégyellj bevallani.

Ezt se mondtam meg neki. Annál inkább nem, mert csúnyán és gyanakvóan méregetett.

– Én az apukámmal szeretek a legjobban játszani – szóltam egy kicsit szomorúan. – Ő nagyon jól tud játszani. Nem is hinnéd, mennyi mindenféle játékot tud!

– Hát, akkor miért nem játszol vele?

– Nincs itthon. Tudod, most háború van, és elment katonának.

Stein ekkor végre odébb zavarta Négerkét, és mogorván mondta: – Az én apám is elment.

– A tiéd is? – kiáltottam fel, és ettől hirtelen barátságot éreztem iránta. – A te apukád is katona? Gyere, ülj fel a párkányra, Stein.

Nem ült mellém, hallgatagon bámult rám. Láttam, akaratosan összeszorította az ajkát.

– Az én apukám vasárnap ment el – meséltem neki. – Nagyon sírtam, és kiabáltam utána az ablakból. A gyerekek kinevettek.

– Hülyék – dűnnyögte Stein.

Ez jólesett, hálásan pillantottam rá.

– És mi a te apukád? – kérdezte. – Tiszt?

– Nem tudom. Amikor elment, még katonaruhája se volt. A kirándulóruhájában ment, és hátizsákot vitt magával... Stein, mutasd meg a golyóidat.

Szótlanul letette a párkányra a golyókat, de nem lépett közelebb.

Szép golyói voltak, csupa üvegből. Csillogtak a napsütésben.

– Nekem is vannak golyóim – s leugrottam a párkányról, izgatottan keresgélni kezdtem a szekrényemben.

Találtam is négyet-ötöt, azután visszamentem az ablakba.

– Cseréljünk – ajánlottam. – Ezért a zöldért adok két pirosat.

Szerettem volna, ha cserél velem, holott a golyók nem is érdekeltek igazán. Csak szerettem volna, ha marad még egy kicsit, ha játszik velem. Ha megmondom, hogy az ő apukája is katona, anyu se fog haragudni rá, gondoltam.

Stein azonban nem szólt, cserélni sem akart. A golyókat nézegette a párkányon, és nem pillantott rám.

– Az én apám is vasárnap ment el – dűnnyögte. – Ő is hátizsákot vitt magával.

– Neki volt puskája? – kíváncsiskodtam. – Az én apukám azt mondta, hogy a puskát is meg a katonaruhát is csak ott kapja majd meg, ahová elutazott.

Stein fölemelte a fejét, különös lett a tekintete.

– Az én apám nem fog puskát kapni.

Kuncogtam.

– Az nem igaz, rosszul tudod. Minden katona kap puskát. Puska nélkül nem lehet valaki katona.

Ő nem katona – mondta, s láttam, remeg, legörbül a szája.

– Nem katona? Az előbb azt mondtad, hogy ő is elment...

– Igen, de nem katonának. Ő nem az.

– Hát mi?

Elfordította a fejét.

– Ő rab – suttogta. – Rendőrök és katonák fogják őrizni.

Riadtan meredtem rá, de ő nem fordult felém.

A Stein apukája rab? Alig tértem magamhoz. Apuval láttunk egyszer egy nagy, csukott autót, amiből valamiféle zebraruhás ember szállt ki, és rendőr kísérette. Apu azt mondta, hogy a zebraruhás ember rab, aki valamilyen bűnt követett el, lopott, csalt vagy megölt valakit, és most megbüntetik.

Óvatosan odébb húztam a golyóimat. Ki tudja, hátha Stein is lopós, és elcseni őket?

– A te apukád lopott? – kérdeztem nyugtalankodva.

– Hülye vagy! – És hirtelen rám nézett, fellobbant a szeme. – Nem lopott, semmi rosszat sem csinált. De most sok embert elvisznek rabnak. Olyan embereket is, akik semmi rosszat sem tettek. Elviszik őket falura, egy táborba és ott dolgozniuk kell. Apám elmondta.

Nem egészen értettem, mit beszél. De attól kissé megnyugodtam, hogy mégsem lopott az apukája.

– Akkor nem is rab az apukád – kezdtem vigasztalni.

– De igen, rab! Azért rab, mert be van zárva abba a táborba. Katonák őrzik. És állandóan dolgoznia kell. Azzal se törődnek, ha megbetegszik. Enni is alig kap. És ha meg akarna szökni, lelőnék.

– Aki nem lop, és nem csinál semmi rosszat, azt nem lehet bezárni.

Stein megint lehorgasztotta a fejét. A párkányt kapirgálta, s láttam, most már igazán mindjárt bőgni fog.

– Igenis, be lehet zárni – suttogta. – Most be lehet zárni. Apa behívót kapott, és el kellett utaznia. Egy faluba. Egy nagyon messzi faluba. Ott már nem is magyarul beszélnek az emberek. Úgy hívják: Bor.

– Hogy... hogy hívják? – kiáltottam fel. – Hová ment az apukád?

Nem akartam hinni a fülemnek.

– Borba – mondta Stein, és furcsán pillantott rám. – Úgy hívják: Bor. Mi bajod van?

Az üveggolyók a földön koppantak.

Rámeredtem Steinre, és hirtelen nagyon közel került hozzám az arca. Szédülni kezdtem és nagyon melegem lett.

– Odament... – suttogtam – ...az én apukám is.

Láttam, Stein szeme felcsillan, közelebb lép. Arcáról ellünt a szomorúság.

De azután már nem láttam az arcát. Csak a hangomat hallottam valahonnan messziről.

– Nem igaz! – kiáltottam. – Az én apukám nem rab! Nem igaz! Nem igaz... Nem...

És még mondani akartam valamit, de nem jött ki hang a torkomon.

Semmit se láttam már. Steint se, a labdázó gyerekeket se a harmadik emeleten. A hangukat se hallottam. Csak Négerke ugatását hallottam, meg azt, hogy nyílik az ajtó.

Vilma szólt mögöttem:

Gáborka, miért kiabál?... Gáborka, Uram Teremtőm! Rosszul van? Gáborka?...

De már az ő hangját is csak távolról hallottam.

Aztán csak csend volt.

3.

Ágyamban feküdtem, nagy, fehér párnák között. A nap éppen az arcomra sütött rá.

Úgy rémlett, régóta fekszem itt, de nem sokra emlékeztem, műi ezalatt történt.

Anyu ijedt, sápadt arcára emlékeztem, arra, hogy sikoltva szalad be, hogy a kezét tördeli, és beszél, beszél. Arról beszél, hogy ne higgyek Steinnek. De én tudom, hogy

Stein nem hazudott. Apu rab. Ott van, abban a táborban, ahol Stein apukája, és rendőrök őrzik, akik lelőnék, ha ki akarna jönni onnan. Déness doktor bácsi arcára is emlékszem. Szigorú, összeráncolt homlokkal hajol fölém. Vizsgál. Kis kalapácsosai üti a térdem. Kérdez valamit, de nem tudok válaszolni... És anyu megint, megint csak sír, s ez zavar, betapasztom a fülem... Azután, mintha Stein állna az ablakban, és befelé leskelődne. Felsikoltok, erre Stein eltűnik. Vilma fut be hozzám, ölelget, ringat, csitítgat... Nagy, csukott autót látok, és abból az autóból két rendőr kivezet egy zebraruhás embert. A zebraruhás ember apu. Amikor megpillant, lesüti a szemét. Én pedig zokogok, és dühösen kiabálok rá, hogy miért csapott be? Miért mondta, hogy katonának megy?...

Megráztam a fejem, szerettem volna megszabadulni ezektől a képektől. Nem akartam semmire, semmire se gondolni.

A napfény az arcomra hullt. Hunyorognom kellett.

Valaki felállt a szobában, lehúzta a rolettát. Azután egy arc hajolt fölém, és erre elmosolyodtam. Déness doktor bácsi is mosolygott. Sovány, barna arca már nem volt olyan szigorú és gondterhelt, mint előző nap. Jókedvű és mosolygós. Még a szemüvege is vidáman csillogott.

– No, fiatalember? – kérdezte recsegő hangon. – Jobban vagy-e már, barátocskám?

Bólintottam, és egyre csak mosolyogtam rá. Déness doktor bácsit nagyon szerettem. Mindig meggyógyított, s ha ő vizsgált meg, az sose fájt. Mindig azt mondja: fiatalember, amire igen büszke vagyok, tréfálkozik velem, és megengedi, hogy belefüleljek a hallókészülékébe. Ha ő itt van, nem eshet bajom.

– Ej, ej – csóváltatta a fejét. – így ráijeszteni szegény anyukádra. Micsoda dolog! Illik ez? Hiszen te már komoly emberke vagy, okos, bátor és sírni se szoktál, igaz-e?

Bólintottam.

Ő szigorú arccal rám tekintett, de a szeme, az nem volt szigorú. Letelepedett az ágyam szélére, és intett anyunak, hogy menjen ki. Ekkor láttam csak, hogy anyu az ajtóban állt eddig. Vörös volt a szeme a sírástól.

Örültem, hogy kimegy. Ő nem szereti, ha sírok, s ha valami bajom van, vagy bánt valami, nem hiszi el, és azt mondja: „Gabó, ne hisztériázz nekem!”, vagy azt mondja: „Kezdesz az idegeimre menni, fiam...”

A doktor bácsi sose mond ilyet, ő mindent megért. Ha felsebzem a lábam vagy játék közben kificamítom a kezemet, nem veszekszik. Csak csóválja a fejét, a homlokát ráncolgatja, mormog és jómadárnak szólít.

Most is azt mondja:

– Na, te jómadár... – és megfogja a csuklóm, az óráját nézi. – Fáj-e valamid? A fejed például?...

– Nem – felelem büszkén, mert tudom, a betegség szégyen. – Nem fáj semmi...

Eleresztli a kezem, és tovább vizsgál. Belenéz a torkomba, miközben nekem azt kell mondogatnom: *á-á-á*, megkopogtatja a hátamat, a mellemet, a csővel is hallgatózik, majd a hasamat nyomogatja sokáig – mindezt igen élvezem. Ő viccelődik közben, aztán megcsiklandoz, és visszaparancsol a takaró alá.

Hát, akkor beszéljünk egy kicsit – törülgeti meg a szemüvegét. – Mi történt veled, barátocskám? Mi a csuda volt ez?

Ismét felteszi a szemüvegét, és olyan kíváncsian pillant rám, ahogy például anyu soha.

Töviről hegyire mindenről beszámolok neki. Ő hallgat, a tekintete türelmes,

érdeklődő. Nem szakít félbe, egy szóval sem állít meg, csak mormog egyszer-kétszer valamit, bólogat vagy eltűnődik, s amikor befejezem a mesélést, kedvesen megütögeti az arcomat.

– Nnno – mondja. Gondolkozik egy kicsit, majd váratlanul megkérdi: – Mondd csak, hazudott már neked apukád? – s figyelmesen rám néz. – Ugye, hogy nem? Én tudom, hogy ő sohasem hazudik. Ha azt ígérte, hogy haza fog jönni, elhiheted neki.

Igaz, nem hazudik, gondoltam magamban. De hátha éppen most hazudott. Néha mindenki hazudik...

Mégis úgy teszek, mintha teljesen megbíznék abban, amit a doktor bácsi mond. Engedelmesen válaszolok:

– Igen, tudom, hogy nemsokára hazajön.

Na látod – mondja elégedetten. – Nem vagy te már holmi kisliú, aki egy ideig ne lehetne meg a papája nélkül.

Erre is csak azt felelem: igen. Pedig jól tudom, én még csak kisfiú vagyok, s azt is jól tudom, hogy a doktor bácsi csupán vigasztalni akar. Lehet, hogy apu már sose jön haza, hiszen a rabokat nem engedik el.

Legörbült a szám, éreztem, hogy remeg is egy kicsit, de bátor voltam.

– Mondd, doktor bácsi – kérdeztem. – Apu zebraruhában van?

Elcsudálkozott.

– Zebraruhában? Mi az ördögnek volna abban? Csíkos ruhában a rablók meg a tolvajok vannak. A te édesapád pedig nem rabló és nem tolvaj.

– De ő is rab – mondtam szomorúan. – A Stein megmondta, hogy az ő apukája egy táborban van, ahol rendőrök meg katonák őrzik. Ha ki akarna jönni onnan, akkor lelőnék. És ő ugyanott van, ahol az én apukám.

– Stein rosszul tudja – rázta meg a fejét a doktor bácsi. – Egyáltalán nem lőnék le, csak visszavinnék. Apukád pedig nem akar kijönni onnan, mert tudja, hogy csak akkor jöhet haza minél előbb, ha jól végzi a munkáját.

Hallgattam.

Az biztos, hogy apu jól végzi a munkáját. Apu nagyon ügyes, mindent megjavít és megcsinál. Ott is biztosan mindent ügyesen megcsinál, és akkor hamar hazajöhet.

– Doktor bácsi – szólítottam meg újra. – Azért ő nagyon rossz helyen van, ugye? Attól volt olyan könnyes és szomorú a szeme, amikor elment.

– Könnyes volt a szeme? – kérdezte Déness doktor bácsi, és komoly arccal rám nézett. Hallgatott egy pillanatig, majd a vállamra tette a kezét. – Apukád tényleg nincs jó helyen, Gábor – mondta. – Muszáj volt elmennie oda. Ha nem megy el, katonák jöttek volna érte.

Hallgattunk, nem fért a fejembe a dolog. Talán csak tévedés az egész! Lehetséges, hogy aput csak véletlenül hívták oda... Ezt szerettem volna megkérdezni, de nem maradt rá idő.

A doktor bácsi felemelte az államot, közlőrl nézett rám. A szemüvegen keresztül szeme nagyon nagy volt, nagyon szürke, és a tekintete erős.

– A te apukád, Gábor, nagyon jó ember – mondta csendesen, szinte tagolva a szavakat. – Érted, kisfiam? Nagyon jó ember. Bárki mondjon neked bármit: ő jó ember. De most, tudod, olyan a világ, hogy a rendőrök meg a katonák a jó embereket viszik el. Nem a rablókat, a tolvajokat, a rosszakat, hanem az olyan kedves, jó embereket, mint amilyen az apukád is. No, érted?

Igent intettem, apu a doktor bácsi szerint is jó ember, tehát nem érdemelte meg, hogy elvigyék – és hát ez volt a legfontosabb.

De én azt is mondom neked, Gábor – folytatta –, hogy ne várd haza holnapra vagy holnaputánra. Meglehet, csak soká jöhet vissza. Nagyon soká...

– És anyu... tudja ezt?... – kérdeztem szorongva.

Bólintott.

– És anyu azt is tudja, hogy apu... nem rossz ember?

Megint bólintott, énelöttem pedig hirtelen megvilágosodott valami. Gyorsan felültem az ágyban.

– Doktor bácsi – suttogtam izgatottan. – Akkor a rendőrök a rossz emberek! Azok a rosszak, akik elvitték aput...

Elmosolyodott és szelíden visszanyomott a párnára.

– Okos vagy – mondta. – Tudtam. Hanem amiről beszélgettünk, az a kettőnk titka ám. Érted? Titok. Erről senkinek sem szabad tudnia.

Titok, gondoltam, és szörnyen izgatott lettem. Ez olyan nagy titok, amiről csak a doktor bácsi meg én tudunk. Ha más is megtudná, biztosan nagy baj lenne belőle...

A doktor bácsi szemébe néztem, csupa elszántság voltam. Ő elégedetten bólintott, megpaskolta az arcom, és kiment az ebédlőbe.

Feszülten hallgatóztam.

Sikerült is elcsípnem odakintről egy-egy szót. Hallottam: anyu izgatottan kérdezősködik, majd a doktor bácsi beszél sokáig, rekedtes, kissé recsegő hangon. „Félelemérzés... szorongás... pihenés...” – ilyesmiket mond.

Azután egyszer csak azt mondta: „Én megmondtam neki...”

Anyu mintha sírt volna. A doktor bácsi felcsattant: „Ez a kisfiú érzékeny és okos! ... Nem lehet titkolózni előtte!... Tudja csak meg az igazat!...”

Végül hallottam, hogy elbúcsúzik. Bicegve haladt el az ablak előtt.

Anyu ekkor benyitott hozzám.

Behunytam a szemem, úgy tettem, mintha aludnék. Lábujjhegyen odajött az ágyamhoz, megcsókolta a homlokomat, majd halkán kiment.

Kinyitottam a szememet, a mennyezetet néztem. Megint a titokra gondoltam, és kis borzongás futott át rajtam. Titok, gondoltam. Titok, amiről csak a doktor bácsi meg én tudunk... Titok, hogy apu jó ember, és hogy rossz emberek vitték el oda...

Elszorult a torkom, félelem fogott el. Ijesztő, rossz érzés. Hiába erőlködtem, szorítottam össze a fogaimat, éreztem, hogy szégyen ide, szégyen oda, mégiscsak muszáj sírnom.

4.

Néhány nap múlva már felkelhettem.

Anyu megtiltotta, hogy kitegyem a lakásból a lábam, így hát ültem az ablakban és sűtkéreztem. Láttam, hogy Stein éppen jön fölfelé a lépcsőn. Előtte Négerke vihancolt, fogai között nagy vászonzacskót tartott.

Durcás képet vágtam, kicsit haragudtam Steinre. Anyu azt mondta, Steintől lettem beteg, és ez igaz volt. Ha Stein nem árulja el, hogy az ő apukája is abban a táborban van, ahol az enyém, nem lett volna semmi bajom.

Elutasító ábrázatom nem zavarta Steint, odajött az ablakhoz.

– Szervusz – mondta barátságosan. – Meggyógyultál?

– Meg – feleltem mogorván, és a zacskót néztem Négerke fogai közt.

Teli volt üveggolyóval.

– Akkor jó – mondta Stein, és zavarában egyik lábáról a másikra állt. Azután hirtelen kivette Négerke szájából a zacskót, és felém nyújtotta.

– Ezt neked hoztam. Kell?

– Mind színes? – kérdeztem szigorúan. – Én csak a színes golyókat szeretem.

– Mind színes – bólintott. – Kék, zöld, piros, meg minden... Várjál, kiveszem őket.

Óvatosan kigurította a golyókat a párkányra, s nekem szemem-szám elállt a bámulattól. Gyönyörűek voltak.

– Ezek a legszebb golyóim – dünnyögte Stein, és megint a pulóverét ráncigálta.

Felemeltem az egyik golyót, a legpirosabbat, és belenéztem vele a napba. Szemem káprázott, behunytam egy pillanatra.

– Te, Stein – mondtam. – A te apukád jó ember ám!

– Tudom – felelte, és kis fájdalommal nézte a golyókat. – Vigyázz rájuk, ne szórd el őket...

Bólintottam, és jelentős pillantást vetettem rá.

A te apukád azért jó ember, mert neki is el kellett mennie *oda*. Ez titok, de én egészen biztosan tudom...

– Én is tudom – mondta Stein, és arca ismét elkomorult. – Ő nagyon jó ember.

– És azt tudod-e – hajoltam a füléhez, hogy akik őrzik, azok rossz emberek? De ez is titok ám!

Stein megrántotta a vállát.

– Miért titok? Mindenki tudja...

És még mondani akart valamit, de akkor odaát szemben kinyílt az ajtó. Ruff bácsi lépett ki a folyosóra.

– Mit keresel itt, fiacskám? – kiáltott át szigorúan Steinnek. – Te a harmadik emeleten lakol, hát eridj le szépen... Nem hallod? Azonnal menj le!

Stein lehorgasztotta a fejét, Négerkét a karjára vette, és köszönés nélkül elment.

Én pedig riadtan lemásztani a párkányról, és elbújtam az ablak alá. Ha Ruff bácsi beáruul anyunak, akkor szorulni fogok.

Ruff bácsi ugyanis, ha óvodás volna, piros nadrágot kapna, mert folyton árulkodik. Ha valami rosszat teszek, s ő megtudja, már szalad is át anyuhoz elmesélni. Anyu olyankor kétszeresen haragos, mert dupla nagy szégyen, ha a rosszaságomról mások is tudomást szereznek.

Ruff bácsi ezúttal is beáruult. Mégis megúsztam szidás nélkül.

Tudniillik, délután váratlanul betoppant Elek bácsi, a keresztapám.

Elek bácsi anyu bátyja, katonatiszt. Egyenruhát visel, s az egyenruha olyan pompásan feszül magas, szikár alakján, hogy öröm nézni. A homlokánál kissé kopaszodó, igen vidám ember, és velem különösen kedves. Minden alkalommal ajándékot hoz, méghozzá eredeti, vicces játékokat: cigarettázó törpét, bandzsító négert vagy színes csillámport, ami durrogni kezd, szikrákat hány, ha vízbe szórja az ember. Ő maga pedig remek tréfákat eszel ki, amiken halálra nevetem magam – s ezek neki is kedvére valók lehetnek, mert alig tudja abbahagyni. Vagy teleszívja a száját

cigarettafüsttel, és karikákat ereget a mennyezetre. Némelyik karika akkorára sikerül, hogy ha akarnék, magam is átbújhatnék rajta. Én nem Elek bácsinak nevezem. Így szólítom: Frigyes. Nem tudom, miért hívom így, de ez már teljesen magától értetődő.

– Szervusz, Frigyes! – üdvözöltem kitörő örömmel, amint a szobába lépett.

– Hogy s mint, tábornokom? – kérdezte erre ő.

Azzal már nyúlt a zsebébe, és színes zsinóron lógó majmot húzott elő.

Igen érdekes és mulatságos volt ez a majom. Ha rángatni kezdtem a madzagot, a majom felcsimpaszkodott rajta egészen a kezemig. Egy darabig elmulattunk vele, egymás kezéből kapkodtuk ki. Visítottam, sivalkodtam, duzzogtam – Frigyessel meg lehetett tenni. Anyu mindig zsörtölődik, hogy I lek bácsi teljesen elkényeztet engem, és őszintén szólva, anyunak ebben igaza van. Én azonban egy kicsit sajnálom is keresztapát, mert apu meg anyu arról beszélgettek egyszer, hogy „szegény Elekéknek nem lehet gyerekük...” Nem tudom, miért nem lehet Elek bácsinak meg a feleségének, Hilda néninek gyereke, de úgy sejtem, ez szomorú dolog, és mind a kettőjüket sajnálni kell érte.

Keresztapa azonban ma nem volt olyan jó kedvű, mint máskor. A játékot hamar megunta, és arról kérdezgetett, hogy mikor jön haza anyu.

– Hát nem hozzám jöttél? – kérdeztem csalódottan. – Azt hittem, értem jöttél, és sétálni megyünk.

Vele ugyanis csoda érdekes sétálni. Ahány katona csak jön az utcán, mind szalutál neki. Én már előre lesem őket. Kirakatot nézegetnek vagy elbáméskodva ballagnak, s én már előre mulatok magamban, hogy kihúzzák magukat, amint megpillantják keresztapát, hogy repül a kezük a sapkájukhoz! Keresztapa pedig csak úgy, hanyagul tiszteleg vissza, s e mozdulatáért rettentő mód irigylem. Odahaza sokat gyakorlom ezt a tükör előtt. Csákót nyomok a fejembe, kényelmesen bandukolok a tükör felé, s közben jobbra-balra hanyagul szalutálok...

Ma azonban hallani sem akart a sétálásról.

– Beteg vagy. Beteg gyereknek itthon a helye.

– Már nem is vagyok beteg, idenézz! – csináltam gyorsan egy cigánykereket meg két bukfencet. – Már meggyógyultam... kutya bajom...

Szürke szemével huncutul mosolygott. Tudtam, most már csak főzni kell egy kicsit.

– Na, igazán – kérleltem. – Csak egy kicsit. A doktor bácsi is megmondta, hogy levegőznöm kell...

No, hát éppen itt tartottunk, amikor kopogtattak az ajtón.

Ruff bácsi nyitott be, mereven, kihúzva magát, mint aki éppen lenyelt egy sétapálcát.

Szedtem a sátorfámat, szempillantás alatt eltűntem a másik szobában. De az ajtót ravaszul mellécsuktam, és a keskeny réshez lapítva a fülemet, minden szót kihallgattam.

– Jó estét, alezredes úr! – hallottam Ruff bácsi száraz, pattogó hangját. – Ha nem rablom el az idejét, egy percre...

Keresztapa nem szólt. Bizonyára csak biccentett, és hellyel kínálta a vendéget.

– Szíves elnézését, alezredes úr – szólt ismét Ruff bácsi, de udvariaskodhat ő bárhogyan is, minden szava kenetlenül csikorog. – Nem törtem volna be, ha tudom, hogy a nagyságos asszony még nem tért haza. Igazán nem szeretném feleslegesen háborgatni önt...

– Ó – mondta keresztapa –, nem tesz semmit, mérnök úr. De attól tartok, ön a

húgommal óhajt beszélni.

– Dehogy kérem, épp ellenkezőleg – kiáltott fel Ruff bácsi. – Azazhogy... legalább úgy tartozik ez önre is, alezredes úr. Elvégre, ön is a családhoz tartozik.

Sercenés hallatszott, rágyújthattak. Ruff bácsi valószínűleg kétrét görnyedt ültében, udvariasan tűzzel kínálva keresztapát. Ez bizonyára így történt, hiszen keresztapa örökké elveszti a gyufáját, s máskülönben se igen boldogulna vele, mert béna a bal keze. A háborúban sérült meg, és azóta ez a karja nem mozog.

– Térjünk tehát a tárgyra – köszörülte meg a torkát Ruff bácsi. – Lakik ebben a házban egy kis zsidógyerek.

– Érdekes – mondta keresztapa bágyadtan. – Zsidógyerek?

– Igenis, kérem. Ez a fiú, mint már figyelem egy ideje, nap mint nap zaklatja a házbéli árja gyerekeket. Körülöttük sündörög, barátkozni akar velük...

Furcsa, csodálkoztam, Ruff bácsi a Stein miatt jött? Talán nem is engem akar beárujni...

Kettőzött figyelemmel hallgatóztam.

– Na mármost – emelte fel a hangját Ruff bácsi. – Meggyőződésem, hogy az alezredes úrnak sem tetszik, hogy ez a kölyök különösen a kis Gáborkával akar pajtáskodni. Ma direkt kifigyeltem, kérem. Idesompolygott az ablakhoz és beszélgetni kezdett Gáborkával. Ha nem tévedek, spéciéi golyót cseréltek...

Keresztapa hirtelen köhögni kezdett, mint akinek cigányútra ment a füst, én meg elképedve bámultam magam elé.

Tényleg Steinről beszél! Hát persze, hogy róla!... És azt mondja, hogy Stein zsidó? ... Hirtelen eszembe jutott, amikor Ruff Karcsi azt mondta Steinnek: *te zsidó*, akkor Stein nem is tiltakozott...

A zsidók rossz emberek, gondoltam. A Stein pedig nem az. Nekem adta a legszebb golyóit...

Kellemetlen érzés fogott el. Már bántam, hogy elfogadtam tőle azokat a golyókat.

– Hát kérem – fejezte be végül Ruff bácsi –, csupán ennyit mondhatok. Csak figyelmeztetni szeretném a nagyságos asszonyt erre a gyerekre...

– Köszönöm, mérnök úr – mondta keresztapa kimérten. – Közölni fogom a húgommal. Köszönöm önnek...

Búcsúzás. Ruff bácsi eltávozott.

Láttam, magasra tartott fejjel, szigorúan és peckesen lépked a folyosón.

Kissé gondterhelten mentem ki az ebédlőbe.

Keresztapa az asztalnál állt, cigarettáját nyomkodta a hamutálba.

– Barom – mormogott maga elé. – Kapitális barom!...

Észrevett, mosolyogva méregetett.

– Hallgatóztál, mi, te csibész? Láttam ám, hogy nyitva hagyd az ajtót... Hanem ez a te Ruff bácsid egy állatkerti barom, hallod-e?

– Igen – mondtam felbátorodva. – Egy víziló.

– Még jobb – bólintott keresztapa, de arca lassan elkomolyodott. – Igaz ez a golyócserélés? Muszáj neked pont ezzel a Steinnel játszani, mondd? Nincs elég kölyök a házban?

– Ő jött ide – védekeztem. – Én nem is hívtam...

Keresztapa összeráncolta a homlokát.

– Mi az, csak nem akarsz te is árulkodni?

Nemsokára anyu is megjött.

Ingerült volt, veszekedős, mint oly gyakran mostanában. Keresztapa csillapítgatta, tréfálkozott vele – s a végén már anyu is nevetett.

– Ó, hogy neked se nő be soha a fejed lágya – mondta mosolygós meghatottan.

De rögtön el komolyodott és megkérdezte:

– Sikerült elintézned, Elek?

– Igen – mondta keresztapa. – Megvan a hely.

Majd kifúrta az oldalamat, hogy miről beszélhetnek ilyen titokzatosan, de anyu, sajnos, rám szólt, és kiküldött a konyhába Vilmához.

Sértődötten vonultam ki, és szerettem volna panaszkodni Vilmának.

De ő meg nem ért rá. Vasalt. Egy lábásból vizet locsolt a ruhára, és csendesen dohogott magában. Valószínűleg utált vasalni. Elnéztem egy darabig, ahogy dolgozik, elszórakoztatott a forró vasaló sercegése a nedves ruhán, és az is érdekes volt, ahogy a sok gyűrődés egyszerre szép simává válik – de azután eluntam magam, és bementem a cselédszobába.

Hasra feküdtem a pokróccal leterített ágyon, izegtem-mozogtam, moco-rogtam, mert az ágy érdekesen nyekergett, majd unalmamban nézegetni kezdtem egy könyvet.

A könyv címlapján fiatal, vörös hajú néni volt látható, akibe egy kéz hosszú kést döfött. A kéz nem tartozott senkihez sem, és így még félelmetesebb volt az egész.

Borzongva vizsgáltam a képet, és igazán érdekelt volna, hogy meghal-e a szép néni a késtől? Ez biztosan kiderül a könyvből, és Vilma meg tudta volna mondani. De ő most nagyon rosszkedvű, és morogna, ha zavarnám. Azzal vigasztaltam hát magam, hogy a néni bizonyosan meg fog gyógyulni, mert igazán kár volna érte, ha meghalna.

Azután elnézegettem a falra rajzszögezett fényképet, amelyen egy töpörödött kis néni látszott, fekete ruhában, kendőben, ami csaknem teljesen eltakarta az arcát. Mellette sovány, öreg bácsi állt. Arca ráncos volt, és bajuszt viselt. Szelíden mosolygott, és nagy fekete kalapját egészen hátracsapta a feje búbjára. A néni meg a bácsi Vilma szülei voltak, akik falun laktak egy kis házban, és hátul a képen látszott is egy kis fehér ház, biztosan ez volt az övéké.

Ráhunyoro-gtam a bácsira, aki kedvesen nézett rám vissza, mintha azt mondta volna: „Ejnye, te rosszcson...” – és visszamentem a konyhába.

Odakint besötétedett.

Vilma már villanyfénynél dolgozott, mikor anyu végre kijött értem. Ideges volt, valósággal beráncigált a szobába, s ott láttam: nemcsak ideges, de a szeme sírós. Keresztapa pedig fürkészve pillantott rám, az arca komoly volt.

– No, nézd csak, Gábor – mondta. – Nagyfiú vagy, veled már komolyan lehet beszélni.

Ez egy csöppet sem tetszett nekem. Ha bárki úgy kezdi: *te már nagyfiú vagy*, abból a világon semmi jó nem szokott kisülni.

Kicsit szorongva néztem rá, és az arcomat kezdtem csipkedni.

– Gabó! – szólt anyu. – Figyelj ide, és ne csipkedd az arcodat!

Sietve leengedtem a kezem, megpróbáltam illedelmesen figyelni.

– Ó, hát semmiség az egész! – legyintett keresztapa, és végre elmosolyodott. – Óvodát fogsz változtatni. Elviszünk innen, és ezentúl német óvodába jársz.

Csend támadt, mind a ketten várakozóan figyeltek.

– De én nem akarok innen elmenni – motyogtam bátortalanul.

Anyu rám kiáltott, de Elek bácsi csillapítóan megfogta a kezét.

– Én szeretem az óvó nénit is meg a gyerekeket is – keseregtem. – Nem akarok elmenni innen...

Nem tudtam, miért ellenkezem egyre hevesebben. De egyszerre ez az óvoda olyan kedves lett! Ott volt a Báthory utcában, nem messze az irodától, ahol anyu dolgozott. Gyakran átszaladhatott hozzám, csokit hozott, vagy csak megcsókolt.

Miért akarnak innen elvinni máshová?

S csak ráztam a fejem, és minél inkább a lelkekre beszéltek, annál jobban megmakacsoltam magam.

Keresztapa egyszerre elhallgatott, cigarettára gyújtott. Felállt az asztaltól, odalépett hozzám. Ugyancsak nyújtogatnom kellett a nyakamat, hogy a szemébe nézhessek.

– Gábor, ezt muszáj! – mondta erélyesen. – Látod, még veled is megbeszéljük. Megtehettük volna, hogy nem szólunk, csak fogunk és viszünk.

– Nem megyek – dűnnyögtem, és sírhatnékom támadt.

– De mész! Igenis mész! Ne ellenkezz velem, te kölyök! – kiáltott anyu, s láttam, megint csupa könny a szeme. – Nem bírom tovább! A sírba viszel!... Érted?... Miattad fogok meghalni...

És felzokogott.

Ekkor persze nálam is eltörött a mécses.

Keresztapa szeme összeszűkülte. Harag öntötte el, és hirtelen olyan nyers, idegen hangon rivallt rám, hogy ijedtemben abba hagytam a sírást.

– Elég legyen! – kiáltotta. – Hogy mersz ilyen engedetlen lenni? Hétfőtől a német óvodába jársz, punktum!

Csak bámultam rá. Sose hallottam még így kiabálni.

Miközben elkeseredetten átkullogtam a másik szobába, még hallottam, amint fojtottan mondja anyunak:

– Ez már nem játék. Most már egyszerűen az életéről van szó...

Az én életemről?!

Elkeseredetten felmástrom a párkányra, és a sötét folyosót bámultam.

Az én életemről?... De hiszen ők nem is szeretnek engem. Csak apu szeret, mert ő sose kiabált így velem. Ha itt volna, nem engedné, hogy másik óvodába vigyenek. De messzi van. Jaj istenem, olyan messzi van!... És anyu nem szeret, mert akkor nem veszekedne folyton, és nem mondaná, hogy a sírba viszem... Keresztapa is milyen csúnyán kiabált!... Most már csak nagyanya szeret... Igen, ő nem engedné meg, hogy bántsanak. Elbújtatna a háta mögé, és jól rápirítana anyura meg keresztapára. El fogok menni nagyanyához. Szörnyen fogjuk szeretni egymást, és remekül fogunk élni kettesben. Reggel majd mindig elvisz a régi óvodába, ahonnan azért se jövök el. Anyunak pedig nagyon rossz lesz nélkülem, és egy szép napon beállít majd, hogy menjek vissza hozzá. De én nem fogom megismerni, és azt kérdezem tőle: „Kit tetszik keresni, néni?...”

Ám ettől annyira elszorult a szívem, s úgy, de úgy megsajnáltam anyut meg magamat, hogy ismét potyogni kezdtek a könnyeim. Nem, akkor már mégis inkább elmegyek abba a hülye német óvodába. Igen, egy szót se szólok majd, bánatos leszek, és le fogok fogyni, és anyu majd rájön egyszer, hogy mégiscsak vissza kell vinni engem a régi óvodába.

Egyszerre odakönyökölt mellém keresztapa, és barátságosan megkérdezte:

– Na, te nyakas. Megbékéltél már?

– Nem – feleltem dühösen.

Rám sandított, vállat vont.

– Kár. Mert ha megbékéltél volna... akkor most elvinnék egyet autózni.

Leforrázva hajtottam le a fejem.

Az autózás, főleg ilyenkor, este, borzasztóan izgalmas. Persze, most büszkén kellett volna mondanom: veled nem megyek sehová! Már ott is volt a nyelvemen, de nem mondtam ki.

Éppen az ellenkezőjét mondtam ki.

– Hát jó – dűnyögtem. – Megbékéltem. Mert az én életemről van szó...

Szóval, mehettünk autózni.

5.

Hétfőn reggel aztán anyuval átvillamosoztunk Budára.

Valamilyen templomnál szálltunk le, majd egy meredek utcán elindultunk fölfelé. Riasztó, idegen utca volt, kertes villákkal ; sehol egy kapu, egy ház, amely csak kicsit is ismerős lett volna. Magas, vasrácsos kerítések tövében haladtunk. A kertek csendesek voltak, a házakban mintha senki sem lakott volna. Csak egy rigó fűtörészett.

Végül megálltunk egy különösen nagy, rácsos kapu előtt, és becsöngettünk.

– Anyu – ráncigáltam meg a ruháját. – Anyu, menjünk haza. Menjünk el mégis a régi óvodába...

Nem felelt, csak erősebben szorította a kezem.

Nemsokára fehérkötényes néni sietett le a lépcsőn.

Kinyitotta a kaput, és barátságosan beengedett minket.

– *Guten Morgen, gnädige Frau* – mondta. – No, ne ijedj meg, kicsikém – fordult aztán hozzám, mert én valóban megijedtem. – Nemsokára már te is sokat fogsz tudni németül... Erre parancsoljon, nagyságos asszony.

Áthaladtunk a kerten, lépteink kopogtak a fehér kövekkel kirakott úton. Ebben a nagy, bokros-lombos virágágyás kertben csend volt, olyan szorongató csend, amilyenhez nem szokott a fülem.

Hirtelen sípszó hallatszott, és egy gyerekkórus valami érthetlent kiáltott felénk.

Egy alacsony sövénnel körülzárt, csöpp tisztáson csapatnyi gyerek állt, és éneklő hangon mondták, mondták azt az érthetlent.

– Téged köszöntenek – pillantott rám barátságosan a néni. – Azt kiáltották németül: Isten hozott, kisfiú!

A síp ismét harsant, és a gyerekek sietve leültek kisszékükre. A fehérköpenyes néni, aki az előbb sípolt, intett nekik, mire elénekeltek egy dalocskát, amiből megint csak nem értettem egy árva szót sem, mert azt is németül énekeltek.

– Ez a nagycsoport – mondta anyunak a barátságos néni. – A kisfiú középük fog tartozni. *Fräulein Elsa!* – kiáltott, és erre a fehérköpenyes néni sietve odajött. – Ez a kisfiú Bágyi Balácsi alezredes úr keresztfia. A maga csoportjába osztjuk be.

Ez az *osztjuk be* nagyon nem tetszett nekem. A fehérköpenyes néni se tetszett. Nagy darab, fakószőke néni volt, arca lóéhoz hasonlított.

Lehajolt hozzám, és mézédés hangon megkérdezte:

– Mi a neved, kisfiú?

Egy pillanatig töprengtem, megmondjam-e neki. De anyu gyorsan megbökött, mire alig hallhatóan ki nyögtem:

– Novák Gábor.

– Jól van – dicsért meg a néni. – Okos kisfiú vagy.

Te meg hülye vagy, gondoltam dühösen, mi okosság van abban, hogy tudom a saját nevem?

– Engem Fräulein Elsának hívnak – mondta. – Hozzám fogsz tartozni itt, és ők – intett a gyerekek felé – a pajtásaid.

Nem szóltam, csak egy pillantást vetettem a gyerekekre.

Mindnyájan engem bámultak, s ez szörnyen kellemetlen volt. De az volt a legijesztőbb, hogy nem akadt közöttük egy sem, aki nevetett vagy mosolygott volna. Komoly arccal üldögéltek a székeiken.

A néni most két rövidet sípolt.

Erre felpattant egy szőke kisfiú, odaloholt hozzánk, és kihúzza magát, várakozóan nézett fel a néniére.

– Kautzky! – szólt parancsolóan a néni. – Bemegy a konyhába, és jelenti Fräulein Marthának, hogy a mi csoportunk ma egygel több ebédet kap. De ne fusson, hanem szépen, illedelmesen menjen.

A kisfiú sarkon fordult, és szépen, illedelmesen elment.

Pedig láttam, isten bizony láttam rajta, hogy borzasztóan szeretne szaladni egyet.

A barátságos néni, aki fogadott minket, akkor anyuhoz fordult.

– Búcsúzzon el a kisfiútól, nagyságos asszony. Ön nem maradhat itt tovább. Nálunk ez szabály. Napközben nincs látogatás, és ajándékot sem szabad beküldeni.

Anyu gyorsan lehajolt hozzám, csókot nyomott a homlokomra.

– Légy jó – suttogta és a szeme szomorú volt.

Igen, gondoltam, jó leszek, hiszen megígértem. Itt mindenkinek azt kell mondanom, hogy apu katona, és a háborúban van. Anyu és keresztapa többször is a lelkekre kötötték.

Belecsimpaszkodtam anyu karjába, könnyörögve néztem rá. Szerettem volna megkérni, hogy ne hagyjon itt, vigyen el erről a szörnyű helyről. De a másik két néni előtt nem mertem megszólalni.

Anyu meg úgy tett, mintha nem látná a tekintetemet, eltolt, szinte ellökött magától és a kapu felé sietett. A barátságos néni követte.

Fräulein Elsa arcáról egyszeriben eltűnt a mosoly. Szigorúan és hidegen pillantott rám.

– Novák! – mondta ugyanolyan hangon, mint az előbb a szőke kisfiúnak. – Menjen fel a teraszra, és hozzon magának egy kisszékét. Utána pedig jöjjön vissza hozzánk.

Csak bámultam rá. Nem értettem, miért *magáz*? Talán megharagudott rám?

De a néni már nem törődött velem, visszament a gyerekekhez, én pedig tanácstalanul indultam a ház felé. Az új élmények teljesen megzavartak. Nyomasztó érzés telepedett rám. A csendtől, az ijedt arcú gyerekektől, a fülsértő sípszótól, a

szigorú, magázó hangtól, amit sehogyan sem értettem, és attól, hogy itt semmit sem tehet kedvére az ember, még csak nem is futkározhat.

Útközben összetalálkoztam a szőke kisfiúval, aki illedelmesen jött visszafelé.

– Szervusz! – szólítottam meg. – Nem tudod, hol vannak a székek?

Lenézően végigmért, majd odavetette:

– Menj fel azon a lépcsőn, te buta!

– Kautzky! – csattant fel mögöttünk az óvó néni hangja.

Ne fecsegyen, hanem siessen ide! Elvégezte a feladatát?

Felmentem a lépcsőn, és csakugyan rátaláltam a székekre.

Leültem az egyikre, nem akarózkodt a többiek közé mennem. De itt egy percig sem maradhatott egrecírozás nélkül az ember. A teraszon megjelent a barátságos néni, aki most már egy cseppet se látszott barátságosnak.

– Mit keres itt, Novák? – húzta össze a szemét. – Fogja a székét, és menjen!

Felragadtam az egyik széket, és hanyatt-homlok lerohantam a lépcsőn.

– Állj! – kiáltotta a néni. – Most jöjjön vissza, és menjen le újra. Szépen, illedelmesen. Maga jövőre már iskolásfiú lesz. Meg kell szoknia a rendet és a fegyelmet. És ne csipkedje az arcát, micsoda dolog!...

És szégyenszemre vissza kellett kullognom a teraszra, és vizslató tekintete előtt megint lemennem a lépcsőn. Szépen, illedelmesen.

Ezen a napon mindvégig a könnyeimmel küszködtem. Magányosnak, kiteszítettnek éreztem magam, mint még soha.

Letelepedtem a többiek közé, közel a szőke kisfiúhoz, akit már mégiscsak ismertem, és igyekeztem észrevétlenül meghúzódni. De a gyerekek megint mindnyájan engem bámultak, majd ismét a néniire néztek, és borzasztóan unatkoztak. Arcukon, ennek ellenére, feszes figyelem lebegett.

A néni a félkör közepén ült egy széken.

Szigorúan végigpillantott rajtunk, majd folytatta a mesét, amit visszatérésemkor egy pillanatra megszakított.

– Tehát ott tartottunk – mondta –, hogy Flans és Peter amikor hazafelé mentek az óvodából, találkoztak egy szakállas, fekete emberrel. Ez a szakállas, fekete ember csúnya volt, mint az ördög, lábai hosszúak voltak és görbék, ujjai hegyes karmokban végződtek, és amikor mosolygott és mézédés hangon megszólította a gyerekeket, nagy, szúrós szeméből sárga láng csapott ki. „Szervusz, Peter, szervusz, Hans – mondta nekik a szakállas ember. – Szeretitek-e a csokoládét, fiúcskák?” Hans nem felelt semmit, de Peter kisebb fiú volt, szép, szelíd, szőke kisfiú, és nem akarta megbántani az idegen bácsit, és bizony torkos is volt ez a Peter, szerette ám nagyon a csokoládét. A szakállas, fekete ember pedig bevitte őket egy boltba, és finom csokit vásárolt nekik. A fiúcskák megköszönték szépen, illedelmesen, ahogy úrigyerekekhez illik, és elbúcsúztak tőle. De a szakállas ember bizony nem engedte elmenni őket. „Itt lakom nem messze – mondta nekik nyájasan. – Öreg ember vagyok már, nehezemre esik a járás. Kísérjetez hát haza, kedves fiúcskák.” Hans és Peter összenéztek, és szívük megesett a fekete emberen. Tudták, hogy az idősebbeket gyámolítani kell, és ők mind a ketten jószívú, udvarias gyerekek voltak. Így érkeztek el egy sötét mellékutcába, ahol senki sem járt, ahol lámpa is alig égett. A szakállas, fekete ember egyszer csak megállt egy ütött-kopott, fekete ház előtt.

Az óvó néni elhallgatott egy pillanatra. A gyerekek most lélegzetüket visszafojtva figyeltek rá.

Óvatosan megböktem a szőke kisfiú vállát.

– Ki az a szakállas, fekete ember?

– Az egy zsidó – súgta vissza.

A mese azután úgy folytatódott, hogy Hanst és Pétért a házba is becsalogatta a fekete ember, azt ígérve, hogy gyönyörű szép játékokat mutat ott nekik, hintalovakat, villanyvasutakat, biciklit. Nagyon félelmes volt, ahogy fölmentek a nyikorgó csigalépcsőn, ami tele volt pókhálóval, és ahol macskák surrantak el mellettük, és denevérek röpdöstek, majd bevitte őket egy szobába, ahol csak egy szál gyertya égett.

Itt megint csak félbe kellett szakítani a mesét, mert egy pirosmasnis kislány sírva fakadt, mire a többi lány is bőgni kezdett. Az óvó néni sípjába fűjt, haragosan és erélyesen, s egykettőre rendet teremtett. Ismét csend lett, és mindannyian borzadva vártuk, hogy folytassa a mesét.

A két kisfiút tehát a szakállas ember bevitte a szobába, ahol csak egy szál gyertya pislákol, és azt mondta nekik: „Most megöllek titeket!”

Ezt az óvó néni halkán, félelmetesen suttogta, gonosz arccal, összehúzott szemmel, és még egyszer elsuttogta: „Most megöllek titeket!”

Azzal a szakállas, fekete ember összekötözte a kis Pétért, pedig az összetett kézzel könyörgött neki, hogy ne bántsa, azután Hansot is meg akarta kötni, de Hans kitépte magát a kezéből. Kitépte magát, az ablakhoz szaladt és kiabálni kezdett. „Segítség! Segítség! – kiáltozott. – A zsidó ember meg akar ölni minket!” Erre mindenfelől emberek rohantak elő. Betörték az ajtót, megmentették a gyerekeket, és a zsidót átadták a rendőrnek. Sírt, nyöszörgött, jajveszékelt a zsidó, de már az sem segített rajta. A rendőr bácsi elővette a pisztolyát, és rögtön agyonlőtte. Hans és Peter pedig térdre borulva hálát adtak a jóistennek, hogy megmentette őket, és nagy könnyhullatás közepette megígérték, hogy zsidó emberrel máskor szóba sem állnak, és mindig messzire elkerülik.

A gyerekek felsóhajtottak, de azért még ijedtek voltak egy kicsit. A pirosmasnis kislány keservesen sírt, és azt hüppögte:

– A mi utcánkban is... lakik egy ilyen... szakállas bácsi.

Én nem szóltam, mert nem mertem, de magamban megvolt a véleményem Hans és Peter apukájáról meg anyukájáról, akik nem mennek el a gyerekükért az óvodába. Ezt szerettem volna tudatni az óvó nénivel, de féltem, hogy összeszid.

Ebéd közben aztán elmondtam a szőke kisfiúnak, akit éppen mellém ültettek az asztalnál. Erősen elgondolkozott rajta, még a homlokát is összeráncolta, és azt felelte végül:

– Hansnak és Peternek biztosan nem volt apukája meg anyukája.

– Miért? – ellenkeztem. – Apukája és anyukája minden gyereknek van.

Ezen újra eltűnődött.

– Igen – mondta bizonytalanul de Hansnak meg Péternek az apukáját és az anyukáját biztosan megölték a zsidók.

– Ezt te honnan tudod? A mesében ez nem volt benne.

– Tudom – makacskodott a szőke kisfiú. – A zsidók mindenkit megölnék...

– Kautzky és Novák! – csattant fel az óvó néni hangja. – Ebédeljenek és ne fecsejzenek!

Ebéd közben ugyanis nem volt szabad beszélgetni.

Nagy, világos teremben ültünk, apró, színes asztalkák mellett. A nyitott ablakon

beáradt a napsugár. Végigtáncolt a mesefigurákkal telefestett falon, az asztalokon, és belesütött a szemünkbe.

Ettől egy kicsit felderültem. Nem is olyan rossz itt, vigasztaltam magam. Igaz, magázzák az embert, mintha haragudnának rá, meg gorombán kiabálnak, de délután majd biztos szabad lesz játszani és kimenni a kertbe labdázni. Itt rengeteg gyönyörű játék lehet...

A fehérre meszelt falon, éppen velem szemben, egy vidám, nyalakodó mackó és egy fehér szakállú törpe között, kép függött. Bajszos, szigorú arcú ember fényképe volt.

– Az kicsoda? – kérdeztem suttogva a szökétől, és a képre mutattam.

Csodálkozva bámult rám.

– Hitler – mondta, s rövid töprengés után hozzátette:

– A Führer.

Az óvó néni megállt a hátam mögött.

– Álljon fel!

Ijedtemben levertem a kanalat a földre, s amikor lehajoltam érte, az asztal sarkába belevertem a homlokomat.

Kóvályogva egyenesedtem fel, kezemmel a púpot tapogatva. A gyerekek kuncogtak rajtam.

– Csend! – kiáltotta az óvó néni és sípolt. – Novák – nézett rám. – Ha még egyszer fecseg ebéd közben, büntetést kap.

A szőke kisfiú izgett-mozgott a helyén.

– Fräulein Elsa! Fräulein Elsa! A Novák nem ismerte meg a Führert.

– Nem igaz! – kiáltottam kétségbeesetten. – Én nem is a képet kérdeztem!

– Hát akkor mit kérdezett? – szólt az óvó néni. – Maga hazudni is szokott? Hogy nevelték magát otthon?

Lesújtva ültem vissza a helyemre, fájt ez a megalázás. A gyerekek most szabadon kinevethettek, az óvó néni megengedte nekik. Ültem a tányérom fölé hajolva, és csendesen szipogva kanalaztam a levest. Csak arra ügyeltem, hogy bánatomban el ne sírjam magam. Azt nem akartam ezek előtt. Keserűen hallgattam, és utáltam őket...

Ebéd után be kellett menni a termünkbe, és aludnunk kellett.

Itt is tilos volt beszélgetni. Unalmamban a plafont nézegettem, és sóvárogva gondoltam a régi óvodára, ahol olyan vidám volt az élet! Anyu mindig ilyenkor, a pihenőidőben szaladt át hozzám. Lábujjhegyen nyitott be, csak egy percre, nehogy zavarja a többi gyereket, és csokit hozott vagy nagy piros almát, megcsókolt, megölelgetett és elment. De ide nem jön be. Ide be sem engednék őt. Az óvó néni már a kapuban rásípolna és rákiabálna: „Tessék visszamenni, kérem, szépen, illedelmesen! Az a Novák Gábor úgyis rossz fiú... Azt se tudja, kit ábrázol a fénykép az ebédlőben...”

Később felébresztettek minket, és végre bemehettünk a játszószobába.

Ott aztán szemem-szám elállt. Ennyi csodálatos játékszer! Volt ott villanyvasút, építőkocka, voltak babák, mackók, nagy faautók, tankok, ágyúk, és volt egy olyan autó is, egy pirosra festett, csodaszép kis autó, amibe be lehetett ülni, és pedállal kellett hajtani. Az autón kormány volt, dudu, és elöl-hátul világítottak a lámpái. A sarokban két hintaló állt, néhány háromkerekű bicikli között.

A falon itt is ugyanaz a kép függött, mint odaát az ebédlőben.

– Hitler – ismételtettem magamban, nehogy még egyszer szégyent valljak. – Hitler... a fírer...

Az óvó néni sípolt; ez azt jelentette, hogy elkezdhetünk játszani.

De egyelőre senki sem játszott, mindenki veszekedett, mert mindenki a legjobb játékot akarta magának. A legtöbben persze a pedálos piros autóért meg a bicikliért marakodtak. Sírás, nyafogás, nagy kiabálás.

Én meghúzódtam az ajtónál, senki nem törődött velem. Senki se mondta: „Gyere ide, Novák! Játsszál velem!” Itt minden gyerek csak magával törődött. Amelyik megszerezte a játékát, magához szorította, és gyorsan elrohant vele valamelyik sarokba.

Odamerészkedtem egy kövér kisfiúhoz, aki nagy, színes fakockákból tornyot épített. Nem is akartam játszani vele, csak nézni akartam, de ő máris sivalkodni kezdett:

– Ez az én játékom! Ez az én játékom!

Rémülten menekültem odébb, de a villanyvasúttól is elzavartak meg a kirakós játéktól is, az óvó néninek pedig nem mertem szólni, mert féltem, hogy megint összeszid, vagy talán már meg is büntet.

Szomorúan ácsorogtam a szoba közepén. Körülöttem csörömpöltek, száguldoztak a biciklik, és méltóságteljesen, túlkölve közeledett a piros autó. A szőke fiú, a Kautzky ült benne, és el akart gázolni.

– Hülye! – kiáltottam rá dühösen, már amúgy is haragudtam rá az árulkodása miatt.

De ő vigyorgott, és nekem hajtott az autóval. Az autó megütötte a lábamat, fáj, de összeszorítottam a számat. Ráadásul megint mindenki rajtam nevetett, a szőke fiú pedig a nyelvét öltögette felém.

Bánatosan elvonultam a sarokba, és leültem az egyik kisszékre. A homlokomon égett a púp, és fáj a lábam, de a szívem is nagyon fáj. Szerettem volna hazaszökni.

Ekkor odajött hozzám egy kékruhás, szőke kislány, és nagy szemével szelíden rám bámult.

– Veled nem játszik senki? – kérdezte.

Megrántottam a vállamat, nem szóltam. Nem mertem szólni, mert féltem, hogy menten kitör belőlem a zokogás.

A kislány nézett, nézett – jószívű lánynak látszott –, és a szeme nagyon sajnálkozó volt.

– Akarsz velem játszani? – kérdezte.

Megvető arcot vágtam. Lányokkal én nem szoktam játszani, legfeljebb a copfjukat ráncigálom.

– Babázni? – kérdeztem lebiggyesztett szájjal.

– Dehogy. Kimegyünk a kertbe hintázni.

– Ki szabad menni? – csodálkoztam.

A kislány nem szólt semmit. Megfogta a kezemet, és kiszaladtunk együtt a kertbe.

Remek volt. Az üres kertben senki se zavart bennünket.

A mérleghintát választottuk, és hintázni kezdtünk.

– Téged hogy hívnak? – kérdezte a kislány. – Engem Mányoky Esztikének.

Én is megmondtam a nevemet, és öt perc múlva már nagyon jóban voltunk.

Egy padon üldögéltünk egymás mellett, és bemutattam neki, hogyan kell hegyeset köpni. Ezt Csőritől, a viciné fiától tanultam. Anyu szörnyet halt volna, ha látja.

Esztikének azonban tetszett a dolog, és összevissza köpdöstük a homokot a pad előtt. Azután meg akartam mutatni, hogyan kell két ujjal Rittyenteni, amit szintén Csőritől tanultam, de most sajnos, sehogy se sikerült. Emiatt szégyenkeztem, de Esztike még így is el volt ragadtatva. Titokban bevallotta, hogy utálja a lányokat, és csakis fiúkkal szeret játszani.

– Ti hol laktok? – kérdeztem. – Mi a Körúton lakunk, egy nagy házban, ahol remekül lehet játszani.

– Mi a Rózsadombon lakunk – mondta Esztike –, itt, nem messze. Két kőoroszlán van a kapunál. Ha hazafelé mész, látni fogod. Egyszer majd meghívlak hozzánk, amikor a mamám gyerekzsúrt ad, jó?

– Az én anyukám is szokott zsúrt adni – feleltem gyorsan, mert úgy éreztem, Esztike hancegni akar.

– De az én mamám nagy zsúrokat ad, és *garden partyt* is szokott rendezni.

Sejtelmem se volt, mi az a gárdn-dolog, ezért okosabbnak láttam, ha hallgatok.

– Mert hozzánk sok vendég jár ám – folytatta Esztike. – És külföldiek is járnak hozzánk, és az nagyon érdekes. És én már tanulok angolul is: *I am a pretty girl*. És vívni is tanulok, meg zongorázni is.

– Zongoránk nekünk is van – vetettem közbe mogorván.

– De nálunk két zongora van – nyelvelt Esztike. – Egy fekete zongora az ebédlőben, egy másik pedig a szalonban. Az fehér. És tudod, hány szoba van nálunk? Tizenegy. Hát nálatok?

– Öt – feleltem bizonytalanul.

– Azelőtt nekünk is öt volt – pergett tovább Esztike nyelve –, de abban az öt szobában nem fértünk el, és amikor a papa előlépett, különben is nagyobb lakásba kellett mennünk. Akkor költöztünk ide, a kőoroszlános villába. Az én papám ugyanis katona.

Méltósággal biccentettem. Kis szünetet tartottam, s aztán bejelentettem, hogy az én keresztapám is katona, méghozzá alezredes, akinek mindenki szalutál az utcán.

Vártam, hogy Esztike végre elcsodálkozik, de ehelyett csengő hangon kacagni kezdett.

– Az én papám altábornagy, te buta. Az még a tábornoknál is nagyobb. És jól tudom, hogy a keresztapád alezredes, mert eljött megkérni a papámat, hogy intézze el, hogy te ebbe az óvodába járhass. Rögtön tudtam, hogy te vagy az, akinek elintézte a papám, mert ide ritkán jön új gyerek.

Leforrázottan hallgattam, és kicsit mérges voltam erre a hancegő kislányra. De mégse tudtam igazán haragudni rá. Szép, szelíd arca volt, ő maga pedig mindig nevetett. És tulajdonképpen nagyon örültem, hogy megismerkedtem vele, mert én még lánnyal sose voltam jóban. Igaz, hogy ilyen szép és kedves lányt még csak nem is láttam eddig.

Hintáztunk még, aztán visszaindultunk a villába.

– Unalmas óvoda ez – fitymáltam útközben. – Én sokkal érdekesebbe jártam.

– Nekem is unalmas – vallotta be Esztike. – És rém hülye gyerekek vannak itt. Te, tudod, ki az a szőke, aki beárult téged? Az egy miniszter fia. Hű, ha látnád a papáját, micsoda undok, ronda, kövér ember!...

S mindjárt meg is mutatta, milyen kövér. Felfújta az arcát, hasát kidüllesztette, és mély hangon dörmögött. Nagyon neveltünk mind a ketten.

– Te – kaptam bátorságra –, mit jelent az, hogy *fírer*?

– Az nem firer – javított ki –, hanem Führer. Ő a legnagyobb ember a világon. Ő olyan Németországban, mint minálunk a Horthy Miklós. Csak sokkal nagyobb ember.

– De a Horthy Miklós szebb ember – vetettem ellene. – Ez a... Führer nagyon csúnya, és nagyon hülye bajusza van. Nekem nem tetszik...

Esztike megállt, megrökönyödve nézett rám, a vállacskáját vonogatta.

– Igen. Tényleg elég csúnya...

Bevonultunk a játszóterembe. A gyerekek már nem játszottak, ültek és énekeltek. Az óvó néni fel-alá járkált, csattogtatót tartott a kezében, és minden második lépésnél csattintott egyet.

És amikor már ötödször énekeltek el ugyanazt a vidám dalocskát, már én is fújtam a szövegét:

*Ist die schwarze Köchin da?
Nein! Nein! Nein!
Dreimal muss sie rummarschieren,
Viertemal den Kopf verlieren.
Fünftermale sagen: Du bist schön,
Du bist schön, du bist die allerschönste!*

Aztán abbahagytuk az éneklést, és azt kellett kiáltanunk:

– *Danke schön, Fräulein Elsa!*

Azzal átmentünk az ebédlőbe meguzsonnázni.

Nemsokára jött egy papa, és elvitt egy vörös hajú, szeplős kisfiút. Egy másik kisfiúért aranyozott sapkájú sofőr nyitott be. Azután magas, sovány néni jelent meg, óriási kalapban.

Esztike felugrott, és vidáman odaszaladt hozzám.

– Mama! Szervusz, mama! Képzeld, itt az Elek bácsi keresztfia is. Úgy hívják, hogy Novák Gábor...

És odahúzkodta hozzám a mamáját.

Borzasztó zavarban voltam, egyik lábamról a másikra álltam ; a néni kedvesen mosolygott rám.

– Ugye, eljöhet egyszer hozzánk? – lármázott Esztike. – Meghívhatom, ugye, őt is majd a zsúromra?

– Hát persze, természetesen – mondta a néni, és könnyedén megsimogatta a fejem. – Majd a születésnapj zsúrodra.

Amikor Esztikéék elmentek, odajött hozzám az árulkodós szőke.

– Te ismered Mányoky bácsit, az altábornagyot? – kérdezte.

Hátat fordítottam, és nem szóltam hozzá. Erre igen büszke voltam magamban.

Szerencsére anyu is jött nemsokára, és mehettem haza.

Éjszaka rosszul aludtam.

Azt álmodtam, hogy az óvó néni a fületem ráncigálja, és fülrepestzőén sípol, miközben a szőke fiú kárörvendően nevet rajtam, és azt mondogatja: nem firer, hanem Führer... És mindenki, mindenki nevet rajtam... Csak Esztike áll egyedül, szomorúan, kék ruhájában, és sír, és én nagyon szeretem őt...

Reggel nem mehettem óvodába. Ismét belázasodtam. Anyu rémulten telefonált a

doktor bácsinak.

6.

Megint otthon voltam és unatkoztam.

Déness doktor bácsi már előző nap kiharcolta az ágyból, és meghagyta anyunak, hogy vigyen sétálni, mert sokat kell levegőn lennem. Anyu, sajnos, délelőtt dolgozik, és délelőttöként Vilma sem ér rá. Sok a munkája. Így hát a lakásban ögyelegtem vagy a kissámlin üldögéltem a gangon, és a korlát rácsai között báméskodtam.

Élénkebb volt a ház, mint máskor.

Pintér néni, a házmestemé, a második emeleten söpörgetett, és a gyerekeket szidta, akiktől épp az imént vette el a labdájukat. Pintér néni nagy, kövér asszony, és rettenetesen erős hangja van. Apu szokta mondogatni: ha kiabál, még Óbudán is meghallják. Akkor bizony most is hallhatták ám Óbudán, mert szörnyen kiabált a gyerekekkel, még a seprűjével is fenyegette őket.

– Adok én nektek labdázni a folyosón! Menjetek a játszótérre! Itt nem lehet rajcsúrozni!

Ezt különben nekem is szokta mondani.

Ha éppen őrsegváltást játszom a folyosón és teli tüdőből fújom sárga kis trombitámat vagy trappolva, sivítva, pöfögve mint gőzmozdony száguldozom köröskörül, Pintér néni nyomban megjelenik lakása ajtajában, és kiereszti a hangját:

– Csend legyen! Ki lármázik odafenn? Miféle rajcsúrozás ez?

Nem ártana tudni, mi az a *rajcsúrozás*. Mert igazán különös, hogy rajcsúr a labdázás, a vonatozás, de rajcsúr az is, ha Csóri megfogja Benedekék csúnya, vörös macskáját, madzagot köt a farkára, úgy vonszolja körül az udvaron. A macska üvölt, összeszalad a fél ház. Előbújik a Csóri mamája, egy feketekendős, öreg néni, a vice, és két csattanó pofont ad Csörinek, aki már versenyt üvölt a macskával. Kisvártatva persze Pintér néni is megjelenik és bömböl: „Hallja-e, Derdákne, nekem ne rajcsúrozzon itt azzal a bestia kölykével! Ez úri ház!...”

Nem, nem tudni, mi az a rajcsúrozás. Ha Pintér néni nem volna olyan méregzsák, esetleg meg lehetne kérdezni tőle.

Igaz, bármilyen dühösen veszekszik is, azért jószívű néni. Most is kivette kötényéből a pirosfütyös labdát, s miután kissé megcibálta a gyerekek fülét, visszaadta nekik. Azok úgy tettek, mintha szépen hazaszélednének, de tudtam, hogy feljebb lopóznak egy emelettel, és a hátsó lépcsőn folytatják a játékot. Hallottam is már a labdapattogást!...

Később meguntam a báméskodást, és a konyhaablakunkból kihallatszó vidám dalra figyeltem:

*Rózsa, rózsza, bazsarózsa levele.
Csak egy legényt neveltek a kedvemre,
Azt is azért nevelték a kedvemre,
Kék a szeme, göndör haja fekete.*

Vilma énekelt. Az ablaknál állt, a konyhaasztal előtt, tésztát gyúrt, énekelt és az arcát sütötte a napfényben. Tudtam, azért jókedvű, mert holnapra kimenőt kapott,

ugyanis szabadságra jött az udvarlója, a Laci katona.

Micsoda remek ember az a Laci katona! Hatalmas, szép szál ember, és engem nagyon szeret. Ezt onnan tudom, hogy ha megjön, Vilma arcára éppen csak csókot nyom, s máris a nevemet kiáltja. Úgy hív: Gábris. Én vágtatok ki a szobából, ő felkap, mint a pelyhet. A nyakába ültet, és ügetve elindulunk körbe a folyosón. Vilma pedig szörnyen meg van ijedve, a kezét tördeli, sopánkodik; attól tart, hogy Laci katona még lepotyogtat az udvarra. De erről szó sincs. Erősen tart, én meg úgy kapaszkodom a nyakába, hogy alig kap szegény levegőt.

– Gyihó! – ordítom tele torokból. – Gyihó, lovacska... – de ha lepillantok a korlátan át, a mély-mély udvarra, bizony megborzongok, és behunyom gyorsan a szemem.

Az pedig külön öröm, ha Ruff Karcsi is látja a lovaglást. Sápadtan leskelődik az ablakukból, s talán még a csengős biciklijét is nekem adná, ha megkérném Laci katonát, lovagoltatná meg őt is. Mert az Irén katonája nyápic kis katona, annak fel se lehetne ülni a nyakába. De én nem szólok, mert utálok Ruff Karcsit, és szeretném, ha megpukkadna az irigységtől. Különbén a viláért sem engedném, hogy más is felülhessen Laci katona nyakába.

Miután kilovagoljuk magunkat, Vilma mindkettőnket megkínál egy pohár hús kakaóval. Laci katona pedig beküld a szobába.

– Miért? – kérdezem bánatosan.

Ő rám kacsint, és rásóz egyet a fenekemre.

– Mert most szerelmeskedni akarunk egy kicsit.

– Istenem, Laci – sopánkodik Vilma, pedig csak úgy ragyog a szeme. – Miket nem beszél a gyerek előtt?...

Laci katona harsogva nevet.

– Ohó, helyre legény ám ő! Jársz-e már a lányok után, Gábris?

Erre elszégyellem magam, és berohanok a szobába.

Holnap jön a Laci katona, gondoltam elábrándozva. – Hű, micsoda lovaglás lesz holnap!...

Ekkor kutyaugatásra lettem figyelmes.

Négerke szaladt hozzám, megnyalta a kezem. A lépcsőházból pedig Stein borzas feje bukkant elő. Örömmel integetett felém, de én, ha akartam volna, se tudok visszainteni neki. Kezem-lábam megbénult, összeszorult a torkom, és segítségkérően pillantottam körül. Aztán hirtelen felugrottam, magamhoz szorítottam a kissámlit, s mintha ördög üzne, kétségbeesetten berohantam az ajtón.

Stein pedig ott állt a lépcsőháznál, a függönyön keresztül lestem, arcáról lehervadt az örvendező mosoly, s az üveggolyókat, amiket a kezében tartott, lassan visszagyömöszölte a zsebébe. Aztán megfordult, és lehorgasztott fejjel visszabandukolt a lépcsőházba.

Megkönnyebbülten sóhajtottam fel, de a szívem még mindig úgy kalapált, mintha ki akart volna szakadni. És sajnáltam is Steint, meg szégyenkeztem is, és attól tartottam, hogy Ruff bácsi most is leleskedett odaát. Rosszul éreztem magam, és igen-igen nehéz volt a lelkem. Félttem. Nagyon félttem, magam sem tudtam, hogy mitől. Hiszen szép, barátságos idő volt, táncoltak a napsugarak odakint. Tulajdonképpen semmitől sem volt okom félni. Mégis borzongatott valami, dideregve húzódkodtam össze.

Szólni kéne Vilmának, gondoltam. Meg kéne mondani neki, hogy félek... és meg kéne mondani neki, hogy ne eressze ide Steint. Igen, Vilmának feltétlenül szólni kell.

Ő olyan jó. Megsimogatná az arcomat, megölelgetne, és akkor elmúlna az egész...

Óvatosan nyitottam ki a konyhaajtót, lábujjhegyen somfordáltam be. Vilma sosem örült, ha főzés közben körötte lábatlankodtam. De most beteg vagyok még egy kicsit. Lábadozom, ahogy a doktor bácsi mondja. Hát most csak nem kerget be.

Dehogyan kergetett be! Csillogó szemmel rám nevetett, vígan dudorászott magában. Ettől felbátorodtam, letettem a kissámlit a sparherd mellé, és csendben meghúztam magam. Vilma a sparherdhez jött, és megkavargatta a levest, s közben rám kacsintott. Majd visszasietett az asztalhoz, sodrófát vett elő, nyújtani kezdte a tésztát. Mákos tészta lesz, állapítottam meg elégedetten, s számban összefutott a nyál.

Kicsit jobban éreztem magam.

Vilma ismét énekelni kezdett. Csupa olyan nótát énekelt, amiben szerelem van. Anyu szokta mondani róla, hogy rendes, becsületes lány, csak nagyon szerelmes természetű. Ez valami okból nem tetszik anyunak. Sokat dohog emiatt. Pedig Vilma nagyon kedves és nagyon szép lány. Nekem a haja tetszik a legjobban, amit hátrafésül, dús kontyban hord, és a nagy barna szeme, amely vidáman, hamiskásan csillog. A bőre is nagyon szép, csodaszép barna, pedig nem is szokott napozni. Anyu talán azért is mérges rá kicsit, mert ő akármennyit napozik, kvarcol, sose tud ilyen szép barnára sülni. És azt is szeretem Vilmában, hogy mindig olyan jó meleg. Ha megsimogat, megölelget vagy jókedvűen összecsókol, mindig érzem azt a jó meleget.

Mély sóhajtás szakadt ki belőlem, mire Vilma hamiskásan rám sandított.

– Csak nem unatkozik, Gáborka? Meséljen már nekem valamit...

– Mit meséljek? – kérdeztem, s örültem, hogy mégis lehet egy csöppet beszélgetni.

– Én nem tudok mesélni, mert még kicsi vagyok. Te meséljél, Vilma...

Mert ő aztán nagyon érdekes meséket tud ám! Méghozzá igazi, valódi meséket és nem olyan butaságokat, amikben boszorkányok vannak, farkasok, hétfejű sárkányok, szörnyetegek és más ijesztő dolgok, amiktől, őszintén szólva, félek kicsit. Vilma csupa jókedvű, vidám mesét tud, s azok roppant érdekelnek engem. A faluról szokott mesélni, ahol született. Csöpp piros fedeles házakat képzelek magam elé, mezőt, ahol tehenek, libák legelésznek, patakot, ahol mosnak a nénik, mert falun nincs se tisztító, se mosoda, ahová az ember beadhatná a szennyest, meg látom magam előtt a sárga tornyú templomot, gombján az aranykeresztet, amint megcsillan rajta a nap, és még azt is hallom, hogy kong a harang: bimm-bamm, s biztosan sokkal szebben kong, mint a Nagymező utcai templomban, ahová anyu vasárnaponként elvisz imádkozni. Vilma azt is elmagyarázza, hogyan kell libát őrizni, mert ő, amikor kicsi volt, egész nap libát őrzött a réten. Mesél arról is, alkonyaikor hogyan mennek haza a tehenek saját maguktól, meg arról is, hogyan kell papírsárkányt csinálni és fölereszteni, bár ő sohase eregetett sárkányt, mert az fiújáték. Amikor Vilma mesél, mindig arra vágyom, hogy én is elmehessek egyszer abba a faluba. Micsoda vidám élet lehet ott! Egész nap csak játszik az ember, rohangál a mezőn, sárkányt ereget, kutyákkal nyargalászik... És ott biztosan nem is szomorúak a gyerekek, mint én, akinek mindentől félnie kell, és akinek olyan nehéz az élete.

Borzasztóan sajnáltam magam, s éreztem, hogy szememet ellepik a könnyek.

– Te meséljél nekem, Vilma! – kértem elcsukló hangon. – Csak egy kicsit meséljél nekem! Egy icipici kis mesét...

Szemrehányóan rám pillantott, gyöngéden korholt.

– Ugyan, Gáborka, csak nem rí? Micsoda legény maga... Ejnye no, hát csupa könny a szeme...

Elém guggolt, köténye csücskével megtörölgette a szemem, az orrom, én meg

átkaroltam a nyakát, élveztem, hogy milyen jó meleg.

Egyszerre kitört belőlem a zokogás.

– Nagyon félek – suttogtam. – Ne haragudj rám, Vilma, de én *nagyon* félek. A Stein ide fog jönni az ablakhoz, és én félek, ha ő idejön.

Vilma csitítgatott, a fejemet cirógatta, szememre apró csókokat nyomott.

– Hát a Steintől fél? – duruzsolta. – Hát ettől fél?...

– Igen – hüppögtem –, mert a Stein zsidó. Ruff Karcsi mondta, meg a papája is... Vilma – néztem rá könnyörögve –, ugye nem igaz, hogy a zsidók megölik a gyerekeket? Az óvodában azt mesélte Fräulein Elsa hogy minden gyereket meg akarnak ölni.

– Ott ilyen meséket mondanak? – álmétkodott Vilma.

Leült a székre, az ölébe vett. Kicsit összelisztezett a kezével, de nem bántam, sőt jólesett.

– Aztán mért ölnék meg a gyerekeket? – kérdezte, miközben ringatni kezdett. – Maga minden butaságot elhisz, Gáborka? Jámbor emberek a zsidók, a légynek se ártanak. A kisfiúkat pedig nagyon szeretik...

Gyanakodva pillantottam rá. Úgy éreztem, ezt csak azért mondja, hogy megnyugtasson. De engem nem lehetett megvigasztalni, mert Ruff bácsi is azt szokta mondani, hogy a zsidók rossz emberek, és az óvodában is mindenki azt mondja. De még anyu és a keresztapa is megmondta, hogy ne barátkozzam a Steinnel...

Elengedtem Vilma nyakát, szigorúan a szemébe néztem.

– Becsapsz. Ezt csak azért mondod, hogy vigasztaljal.

Vilma tiltakozott, de nem hittem neki. Furcsa volt, attól is a gyanakvásom erősödött, hogy nem nézett rám, kerülte a tekintetemet.

– Mesélj! – követeltem. – Mesélj a zsidókról, Vilma!

Fölemelte a kezét, és erős, barna karjával elsimított egy homlokába hulló tincset. Láttam, gondolkozik.

– De hisz én nem ösmerem őket, Gáborka – szabadkozott. – Hogy mesélnék akkor róluk? Én is csak annyit tudok, amit úgy mondogatnak az emberek. Hát, hogy... – pillantott rám habozva hogy valamikor réges-rég ők feszítették keresztre a mi Jézus Krisztus urunkat. A tisztelendő úr szokott erről prédikálni a templomban, és benne van a Szentírásban is. Meg azt beszélnek a zsidókról, hogy hazudnak, csalnak, kifosztják a szegény embert. Ez olyan mendemonda is lehet ám, Gáborka! Annyi mindent összebeszélnek az emberek. De azt igazán senki nem mondja, hogy megölik a gyerekeket.

– Igenis mondják! Nálunk, az óvodában is mondják! Csokival, játékkal csalogatják a gyerekeket. Aztán egy nagy sötét szobában, ahol csak egy szál gyertya ég, megölik őket.

Vilma a fejét csóválgatta, egyre hitetlenkedett.

– Nem hiszem én ezt, Gáborka. Nem hiszem, hogy...

Karjára ültetett, odavitt a tűzhelyhez. Megkavargatta az ételt.

– Miért ölnék meg a gyerekeket, Gáborka? A gyerekek senkinek sem ártanak.

– Mégis megölik őket – makacskodtam. – Azért, mert rossz emberek.

– Hát, akad közöttük rossz ember, az már igaz.

– Na, ugye! – mondtam diadalmasan.

– De az is igaz – folytatta, amikor visszaültünk a székbe hogy közöttük is van jó

ember. A tisztelendő úr erről is beszélt egyszer. Vannak jó zsidók, és azt mondta, hogy a Rózenbóm úr is ilyen.

– Az kicsoda? – kérdeztem gyanakodva.

– Az egy úr – mesélte Vilma. – Úgy hívják: Rózenbóm Ármin. Ilyen bolond neve van. Övé az egész uradalom a falu mellett. Nagy, szép birtok. Sok-sok cseléd, napszámos dolgozik benne. A tengersok búza, gyümölcs, ami megterem ott, és a rengeteg jószág mind a Rózenbóm úré.

Nem értettem a dolgot. Amit mesélt, azt bizonyította, hogy Rózenbóm úr gazdag, de nem azt, hogy jó.

– Te ismerted őt? – kérdeztem.

– Láttam egyszer-kétszer, amikor az autóján bejött a faluba. Amolyan kicsi, mérgeskedő öregember. Mindig kiabál. Félnek tőle az emberek.

– Miért kiabál?

– Mondom, mérgeskedő. Ilyen a természete.

– A jó emberek nem szoktak mérgeskedni – csóváltam a fejem. – Kiabálni se szoktak. Biztos, hogy jó ember ez a Rózenbóm úr?

– De hát, Gáborka, nem ismerem én őt. A tisztelendő mondta róla. Pedig ő aztán nem szíveli a zsidóságot. Ezt is mindig elmondja.

– Miért tartja jónak a Rózenbóm urat? Ő talán nem tudja, hogy mérgeskedő és veszekedős?

– Lehet, hogy tudja róla, lehet, hogy nem.

Éreztem, hogy ő sem érti. Biztosan nem figyelt oda, amikor a tisztelendő úr erről beszélt. Ezért most nehezteltem rá, bár tudtam magamról, hogy templomban szörnyen unatkozik az ember és sose figyel oda.

– Mégis – faggattam tovább –, miért mondta rá a tisztelendő úr? Valamit csak beszélt erről.

– Nem tudom – felelte. – Nem emlékszem. De arra pontosan emlékszem, hogy jó embernek nevezte. Talán azért – nézett rám bizonytalanul –, mert a Rózenbóm úr adakozni szokott. Húsvétkor, karácsonykor, Szent György-napkor adakozik az egyháznak meg a szegényeknek. Nagy szekereken hozzák be az ajándékot az uradalomból... De nem biztos, hogy ezért mondta. Talán valami másért...

Hallgattunk, törtük a fejünket mind a ketten.

Vilma közben visszaültetett a kissámlira, és munkához látott. Lisztet hintett a téstára, nyújtotta a sodrófával.

Figyeltem egy darabig, de igazán mégsem tudtam rá figyelni. Nyugtalankodtam. Teli voltam kétellyel, gyanakvással. Amit Rózenbóm úrról hallottam, csöppet sem nyugtatott meg. Az volt az érzésem, hogy Vilma összekavarja a dolgokat. Abban reménykedtem, hogy mindent megmagyaráz, eloszlatja a rossz érzéseimet – nem hazudozva, vigasztalgatva, hanem igazán de lám, semmit sem tudott megmagyarázni. Pedig nem hazudott, nem csapott be – ezt éreztem. Talán Vilma sem tud többet erről a dolgról? Anyu néha mondogatja róla: „Derék lány, de buta szegény, mint hat pár rendőrcsizma.” Lehet, hogy Vilma tényleg buta? Ezért nem tudja elmagyarázni nekem? Haragudtam rá egy pillanatig, hogy buta, de aztán már nem haragudtam egy csöppet sem. Hiszen szeretem. Ő is szeret engem. Az ölébe vett, hintáztatott, megcsókolt. Nélküle sokkal rosszabb lenne.

Csendben üldögéltem a kissámlin.

Egyre Rózenbóm úr járt a fejemben, de még inkább a Stein. Ő azért sokkal jobban

izgatott. Milyen szomorú lett az arca, amikor beszaladtam előle! Hogy is tehettem? Üveggolyó volt nála, amit bizonyára nekem akart adni. Talán beszélgetni akart kicsit vagy játszani is...

Egyszerre megsajnáltam Steint. Rossz lehet neki. Hiába beszél a fantáziáról, szomorú lehet, hogy soha senki nem játszik vele. Egy gyereknek se engedi meg a papája, mamája, hogy Steinnel játsszon. Hát persze, mert zsidó. Most már világos. Pedig lehet, hogy csakugyan van jó zsidó. Azt nem hiszem, hogy Rózenbóm úr az volna, de Stein miért ne lehetne az? Hiába nevezik csibésznek, senki sem tud rosszat mondani rá. Nem verekedős, mindig csendben, egymagában játszik. Lám, Vilma megmondta, hogy nem szereti Rózenbóm urat, hiába dicsérte a tisztelendő úr, Steint viszont szereti. Meg is simogatja néha a lépcsőházban, ha összetalálkoznak, és tréfálkozik vele. És az is igaz, hogy Stein jószívű. Nekem adta a legszebb üveggolyóit, amikor beteg voltam, pedig borzasztóan fájt értük a szíve. Ma is ajándékot akart hozni nekem. Pedig nem gazdag. Egyáltalán nem az. Örökké ugyanabban a piros pulóverben jár, és alig vannak játéka. A papája se gazdag. Ő is mindig ugyanabban a ruhában jár, és még órája sincs, mert mikor egyszer megkérdeztem tőle a gangon, hogy hány óra, azt felelte: nem tudja, nincs órája.

Itt hirtelen megakadtam a gondolataimban.

A lélegzetem is elakadt.

Te jó isten! A Stein apukája!... Hiszen a Stein apukája ugyanoda ment, ahová apu! Pontosan ugyanaznap, ugyanabba a messzi faluba, ahol már nem is magyarul beszélnek az emberek... De hiszen akkor a Stein apukája jó ember! Ugyanolyan jó ember, mint apu! Akkor Stein apukája jó zsidó!

Izgalomban nagyot nyeltem, és izegni-mozogni kezdtem a sámlin.

Akkor a Stein is jó gyerek, állapítottam meg, ha nem is határozottan még, de teljes meggyőződéssel. Akinek jó az apukája, az nem lehet rossz gyerek.

– Valami baj van, Gáborka? – fordult hozzám ekkor Vilma, mert fölfigyelt a mocorgásomra. – No, már mosolyog is? – örvendezett. – Mosolyog is már, kis bogárkám? Ó, hogy az imént milyen bánatos volt!

Felugrottam, odaszaladtam hozzá, és átöleltem a derekát.

– Vilma! A Stein mégse rossz fiú! Tudom, hogy nem rossz fiú! Igen, Vilma, most már biztosan tudom! Egészen biztosan!

Vilma felkapott, magához szorított, megcsókolgatott.

– Hát ez volt a baj? – zsörtölődött. – Ezért volt úgy oda?

Majd kibújtam a bőrömből örömben.

– Hiszen már Déness doktor bácsi is megmondta! Milyen buta vagyok!... De ez titok! Ezt senkinek se szabad elárulni!... És ugye, te is tudod, hogy nem rossz fiú?

– Persze, hogy tudom – mosolygott vidáman. – Ezt én is megmondhattam volna. Jó fiú ő.

– Jó fiú! – lelkesedtem. – Nagyon jó fiú! A Bucseket is meg akarta védeni! És mennyi gyönyörű üveggolyót adott nekem! És ha tudnád, milyen jó tanuló! Ő a legokosabb az egész iskolában!

Vidám délelőtt volt.

Vilma főzött, ismét énekelgetett, én pedig a kissámlin ülve hallgattam. Steinre gondoltam, arra, hogy mindenáron kiengesztelem őt, és akkor majd bizonyára igen-igen jó barátok leszünk.

7.

Szekrényemből előkerestem legkedvesebb játékomat, a felhúzható motorbiciklit. Sisakos katona ül rajta, s miközben a motor körbe-körbe fut, ő bólogat a fejével. Az igazat megvallva, sajnáltam megválni tőle, de Steinnek éppen a legkedvesebbet akartam odaajándékozni.

Azután pedig kiültem a gangra, és ölemben a motorbiciklivel izgatottan lestem, vártam. Stein azonban nem mutatkozott, s Négerke ugatását se hallottam. Ahhoz nem volt merszem, hogy lemenjek a harmadik emeletre és becsöngessek hozzájuk. Ki tudja, talán még elzavarnának?...

Ruff Karcsi jelent meg a folyosón, szokása szerint majszolt valamit, és az ikrek is vele voltak.

– Kaptam egy légpuskát – közölte Ruff, és gögösen nézett rám. – Tudod, mi a légpuska?

– Mindenki tudja – morogtam kelletlenül, mert most semmi kedvem nem volt se Ruffhoz, se az ikrekhez.

– Ilyen légpuskája senkinek sincs – hencegett Ruff. – Apa vette nekem, és azt mondta, hogy eredeti német légpuska. Ez a legjobb fegyver a világon...

– Már lőttél is vele? – kérdeztem irigykedve, mert a légpuska azért kissé felcsigázta az érdeklődésemet.

Ruff erre elszontyolodott.

– Még nem. A papa csak akkor engedi meg, ha már iskolás leszek... Akarod, hogy megmutassam a légpuskát? Ok már látták.

Az ikrek fontoskodva bólintottak, s az elragadtatás is látszott rajtuk, hogy a kezükbe vehették.

– Engem nem érdekel – legyintettem. – A német óvodában minden gyereknek külön légpuskája van. Tulajdonképpen nem túl érdekes. Lövöldözget egy kicsit az ember, aztán már meg is unja...

Ruff közelebb lépett hozzám. Dühösen szuszogott.

– Talán neked is van, mi?

– Hát persze – feleltem fölényesen. – Nekem is.

– És már lőttél is vele?

– Ott *mindenki* lőhet vele.

– Hazudsz! – kiáltotta Ruff elkeseredetten. – Hazudsz!

Ebben igaza volt, de füttyültem rá. Élveztem, hogy milyen borzasztóan mérges, és még inkább azt, hogy az ikrek leplezetlen tisztelettel kezdenek rámpillantani.

Így aztán Ruff tamaskodását egyetlen kézmozdulattal elintéztem.

– Hát ne hidd. Nem is muszáj, hogy elhidd. Holnap megint megyek óvodába, és egész délelőtt lövöldözni fogok.

Ruff lesújtva elhallgatott, s megjuhászodott kissé.

– Abban a német óvodában németül is beszélnek?

– *Csak* németül beszélnek – közöltem szemrebbenés nélkül. – Oda csak olyan gyerekeket engednek be, akik tudnak németül.

Erre ismét szuszogni kezdett.

– Hazudsz! Te nem is tudsz németül!

Lenézően mosolyogtam rajta. Minden egyéb bizonygatás helyett el szavaltam neki az *Ist die schwarze Köchin da?* kezdetű versikét, ami szépen megragadt a fülemben, és aminek a végéhez még azt is hozzábiggyesztettem, hogy *Danke schön, Fräulein Elsa!*

Az ikrek elragadtatva, kerek szemmel csüggték rajtam, Ruff már ki sem merte nyitni a száját. Csak annyit dünnyögött még: – Az én papám is tud németül...

Az ikrek csodálatától és Ruff diadalmas lefőzésétől vérszemet kaptam. Mesélni kezdtem nekik az óvodáról. Először is elmondtam, hogy tejbe-vajba fürösztik ott az embert, és minden gyereknek külön óvó nénije van, s hogy csupa olyan gyerek jár oda, akinek miniszter vagy tábornagy a papája, és azt is megkérdeztem tőlük, tudják-e, ki az a Führer? Azután elbüszkélkedtem Esztivel, s elárultam, hogy Esztike mamája meghívott gyerekzsúrra, ami nem amolyan vacak kis zsúr, és száznál is több gyerek lesz ott.

Az ikrek lélegzetvisszafojtva hallgattak, Ruff már egészen zöld volt az irigységtől. Nagy lélegzetet vettem, hogy folytassam tovább a hengegést, amikor hirtelen megpillantottam Steint az első emeleten, a lépcsőházban. Lassan baktatott fölfelé, kezében tejesüveget vitt.

– Szervusztok! – szóltam sietősen, és a motorbiciklit szorongatva eliramodtam.

Éppen akkor értem le a harmadik emeletre, amikor Stein kifordult a lépcsőházból.

Utánakiáltottam, csodálkozva fordult meg. Arca nyomban ellenségessé vált.

– Szervusz!-mondtam a rohanástól lihegve, és lelkendezve megmutattam neki a játékot. – Ezt neked akarom adni, Stein.

Nézett rám, majd éles hangon azt mondta:

– Nem kell! – Sarkon fordult, és elindult a folyosón.

Hüledezve bámultam utána, szólni se tudtam. Egyszerűen nem fért a fejembe, hogy ez a gyönyörű játék ne kelljen neki.

Ő ezalatt végighaladt a folyosón, és bement a lakásukba.

A negyedik emeletről az ikrek báméskodtak rám. Ruff evett, és megvető ábrázatot vágott. Ez felbőszített. Vakmerő lépésre szántam el magam. Dacosan felvettem a fejemet, és elindultam Steinék lakása felé. Kipp-kopp, koppantak lépteim a kövön, s minden lépés után egyre nagyobb szorongás fogott el. Ruff beárul a papájának, gondoltam. És a papája megint át fog jönni anyuhoz...

Valami azt súgta, vissza kéne fordulni, még nem késő. De én nem akartam, hogy Stein haragudjon rám, és a játékomat is neki akartam adni. Meg azt se szerettem volna, ha az ikrek látják, hogy bejiedtem.

Az ajtó előtt álltam, s lábujjhegyre állva, erősen dobogó szívvel becsöngettem.

Stein mamája nyitott ajtót, a szóltan, szemüveges néni, aki most szigorúan pillantott rám:

– Mit akarsz itt, kisfiam?

Ijedtemben semmi sem jutott az eszembe. Már szívesen elszaladtam volna, de csak álltam bambán a küszöbön. Egy kukk se akart kijönni a torkomon.

– Nem hallod? – kérdezte a néni. – Miért csöngettél be?

– Tessék engem beengedni – suttogtam. – Néni kérem, hadd menjek be egy kicsit...

Stein néni furcsálkodva végigmért, azután félreállt az ajtóból.

– Hát, gyere be. Gyuri! – kiáltott be a szobába. – Vendéged van, kisfiam.

Milyen más ez az előszoba, mint a miénk, nézelődtem. Minálunk az előszobában mennyezetig érő, beépített szekrények vannak, a falon képek, tányérok lógnak. Itt

nincs semmi. Még fogas sincs, esernyőtartó sincs. A villanyóra csupaszon, szekrényke nélkül. Az ajtók nem fehérek, hanem barnák, a fal is egészen kopott már. A villanykörte csak egy dróton lóg...

Ekkor kinyílt az ajtó, és megjelent Stein. Most ő bámult rám hüledezve.

A mamája visszament a konyhába, behúzta maga után az ajtót.

– Nézd – szóltam vidáman, és gyorsan felhúztam a motorbiciklit. – Nézd, hogy robog!...

A parkettre térdeltem, és elindítottam. A motor berregve körözött, s láttam, hogy Steinnek felcsillan a szeme. Mégse guggolt le, meg se moccant, csak azt mondta:

Menj haza!

– De én ezt neked akarom adni! – motyogtam elkeseredetten. – A legszebb játékom...

– Nem kell – mondta Stein. – Menj haza, mert szólok anyunak.

A kis motorbicikli futott körbe-körbe, én pedig a könnyeimmel küszködtem. Rosszul esett, hogy Stein elküld. Ennyire megbántottam délelőtt? Így haragszik?

Nem merem ránézni, lesütöttem a szemem.

– Jó, elmegyek – szóltam letörten, és felkászálódtam a földről. – De a játékot itt hagyhatom, ugye?...

– Nem kell – rázta a fejét Stein, de kis töprengés után hozzátette: – De ha akarod, még egyszer megnézhetem.

– Hát persze! – nyögtem ki, és nagy lelkesedéssel újra felhúztam a motorost.

Berregve futott, a katona bólogatott rajta. Stein nem bírta ki, közelebb lépett. Majd szigorú arccal ő is leguggolt.

– Óraműves – jegyezte meg tartózkodóan. – Apám tudna ilyet csinálni. Ő műszerész...

Nem tudtam, mi az, hogy *óraműves*, és azt se, hogy *műszerész*, de boldog voltam, hogy Stein beszélget velem.

Négykézláb csúszkáltunk az előszoba parkettjén, és a motorost néztük.

– Ez csak balra tud fordulni? – kérdezte egy kis idő múlva Stein.

Igen, csak balra – feleltem ijedten, mert féltem, hogy így már nem is tetszik neki annyira.

– Mert olyan szerkezet van benne – mondta szigorúan. – Úgy van beállítva a kereke. Megcsináljam, hogy egyenesen is menjen?

– Csináld meg – könyörögtem. – Nagyon kérek, Stein, csináld meg. Úgy sokkal érdekesebb lenne.

Öt perccel később már nem voltak kerekei a motorbiciklinek. Stein ugyanis leszedte a két nagy kereket, meg a két kicsit is, amelyek az oldalán voltak, s ettől kicsit megfájdult a szívem, de eltitkoltam. Az a fő, hogy Stein mégse küld el, hogy játszik velem...

Később bevallotta, úgy látszik, nem tudja megcsinálni a játékot, és a kerekeket se tudja visszarakni. Efölött nagyon elszontyolodott, én lelkesen vigasztaltam.

– Nem baj, majd vesz a mamám egy másikat. És megkérem, hogy neked is vegyen egyet, jó?... Te, Stein, legyünk barátok.

Rám pillantott, és megrázta a fejét.

– Nem lehet. Én zsidó vagyok.

– De te jó zsidó vagy – ellenkeztem. – A Vilma is mondta nekem az előbb. Náluk a faluban van egy tisztelendő úr, aki azt mondta a Vilmának, hogy jó zsidók is vannak.

Stein leszegte a fejét, sötét szemével konokul meredt maga elé.

– Engem senki se szeret – mondta vadul. – Az osztályban senki nem akar egy padban ülni velem. Itt, a házban meg nem játszik velem senki. Engem csak a mamám szeret.

– Én is szeretlek. Megkérdezheted Vilmától is. Ha iskolás leszek, melletted fogok ülni...

Erre nem felelt. Lehorgasztott fejjel, törökülésben ült, és ujjaival a földet kapirgálta.

Ekkor Stein néni kijött a konyhából, és mind a kettőnknek adott egy pohár tejet. Utáltam a tejet, otthon semmi fenyegetés rá nem bírhatott volna, hogy megigyam, most azonban hősiezen, nagy kortyokkal lehajtottam az egész pohárral. Kissé háborgott tőle a hasam, és olyan undor fogott el, mintha csukamájolajat nyeltem volna, de hálásan néztem a néniére és azt mondtam: – Köszönöm szépen, nagyon finom volt.

A néni elvette a poharat, és megsimogatta a fejem.

– Most pedig menjél szépen haza – szólt csendesen. – Ha akarsz, máskor is lejöhetsz játszani. No, menjél szépen.

Összeszededgettem a boldogtalan motorbicikli darabjait, elbúcsúztam, és vidáman baktattam fel az emeletünkre.

Ruff Karcsi az ablakukban leskelődött, és kárörvendően vigyorgott. Az ikrek a hátsó lépcsőnél ácsorogtak és ijedt arccal mutogattak valamit. Rájuk se hederítettem, benyitottam az ajtón.

Anyu az előszobában várt, sápadt, fenyegető arccal.

– Hol voltál? – kérdezte fojtott, tompa hangon, s mielőtt bármit mondhattam volna, máris pofon ütött.

Ez egészen megdöbentett.

Engem nagyon-nagyon ritkán vertek meg. Csak akkor kaptam nagy néha egy nyaklevest, ha felmásztam a rácsra vagy a vécéablakon kihajoltam a lichthof fölé. Dermedten néztem anyura, s átvillant rajtam, hogy biztos Ruff árult be. Eszembe jutott vigyorgó ábrázata az ablakban, és tehetetlen gyűlölet fogott el.

– Hol voltál, te nyomorult? – sikította anyu.

Újra pofon vágott, két kézzel esett nekem.

A hajamat tépte, és őrvongva ütött-vert, ahol csak ért. Közben zokogott, és kiáltozott valami félelmes, hörg hangon.

Eltakartam az arcomat, alig hallhatóan könyörögtem:

– Anyu, ne bánts... jaj, ne bánts...

Lezuhantam a földre, ő még ott is vert, de már nem éreztem fájdalmat, annyira sajnóit az egész testem...

Vilma szedett ki a kezei közül.

Fölemelt, magához szorítva vitt be a szobába. Behunytam a szemem, hallottam, hogy anyu nagyon sír odakint, és vékony hangon utánam kiabál, de én nem tudom, mit kiabálhatott, mert se nem láttam, se nem hallottam. Vilma nyakát öleltem görcsösen, és a nagy szégyentől meg a nagy fájdalomtól úgy égett, lüktetett a testem, mintha tűz érte volna...

Feküdtem az ágyban, minden mozdulat heves fájdalmat okozott. Fejem hasogatott, s mintha kétszeresére dagadt volna, ajkam fölött elrepedt a bőr. Odanyúltam,

kitapogattam. Éreztem, hogy duzzadt. Már besötétedett, s reszkettem attól, hogy anyu egyszer csak bejön, és folytatja a verést. De nem a fájdalom izgatott, hanem a szégyen. Semmi nem fáj úgy, mint a szégyen, hogy megverték, s hogy igazságtalanul vertek meg. Abban már biztos voltam, hogy Ruíf Karcsi árult be, s azt is tudtam, hogy Stein miatt kaptam ki. Tudtam, de nem értettem. Miért kellett Stein miatt így kikapnom? Anyu talán nem tudja, hogy a Stein jó gyerek? Akkor meg kéne mondani neki. És el kéne mondani azt is, hogy Stein bácsi ugyanoda ment, ahová apu... Vagy talán anyu csak azért vert meg, mert elcsavarogtam? De hiszen máskor is elcsavarogtam már. Egyszer egészen a Nyugatiig kalandoztam, s dobogó szívvel bemerészkedtem a nagy üvegcsarnokba, ahol ámulatlan, gyönyörködve néztem a füstöt okádó, hatalmas mozdonyokat. Anyu még akkor sem vert meg, csak szobafogsággal büntetett.

Törtem a fejem, s csak arra lyukadtam ki, hogy a Stein miatt szenvedtem verést. Nem volt kétséges.

Pedig azért is barátkozni fogok vele, gondoltam dacosan. És majd anyu is belátja egyszer, hogy Stein jó gyerek, és megbocsát nekem.

Nemsokára bejött hozzám anyu.

Nem csavarta fel a villanyt, hanem tétován, a sötétben tapogatózva megkereste ágyamat. Óvatosan leült a szélére.

– Ébren vagy? – kérdezte suttogva.

Nem szóltam, olyigen haragudtam rá.

Egészen fölém hajolt, a szememet kereste. Amennyire a sötétben megállapíthattam, arca ijedt volt és nagyon kicsi. Mikor észrevette, hogy nyitva a szemem, felsóhajtott.

– Gabókám – nyöszörögte, s megremegett a válla. – Nagyon szeretlek, kicsikém. Én ezt nem akartam...

Hallgattam, mereven bámultam a plafonra.

– Édes, kicsi fiam – suttogta anyu és félénken magához ölelt, csókolgatni kezdett, könnyeivel összemaszatolt. – Istenem, milyen kegyetlen rossz vagyok én hozzád!

Hát, a Jóisten, az biztos haragszik is rád, fortyogtam magamban. A Jóisten megbünteti azokat, akik ártatlan kisfiúkat bántanak. Igyekeztem elképzelni, hogyan fogja a Jóisten megbüntetni anyut. Biztos megégetteti a kezét a gázon vagy lelöki a lépcsőn, és akkor eltöri a lábát.

Megsajnáltam egy kicsit. Hiszen szeretem, és ő olyan kedves tud lenni, ha nem ideges. Játszik velem. Reggelente odabújhatok az ágyába, és együtt hancúrozunk, s akkor nem anyu módra viselkedik, hanem olyan, mint valami huncutkodó kislány. Arról mesél, hogy kicsi korában mennyit rosszkodott, s a nagyapa hogy mérgeződött ezért. Igen, szeretem anyut, de most igazságtalanul vert meg. Ebben biztos voltam, s így továbbra is makacsul hallgattam.

– Légy jó kisfiú – kérlelt halkán. – Fogadj szót nekem, kicsi fiam, én jót akarok neked. Nem szabad, hogy azzal a Steinnel játsszál.

– Miért nem szabad? – kérdeztem mogorván. – Stein jó gyerek. Ha szeretnéd tudni, nagyon is jó gyerek. Az iskolában csupa egyes a bizonyítványa...

– Tudom – bólogatott anyu. – Én is tudom, hogy jó gyerek. De én arra kérlek, mégse játsszál vele.

Ez nagyon meglepett. Anyu tehát tudja, hogy Stein jó gyerek. De ha tudja, miért tilt el tőle mégis? Itt valami titok van, gondoltam rosszkedvűen, mert a sok titkolózásból már elegendő volt.

Felültem az ágyban és szigorúan ránéztem.

- Anyu. Te nem szereted a Steint!
- Nem igaz. Szeretem őt is. Minden gyereket szeretek.
- Igazat mondasz? – gyanakodtam.

Megcsókolt, és bólintott.

Most már végképp nem értettem. Azt is tudja, hogy jó gyerek, meg állítólag szereti is... Akkor hát miért vert meg olyan kegyetlenül, és miért nem engedi, hogy barátkozzam vele?

– Sok mindent nem mondhatok el neked – mondta anyu kicsit bizonytalanul. – Te még kisfiú vagy, és nem értenéd meg. Tudod, vannak olyan emberek és olyan gyerekek, akikkel most nem szabad jóban lenni. Stein is ilyen. Ő jó fiú, jó tanuló, szeretni is szabad, és nem szabad kigúnyolni, csúnyán bánni vele... de nem kell vele barátkozni. Abból baj lehet, tudod. Vagy azt akarod, hogy téged is úgy elkerüljenek a többi gyerekek, mint őt, és hogy téged is kicsúfoljanak?

Megborzongtam, gyorsan visszafeküdtem a párnára.

Nem, azt én nem akarom, hogy senki se szeressen. Nagyon rossz lenne, ha nem játszanának velem, ha kicsúfolnának... Ruff Karcsira gondoltam. Ő csúfolna ki a legjobban.

Hittem is abban, amit anyu mondott, meg nem is. Bizonytalan lettem.

– Minket pedig bajba sodornál – folytatta. – Engem is, keresztapát is. De főleg aput.

– Aput? – riadtam meg. Én okoznék bajt apunak?...

– Ugye, szót fogadsz, Gabókám? – kérdezte anyu szelíden. – Ugye, nem játszol többet Steinnel? Ha megígéred, kapsz tőlem ajándékba egy olyan gyönyörű légpuskát, amilyen a Ruff Karcsinak van.

Hallgattam. A légpuska roppant csábító volt, de Steint változatlanul szerettem.

– Anyu – kérdeztem. – Ugye, nekem azért nem szabad játszanom vele, mert ő... zsidó?

Anyu nehezen lélegzett, az arca ijedt volt. Azután megfogta a fejemet, és gyöngéden megcsókolt.

– Igen – suttozta. – Azért, kicsikém...

Behunytam a szemem, fáradtságot éreztem.

Mindig ezt a szót hallom: zsidó, zsidó. Talán mégis anyunak van igaza, meg keresztapának, hogy ne barátkozzam Steinnel. Hiszen ez éppen olyan, mintha Stein beteg lenne. Amikor kanyaróm volt, kiragasztottak egy piros cédulát az ajtónkra, és senki se jöhetett be hozzánk. Apu megmagyarázta, hogy el vagyok különítve, mert ragályos betegségem van. A többi gyerek mind elkapná, ha meglátogatna. Igen, most is valami ilyenről lehet szó. Nincs kizárva, hogy ha sokat játszanék Steinnel, akkor egy nap én is zsidó lennék, és az még akkor is rossz dolog, ha jó zsidó az ember. Igen, anyu mégiscsak azért óv engem, nehogy nekem is olyan rossz legyen, mint Steinnek.

Ezen sokáig gondolkoztam. Nem tudtam elképzelni, hogy anyu rosszat akarna nekem. Úgy törtem a fejemet, hogy egészen belefájdult. De mi lesz akkor, ha Stein holnap feljön az emeletünkre? Megint szaladjak be a lakásba? Vagy mondjam meg neki: ne barátkozzunk, mert én nem akarok zsidó lenni?...

Nem találtam megoldást, csak gyötörtem magam.

– No – suttozta anyu. – Hát szót fogadsz, csillagocskám? Megígéred nekem, hogy nem találkozol többé vele?

Nagyon fáradt voltam már, szólni is alig tudtam.

– Jó – motyogtam. – De vegyünk Steinnek ajándékot. Egy olyan motorost, amin katona ül...

Megígérte, hogy vesz majd Steinnek motorost, s megígérte, beszélni fog Stein nénivel, hogy ő se engedje, hogy a Stein játsszon velem, és egyre-egyre azt hajtogatta közben, hogy milyen jó gyerek vagyok én, milyen jószívű, szófogadó kisfiú.

Nekem azonban nehéz volt a szívem, és nagyon bántott valami. És amikor este elalvás előtt imádkozni kellett, a *Miatyánk* meg az *Üdvözlégy* helyett azért imádkoztam, hogy a Jóisten segítse meg Steint, és ne engedje, hogy haragudjon rám. És legfőképp azért imádkoztam, hogy ha lehet, Stein holnaptól kezdve már ne legyen zsidó, s hogy én egész nap játszhasam vele.

8.

Teltek-múltak a napok. Verőfényes, szép reggeleken siettem anyuval az óvodába, amellyel úgy-ahogy megbékéltem. Megszoktam a gyerekeket, az óvó néniket, a szigorú, örömtelen fegyelmet, melynek legcsekélyebb áthágásáért is kemény büntetés járt, megszoktam a nagy kert félelmes csendjét, mert azt, furcsa mód, még madárfütty se zavarta meg soha, s beletörődtem abba is, hogy itt nem szeretik a gyerekeket, ismeretlen a kedvesség, a gyöngéd becézgetés, a simogató pillantás.

Csak egyetlen dolgot nem tudtam megszokni: Fräulein Elsa meséit. Ezek a mesék Teld úttal, nyomasztó érzésekkel töltöttek el. S mert magamban igen élénken képzeltem el, színeztem ki a hallottakat, állandó félelem tartott fogva. Féltem az utcán idegen emberek láttán, féltem otthon a sötétben elalvás előtt; a falakon, a fehér mennyezeten, mint mozivászonon, száz meg száz ijesztő árny bukkant fel, száz meg száz ijesztő jelenet pergett le előttem. Álmaim lidércesek voltak, nap nap után csuromverítékesen ébredtem fel. Hans és Peter kalandjai nemcsak azért voltak elviselhetetlenek, mert borzalmasnál borzalmasabb veszélyekbe kerültek, hanem mert magamat képzeltem az ő helyükbe, és szenvedéseiket oly mélyen éreztem át, hogy nemegyszer rosszullett környékezett, s percekig nem voltam öntudatomnál.

Ezekben a mesékben hallottam először oroszokról, akik még a zsidóknál is szörnyetegebbek. Pusztá kézzel fojtják meg a gyerekeket, s pusztá gyönyörűségből vastag bottal, ostorral ütlegelik őket.

Egy ilyen történetnek a hatásától napokig nem szabadultam. Elansnak és Peternek volt egy kedves, szőke kis barátja, akit Ulinak hívtak. Üli nagyon szerette a szép játékokat, s hiába volt apja, édesanyja minden figyelmeztetése, egy nap játékokat fogadott el egy szakállas, kucsmás, medveszerű embertől, akiről mi valamennyien tudtuk, hogy orosz, de ő, úgy látszik, nem tudta. Üli boldogan vitte haza az ajándékot, de alighogy játszani kezdett vele, az ajándék felrobbant, és darabokra tépte. Megsirattuk szegény kis Ulit, talán még nagyobb könnyekkel, mint barátai, Hans és Peter, s nyomban megfogadtuk a tanulságot is: idegen embertől nem fogadunk el játékokat. Ha az utcán történetesen megszólít engem egy bácsi, s megkérdi: akarsz-e valami szép játékot, kisfiú? – tudom, szörnyethaltam volna rémületemben.

Hittem ezekben a mesékben, pedig lelkem mélyén megpróbáltam kételkedni bennük. Hittem a meséknek, bár igazában mégsem tudtam elképzelni, hogy vannak olyan emberek, akik ártatlan kisfiúkat akarnak elpusztítani. Talán csak azért próbáltam meg kételkedni, hogy megőrizsem a magam nyugalmát, békességét, hogy ne kelljen örökös szorongásban, rémületben élnem.

Ám volt annyi magamhoz való eszem, hogy a kételkedésemet eltitkoljam. Megtanultam már, hogy amit gondolok, azt ebben az óvodában nem szabad kimondanom; hogy az őszinteség csak bajt okoz, megszegyenítő büntetést, korholást, kinevettetést. Ha rossz kedvem volt, igyekeztem jó képet vágni, ha meg éppen víg kedvem kerekedett, gondosan eltitkoltam, és kötelességtudó, komoly arccal jártamkeltem. Az óvoda törvényei szentek voltak, noha éreztem, hogy értelmetlenek. Igaz, megfigyeltem, ezek az értelmetlenül szigorú törvények nem mindenkre vonatkoztak egyformán. Mányoky Esztikének például akkor sem esett bántódása, ha feleselt, és a szőke Kautzky, aki oly alávalóan beárult egyszer, akkor is kimehetett sétálni a kertbe, ha nekünk, többieknek tilos volt, s a kézimunkaszobában kellett színes papírokat kivágnunk, ragasztanunk. Jól tudtam, hogy Esztikének, Kautzkynak azért volt szabad többet, mint énnekem, mert az ő papájuk altábornagy, miniszter, az enyém meg nem az.

Az én apukám könyvelő volt. Anyutól tudtam már régen, és ő részletesen el is magyarázta, hogy mi ez a foglalkozás. Az igazat megvallva, nemigen értettem meg. Annyit azonban szomorúan megállapítottam, hogy könyvelőnek lenni nem valami nagy dolog, legalábbis nem akkora, amiért kivételeznének az emberrel az óvodában.

Ez nagyon rosszul esett. Nem is a kivételezés hiánya fájt igazán, hanem hogy apu nem olyan nagy és fontos ember, mint például a Kautzky papája. Megpróbáltam elképzelni, milyen lehet egy ilyen nagy és fontos ember, s úgy gondoltam, hogy ősz hajú, magas bácsi, akinek mély hangja van, szigorú, villámló tekintete, és természetesen egyenruhát hord (valami okból úgy képzeltem, hogy a miniszterek is abban járnak), ami csupa kitüntetés meg aranysujtás. Roppantul csalódtam hát, amikor egyszer a Kautzky papája meglátogatott bennünket.

Látogatását rettentő lótás-futás előzte meg. A máskor csendes, nyugodt óvodában egyszerre minden a feje tetejére állt. Takarítónők söprögettek, munkások díszítették fel a kertet és az épületet. A gyerekek, a kicsik rémülten bögték, az óvó nénik idegesen kiabáltak, és a kerti út mentén felsorakoztattak bennünket, miközben szüntelenül sípoltak és csattogtak. Az a néni pedig, aki először oly barátságosan fogadott minket anyuval, s akiről azóta megtudtam, hogy ő Fräulein Gerda, a főővő, egy kisfiút meg egy kislányt tuszkolt maga előtt, és kiállította őket az út közepére. Mindketten fehér ruhában voltak, néhány szál virágot és két kis zászlót tartottak a kezükben. Az egyik zászlócska piros-fehér-zöld volt, a másik horogkeresztes, amiről tudtuk, hogy a német zászló.

Végre, elviselhetetlenül hosszú várakozás után, Fräulein Gerda kíséretében feltűnt a kerti úton a miniszter bácsi. Fräulein Elsa sípszavára teli torokból, lelkesen kellett kiáltanunk:

– *Grüss Gott, Herr Minister!*

Ezután a kisfiú meg a kislány átadta a miniszter bácsinak a virágcsokrot, Kautzky pedig kiszaladt a sorból, és büszkén azt mondta:

– Kezicsókolom, papa.

Mi irigykedve bámultuk Kautzkyt, az óvó nénik mézédeseen mosolyogtak, míg Fräulein Elsa szelíden kézen nem fogta Kautzkyt, és vissza nem vezette a sorba.

A miniszter bácsi nem hordott egyenruhát. Krémszínű nyári ruhát viselt, fehér cipőt, sétabotot, s mindenképpen csalódást keltett. Szőke volt, kopaszodó és kövér, borzasztóan apró szeme volt, néhányszor bután ránk pislogott, s bágyadt, sípoló hangon folyton azt mondogatta Fräulein Gerdának:

– Milyen bájos itt maguknál! Milyen elragadó...

Mi már csaknem elaludtunk unalmunkban, mocoogtunk, topogtunk, de ő egyre

csak ámuldozott. Ámuldozott rajtunk, hogy milyen kedves csöppségek vagyunk, ámuldozott a renden, a tisztaságon, a fegyelmen, azon, hogy valami fehérharisnyás, tirolinadrágos kisfiú elszavalt németül egy versikét, de elbűvölte a villa is, a kert, a fák, a bokrok, a csend és a tiszta levegő, a kék égbolt meg egy kedvetlenül gubbasztó madár az egyik fán, amit majdnem egy percig félrehajtott fejjel, kissé szenvedő mosollyal figyelt, s eközben folyton nyafogó hangon mondogatta:

– Milyen gyönyörű itt! Milyen bá-ájos...

Figyeltem ezt az éneklő hangú, kövér és buta bácsit, a Kautzky papáját, s nem fért a fejembe, hogyan lehet ő nagyobb és fontosabb ember apunál. Hiszen apu kedves, okos, és huncut, kék szeme van! Ha egyszer eljönne ide, az összes gyerek rögtön megszeretné, s ő nem mondana ilyen butaságokat, hogy *bá-ájos* meg *el-ragadó*, hanem tréfálkozna, nevetne és azonnyomban elvinne minket játszani. És ha eljönne, akkor persze már nekem se lenne többé olyan rossz itt. Az óvó nénik és a gyerekek attól kezdve engem is szeretnének, állandóan csak aput dicsérnék, én pedig szörnyen büszke volnék rá... Nem, teljesen érthetetlen, gondoltam, hogy a Kautzky papája nagyobb és fontosabb ember apunál. Valami tévedés lehet ez... vagy ha nem tévedés, akkor ugyanolyan titokzatos és igazságtalan dolog, mint az, hogy apunak el kellett mennie abba a messzi faluba, s mint az, hogy a Stein zsidó – de hát, végül szomorúan be kellett látnom, hogy ez is valami olyan dolog, amit úgyszemint érthetek meg, bármennyire töröm is rajta a fejem, mert még kicsi vagyok.

Ezekben a napokban különösen sokat gondoltam apura.

Igyekeztem elképzelni, milyen élete lehet abban a távoli faluban, ahol úgy kell dolgoznia, hogy még pénzt se kap érte, és ahol rendőrök meg katonák őrzik. Vidámnak, tréfás kedvűnek tudtam csak elképzelni. Biztosan ott is mindenki szereti, még a rendőrök meg a katonák is, és arra gondoltam, a Stein apukájával is biztosan jóban van, és hogy hamarosan hazajöhet – mindez enyhítette, de nem szüntette meg a fájdalmamat, s főleg a vágyakozásomat iránta.

Egy nap aztán levelet kaptunk tőle.

Anyu még nem volt otthon, s én addig könyörögtem, rimázkodtam Vilmának, míg óvatosan felbontotta a borítékot.

– Mennyi pecsét! – kiáltottam elragadtatva, mert a boríték szinte fekete volt a temérdek bélyegzőnyomtól.

– Ezek mind cenzúrapecsétek – magyarázta Vilma, és kivett két levelet a borítékból, de az egyiket rögtön visszasüllyesztette. – Ez az anyukájának szól, ezt nem olvassuk el. Itt a maga levele, Gáborka – mutatott fel egy összehajtogatott papirost.

Szólni se tudtam izgalomban. Apu külön levelet írt nekem! Külön levelet, amely senki másnak nem szól, csakis egyes-egyedül nekem!

Sietve elhelyezkedtem Vilma ölében, és türelmetlenül nógattam:

– Olvasd már, olvasd!

A levélben ez állt:

Szervusz Gáborkám!

Apukád nagyon messzire van tőled, de egész nap rád gondol. Egész nap folyton csak arra gondol, vajon mit csinál most Novák Gábor fiatalúr? Miféle rosszban sántikál éppen, és milyen csibészséget követ el? Szeretném tudni, kire keni most a fiatalúr a csibészégeit, hogy az apukája nincs odahaza. Szegény Vilma sokat szorul miattad, mi,

te kis csirkefogó? Nagyon szeretnék már látni, és nagyon szeretném meghúzgálni a füled. Biztos vagyok benne, hogy ezer ok is volna már rá. Itt sokszor előveszem a fényképedet. Nézem, nézegetem naphosszat, de akárhogy nézegetem, azon sehogyan sem lehet meghúzgálni a füled. Sajnos, fogaspuszikat se lehet adni neki. De nemsokára egy vagy két napra hazamehetek, és akkor egész nap csak fogaspuszikat fogok adni, és a füled cibálgom. Ha nincs ellene kifogása a fiatalúrnak, egy jó nagyot játszunk is majd, és egy még nagyobbat kirándulunk. De arra ne spekulálj, hogy folyton csak a vállamon viszlek! Vigyázz magadra, Gábor! Nagyon kérek, hogy ne mássz fel a rácsra, és ne menj ki egyedül az utcára. Ezért nagyon haragudnék. Remélem, azt már mondanom se kell, hogy anyuhoz és Vilmához jó légy. Szeretném, ha írnál is. Kérd meg anyut, hogy szorul szóra írja le, mit üzensz nekem. De jó hosszú legyen ám!

Sokszor csókol: Apukád

Egymásra néztünk és mosolyogtunk. Milyen vidám levél! Milyen igazi apu-levél!
Vilma megsimogatta a fejem.

– Csodaszép levelet kapott, Gáborka. De van ám benne rajz is!

Kikaptam kezéből a levelet, s csakugyan, a másik oldalán rajz is volt.

Egy gyönyörű, nagy mozdony volt odarajzolva. Kéményéből fekete füst szállt, és a vezetőfülkéből egy kisfiú nézett ki, aki csudára hasonlított rám.

– Ide van írva – mondta Vilma hogy Novák Gábor masiniszta úrnak.

Igen, apu nagyszerűen tud rajzolni.

Azelőtt, amikor még nem ment el abba a távoli faluba, minden este megkérdezte, hogy mit rajzoljon, s én megmondtam neki: rajzolj két vitorlást a Balatonon vagy rajzold le a nagymamit egy repülőgépen, és a repülőgépben üljön benne a nagymami kutyája, a Borzas kutya is – és reggelente, amikor felébredtem, ott volt az ágyam mellett, az asztalkán a rajz. Szebbnél szebb rajzok voltak azok, de ilyen szép, mint ez a mozdony, egyik sem volt. Ilyen gyönyörű szép rajzot egyetlen gyerek papája sem tudna csinálni, se a Ruff papája, se a Kautzky papája, és – bár erre nem akartam gondolni – még a Stein apukája sem.

A gyönyörű mozdonyt felszögeztem a falra, a szekrényem fölé, és minden gyereknek eldicsekedtem vele a házban. Először az ikrek nézhették meg, akik azt mondták, hogy olyan igazi ez a mozdony, hogy nem csodálkoznának, ha egyszer csak pöfögni és sípolni kezdene és elindulna körbe-körbe a falon. Megnézhette a Ruff Karcsi is, aki persze szörnyen irigykedett, de még Csőrit is belopóztattam az ablakon keresztül, és neki is megmutattam nagy büszkén.

Csőri nagy szakértelemmel vizsgálta a rajzot, közelről és távolabbról egyaránt szemügyre vette, s közben én borzasztóan izgultam, nehogy valami hibát fedezzen fel rajta. De végül elismerően Rittyentett.

– Ez igen! Ha nekem adod, kapsz érte három lópatkót meg egy csúzlit.

Megilletődötten bámultam Csőrire. Három lópatkó meg egy csúzli!... Csőrinek remek csúzlija van, s minden gyereknek a nyála csurog, ha megmutatja. És Csőri soha senkinek még a kezébe se adja a csúzliját!... Szörnyen vágytam a csúzlira, nem kevésbé a három lópatkóra, mert tudtam, hogy a lópatkó szerencsét hoz, és nekem még sosem sikerült lópatkót találnom.

– Adok egy mágnest is – mondta sietve Csőri, azzal kipakolta a zsebét, amiben annyi kincs volt, hogy a lélegzetem is elakadt.

Madzagok, golyók, síp, egy letört rézkilincs, kissé megrágott gitt, két szem koszos savanyúcukor, vörös csúzlígumi, néhány bélyeg, ördöglakat, rozsdás kezelőgomb, két lyukas egyfilléres, egy négus-bomba – felsorolni sem lehet. Meg hát a mágnes! Igazi mágnespatkó. Egyik fele kék, a másik piros. És ő mindjárt be is mutatta, mi mindent tud egy ilyen mágnespatkó. Kiszedtem a szekrényből a varrodobozt, kiborítottuk egész tartalmát a földre, és akkor ő az összes tűt, csatot, gombostűt, fémgombot ráragasztotta a mágnesre.

Boldogtalannak éreztem magam, de a rajzot nem adtam neki.

Csöri megsértődött, dühösen mellbevágott, zsebre gyömöszölte a kincseit, és kimászott az ablakon.

– Hülye kis dedós! – szólt vissza megvetően a folyosóról. – Különben is, ki nem tud ilyen vacak mozdonyt rajzolni?

Ezért nagyon haragudtam. Szerettem volna valami csúnyát mondani, de nem mertem. Meg addigra elment már az ablaktól.

Aznap anyu is kedves volt hozzám. Nem mérgeződött, amiért felbontottuk apu levelét, még csak nem is dohogott emiatt. Viccelődtünk, nevetgeltünk. Később pedig odaállított az ajtóhoz, ahol a fehér kereten színes vonalkák jelezték a magasságomat, és azt mondta, hogy megint nőttem valamicskét, és hogy apu biztosan örülni fog, ha megírja neki. Piros vonalat húzott az ajtófélfára, és fennhangon dünnyögve odaírta a dátumot is: *1943. június*.

Én pedig este lefekvés előtt még egyszer alaposan megszemléltem apu rajzát, hogy másnap részletesen beszámolhassak róla Esztikének, és utána engedelmesen, nyafogás nélkül bújtam az ágyamba. De anyu egyszer csak felült ágyában, és ijedten átszólt hozzám:

– Gabó! Ha erről a rajzról bárkinek beszélsz, azt kell mondanod: apu katona. Érted, kisleány? Apu katona, harcol a háborúban, és onnan ír neked.

Félálomban voltam már. Nem értettem, miért köti ezt a lelkekre. De nem kíváncsiskodtam. Apu azt írta, hogy legyek jó fiú, fogadjak szót anyunak, és én jó fiú akartam lenni.

9.

Meleg, szép június volt.

Anyu még a tavasszal megígérte, hogy az idén vagy a Balatonhoz, vagy a Tátrába megyünk nyaralni. Mindkét helyre nagyon vágytam. A Balatonhoz azért, mert azzal már jó barátságot kötöttem, a Tátra pedig csábított. Anyu sokat mesélt az ottani magas hegyekről, amelyek csúcsán soha nem olvad el a hó, mesélt a függővasútról, amint magas kötélpályán úszik a felhők között, mesélt a hatalmas, gyönyörű karácsonyfa-erdőkről, a nagy kirándulóutakról, s arról a hegyoldalba épült, gyönyörű szanatóriumról, ahol ő már volt egyszer, s ahová menni akartunk. Így hát a Tátra mégiscsak jobban izgatott.

De azután, ahogy múlt az idő, annál ritkábban került szóba a nyaralás. Anyu sokat dolgozott, gyakran csak alkonyaikor jött haza az irodából. Olyan fáradt volt, hogy rögtön lefeküdt, és nem akartam nyaralással meg ilyesfajta dolgokkal nyaggatni. Már az óvodába sem ő jött el értem délutánonként, hanem Vilma. Mindig zavartan, kissé ijedten nyitott be a várószobába. Az óvó nénik ridegen beszéltek velem.

Én azonban nagyon megörültem neki.

Vilmát ugyanis majdnem mindennap rá lehetett venni, hogy ne villamossal, hanem gyalog menjünk haza. Ezek a hosszú séták hazáig-végig a Margit körúton, át a hídon, majd a Szent István körúton – izgalmasak és érdekesek voltak. Lassan ballagtunk a délutáni napsütésben, s Vilma türelmesen ácsorgott velem a játékboltok kirakatai előtt. Kiválasztottam és gondosan megjegyeztem a legszebb dolgokat, hogy karácsony előtt majd pontosan megírhasam kívánságaimat a Jézuskának. Kívánságlistám már ilyenkor júniusban is csaknem egy teljes játékbolt készletéből állt, de ez egy fikarcot sem zavart. A babákon, a főzőcskéken, a szobabútorokon, vagyis az unalmas lányjátékokon kívül, minden tetszett, s mindenre áhítoztam, bár ezek a körúti játékboltok csak afféle szegényes boltocskák voltak Liebner bácsi Sas utcai, csodálatos mesepalotájához képest, ahová akárhányszor csak mély megilletődöttséggel tudtam belépni.

Azért persze a körúti üzletekben is akadt éppen elég látnivaló. Vágyaim netovábbja egy pirosra festett, csillogó csengőjű bicikli volt – természetesen kétkerekű, komoly bicikli, mert háromkerekűre ugyan már a világ minden kincséért sem ültem volna. A piros biciklit egy Szent István körúti bolt kirakatában láttam meg.

Utunk hazafelé nap nap után úgy zajlott le, hogy sietősen átgyalogoltunk a hídon (ahonnan Vilma engedélyével beleköpködhettem a Dunába, amit anyu sosem engedett meg), majd a Szent István körútra érkezve, jócskán elidőztünk a biciklisbolt előtt.

A bicikli olyan csodálatos volt, úgy ragyogott piros váza, apró csengője, sok-sok ezüstös küllője a napfényben, hogy izgalomban és bámulatomban megszűnt számomra a világ. Először csak távolról vizsgálgattam bizonyos fensőbbiséggel, mint aki már jogos tulajdonának érzi, majd lassanként közelebb és közelebb merészkedtem hozzá, miközben bódulatomban nekimentem bácsiknak, néniknek, gyerekkocsiknak, és legvégén orromat a kirakatüveghez nyomva, közvetlen közélről vettem szemügyre. Vilma ezalatt leült egy padra. Szóba elegyedett más, gyerekeket sétáltató cseléd lányokkal, de biztos lehettem benne, hogy szemét egy pillanatra sem veszi le rólam.

Naponként nagyobb gyönyörűséggel nézegettem a piros biciklit, s minden alkalommal fájó szívvel búcsúztam el tőle. Egyik nap aztán egy másik kisfiút is ott találtam a kirakathál. Éppen olyan lelkesen, sóváran bámulta a biciklit, mint én. A kisfiú, akinek egyébként szörnyen nagy, elálló füle volt, másnap és harmadnap is a kirakathál álldogált. Mire átértünk a hídon, s kalapáló szívvel közeledtem a játékbolt felé, ő már ott állt, s az üveghez szorítva arcát, nézte, nézte a biciklit. A papája – magas, ősz hajú, elegáns úr – mögötte állt, és újságot olvasott, türelmesen.

Féltékenykedni kezdtem erre a nagy fülű fiúra. Mindennap jobban aggódtam, hátha megvásárolták neki a biciklit, hátha nincs már ott a kirakatban.

Mert a kisfiú állandóan nyaggatta a papáját:

– Apus, mikor veszed meg nekem ezt a biciklit?

És rángatta közben a papája kabátját és nyugösködött, mint valami kislány. Lehet persze, hogy egész rendes fiú volt különben, talán össze is barátkozhattunk volna, de én kezdtem rettenetesen megutálni. Hiszen annyi biciklit lehet kapni! Neki pedig éppen ez kell, ez, amit én fedeztem fel, amit én szeretnék, és ami tulajdonképpen már az enyém. Ez a bicikli számomra már olyan volt, mint valami kedves, hűséges állat. Ismertem minden porcikáját, még egy piciny horzsolást is a nyereg alatt. A barátom volt és szerettem.

És akkor ez a kisfiú szemtelenül elém tolakszik, nyugösködik, ráncigálja a papája kabátját, hogy övé lehessen a piros bicikli!

A papája pedig nem szidta meg, nem adott neki pofont, amit véleményem szerint feltétlenül megérdemelt volna, hanem csak szelíd hangon mondogatta: – Hiszen neked

már van biciklid, Péterke.

– De nekem ez kell! Ez a piros! – toporzékolt a kisfiú, én pedig a dühtől és a féltékenységtől fátyolos szemmel néztem rá.

Éreztem, hogy a bácsi egy szép nap megunja majd Péterke undok nyugösködését, és megveszi neki az *én* biciklimet.

Egyik este, amikor anyu már fáradtan ágyba bújt, odamentem hozzá.

Megcsókolgattam, hízelkedtem ravaszul, és amikor már nevetett, megölelgetett, borzasztó szemérmesen elárultam neki vágyamat, s nem titkoltam aggodalmamat sem a kisfiú miatt. Az idén inkább semmit nem kérek majd a Jézuskától, mondtam, csak hadd kapjam meg most azt a gyönyörű biciklit.

Anyu különösen mosolygott. Keze közé szorította a fejemet, és szomorúan mondta:

– Nem lehet, Gabókám. Mi most, tudod, szegények vagyunk. Egyedül csak anyu keres, és az a pénz arra is alig elegendő, hogy ehessünk, kifizethessük a lakbért, a villanyszámlát, meg Vilma bérét. Mert ugye, te sem akarsz, hogy elküldjem Vilmát?

Nemet intettem, mert azt csakugyan semmiképpen sem akartam volna, és duzzogva szorítottam össze a számat. De hirtelen felderültem. Pompás ötletem támadt.

– Te, anyu! – szóltam óvatosan. – Én inkább nem fogok enni. Éppen csak annyit eszem majd, olyan icipicit, hogy éhen ne haljak. Akkor Vilmát se kéne elküldeni, és a piros biciklit is meg lehetne venni.

Anyu nevetett, és a fejét csóválta. Én pedig tudtam már, hogy a bicikli sohasem lesz az enyém. A nagy fülű kisfiúé lesz, akinek van már biciklije, de a papája ezt is meg fogja venni neki, mert annak a kisfiúnak biztosan gazdag apukája van, és... mert *van* neki apukája. Lehajtottam a fejemet, megcsókolgattam anyut, és szótlanul visszamásztam az ágyamba.

Arra gondoltam, ha apu itthon volna, már holnap megvenné nekem a biciklit. Milyen jó annak a ronda, nagy fülű Péterkének! S milyen rossz nekem, hogy szegények vagyunk, hogy tulajdonképpen nincs is apukám! Ki tudja, mikor engedik haza a rendőrök?

A kedves, piros bicikli és apu összekapcsolódott gondolataimban. Igen, az volna a legszebb, ha a biciklit apu vásárolhatná meg nekem. Szépen bemennék az üzletbe, a boltos, aki persze öreg ember, mert a játékarusok mind barátságos, öreg bácsik, kijönne a pult mögül és nyájasan megkérdezné:

– Mit parancsol a fiatalúr?

Vagy azt kérdezné:

– Miben lehetek a szolgálatára, fiatalember?

Erre én zavarba jönnék, de apu kedvesen noszogatna:

– No, Gábor, mondd meg szépen a bácsinak. Csak nem szégyelled magad?

És borzasztó jóízűen nevetni kezdene rajtam, mert apu úgy tud nevetni!

– A piros biciklit kérem! – mondanám halkán, és rámutatnék a biciklire ott a kirakatban.

Erre a boltos tréfálkozni kezdene, hogy „ejha, milyen nagy legény ez a fiatalember, pedig azt hittem, még háromkerekűn jár”, de én nem szólnék semmit, mert hát a felnőttek szeretnek viccelődni a gyerekekkel, ami nem szép tőlük, és dühítő is, de ők már ilyenek.

Szóval a bácsi kiemelné a kirakattól a biciklit – ábrándoztam tovább –, megmutatná, milyen kitűnő darab, s felszólítana, hogy vizsgáljam meg a csengőt és a

gumikat. Mindezt megtenném, sőt gondterhelten rámutatnék a nyereg alatti karcolásra: mi ez itt, kérem, miért nem vigyáznak jobban az ilyen szép biciklikre?

De nem, ezt mégsem mondanám. Mert erre a bácsi talán szörnyen megijedne. Igen, egész biztosan szörnyen elszégyellné magát, és egy másikat hozna ki a raktárból. Pedig nekem ez kell. Csak ez a piros. Hiszen már a barátom.

Azután a pénztárhoz fáradnék, mert pénztárhoz soha nem megy, hanem *fárad* az ember, apu kifizetné a pénzt, és... esetleg még a szirénázó tűzoltóautóra is rá lehetne beszélni, vagy arra a huncut fakutyára, aminek mozog a farka, vagy...

Felsóhajtottam.

Oly szép volt ez az ábránd, hogy gombócot éreztem a torkomban.

Másnap aztán, amikor az óvodából hazafelé sétáltunk, a bicikli nem volt már a kirakatban. Valami hitvány, zöldre mázolt háromkerekű állt a helyén. Megszorítottam Vilma kezét, hogy siessünk gyorsabban, olyan keserű volt a szívem. Vilma nem szólt, csak a kezemet szorongatta. A Nyugatinál a nagybajszú, öreg bácsitól három sósperecet vett nekem, holott máskor csak egyet szokott, s hazáig igen-igen bánatosan, szótlánul ropogtattuk a pereceket.

Odahaza egy szóval sem említettem anyunak a dolgot. Jókedvet mutattam, nevetgéltem, mialatt ő írógépeit az ebédlőasztalon, mert mostanában még haza is hozott munkát. Éreztem, hogy én most nagyon jó vagyok, ő nem is tudja, milyen jó vagyok. Ettől egészen könnyes lett a szemem.

Azután anyu még egyszer beszélt arról, hogy szegények vagyunk. Ez akkor történt, amikor június vége közeledett, s már itt volt az ideje, hogy elutazzunk nyaralni valahová.

Az állatkertben sétáltunk aznap. Vasárnap délelőtt volt, ragyogó idő. A matrózruhámban igen elegáns voltam, s egy ismeretlen bácsinak úgy megtetszettem, hogy kérte anyut, hadd fényképezzen le, és le is fényképezett. Később felültünk a pónifogatra, összevissza vágattunk a kis sétautakon, és minden gyerek irigykedve bámult engem.

– Gabókám – mondta. – Az idén nem megyünk nyaralni.

Anyu fején borzasztó kalap volt, borzasztóbb még annál a széles karimájú barnánál is, mert ennek valamiféle váza formája volt, és hátul egy toll ágaskodott ki belőle. Éppen azon mulattam magamban, hogy ez a toll mennyire hasonlít a sétaúton mászkáló pávák tollához, s így első pillanatban nem is figyeltem fel arra, amit mondott.

Majd felkaptam a fejem, értetlenül csodálkoztam rá.

– Nem megyünk?

Elfordította a fejét. Azt hiszem, szándékosan nem nézett rám, bizonyára szégyellte magát.

– Nem megyünk? – suttogtam, s átjárt a csalódás. – Se a Balatonhoz, se a Tátrába? ... – És hirtelen kitört belőlem: – Miért vagyunk mi szegények? Az óvodából mindenki megy nyaralni! És Ruff Karcsi is elmegy! Az összes gyerek a házból! Én is el akarok menni.

Anyu ijedten nézett rám, csitított.

– Én nem akarok szegény lenni! – kiáltottam dühösen. – Keressél több pénzt, hogy ne legyünk szegények! Én nyaralni akarok, igenis, nyaralni!

– Gabó, Gabó... – mondogatta anyu riadtan. Szinte kicsike lett ott, mellettem az ülésen, és olyan borzasztóan neveltséges volt a fején az a tollas kalap.

Nem törődtem vele. Felfakadt minden meggyűlt keserűségem. A sok megaláztatás

az óvodában, az állandó félelem, a piros bicikli fölötti fájdalom... minden, minden, ami csak lerakodott bennem az utóbbi időben. Dühödten, gyűlölködve, lábammal minduntalanul toppantva, kiabáltam és őt okoltam mindenért. Nem tudom, miket mondhattam. De anyu egyszer csak megállította a kocsit, és kiszállt belőle.

Nem szólt hozzám, nem is nézett rám. Lassan ment a sétaúton. Én mögötte lépegettem, még mindig haragosan, de már lelkiismeret-furdalással. Szerettem volna kiengesztelni.

Így jöttünk ki némán az állatkertből, így szálltunk fel a földalattira, így érkeztünk haza.

Anyu otthon se szólt hozzám, merev, szomorú szemével keresztülnézett rajtam. Később bement a hálószobába, s én görcsösen erőlködtem, nehogy halljam, nehogy észrevegyem, hogy ő odabent sír.

10.

Anyu ezúttal haragtartó volt.

Nekem már nem is fájt az elmaradt nyaralás, belenyugodtam. Mindig meg tudtam ítélni, meddig érdemes valamiért rimánkodni, ha úgy adódik: bögni, s melyik az a pillanat, amikor tudomásul kell venni, hogy minden hiábavaló. Ilyenkor egykettőre megbékéltem.

Annyi azonban bizonyos, hogy anyut most nagyon megbánthattam. Ő igazán nem szokott ennyire haragtartó lenni. S ami a legrosszabb volt: nem veszekedett, nem kiabált, csak hallgatott. Egészen úgy tett, mintha nem ismerne, nem léteznék a számára, sőt tulajdonképpen a világon se volnék.

Hazajött az irodából fáradtan, éles vonásokkal az arcán, de nem csókolt meg, nem üdvözölt, mint máskor, nem is kezdett porolni akármilyen csekélység miatt – rám se hederített. Az asztalnál vacsora közben se szólt hozzám, s még akkor sem veszekedett, ha kalimpálni kezdtem a lábammal vagy az arcomat csipkedtem. Kicsit belém|bújt az ördög, s annyit csipkedtem az arcomat, akkorákat kalimpáltam, mint soha. Kíváncsi voltam, meddig állja a némaságot.

Állta. Hallgatott, egyre hallgatott. Szigorúan, komoran és kimerültén. Kezdtém igazán megijedni. Hátha nem szól többé hozzám! Hátha nem szeret már! És amire gondolni se mertem – hátha megírja az egészet apunak! Megírja, hogy engedetlen, rossz kölyök vagyok. Apu pedig nagyon szomorkodna. Talán sírna is. Még sokkal rosszabb lenne neki ott, abban a táborban.

Ültünk az asztalnál, vacsoráztunk.

Anyu kenyeret szelt, megkente vajjal, és váratlanul elém tette. Sokat ettem, a hasam már dugig volt. Alig tudtam legyűrni a falatokat, de nem mertem ellenkezni. Volt anyuban valami félelmetes. Féltém ettől a makacs hallgatásától, és igyekeztem a legilletelmesebben viselkedni. Még a szalvétát is a nyakamba kötöttem, amire máskor semmi szín alatt nem lehetett rávenni. És ettem, ettem egyik vajaskenyeret a másik után, miközben szinte éreztem, hogy hízom, gömbölyödöm. Olyan kövér leszek, mint a Ruff Karcsi, gondoltam boldogtalanul, és dagadtnak fognak csúfolni.

Végül nem bírtam már többet enni, óvatosan megszólaltam:

– Anyu! Már nem vagyok éhes...

Ilyenkor ő azt mondja: „Ezt a kenyeret még meg kell enned! Micsoda malackodás otthagyni, amibe beleharaptál! Pfuj Teufel!”

De most nem mondta, hogy *pfuj Teufel*, semmit sem mondott. Közönyös arccal elvette a tányért, a pohárba teát töltött, és elém tette.

Ez már sok volt egy kicsit. Ezt már nem lehetett elviselni.

– Anyu!... – szólaltam meg hüppögve.

Evett. Nem válaszolt. Rám sem nézett. Bátorságom teljesen elillant, és arra gondoltam, hogy talán *tényleg* nem szól többé hozzám. Valami kaparni kezdte a torkomat, sírhatnékom támadt. Nem bántam volna, ha gorombán beszél velem vagy magáz, mint Ruff Karcsit szokta a papája.

– Anyu – szepegtem édesanyu... Én eszem még, ha akarod...

Nem szólt, rám se nézett, de puff neki... kente is azonnal a kenyeret, aminek már a puszta látványától enyhe émelygés kerülgetett. Mégis ettem, ellenkezés nélkül gyúrtem le a falatokat. El fogom csapni a hasam, gondoltam bús beletörődéssel, Déness doktor bácsi ricinust rendel majd, és azt is, még a ricinust is ilyen szótlanul diktálja belém anyu.

– Bocsáss meg, anyu! – mondtam csendesen. – Nem leszek rossz soha többé.

Egy pillanatra rám nézett, s végre megszólalt:

– Azt ne mondd. Azt, hogy *soha többé*.

Engedelmesen bólintottam. Igen, nem mondom, hogy soha többé nem leszek rossz, mert igazán biztos, hogy leszek én még rossz, de a héten már *tényleg* nem leszek az többé, azt az egy-két napot valahogy csak kibírom – s boldog vagyok, repülni tudnék, hogy anyu végre szólt hozzám.

– Csak azt ígérd meg – folytatta csendesen –, hogy olyan csúnyán nem viselkedsz máskor, mint az állatkertben.

– Igen – feleltem gyorsan, elfúló hangon. – Isten bizony ígérem, anyu...

Elgondolkodva kémlelte az arcomat. Azután, amit ritkán tett, cigarettára gyújtott.

– Nem tudlak elvinni nyaralni – mondta. – Nem vagy már olyan kisfiú, hogy meg ne érthetnéd: nincs rá pénzünk. Mástól pedig nem akarok kölcsönkérni. Az szégyen... Van olyan gyerek is, aki életében sose volt nyaralni. Egyszer te is kibírod.

– Igen, igen – helyesltem. – Hidd el anyu, engem már nem is érdekel a nyaralás. A Táttra se... Különben is, szörnyen unalmas lehet folyton csak havas hegyeket látni.

Arcán halvány mosoly derengett fel, de rögtön elkomolyodott. Ráncolni kezdte a homlokát.

– No, add csak ide a kezed! – Odahúzta magához és ráütött. – Azt hiszed, te szemtelen, nem láttam, hogy állandóan csipkeded magad, és kalimpálsz a lábaddal?

Most már csak boldogan nevettem ezen, s erre ő is elnevette magát.

– Ó, te gézengúz! Hogy mennyi bajom van veled! De ma legalább rendesen vacsoráztál.

Vacsora után munkához látott.

Elővett egy kék fedelű, vaskos dossziét, amit címer díszített, és amire az volt ráírva: *SECURITAS*. Ebben az irodában volt anyu állásban.

Az irodában szigorú arcú, szemüveges ügyvéd urak dolgoztak. Sötét ruhában, barátságtalanul üldögéltek asztalaik mögött, és valahogy félni kellett tőlük. De valamennyiük között a legszigorúbb és a legbarátságtalanabb Rechnitz bácsi volt, a főnök úr. Neki külön szobája volt, hatalmas, bőrpárnás ajtóval, aminek a kilincsét föl sem értem, s amelyen mindenki csak finom kopogtatás után, borzasztó illedelmesen mert belépni. Rechnitz bácsitól mindenki félt. Pedig inkább mulatságosnak látszott,

mint ijesztőnek. A fényes, kopasz fejével, vastag, fekete keretes szemüvegével teknősbékára hasonlított. Igaz, hogy ordítani aztán nagyon tudott. Recsegő hangon kiabált az ügyvéd bácsikkal, akik hol lángvörösen, hol sápadtan hallgatták. Anyuhoz azonban, akit úgy szokott szólítani: *Magdikám*, mindig roppant kedves. Úgy látszik, szereti anyut. Nemrégiben szerzett neki valamilyen különmunkát, hogy több pénzt kereshessen. A különmunkát tartotta anyu a kék fedelű dossziében.

Rengeteg dolga volt vele.

Éjjelente nemegyszer arra riadtam fel, hogy a másik szobában kopog az írógép. Még mindig dolgozott. De az is előfordult, hogy le sem feküdt, hanem alvás nélkül ment reggel az irodába. Ezért volt olyan fáradt és sovány szegény, hogy Déness doktor bácsi csak veszekedni tudott vele, ha összetalálkoztak az utcán. De még Vilma is sokat zsörtölődött. Olyanokat mondott: „el tetszik fogyni, mint a gyertyaszál”, meg hogy „olyan hétszükszesztendő a nagyságos asszony, hogy még megbetegszik egyszer”. Ettől féltem a legjobban.

– Ne gépelj annyit, anyu – könyörögtem neki –, biztosan nem muszáj annyit gépelned! – De ő szomorúan rázogatta a fejét, de bizony muszáj, mondta, kell a pénz, minden fillér kell, mert nagy a drágaság, nagyon drágul az élet.

Gyakran kaptam azon, hogy ceruzával a kezében, hosszadalmasan számolgat egy papiroson, és félhangosan mormolja: „tíz pengő erre, öt pengő arra” – a végén pedig sóhajt egyet, összegyűri a papirost, s csak ül ölébe ejtett kézzel, tehetetlenül, mint aki mozdulni se tud, és megadó, fáradt mosolya szinte az arcára kövül.

Egyik nap kiszaladt a száján, hogy főleg a német óvoda miatt kell annyit dolgoznia, mert az iszonyúan drága. Nyomban kaptam az alkalmon, hogy megkockáztassam, ha annyira drága, vegyen hát ki, és küldjön vissza a régi óvodába.

– Nem, azt nem lehet – mondta gyengéden –, verd is ki a fejedből, szivecském. Nekünk most semmi se fontosabb annál, hogy a birodalmi óvodába járhatsz. Tudod, mennyien irigykednek ezért rád?

Nem tudtam. Azt viszont tudtam, hogy akárki is az, aki irigykedik ezért, nagy hülye lehet – de ezt persze nem mondtam meg anyunak, hanem vigasztalóan rámosolyogtam és kidüllesztettem a mellemet.

– Ne félj, anyu! Ha megnövök, olyan sok pénzt fogok keresni, hogy gazdagabbak leszünk Ruff bácsinál, sőt Esztikééknél is. Mi leszünk az egész világon a leggazdagabbak. Tizenegy... nem, tizenöt szobánk lesz, és... négy zongoránk. Meg lesz egy piros biciklim is.

De hát, ez csak afféle hengegés volt, magam tudtam a legjobban, még ha szemlátomást jólesett is anyunak, s arra gondoltam, hogy a gyerekek bizonyára azért kínoznak az óvodában, azért árulnak be ok nélkül, azért csúfolnak ki és nevetnek rajtam kárörvendően, ha büntetést kapok (és szinte alig múlt el nap úgy, hogy ne kaptam volna valami büntetést), mert szegények vagyunk. És aki szegény, annak úgy látszik, nemcsak szégyenkeznie kell, hanem az bánthatja, aki csak akarja.

És láttam, így van ez anyuval is.

Mert újabban már nemcsak otthon dolgozott, hanem esténként eljárt egy bácsihoz is gépelni.

Ez a bácsi – anyu elmesélte Vilmának és nekem – borzasztóan gazdag úr, valami nagy gyáros, akinek ő a leveleit másolja. Ezt a munkát is Rechnitz bácsi szerezte neki, és anyu többször elismételgette:

– Milyen rendes ez a Rechnitz úr! Milyen rendes ember, istenem!...

Vilma bólogatott, és azt mondta, hogy hiába, vannak még rendes emberek. Erre

anyu is bólogatni kezdett, és mind a ketten sokáig bólogtak együtt. Én komoly ábrázatot vágtam, holott Rechnitz úr nem is érdekelt. Az a bácsi érdekelt, aki gyáros és olyan borzasztóan gazdag. Szerettem volna, ha anyu egyszer elvinne hozzá, de megkérni nem mertem. Úgyse vinne el, csak mondogatná, hogy ne nyűgösködjem, és talán még meg is haragudna.

Egyik este aztán mégiscsak magával vitt.

El kellett vinnie, mert Vilma kimenőt kapott, és senki se vigyázott volna rám otthon. Nyafogtam, adtam a sértődöttet, és azt hajtogattam, hogy nagyfiú vagyok már, tudok magamra vigyázni. Anyu azonban örökké arra gondol, hogy véletlenül felgyújtom a lakást, nyitva hagyom az ajtót vagy bejön valaki, és mindent elvisz. Játszottam a megbántottat, a duzzogót, de egy idő múlva beletörődtem, hogy anyu hajthatatlan, és engedelmesen beleegyeztem, hogy magával vigyen. Titokban ugyanis örültem, hogy megismerkedhetem a gazdag bácsival.

8-as villamossal mentünk az Országházig. Ott leszálltunk. Kiértünk a Duna-partra, és egy gyönyörű, új ház kapuján léptünk be. Lift vitt föl a legfelső emeletre, s közben anyu – ki tudja, hányadszor! – azt ismételte:

– Gabókám, itt nagyon jónak kell lenned. Csendesnek, illedelmesnek, úrigyereknek... És köszönj szépen, és mutatkozz majd be Günczler bácsinak.

Bóbitás szobalány nyitott ajtót. Bekísért minket egy nagy szobába. Ebben a nagy szobában pompás, süppedős szőnyegek voltak, az ablaknál hatalmas íróasztal állt, odébb egy másik, alacsony asztal fotelekkel. Körös-körül könyvespolc borította a falakat, egészen föl, a mennyezetig. A széles ablakból éppen a Várra lehetett volna látni, meg a Dunára és a Margit-hídra, talán még a Szigetre is – de az ablaktáblákat most vastag, fekete függöny takarta, mert az elsötétítést még olyan gazdag bácsinak is meg kellett tartania, mint amilyen Günczler úr volt.

Anyu cigarettára gyújtott. Idegesen, de lábujjhegyen járkált ide-oda. Időnként hozzám szaladt, gyorsan megfésülte a hajamat vagy megigazította a ruhámat, és újra meg újra a fülembe súgta:

– Légy jó, kicsikém! Ne hozz szégyent anyura!...

– Igen, anyu – suttogtam, mert ebben a nagy könyvtárszobában valahogy csak suttogni mert az ember, pedig csiklandozó vágyat éreztem, hogy harsányakat rikkantsak vagy mondjuk, teli torokból énekelni kezdjek.

– Igen, anyu – suttogtam. – Jó leszek, csak azzal a négerrel hadd játsszam.

Az egyik fotel mellett ugyanis egy néger állt. Fából faragott, libériás néger, s szélesen vigyorogva hamutálcát tartott a kezében. Ha az ember megnyomta a fejét, karja megmozdult, és lejjebb vagy följebb emelte a hamutartót.

– Nem szabad – szólt anyu ijedten, amikor bemutattam neki a libériás néger tudományát. – Jaj, itt semmihez se szabad nyúlni!...

Ekkor nyílt az ajtó. Alacsony, ideges bácsi sietett be, cigarettafüstbe burkolózva. Láttomra csodálkozva megtorpant.

– Günczler úr, kérem – szólt anyu zavartan. – Nem tudtam kire hagyni a kisfiámat. Ne haragudjon, hogy kivételesen elhoztam. Gabóka! Gyere szívem, mutatkozz be a bácsinak.

Bemutakoztam, bár a bácsi csöppet se tetszett nekem. Főként azért nem tetszett, mert anyu olyan ijedt volt előtte. Mogorván nyújtottam kezét. Dünnyögött valamit, két ujjával szórakozottan megcsípte az arcomat, amit különösen utáltam, és többé ügyet sem vetett rám.

Belevetette magát az egyik bőrfotelbe, lábát keresztbe dobta a térdén. Újabb

cigarettára gyújtott, és rekedtes, erős hangon diktálni kezdett.

Anyu pedig gépelt. Büszkén figyeltem, milyen ügyesen, gyorsan kopogtatja a betűket, s nagyon bántott, hogy a bácsi erről egyáltalán nem vett tudomást, és nem dicsérte meg. Nem, a bácsi csak diktált, diktált, fel sem pillantva a kezében tartott papírokból. Anyu csak akkor pihenhetett meg, amikor betelt az oldal, és új papirost csavart az írógépbe.

A bácsi közben ideges fintorokat vágott, türelmetlenül ütögette a fotel karfáját, s színtelen hangon ismételte:

– Siessünk, kérem, siessünk. Bocsásson meg, de sietnünk kell...

Néztem ezt a bácsit, Günczler urat, és csodálkoztam magamban. Milyen incifinci ember! Olyasféle csalódottság volt ez, mint amikor a Kautzky papájával találkoztam. Kicsi, sovány, csúnya ember volt Günczler úr, és ha az utcán a járókelők közt látom, igazán mindenre gondoltam volna, csak arra nem, hogy gyáros, és olyan gazdag. Micsoda undok, ideges ember! Hogy sürgeti, sietteti szegény anyut! S anyu milyen ijedt! Hogy elpirul, milyen zavartan mosolyog, ha hibát ejt és radíroznia kell!...

És a bácsi, ez a gazdag, utálatos bácsi, nemhogy vigasztalta volna vagy mondaná: *nincs semmi baj, nagyságos asszony*, csak hallgatott, ingerülten dobogtatta a karfát, cigarettázott és idegesen kérdezgette:

– Folytathatjuk, kérem?

Még azt sem tette hozzá: *nagyságos asszony*. Úgy éreztem, a bácsi nem akarja így nevezni anyut. Csak azt mondta: *asszonyom*.

– Folytathatom, *asszonyom*?... Na, végre! Hol is tartottunk, *asszonyom*?

Gyűlöltem.

Az ablaknál ültem a fotelben, és már szerettem volna, ha nem vagyok itt, ha nem látnám anyu ijedt arcát, bocsánatkérő mosolyát, ha nem kellene hallanom megszeppent hangját, s megint csak az jutott eszembe: milyen más volna minden, ha apu itthon volna. Apu jól rápirítana erre az undok bácsira, hogy így beszél anyuval, esetleg meg is verné. De nem, el se engedné ide anyut, nem is kellene idejönnie, hiszen ha apu itthon volna, nem volnánk szegények...

Günczler úr pedig diktált, diktált. Olykor fel-alá járt a szobában, s vadonatúj cipője minden lépésnél csikorgott. Ő maga pedig egyik cigarettáról gyújtott a másikra. Mutatóujja egészen sárga volt a sok cigarettától. Rettentően unalmas leveleket diktált. A levelekben csak pénzről volt szó, üzleti dolgokról, és mindegyik levele Svájcba szólt. Az is kiderült, hogy a bácsi szörnyen vágyik Svájcba, mindenáron ki akar oda menni a pénzével együtt, mindenáron és minél hamarabb.

Azután nagyon sokára már, végre abbahagyta a diktálást.

– Mára befejeztük – jelentette ki szárazon, és összecsapta a kezében tartott mappát.
– Holnap fél nyolcra jöjjön, kérem.

Elővette a tárcáját, és pénzt adott anyunak.

– A múltkori és a mai díj... – Rám nézett, rövid habozás után kivett még egy bankjegyet. – Ezen meg vegyen a kisfiúnak csokoládét.

Láttam, anyu fülig pirul, s olyan mozdulatot tesz, mint aki rögtön visszaadja a pénzt. De aztán sietve, kapkodva azt is begyúrta a retiküljébe.

– Köszönöm szépen, Günczler úr – mondta lesütött szemmel. – Nagyon köszönöm a kedvességét.

Günczler úr türelmetlenül legyintett, mint akinek terhes ez a sok beszéd, s megint megcsípte az arcomat. Annyira utáltam, hogy legszívesebben belerúgtam volna.

Anyu pedig mosolygott, furcsán, gyámoltalanul, és nem nézett rám. Nem nézett rám a lépcsőházban sem, ahol a karfába kapaszkodva, fáradtan jött le mellettem. Olyan nagyon kicsi volt, olyan sovány és sápadt, hogy összeszorult a torkom, és kiabálni szerettem volna, kiabálni, nem tudom, mit, nem tudom, miért, csak kiabálni, kiabálni, torkom szakadtából, hogy minden lakó szaladjon össze ebben a gyönyörű, nagy házban, és lássák, milyen fáradt, sovány az én anyukám. Szerettem volna a karjába kapaszkodni, és sírni és könyörögni neki, hogy soha ne jöjjön ide, hogy felejtse el, ne gondoljon többé erre a bácsira...

És ahogy hazafelé mentünk a kihalt, elsötétített utcákon, sietve, szótlantul, végig az járt a fejemben: szólni fogok Vilmának, hogy írjunk apunak levelet. Apu pedig tiltsa meg anyunak, hogy Günczler bácsihoz járjon dolgozni. Akármilyen szegények vagyunk is most, legyünk inkább még szegényebbek, de ne engedje meg anyunak, hogy ilyen sokat dolgozzon, mert beteg lesz, és talán még a kórházba is beviszik. S akkor nem lesz már se apukám, se anyukám.

11.

Apu következő levele másnap érkezett meg.

Anyu rám mosolygott, és hangosan olvasni kezdte.

– *Novák Gábor, jó kisfiúnak!... Ez a címzés, tudod – tette hozzá. – Édes, kicsi Gáborom! Apu megint messzire utazik tőled, s egyelőre nem látogathat meg. De mi ketten már nagyon megszoktuk, hogy alig vagyunk együtt, és csupán gondolatban láthatjuk egymást. Kérlek, ne szomorkodj ezen, mert a nyár végén biztosan meglátogathatlak... No Gabó, – zsörtölődött anyu –, nehogy pityeregj nekem...*

– Nem pityergek – suttogtam, s lenyeltem a könnyeimet.

Nem jöhet haza, gondoltam. Nem engedik haza a rendőrök. És biztos később se jöhet haza, csak vigasztalni akar...

– Figyelsz? – kérdezte anyu. – Olvasom tovább. *Te már okos, nagy gyerek vagy, így hát tudom, nem haragszol rám, hogy nem látogathatlak meg, és ugyanúgy fogsz szeretni, ahogy én téged.*

– Igen, apu – suttogtam. – Én ugyanúgy szeretlek. Én nem haragszom rád. Egy icipicit sem...

– *Én borzasztó sokat gondolok rád – folytatta anyu az olvasást –, s az itteni nagy üzletben már ki is néztem neked egy gyönyörű taligát, ásót, lapátot. Ezekkel most én játszom, tudod, de ha ugyanolyan jó leszel, s ugyanúgy szót fogadsz anyunak, mint eddig, akkor én ilyen ajándékot hozok neked, de neked nem kell majd idejőnnöd, hanem a Ligetben játszatsz vele. Millió fogaspuszit küld: Apu.*

Anyu rám nézett és mosolygott.

Már én is mosolyogtam, főleg a fogaspuszik miatt. De kicsit még szomorkodtam magamban, hogy apu nem jöhet haza, meg amiatt is, hogy a taligát, ásót, lapátot csak később kapom meg. Bár az nagyon vicces lehet, hogy most ő játszik azokkal...

Igaz, ötlött az eszembe, ha engedik játszani, akkor talán mégse lehet ott olyan nagyon rossz. Apu pedig biztosan örül. Hiszen csudára szeret játszani. Mindig hajba kapunk, ha játékot ajándékoz nekem. Ő akarja elsőnek kipróbálni...

– Rajz nincs? – kérdeztem anyutól. – Apu most nem rajzolt nekem?

– De bizony rajzolt – felelte, azzal megfordította a levelezőlapot.

Ó, de kellett nevetnünk azon a rajzon!

Apu egy bácsit rajzolt, aki félmeztelenül, sapkában, csizmában, óriási talicskát tol a hegyre. Egészen belegörbül az erőlködésbe, és mókás grimaszt vág.

Neveltünk rajta, ám anyu valahogy furcsán nevetett már, mint aki sírni készül. Megremegett a válla is, majd gyorsan felugrott és kiszaladt a fürdőszobába.

Én pedig fogtam a zöld levelezőlapot, és diadalmasan bevittem a hálósobába. Felrajkszögeztem a szekrényem fölé, oda, a vonatos rajzhoz, s jókora büszkeséggel gondoltam, hogy beszélhet akármit Esztike, ilyen apukája senkinek sincs a világon!

Persze, igaz, hogy hiába van olyan nagyszerű apukám, mint senki másnak – nincs itthon. Esztikének meg állandóan otthon van a papája, pedig igazában neki kéne ott lennie, ahol apunak. Hiszen ő katona. Csakugyan, miért nem az Esztike papája van ott?

...

Ez szöveget ütött a fejembe.

Visszaügettem az ebédlőbe, ahol anyu Vilmával együtt már az asztalt szedte le, és kereken megkérdeztem: miért nem az Esztike papája van ott, ahol apu?

Kissé elcsodálkozott, majd türelmesen magyarázni kezdte:

– Tudod, Esztike papája magas rangú katona. Szóval, nagyon nagy ember a katonák között. Altábornagy.

– Az altábornagyokat nem viszik el harcolni? – kérdeztem gyanakodva. – És vidékre se viszik őket dolgozni?

Vilma szélesen mosolygott rám, anyu száján is halvány mosoly jelent meg.

– Nem – felelte. – Őket nem viszik el. Ők se nem harcolnak, se nem dolgoznak. Azért altábornagyok.

A fejemet csóváltam.

– Akkor meg mi szükség van altábornagy okra?

– Ők itt maradnak Pesten – magyarázta anyu. – Innen irányítják a katonákat meg a háborút.

– Telefonon? – kérdeztem még gyanakvóbban, mert biztosra vettem, hogy anyu viccelődik.

– Igen – mondta komolyan. – Telefonon, postán, távirón... Odatelefonálnak a frontra, hogy mit csináljanak a katonák.

Hallgattam egy kicsit, nem fért a fejembe a dolog. Lehet, hogy anyu mégse viccel? Hogy mégis igazat mond?

– Akkor Esztike papája gyáva – mondtam óvatosan. – Hiába altábornagy, mégis gyáva. Biztosan nem mer kimenni a háborúba, nehogy eltalálja egy golyó.

Anyu mosolygott.

– Attól mindenki fél, kisfiam.

– Apu nem fél! – kiáltottam. – Ő aztán nem fél! Bátor!

– Igen – bólintott anyu és megcsókolt. – Ő nagyon bátor, Gabókám.

– És a bátor emberek sose hálnak meg – mondtam meggyőződéssel.

– Sohase – mondta anyu. – De most már késő van, eredj szépen, feküdj le.

Hanem a lefekvésből semmi nem lett.

Váratlanul betoppant hozzánk Gyuri bácsi és Vera néni.

Gyuri bácsi apu öccse, és anyu azt mondja róla: lehetetlen, bolondos fiú. Gyuri bácsinak ugyanis furcsa szokásai vannak. Beállít éjfélkor, valamennyiünket fölver, és

közli, hogy Vera néni kidobta hazulról, mert összevesztek, és nálunk szeretne aludni. Vagy azért állít be, mert éhes és enni akar, vagy egyszerűen csak hús pengőt kér kölcsön aputól. Ilyenkor apu és Gyuri bácsi hajnalig is elszórakoznak az ebédlőben. Isznak, beszélgetnek, fojtott nevetésüket egész éjjel hallani. Másnap aztán anyu veszekszik apuval. Olyanokat mond, hogy a mi lakásunk nem szálloda, és szidja Gyuri bácsit, hogy éhenkórász, kunyeráló, könnyelmű, akinek nem szabad pénzt adni.

Én azonban szeretem. Talán azért szeretem, mert csendes, szomorú ember. Kicsi és sovány, mindig kopott kabátban jár. Többnyire csak ül, ül és hallgat, a szeme pedig félénk és nagyon szomorú. Máskülönben verseket ír. Az a foglalkozása, hogy költő. Egyszer, amikor egy kicsit becsípett, és felderült a kedve, elmagyarázta nekem, hogy miért nevezik az olyan embereket, mint amilyen ő is, költőnek. Azért nevezik így őket, mondta, mert egész nap csak üldögélnek a papirosukon, s ahogy a tyúk tojást költ, úgy költik ki ők is a verseket. Nem hittem neki, mire kihúzott a zsebéből egy üres papirost és ráült. A homlokát ráncolta, szuszogott, sóhajtozott, grimaszokat vágott, szemét hol becsukta, hol kinyitotta – mindezt pissenés nélkül, áhítatosan figyeltem –, majd hirtelen elmosolyodott, feneké alól kihúzta a papírt, és – csodák csodája! – az előbb üres lap teli volt betűkkel!

Már majdnem elhittem neki, amikor észrevettem valamit. „Gyuri bácsi – szóltam gyanakodva. – Hiszen ezek írógépes betűk...” „No nézd csak! – álmétkodott el. – Eddig csak tintabetűs verseket tudtam költeni.” Azzal felkacagott, megmutatta a papirost. Hát persze, az egyik fele egészen tiszta volt.

Egy csöppet se haragudtam rá emiatt, de Vera néni dohogott, hogy Gyuri bácsi szégyellje magát, és ne olyan kisfiúk előtt fitogtassa a humorát, mint amilyen én vagyok.

Vera néni egészen más, mint ő. Szigorú, gyakran mérges. Sokat pöröl Gyuri bácsival, és néha egészen úgy bánik vele, mintha a kislánya lenne. Én is tartok tőle egy kicsit, de hacsak tehetem, titokban bámulom. Magas, szép néni, sápadt arcával, sötét szemével, hosszú, fekete hajával mesebeli hercegnőre emlékeztet.

Most ott álltak az ajtóban, s anyu ijedten nézte őket.

Én álmétkodtam, mert Gyuri bácsi úgy festett, mint valami ágrólszakadt. Foltozott ruhában volt, amely lötyögött rajta, és karján könyökéig lecsúsztatva gyűrött, sárga, széles szalagot viselt. Igazán alig lehetett ráismerni ebben az öltözékben.

Anyu olyan sápadt lett, mintha minden csepp vér kiszaladt volna az arcából.

– Senki se látott meg titeket? – kérdezte fojtott hangon, és hevesen megrázta a fejét. – Ó, Istenem, de könnyelműek vagytok!

Láttam, Vera néni szeme fellobban erre, de Gyuri bácsi sietve megfogta a kezét. Bűnbánóan nézett anyura.

– Ne haragudj, hiszen csak egy percre jöttem. Éppen csak elbúcsúzni...

– Elbúcsúzni? így? Ebben az öltözetben, ezzel a szalaggal?... – Anyu indulatosan felnevetett. – Azt hittem, ennél több eszed van!

Csak bámultam anyura. Mi történt vele? Mitől ilyen izgatott, ilyen utálatos? Miért van úgy oda, hogy eljöttek? Talán a toprongyos ruha nem tetszik neki vagy a sárga karszalag? Igaz, elég furcsán fest ebben a ruhában Gyuri bácsi, s meg kéne kérdezni tőle, minek vette fel azt a sárga karszalagot? De hát a pillanat nem volt alkalmas a kíváncsiságra.

– Most az egyszer kibírtam volna, ha nem búcsúzol el tőlem – bosszankodott anyu.

Gyuri bácsi a szemébe nézett. Arcán megfeszült a bőr, a tekintete szokatlanul kemény lett.

– Nem hozzád jöttem – mondta erélyesen, de csendesen. – A bátyám fiától akarok elbúcsúzni.

Anyu hallgatott, én pedig hirtelen szorongva néztem Gyuri bácsira. Miért akar elbúcsúzni tőlem? Vera nénire pillantottam. Ő elfordította a tekintetét, szép arca elgyötört volt. Megdöbentem. Egyszerre apu elutazása jutott az eszembe, apu búcsúzkodása – s ez itt most úgy hasonlított arra!

– Üljetek le – szólt anyu gyenge hangon.

Leültünk, csend volt.

Kínos volt ez a csend. Visszafojtottam a lélegzetem, moccanni se mertem.

– Milyen furcsa vagy – mondta Gyuri bácsi, s eltűnődve fürkészte anyut. – Hiszen nem mondtad, egy szóval se mondtad, hogy ne jöjjek ide... Sebaj – legyintett keserűen –, valószínűleg úgyis az utolsó találkozásunk.

– Gyuri! – csattant fel Vera néni, de aztán csak suttogni tudott. – Nem szégyelled magad?...

Gyuri bácsi arca merev volt, mint a kő. Nem nézett anyura.

– Sajnálom, hogy haraggal válunk el, Magda. Igazán kár... A századunkat a frontra küldik. Ukrajnába. Onnan nem sokan térnek vissza...

Erre a szóra: *Ukrajna*, anyu riadtan kapta fel a fejét. Azután lassan lehorgasztotta. Nem ismertem ezt a szót.

– Gyuri bácsi – szólítottam meg félénken. – Mi az, hogy Ukrajna?

Kissé meglepődve pillantott rám, majd elfordította a fejét.

– Az egy ország – felelte halkán. – Oroszország egy része... Ott folyik most a háború...

Összeszorult a torkom.

– Te oroszokkal fogsz harcolni? – rémüldöztem. – Azok megölnék téged, Gyuri bácsi. Borzalmas, vad emberek azok, megölnék mindenkit...

– Hát ezt kitől hallottad? – kérdezte szigorúan Vera néni.

– Az óvodában hallottam. Fräulein Elsa sokat mesél az oroszokról. Megölik a felnőtteket is, a gyerekeket is, mert ők akarnak uralkodni az egész világon.

Vera néni szeme ismét fellobbant, szinte ellenségesen tapadt rám.

– Ne higgy el minden hazugságot, te kis bolond!

– Hallgass, könyörgök, hallgass!... – rimánkodott anyu, én meg csak pislogtam ijedten és tanácstalanul.

Anyu kétségbeesetten fogta a halántékát, Vera néni dühös volt, csak Gyuri bácsi mosolygott maga elé halványan.

– Gyuri bácsi – kérdeztem gyanakodva –, te igazán katona vagy?

Nem szólt, nem mosolygott tovább. Talán nem is hallotta, mit kérdezek. De anyu gyorsan, sietve közbeszólt:

– Igen, katona! Miért nem felelsz neki, Gyuri?

De Gyuri bácsi erre sem felelt nekem, csak azt mondta rekedten:

– Adjatok egy cigarettát.

– Gyuri bácsi – szomorodtam el akkor te nem vagy katona. Te is olyan vagy, mint apu, meg a Stein apukája. Ugye, hogy olyan vagy? Rab vagy te is, Gyuri bácsi?...

– Gabó! – sikoltott fel anyu, de azután csak hallgatott, csak rémülten nézett maga elé.

– Én tudom, hogy apu rab – mondtam csendesen. – Stein is mondta, meg a doktor bácsi is. De én nem árulom el aput. Téged se foglak elárulni, Gyuri bácsi.

Gyuri bácsi meggyújtotta a cigarettát, lassan kifújta a füstöt. Azon keresztül mosolygott rám.

– Ne is árulj el, Gábor. Kérlek, ne árulj el.

Komolyan bólintottam.

– Tudom, ez titok. Most a jó embereket mind elviszik. Bezárják őket egy nagy táborba, és rendőrök vigyáznak rájuk. Te jó ember vagy, Gyuri bácsi.

– Te meg kedves kisfiú – mosolygott rám ismét, de a szeme szomorú maradt.

Az asztalra ejtette a kezét. Ruhaujja olyan hosszú, nagy volt, hogy az egész kezét elrejtette.

Újból csend támadt.

Arra gondoltam, hogy Gyuri bácsi fél. Fél valamitől, s ezt nem tudtam megérteni. Hiszen ő már volt ilyen táborban, most is onnan jött. Neki tudnia kell, amit apu szokott írni. Nem is olyan rossz ott, ott még vidám is lehet az ember, mint apu...

– Írsz majd nekem levelet? – kérdeztem. – Valami jó vicces verset?

– Hát... ha megengedik azok a bácsik.

– Megengedik – bólogattam. – Igenis megengedik. Apunak is megengedik, hogy írjon nekem rajzos leveleket. Már küldött is kettőt, egy vonatot meg egy taligás embert... És még azt is megengedik neki, hogy játszhasson. Van már ásója, taligája, lapátja. Ha hazajön, nekem ajándékozza majd mind a hármat.

Gyuri bácsi csodálkozva pillantott rám. Hitetlenkedve csóválta a fejét.

– Nem akarsz te engem becsapni, Gábor?

– Dehogy csaplak be! – mondtam lelkesen. – Ha nem hiszed, megmutatom a leveleket. Isten bizony, hogy nem csaplak be! Még kirándulni is szabad ott. Apu mondta, hogy lehet kirándulni is... hegynek föl, völgynek le... És borzasztó szép ám ott minden...

Gyuri bácsi egyre csak csóválta a fejét, de már nem látszott olyan szomorúnak, mint az előbb.

S ez annyira föllelkesített, hogy már füllentésektől sem riadtam vissza.

– Aztán... még fürödni is lehet ott – nyeltem izgatottan. – Igen. Van ott egy nagy tó, csónakokkal, vitorlásokkal. Igazi nagy tó, mint a Balaton, csak egy picivel kisebb. Apu mindennap megfürdik benne, lubickol, és halászhat is, ha kedve szottyan rá. És a Stein apukája is azt írja a levelében, hogy milyen gyönyörű az a tó, és hogy milyen pompásan lehet abban úszkálni!...

– Hiszen akkor ez nyaralás! – nevetett fel Gyuri bácsi. – Hiszen akkor nem is szabad szomorkodni, te Gábor! Félre rosszkezd, félre búbanat! – kiabált vidáman.

– Nem szabad szomorkodni – suttogtam, s csak ültem égő arccal, reszketve az izgalomtól, hogy Gyuri bácsi mindent elhitt, a tavat is, a fürdést is, még a vitorlásokat is.

Lesütöttem a szemem, s nem mertem ránézni, nehogy észrevegye rajtam a turpisságot. Ha most kipróbálta volna, egészen biztosan puhának találja az orromat.

És már Vera néni is mosolygott. Csillogott a szeme. Csak anyu nem mosolygott. Lehajtott fejjel meredt maga elé, s nagyon féltem, hogy egyszer csak szigorúan rám pillant: „Ejnye, Gabó, mit hazudozol itt összevissza, kisfiam?...” Mert anyu nem szereti, ha füllentek; talán nem is érti, hogy ez nem volt igazi füllentés, én csak azt

akartam, Gyuri bácsi ne legyen szomorú.

De anyu hallgatott, nem pirított rám, bizonyára csak magában mérgeződött.

Vera néni odahívott magához, az ölébe ültetett. Mosolyogva nézett a szemembe, és hosszú ujjjaival a hajamat kócolgatta.

– Ó, te kisiú! – susogta a fülembe. – Te okos, buta kisiú. Milyen kicsike fiú vagy te. Mint egy mogyoró. Hiszen elférsz a tenyeremen, te kis mogyoró...

És olyan kedvesen, szépen beszélt hozzám, hogy behunytam a szemem, és mosolyogtam örömben. És hagytam, engedtem, hogy ringasson a kezével, amivel vázákat, hamutartókat, mindenféle mókás kis állatokat formál, és csupa jókedv, boldogság töltött el, hogy sikerült elkergetnem a szomorúságukat. Pedig tudtam, hogy ott nincs is tó, vitorlások sincsenek, a rendőrök pedig biztosan nagyon szigorúak. Csodálkoztam is egy kicsit, hogy Gyuri bácsi mindezt elhiszi nekem, ő, aki már volt egy ilyen táborban...

Ekkor hirtelen gyanú ébredt bennem. Biztos, hogy hitt nekem? Hátha nem is hitt, csak úgy tett, mintha elhinné, mert ő meg engem akart vigasztalni? Hátha tényleg rossz ott, olyan szörnyű rossz, amitől úgy kell félni, ahogy ő fél. Hátha apu is csak füllent a leveleiben, mert ő is vigasztalni akar... S a gyanú egyre jobban belém fészkelődött. Már nem voltam vidám, nem mosolyogtam. Csak öleltem, szorongattam Vera néni nyakát, s megborzongtam a visszafojtott izgalomtól, a nagy aggodalomtól.

Nemsokára elmentek, a sötét folyosón osontak a hátsó lépcsőhöz.

Gyuri bácsi visszafordult még egyszer, intett nekem, és arca ismét szomorú volt. Olyan szomorú, hogy már biztosan tudtam: csak játszottak velem, "csak hitegettek. Ő tényleg rossz helyre megy, ahonnan talán már vissza se jön. S apunak is nagyon rossz abban a táborban.

Féltem, hogy elsírom magam.

Anyu behúzott az előszobába, sietve bezárta az ajtót, s akkor megkönnyebbült, mély sóhajtás szakadt ki belőle. De rám nem nézett, kerülte a tekintetemet, mintha szégyenkezett volna valamiért.

S amikor lefeküdtem már, odajött hozzám, hogy megcsókoljon, s arca még akkor is zavart és szégyenkező volt.

– Anyu – szólítottam meg csendesen. – Miért nem akartad beengedni Gyuri bácsit?

– Aludj kicsikém – suttozta. – Aludj szépen.

A fal felé fordultam, behunytam a szemem. De izgatott voltam, nem tudtam megnyugodni. Arra gondoltam, hogy anyu bizonyára azért nem akarta beengedni Gyuri bácsit, mert ő rab, és táborban van.

De hiszen apu is táborban van, nyilallt belém hirtelen. – Apu is rab most...

Kinyitottam a szemem, izgatottan néztem rá.

– Aludj, aludj! – biztatott.

– Anyu – mondtam szemrehányóan. – Te azért nem akartad beengedni Gyuri bácsit, mert ő rab.

Ijedten meredt rám.

– Ezért nem engedted be – mondtam izgatottan. – Igen, és talán aput se engednéd be. Kopogtat majd az ablakon, és te nem fogod beengedni őt...

– Gabó – suttozta anyu erőtlenül.

– Rossz-szívű vagy! – kiáltottam. – Az vagy, anyu! Nem szereted Gyuri bácsit, és aput se szereted!... És engem se szeretsz!...

Már reszkettem és őrjöngve kiabáltam.

– Senkit se szeretsz, anyu! Mert rossz-szívű vagy! Rossz-szívű!...

Csak arra tudtam gondolni, hogy apu kopogtatni fog az ablakon, és ő nem engedi be.

Anyu pedig csak bámult rám, kerekre tágult, döbönt szemmel.

12.

Szombat volt.

Ez a nap különösen izgalmasnak ígérkezett.

A hét közepén becsöngetett hozzánk egy katona – Vilma szerint őrmester volt közölte velünk, hogy ő Mányoky altábornagy úr sofőrje, és a kegyelmes úr meg a kegyelmes asszony megbízásából keres fel bennünket, s azzal átnyújtott Vilmának egy igen díszes borítékot, amelyből egy még díszesebb, aranyozott szegélyű, nyomtatott meghívó hullott ki. Egyszóval, Esztike megtartotta régi ígétét és meghívott magukhoz. Méghozzá a születésnapjára.

Én már rég tükön ültem, de anyu még mindig a fürdőszobában csinosította magát; hallottam, hogy Vilmával porol, mert valami hajtút vagy csatot nem talált. Ha anyu nem talál valamit, ideges, és rendszerint másokkal veszekszik.

Bent váraoztam hát a hálószobában, már felöltözködve, megfésülve. A földig érő tükörben nézegettem magam. Kissé közömbös arcot vágtam, pedig nagyon csinosnak találtam magamat. Legkedvesebb ruhám, a matrözruha volt rajtam, aminek bal ujján egy igazi, nagy horgony van, és a ruha is, a horgony is nagyon jól áll nekem. Ez egész biztos, mert egyszer a Duna-parton egy bajuszos, öreg matröz bácsi azt mondta apunak, amikor ugyanebben a ruhában feszítettem: „Igazi tengerész ez a kisfiú...” S miután barackot is nyomott a fejemre, hunyorogva hozzátette: „Rettenthetetlen kapitány lesz belőled...” Ezek után a matröz bácsi kért aputól egy cigarettát, a füle mögé dugta, és még egyszer rám kacsintott: „Bizony, kapitány lesz belőled, öcskös...” A bácsi visszament a pallón a hajóra, én pedig megkérdeztem, hogy a bácsi miért kért cigarettát. Apu azt felelte, hogy ez matrözszokás, s a füle mögé is azért dugta, mert a tengeren úgy szokták. Semmit nem szóltam, pedig tudtam, hogy a bácsi azért kért cigarettát, mert nem volt rá pénze, s azt se hittem, hogy azért dugja a füle mögé, mert az tengerészszokás, hiszen Kőhalmi úr, a sarki fűszeres is mindig a füle mögött hordja a cigarettáját, pedig ő aztán sose járt tengeren. Azt azonban készségesen elhittem a matröz bácsinak, hogy igazi tengerész vagyok, meg hogy rettenthetetlen kapitány válik belőlem, mert azt egészen komolyan mondta.

Megpróbáltam rettenthetetlen arcot vágni a tükörben, de sajnos, nem sikerült. És azért nem sikerült, mert szőke vagyok, kék szemű, kicsit pisze orrú, és a fejem búbján, a forgónál felágaskodik a hajam. Ki látott már rettenthetetlen kapitányt pisze orral, kakastaréjjal? A tejfőlszőke hajam, a kék szemem meg az orrom miatt néha még azt is rámfogják, hogy olyan vagyok, mint valami kislány. Ha anyu például elvisz magával az irodába, mind odagyűlnek hozzám a nénik, az arcomat csipkedik, a fenekemre ütnek és azt gügyögik: „Jé, mint egy kislány. Olyan hamvas a pofikája, mint egy kislányé...” Ilyenkor rettentően szégyenkezem, és dühös vagyok rájuk.

Igen, gondoltam elkámpicsorodva, igazán lehetnék egy picikével nagyobb is. Lehetne olyan borzas fekete hajam, mint a Steinnek, és olyan nagy orrom meg fülem, mint amilyen Csőrié. Akkor senki se csúfolhatna, hogy lányra hasonlítok...

Már nem is találtam magam csinosnak. Kedvetlenül jöttem el a tükörtől, amikor hirtelen eszembe jutott apu egyik rajza.

Feltérdeltem a szekrényemre, óvatosan leszedtem a mozdonyt a falról, és összehajtogatva zsebre süllyesztettem. Okvetlenül meg kell mutatnom Esztikének. Ehhez ígéretem köt. Az óvodában ugyanis egyedül neki számoltam be róla, s roppant tetszett, hogy Esztike – aki eddig minden alkalommal lefőzött dicsekvésben – irigykedve nézett rám, és izgalmban majd kibújt a bőréből.

– Igazi gőzmozdony? – kérdezte álmélkodva mérleghintázás közben. – Füstöl is, szeneskocsi is van rajta?

– Igen – feleltem nem titkolt büszkeséggel. – Füstöl is, szeneskocsi is van rajta.

– És kocsik is? – kíváncsiskodott tovább Esztike. – Kocsik is, amikben emberek ülnek?

– Sajnos, a kocsik már nem fértek rá a papirosra – mondtam. – De én rajta vagyok a rajzon – tettem hozzá szemérmesen. – Apu engem is lerajzolt, tudod, a mozdonyra...

A mérleghinta megállt, Esztike a másik oldalról, a magasból, tágra nyílt szemmel nézett rám.

– Te is rajta vagy? – s ettől egészen elszontyolodott. – Az én apukám nem tudna lerajzolni engem – szomorkodott. – Ha megkérném rá, igaz, hívna egy festőt, és az festene nekem egy mozdonyt, meg engem is lefestene... Mert többször is lefestettek már... – fűzte hozzá gyorsan. – De az nem olyan érdekes. Ha engem is apu rajzolna le, az volna az igazi...

Végül megesketett, hogy megmutatom neki a rajzot. Utána kellett mondanom: „Isten bizony esküszöm neked, hogy elhozom a zsúrra a mozdonyos rajzot.”

Anyunak persze nem szólhatok erről, mert biztosan megtiltaná. Talán még veszekedne is. Így azonban remélni lehet, nem veszi észre, hogy leszedtem a falról.

Szerencsére valóban elkerülte a figyelmét.

Berohant a szobába, mögötte Vilma szaladt. Anyu kiabált, mert nem tudta, hol a kalapja. Úgy látszik, anyu sokkal jobban izgult, mint én. Igazán érdekes, de úgy viselkedett, mintha őt hívták volna meg a zsúrra, s mintha engem csak amúgy mellékesen kéne elvinnie. Ez bántott kicsit, de csak magamban háborogtam, mert puskaporos volt a levegő. Vilma közben tűvé tette a házat a kalapért. Végül a fürdőszobában talált rá, ahová anyu vitte ki. Diadalmasan lengetve hozta.

– Ó, köszönöm, Vilma, köszönöm – hadarta anyu szórakozottan, kissé megbocsátóan, és a tükör előtt hosszú ideig próbálgatta fején a kalapot.

Ez a kalap rendkívül mókás volt. Nagy, széles karimájú, mint amilyeneket a moziban látni a cowboy-filmekben, és anyu tulajdonképpen nagyon mulatságos ezzel a kalappal.

Mégis hízelkedve mondtam.

– Olyan szép vagy, anyu!

Gyors pusztit adott a homlokomra, és Vilmától is megkérdezte: – Mondja, Vilma, igazán jól áll?

– Nagyon jól áll, nagyságos asszony – felelte Vilma. – Nagyon csinosnak tetszik lenni.

Nem volt szép tőlem, de anyu háta mögött összerosolyogtam Vilmával, és titokban ugyanúgy kezdtem illegetni magam, mint anyu a tükörnél. Különben is, anyu szegény, ha tudná, hányszor játszottam a kalapjában!... Kalapban, fapuskámmal kirontok a konyhába, ahol Vilma éppen főz, és rákiáltok: „Fel a kezekkel vagy lövök!” Erre

Vilma az orromig húzza a kalap karimáját, s én vakon tapogatózom. Halálra nevetjük magunkat... Utána Vilma egy fél óráig kefélteti a bemocskolt kalapot.

Anyu bepúderezte magát, s ez már a készülődés végét jelentette. Közben utasításokat adott Vilmának, hogy mi legyen a vacsora, kinek mit mondjon a telefonba, és hogy ágyazzon meg. Majd hirtelen eszébe jutott valami, táskájában keresgélt, és rózsaszín papírba burkolt csomagot nyomott Vilma kezébe.

– Ezt pedig vigye le annak a kis Stein gyereknek.

Anyu nyakába ugrottam, és összevissza csókoltam. Lám, mégse felejtette el a motorost! Nagy boldogságomnak csöppet sem örült.

– Ejnye, te Gabó! – mérgelődött. – Na, hát egészen összemaszatolsz!...

Mindezek után végre elindultunk. Vilma is lejött velünk egy emeletet, vitte Steinnek a motorbiciklit. Ugrált a szívem, nagyon boldog voltam. Kettesével futottam le a lépcsőn...

Természetesen taxin mentünk. Méghozzá szürke taxin, mert anyu szerint az elegánsabb, mint a kék taxi.

– Zárda utca tizenkilenc – mondta anyu a sofőr bácsinak, amikor beültünk a kocsiba. – A Mányoky altábornagy villájához.

Anyu is dicsekszik, gondoltam némi kárörömmel, de nekem is tetszett, hogy a sofőr bácsi erre mélyet hajolt, puhán, előzékenyen csapta be az ajtót, s olyan finoman indított, hogy szinte észre sem lehetett venni.

A Körúton hajtottunk végig. A Deák moziban éppen vége volt az előadásnak, tódult ki a sok ember. A másik oldalon pedig láttam a házunkat, az első emeleten a két meztelen szoborral, amelyek hanyagul hevernek el a kapu fölötti párkányon. A Britannia Szálloda homlokzatán zászló lengett, s kapujában ott állt most is a bordóruhás, pofaszakállas portás, akit mindig megbámulok, milyen szigorú, ünnepélyes, és hogy milyen előkelő meghajlással nyitja ki az autók ajtaját. A vezető bácsi dudált, lehangyunk egy tejeskocsit, egy járda szélén cammogó sárga villamost, és amikor egy másik autót is megelőztünk, örömöm határtalan lett. Micsoda pompás dolog taxizni! Ha nagy leszek, és sok pénzem lesz, állandóan taxin járok majd...

Ekkor nagy baj történt.

– Mi az ott? Mi lóg ki a zsebemből? – kérdezte anyu váratlanul. – Mutasd azt a papirost!

Riadtan hebegtem valamit, de ő már ki is szedte a zsebemből a rajzot.

Egészen belesápadt, mihelyt meglátta. Szinte nem kapott levegőt. Sietve összehúzta a sofőrülést elválasztó ablakot, és fojtott hangon rám támadt:

– Hogy merted elhozni? Ki engedte meg? Ó, te szerencsétlen kölyök! Hiszen ezen rajta van a muszos-pecsét!...

Sejtelmem se volt, mi az a *muszos-pecsét*, de éreztem, anyu amiatt olyan ijedt, haragos. Mukkanni sem mertem, csak lapítottam. Bedugta a retiküljébe apu rajzát, s láttam, arca kipirul, szeme nagyon fenyegető.

– Két pofont érdemelnél!

Nagyon elment a kedvem. Most mi lesz? Hiszen megígértem Esztikének a rajzot. *Isten bizony*-t adtam rá...

– Anyu – könyörögtem halkán –, add vissza. Muszáj. Én megesküdtem, hogy megmutatom...

– Jesszus! – kapott az arcához anyu. – Kinek esküdtél te meg?

– Esztikének... – szepegtem, s odébb húzódtam kicsit, mert pofontól tartottam.

De ő föllélegzett. Fürkészett kicsit, majd hirtelen magához szorítva a fejemet, megcsókolt.

– Kis buta – suttogta. – Ó, te kis szamár! Hát ezt nem lehet, kicsikém. Ezt senkinek se szabad megmutatnod. Most újra meg kell ígéred nekem: bárki kérdezősködik apuról, te azt feleled, hogy apukád katona, a fronton van...

– Mi az a front? – kérdeztem bizonytalanul.

– Hát, ahol a katonák harcolnak – felelte anyu idegesen, s könnyű kezével egyre a fejemet simogatta. – Te csak annyit tudsz apuról, hogy katona és a fronton van. Ugye, ezt fogod mondani, szivecském? Mert ha mást mondasz – nézett rám egy pillanatig eltűnődve –, akkor bizony apunak nagyon rossz lesz... akkor talán még meg is halhat...

Iszonyodva meredtem rá, szólni sem tudtam.

Az járt az eszemben: apu meghalhat... apu meghalhat... És ez most mind énrajtam múlik! Minden azon múlik, hogy okosan válaszolok-e, ha megkérdeznek.

Egyszerre szerettem volna már visszafordulni, hazamenni, oly félelmes volt az egész. Ha anyu nem veszi észre a zsebemben a rajzot, és én megmutatom Esztikének meg másoknak, akkor kiderül, hogy apu nem is a fronton van, hanem abban a messzi faluban őrzik őt, ahol olyan, mint egy rab... Akkor pedig nagy baj lett volna! Talán meg is hal!...

Nem tudtam, mitől ijedt meg anyu, miért olyan nagy baj ez a rajz, s azt sem tudtam pontosan, miért kell hazudnom. Csak azt éreztem világosan, ijesztő bizonyossággal, hogy apu veszélyben van, meghalhat... és nekem hazudnom kell érte.

Dudált a taxi, ez felriasztott.

Már a Margit-hídon jártunk, túl a szigeti bejárón, de a hídról nem tudtunk lemenni.

Rendőrök zárták el az utat, megállítva az autókat, a villamosokat. Bennünket is megállítottak. Budán, a hídfőnél tankok vonultak el keresztbe előttünk; dübörögve, csattogva haladtak Óbuda felé.

Fekete egyenruhás, csákós rendőr állt a taxink mellett, egy pillanatra belesett az ablakon. Puffadt, vörös arca volt, fényes bajusza fenyegetően meredt fölfelé. Gyűlölködve bámultam rá. Aput is biztosan egy ilyen őrzi.

– Igen, anyu – szóltam csendesen. – Azt fogom mondani, hogy apu a fronton van. Nem árulom el. Ha megvernek, akkor se árulom el. És a rajzot is le fogom tagadni. Még Esztikének is letagadom...

Nem érdekel, hogy mit szól majd Esztike, gondoltam. De azért reménykedtem, hogy nem fog kicsúfolni. Ő igazán más, mint a többi kislány.

A haragos bajszú rendőr végre szabad utat mutatott.

Lassan leereszkedtünk a hídról.

Hamarosan a meredek Zárda utcán robogtunk fölfelé, és megálltunk egy kőoroszlános kapu előtt. A ház előtt sok-sok autó állt. Megérkeztünk.

A kapuban furcsa maskarába öltözött ember fogadott minket. Ezt úgy hívják: libériás inas.

Könnyedén, de nagyon morc, méltóságos arccal meghajolt, és a villa felé kísért bennünket. Árnyas, szép lugas alatt haladtunk, egészen a villa bejáratáig.

Itt az első libériás inas átadott minket egy másik libériás inasnak, aki még merevebb, még méltóságosabb volt. Olyan mozdulatlan arccal lépegetett fölfelé a

lépcsőn, hogy kedvem lett volna megtapogatni: valódi-e? A szigorú arcú inas, a széles, vörös szőnyeggel borított lépcső elfogódottá tett. Oly szépen, illedelmesen ballagtam fölfelé, anyu kezét fogva, hogy az óvodában Fräulein Elsa nagyon megdicsért volna. Még a szőnyeget tartó sárgaréz rúdca sem próbáltam alattomosan belerúgni, pedig úgy sejtettem: igen szép, csengő hangot adhat.

Felértünk az első emeletre. Nagy, félhomályos terembe léptünk, ahol a falak minden oldalon tükörből voltak. Akárhogy forgolódtam, akárhová néztem, mindenhol az én megilletődött, ijedt ábrázatom pislogott vissza. Megkönnyebbültem, amikor végre benyitottunk egy másik terembe, amely telis-tele volt gyerekekkel, papákkal és mamákkal.

Az inas meghajolt, hátrált két lépést, majd mereven ellépkedett.

Hülye alak egy ilyen inas, gondoltam bosszúsan, és anyu hiába húzkodott gyöngéden, nem akaródzott beljebb mennem az ajtóból.

Nagy lárma, csivitelés, kiabálás töltötte be a termet. Ez a ricsaj kissé bizonytalanná tett.

– Novák! – kiáltott fel ekkor egy vékony hang, s örvendező kislány szaladt hozzám, megölelt, megcsókolt. – Szervusz, Novák!

Borzasztó zavaromban alig ismertem meg Esztikét. Igaz, valami gyönyörű szép volt csillogó, fehér ruhácskájában, fehér szalaggal a hajában, olyan szép, amilyenek még sosem láttam.

– Szervusz – mondtam elfogódottan. – Minek jött ide ennyi gyerek?

– Jaj, de buta vagy! – nevetett rám. – Őket is meghívtuk. Nálunk mindig ilyen nagy zsúrok szoktak lenni. Majd meglátod, milyen érdekes! És műsor is lesz, majd meglátod...

– Ezek mind a te barátaid? – kérdeztem mogorván.

Esztike elpirult, lesütötte a szemét, azután gyorsan a fülembe súgta: – Te vagy a legjobb barátom.

Azzal elszaladt, és a magas, ideges nénivel tért vissza. Megismertem: a mamája.

A magas, ideges néni földig érő vörös ruhában volt, s füléből hosszú fülbevaló lógott, ami mindig más színben csillámlott.

Amíg a néni anyuval ismerkedett össze, azon tűnődtem, hogy lehet egy néni ilyen hosszú és sovány.

– Na, gyere – fogott kézen Esztike, és átráncigált a másik szobába.

Ebben a szobában nem volt más, csak két egyenruhás bácsi. Az asztalnál ültek és beszélgettek.

Az egyikben, örömmre, keresztapát ismertem fel. Jelenléte minden illendőséget feledtetett velem.

– Frigyes! – kiáltottam boldogan és hozzá szaladtam. Szervusz, Frigyes! De jó, hogy itt vagy!

– A Frigyes tudniillik én vagyok – jegyezte meg keresztapa a másik bácsinak, miközben megcsókolt, és könnyedén megütögte az arcomat. – No, mutatkozz be szépen az altábornagy bácsinak.

Erre úgy megrémültem, hogy Esztikével együtt mind a hárman hangosan felkacagtak.

Megmondtam a nevem, és az altábornagy bácsi is bemutatkozott. Kezet rázott velem, és azt mondta, nagyon örvend, hogy megismerkedhetünk. Eközben tisztelettel

néztem a nadrágjára, amelyen piros csík húzódott végig. Tudtam: ilyen nadrágjuk csak a portásoknak meg a tábornokoknak van.

Szép szál, magas ember volt az altábornagy bácsi, pirospozsgás, mosolygó arcú; a haja már csaknem egészen ősz, de vékony, kicsi bajusza koromfekete. Ő bizony nem okozott csalódást. Éppen olyan volt, amilyennek lennie kellett. El nem gondolhatta az ember, miért csak altábornagy, és nem főtábornagy? S még kevésbé azt, hogy gyáva, aki nem mer kimenni a csataterre, mert attól fél, hogy leteríti a golyó.

– No, szaladjatok szépen a többi gyerekhez – mondta szelíd, mély hangon. – Nekünk kettőnknek egy kis beszélőnk van itt.

Esztike erre nyafogni kezdett.

– Ne-e-em! Nem akarok visszamenni-i-i. U-u-utálom azt a sok gyereke-e-et. Hadd mutassam meg neki a zongorá-á-ái és az én szobáma-a-at.

Engedélyt kaptunk rá, hogy megnézzük a zongorát meg Esztike szobáját. Titokban örültem, hogy nem kell visszamennem a gyerekek közé. Nagyon büszkévé tett, hogy Esztike kizárólag velem törődik, s hogy én vagyok a legjobb barátja.

Először a fekete zongorát tekintettük meg, amiben nem volt semmi különös. Sőt, nem kis elégedettséggel láttam, hogy a billentyűi éppen úgy sárgulnak, mint a mi pianínónkéi. Anyu mennyit veszekszik amiatt szegény Vilmával! Okvetlenül közölni kell majd vele, hogy Esztikéék zongoráján is sárgák a billentyűk.

– És hol a fehér zongora? – kérdeztem kissé gúnyosan, remélve, hogy Esztike csak lódított.

– Az ott van a szalonban – mondta csodálkozva. – Ahol a többiek vannak. Nem is vetted észre, te buta?

Bántott kissé, hogy már másodszor nevez butának. Igen méltóságosnak éreztem a viselkedésemet. De nem szóltam rá, éppen a méltóság miatt, és amiatt, hogy barátok vagyunk.

Kimentünk egy folyosóra, ahonnan balra-jobbra ajtók nyíltak.

Esztike megmutatta a hálószoba ajtaját, a papája dolgozószobájának az ajtaját, ahol egy igazi páncélos vitéz is van, mondta, majd rámutatott a legközelebbi ajtóra.

– Látod, ez itt az én szobám.

Ebben a pillanatban egy fehér blúzos, kócos kisfiút pillantottam meg a lépcsőháznál. Ijedten és kíváncsian bámult minket, és valami rettenetesen csúf kismacskát szorított magához.

Esztike észrevette. Dühösen rákiabált:

– Mit keresel itt, Józsi? Nem mész le rögtön! Szólok a mamádnak! – És hozzátette nagyon felnőttesen: – Nézze meg az ember...

Megsajnáltam a kisfiút. Szomorúan megfordult, és macskájával együtt szótlanul lement a lépcsőn.

– Neki miért nem szabad itt lennie? – kérdeztem meg óvatosan.

Esztike nagyosan sóhajtott, fejszóvalva nézett rám.

– Jaj istenem, hogy te milyen szörnyen buta vagy! Ez a Józsi! A szobalányunk gyereke! Hiába zavarom el, mindig velem akar játszani.

– Aha – bólogattam, mintha mindent értenék, és az arcomat kezdtem csipkedni. – Nem szereted?

Esztike még lesújtóbban pillantott rám, s gyorsan betuszkolt a szobájába. Látszott, reménytelenül butának tart.

– Hát hogy szerethetném a *szobalány* gyerekét? – s csak nevetett, milyen ostoba vagyok.

Bölcsebb volt hát, ha hallgatok. Pedig a fehéringes kisleány egyre jobban sajnáltam. Biztosan a zsúrra se engedik be, csak azzal a macskával játszhat. Haragudtam Esztikére, hogy olyan csúnyán kiabált vele.

Esztike szobája különben szép volt, csak éppen unalmas. Minden rózsaszínű volt ebben a szobában, a függöny, a bútorok, az ágyterítő, még a fal mintái is. És egyetlen valamire való játékot se fedeztem fel. Csak baba, csupa baba... alvóbaba, lencsibaba, japáni baba, néger baba – érthetetlen, mit imádnak úgy a lányok ezeken a dundi pofájú, buta, vigyori babákon.

– Ezt pedig rólam festette egy festő – mutatott Esztike büszkén a falon függő képre.

A képen kislányarc volt látható. De szerintem egy cseppet sem hasonlított Esztikére. Valami hasonlóság rémlett kettőjük között, de erre én magamtól sose jöttem volna rá. Különben is Esztike sokkal szebb volt, mint a kép. Mégis azt mondtam udvariasan, hogy nagyon tetszik a kép.

Pergő nyelvvel, sietve dicsekedni kezdett:

– A festő bácsi azt mondta, hogy ilyen szép kislányt, mint én vagyok, még sohase festett le. Meg is kérte a papámat, ha nagyobb leszek, hadd festhessen le újra.

Hirtelen elhallgatott, rám nézett, mint akinek ekkor ötlik eszébe valami.

– Te, elhoztad a mozdonyt?

– Mi... milyen mozdonyt? – dadogtam.

– Hát a rajzot. Amit a papád rajzolt... – s már gyanakodva nézegetett. – Elhoztad?

Lehajtottam a fejem, s éreztem, elpirulok.

– Nem hoztam el.

Esztike haragosan toppantott, és durcásan összeszorította a száját.

– Isten bizonyra mondtad! Megesküdtél, hogy ma elhozod.

Milyen borzasztó volt ez az egész! Újra lesütöttem a szemem, az arcom égett. Kínomban feszengettem, és szerettem volna elszaladni. Milyen nagy szégyen, gondoltam. Esztike most biztos azt hiszi, hogy becsaptam.

Igen, azt hitte.

– Hazudós vagy! – kiáltott haragosan. – Hazudós vagy! Nem is rajzolt neked semmit a papád! Egy nagy semmit rajzolt! Biztos nem is tud rajzolni, és te csak dicsekszel... te, hazudós!

– Igenis, tud rajzolni – motyogtam kiszáradt torokkal, s irtózatossággal a szememben már-már bevallottam az igazat.

Esztike megértene, gondoltam. Neki meg lehetne vallani. Neki, egyes-egyedül. Akkor belátná, hogy nem feledkeztem el róla, és hogy nem vagyok hazudós...

De azután mégiscsak elhallgattam. Úgy hallgattam, mintha beszélni is elfelejtettem volna. Hiszen apunak szörnyű nagy baja lehetne ebből... Nem mintha Esztike elárulná, ha elmesélném neki az igazat, hogy apu nem katona, és nem a fronton van... nem, Esztike biztosan nem árulkodna, de apunak mégiscsak baja lenne. Talán a Jóisten büntetné meg őt, vagy a Jóisten árulná be valakinek. De az is igaz, hogy én meg *isten bizonyt* adtam az Esztikének. Megesküdtem, hogy megmutatom a mozdonyt, s nem tartom be az eskümet. Ez pedig bűn – ezt anyu is mondogatja, meg az óvodában a tisztelendő bácsi is nagy bűn, hazugság, és a Jóisten rám fog megharagudni!

Tanácsstalanul néztem magam elé, egy kicsit belezavarodtam ebbe a töprengésbe.

Nem baj, sóhajtottam fel magamban, akkor is inkább engem büntessen meg a Jóisten, mint aput...

Őszintén szólva féltem, de titokban abban reménykedtem, hogy a Jóisten megérti a dolgot. Megérti, hogy apukám miatt hazudtam, miatta nem tarthatom meg az eskümet.

Ha pedig mégsem értené meg, talán nem büntet meg olyan nagyon, hiszen én még kicsi vagyok, iskolába se járok még...

Igazán azonban nem tudtam megnyugodni. Elkecserekedtem voltam.

– Tudd meg, hogy nem hazudtam neked – jelentettem ki. – Úgy néz ki, mintha hazudtam volna, pedig nem hazudtam. Különben is, ha hazudtam volna, a Jóisten már rég megbüntetett volna, és most már beteg lennék, kitörtem volna a kezemet vagy meghaltam volna.

Ezen Esztike is eltöprengett. Azon tűnődhetett, hogy talán mégsem vagyok hazudós.

– Hát legközelebb elhozod megmutatni? – kérdezte már megbékélve kicsit.

– Nem hozom el – ráztam meg a fejem. – Ez olyan rajz, amit senkinek se szabad megmutatni. Megtiltotta az anyukám.

Szerettem volna leharapni a nyelvem, hogy ennyit is kifecsegetem.

Esztike teljesen lázba jött. Izgatottan leült mellém az ágyra.

– Titkos rajz? – kérdezte suttogva. – Csak egyszer mutasd meg! Csak egy egész kicsit! Nna-a-a, mutasd meg, senkinek sem árulom el... Te, én akkor már nem is haragudnék rád! Isten bizony! És meg is csókolnálak... Te – fogta egészen halkra a hangját –, és megmutatnám a páncélos lovagot is. Pedig azt nem is szabad megnézni, mert a papa dolgozószobájában van, és oda nem szabad bemenni. De én mégis megmutatnám.

Hallgattam. Jó lett volna, ha Esztike megcsókol, és a páncélos lovag is szörnyen izgatott. El nem tudtam képzelni, milyen lehet az?

– És hol van az a páncélos lovag? – kérdeztem mogorván.

– Jaj, hát mondtam már! A papám szobájában. Óvatosan bemegyünk, és megnézzük, jó?

Már a nyelvemen volt, hogy *jó*. De ijedten lenyeltem. Olyan keservesen éreztem magam, hogy verítékezni kezdett a homlokom.

– De ha nem mutatod meg a rajzot – nézett rám Esztike fenyegetően akkor vedd tudomásul, hogy örök harag! Mert hazudósokkal én nem barátkozom!

Rémülten pillantottam rá. Éreztem, hogy könnybe lábad a szemem. Hiszen én annyira szeretem Esztikét! Mi lesz velem nélküle az óvodában? Még egy pillanat, és mindent, mindent bevallók neki apuról!

– Esztike – szóltam ekkor gyáván. – Esztike, nekem ki kell mennem pisilni...

Esztike elpirult a haja tövéig, és mérgesen azt mondta, hogy szégyelljem magam, meg hogy malac vagyok, mert ilyet nem illik mondani, s hogy csak a cselédek meg a parasztok beszélnek így – de végül megmutatta, hova kell mennem.

Elüldögéltem ott egy kicsit, s amikor már úgy éreztem, hogy eléggé összeszedtem magam, és már semmi áron nem árulnám el aput, nagy dérrrel-durrall lehúztam a vizet, és kijöttem a helyiségből.

Esztikének hült helye volt.

Hosszas keresgélés után végre megtaláltam a tükörszobában, ahol egy másik fiúval nevetgél. Hiába ténferegtem körülötte, rám se hederített, talán még észre sem vett.

Fájó szívvel kullogtam vissza a szalonba, hogy megkeressem anyut.

A szalonban már csend volt, és amikor benyitottam, egy néni, ujját a szája elé tartva, azt mondta: *pszsz!* A műsor ugyanis megkezdődött.

Rettentő unalmas műsor volt.

Először egy nyurga nagylány hosszú verset szavalt valami rongyos, szegény kisfiúról, aki ázik-fázik, éhezik, majd a végén a temetőben megfagy, és ezen sokan sírni kezdtek. Utána egy szemüveges nagyfiú mondott verset, amiben gyakran fordult elő, hogy „Magyarország”, meg „haza”, és Horthy Miklósról is szó volt benne, és azt is elmondta a szemüveges nagyfiú, hogy „Duna, Tisza, Dráva, Száva, A mi hazánk olyan drága”. Közben én arra gondoltam, hogy apuval mi ezt úgy szoktuk szavalni, hogy „Duna, Tisza, Dráva, Száva, Törjön ki a macska lába” – és nagyon jól mulattam magamban.

Majd valami dagadt kisfiú következett.

Fontoskodó ábrázattal helyet foglalt a fehér zongoránál, sokáig, csendesen pötyögtette a billentyűket, néha még a szemét is behunyta, és bárgyún mosolygott, miközben mindenki úgy tett, mintha borzasztóan figyelt volna.

Amikor a kisfiú végre abbahagyta az unalmas pötyögtetést, mindenki tapsolni kezdett. Egy hatalmas, kövér néni, aki a kisfiú mamája lehetett, boldogan sikoltozva odafutott a zongorához, és összecsókolta a dagadt kisfiút. Eközben a többi felnőtt, még az altábornagy bácsi is, folyton tapsolt és azt kiabálta:

– Brávó! Remek! Milyen tehetséges ez a gyerek!

Én nem tapsoltam. Gúnyosan mosolyogtam, és megpróbáltam unott arcot vágni. Szörnyen utáltam azt a kövér, bársonyruhás, lakkcipős kisfiút. A sikeréért irigyeltem, mert remek dolog lehet, ha ennyien tapsolnak az embernek.

De jó volna, ha én is tudnék zongorázni! Most felállnék szépen, kimennék a zongorához, félretolnám a dagadt fiút meg a mamáját, és közömbös arccal odaülnék a zongorához. Olyan szépen játszanék, hogy mindenki álmélkodna, mindenki azt sutogná: „Milyen ügyes gyerek ez a Novák Gábor! Milyen gyönyörűen zongorázik!” Igen, akkor már nekem tapsolnának, és mindenki elfeledkezne a dundi kisfiúról, aki ott állna szégyenkezve, lefőzve, és akkor anyu se azokkal a katonatiszt bácsikkal nevetgélne ott az ablaknál, hanem idejönne hozzám, megcsókolna, és nagyon büszke volna rám. Talán Esztike is visszavonná, hogy hazudós vagyok, s továbbra is én volnék a legjobb barátja. Igen, nem volnék akkor olyan nagyon-nagyon egyedül, mint most.

Taps csattant, felnéztem, és forróság öntött el.

Esztike állt kint a zongoránál. Kecses pukkedlit csinált és mosolygott. A fény megcsillant a haján, s a szeme ugyanolyan volt, kék és szelíd, mint amikor először láttam őt az óvodában. Bal kezében kicsiny játék elefántot tartott, s mintha csak ahhoz beszélne, szavalni kezdett:

*Guten Abend, Elefánt!
Du bist mir gar nicht unbekannt.
Im Tiergarten hab' ich dich gesehen,
Mit einem bunten Fesslein gehen.*

És elszavalta a második meg a harmadik szakaszt is, úgy, ahogy az óvodában megtanultuk, és olyan kedvesen szavalta, hogy mindenki jókedvűen nevetett. Amikor befejezte, ismét pukkedlizett, s kiszaladt hozzá egy szőke kisfiú, meghajolt előtte, és átnyújtott neki egy szál fehér virágot.

– Jaj, de bájosak! – mondták erre a papák és a mamák. – Milyen tündérik mind a ketten!

Nekem sokkal kevésbé tetszett a dolog. A tündéri kisfiú bizony nem volt más, mint a ronda Kautzky, akit én úgy, de úgy utáltam. És hogy mosolygott rá, milyen boldogan nevetett rá Esztike, és még egy csókot is nyomott az arcára! És kézen fogva szaladtak vissza a helyükre, ahol Esztike mamája és a kövér, szőke Kautzky miniszter várta őket.

Lehorgasztottam a fejem, nehogy véletlenül elbőgjem magam.

Esztike árulása rettenetesen fáj. De fáj az is, hogy anyu nem jön oda hozzám. Senki nem törődik itt velem.

– Tessék átfáradni a másik szobába! – kiáltott ekkor egy néni, talán Esztike mamája.

Erre felbomlott a rend.

A gyerekek székeket taszigálva, lökdösődve, zszibongva és jókedvűen átlódultak a másik szobába, ahol terített asztalokon haboskávét, kuglófot, tortát várta őket. Utánuk lassan mind kimentek a felnőttek is.

Egyedül maradtam a szalonban.

A rendetlenül hagyott, összevissza hányt széksorok között kisompolyogtam a fehér zongorához, és óvatosan felnyitottam a fedelét.

Már alkonyodott odakint, a teremben félhomály volt. A zongora billentyűi fehéren világítottak.

Óvatosan, alig érintve a billentyűt, leütöttem egy hangot. A halk, mély hang végigrezgett a termen, s valamelyik sarokban elhalt. Csendesesen, szinte lopva végigfutottam a skálán, s közben szorongva füleltem, vajon nem hallják-e meg odaát? Nem hallottak semmit. Lárma szűrődött be, a gyerekek vidáman énekelték: „*Egyedem-begyedem, tengertánc...*”

Szomorú voltam. Valami nyomta, sanyargatta a szívemet.

Egy pillanatig úgy tetszett, hogy talán nem is mehetnék be közéjük. Hogy egyedül vagyok, teljesen egyedül, s nagyon szeretnék a többi gyerek közt lenni – de nem szabad. Hiszen nem is hiányzóm nekik. Nem keresnek, észre sem veszik, hogy nem vagyok ott. Még anyu se veszi észre, Esztike sem... Ő most biztosan ott ül Kautzky mellett és nevetgél. Kautzkyt szereti már, nem engem. Mert a Kautzky papája miniszter, és mert Esztike gazdag...

Nem, gondoltam hirtelen, én nem tartozom ide, mégha itt vagyok is; én nem tartozom ezek közé a gyerekek közé, és sosem is fogok közéjük tartozni. Mert lehetetlen. Lehetetlen...

Picit nyitva maradt a szám, úgy meglepett ez a gondolat, amely egyszerű volt, világos és kétségbevonhatatlanul igaz. Ám a következő pillanatban már valami furcsa félelem töltött el. Egyszerre úgy éreztem, mintha én volnék az a fehéringes kisfiú, aki a lépcsőháznál, karjai közt a kismacskával, olyan riadtan nézett ránk, és akit Esztike gorombán elkergetett. Úgy éreztem, mintha én volnék Stein, aki mellett senki sem akar ülni az iskolában, akivel senki sem játszik a házban, s akivel többé nekem se szabad.

Elszorult a torkom. „Apu – suttogtam a sötétben édes, drága apukám, gyere haza! Olyan rossz itt nekem! Gyere, siess haza minél hamarább, és szeressél és segíts rajtam! ... Kérni fogom a Jóistent, hogy minél gyorsabban hazajöhess hozzám. És soha, soha nem foglak elárulni senkinek, de senkinek...”

Már egészen sötét volt a szobában. Félelmetes, nagy sötétség. Egyre jobban féltem.

Felálltam a zongoraszékről, és óvatosan, előrenyújtott kézzel, szorongó torokkal

elindultam az ajtó felé, ahonnan a jókedvű zsvaj szűrődött be. Lábujjhegyen lopakodtam, lépteim alatt meg-megreccsent a padló. Hirtelen nagy robajjal nekiütköztem egy széknak.

Dermedten álltam meg, és abban a pillanatban kigyulladt a csillár, nappali fény öntötte el a termet.

Feketeruhás, fehérbóbitás fiatal néni állt az ajtóban. Csodálkozva nézett rám.

– Hát maga mit csinál itt, kisfiú?

Nem tudtam szólni, nem jött ki hang a torkomon. A néni közelebb lépett.

– Nem hallja, kisfiú? Mit csinál itt? Eltévedt?

Most megfog és kivisz, villant át rajtam. Ő is látja, hogy nem vagyok idevaló gyerek... hogy én nem tartozom közéjük... Elzavar innen, Istenem, behívja a libériás inast!... Elkerget, ahogy Eszike kergette el a fehéringes kisfiút...

A néni kedvesen mosolygott. Mondott valamit, és a kezem után nyúlt.

Felsikoltottam, és elugrottam tőle. Keresztül bukdácsoltam a széksorokon, az ajtóhoz rohantam.

– Kisfiú, kisfiú!... – hallottam a néni ijedt hangját, de akkor már benyitottam.

Reszketve álltam a hatalmas, kétszárnyú ajtóban.

A gyerekek az asztalkáknál ültek, ettek-ittak, hangoskodtak. Anyu az egyik ablakmélyedésben ült keresztapával és két katonatiszttel. Fejét hátravetve éppen kacagott valamin.

Odaszaladtam hozzá, könyörögve súgtam a fülébe:

– Anyu, menjünk haza! Olyan rossz itt, anyukám! Itt nem szeretnek engem...

Rám csodálkozott, szórakozottan megsimogatta a fejemet.

– Jaj, Gabókám, miket nem beszélsz!? No, menj szépen oda a gyerekekhez, játsszál velük.

– Nem – ráztam meg a fejem. – Nem megyek, vigyél haza.

– Gabó! – emelte meg a hangját, és a homlokába fenyegető ráncok szaladtak.

Keresztapa elfordította a fejét, a két tiszt bácsi furcsálkodva nézett rám.

– Nem megyek oda! – kiáltottam már hangosan. – Vigyél haza! Haza szeretnék menni... – s egyszerre kitört belőlem: – Én félek itt, félek! Nem akarok maradni! Nem akarok itt maradni...

Emlékszem, nagy csend támadt, minden tekintet felém fordult.

Keresztapa vezetett ki. A fejét csóválta, és megnyugtatóan a vállamon tartotta a kezét.

Karácsonyi ének

Hozsánna néked! szent Karácsony!

Babits

Nem sokkal karácsony előtt – épp ezüstvasárnap, amikor leesett az első hó – beköltözött a szomszédunkba egy csendőr százados. A szomszéd lakás már jó ideje lakatlan volt. Töpörödött, csöndes kis öregasszony élt benne azelőtt, akit szinte soha nem láttunk. Nyáron ő is átment a sárgacsillagos házba. Azóta leragasztva, lepecsételve állt az ajtaja.

A százados bőröndjeit két katona cipelte a lifttől, ő maga cigarettázva haladt mögöttük. Sovány, szemüveges ember volt, ráncos arcú, s mert sapkáját a kezében tartotta, azt is láttam, hogy a haja őszes, és a homloka felett kopaszodik.

Kint álldogáltam a körfolyosón, a havazást bámultam. Eljött mellettem és rám mosolygott. Feltűnt, hogy az ajka keskeny, szinte vértelen, s hogy az orra, melyet pirosra csípett a hideg, mulatságosan hegyes és előreugró. Korántsem látszott ijesztőnek vagy gonosznak, olyan embernek, akitől különösebben félni kell, pedig anyu erre készített fel, hiszen tudtunk a jöttéről: Pintér bácsi, a házfelügyelő közölte velünk néhány napja az óvóhelyen, kihasználva egy alkalmas pillanatot, amikor senki se volt a közelünkben. Nem, állapítottam meg magamban, ez a bácsi semmiben sem hasonlít a többi csendőrré. Mert ahány csendőrt csak láttam (s újabban egyre többet láthattam az utcákon), mind goromba arcú volt, vastag bajszú, a beszédjük meg úgy recsegett-ropogott, hogy bármit mondtak is, csak a hangjuktól menten félelem szállta meg az embert.

Ez a bácsi csöndesen, szinte hízelkedve mondta: – Szervusz, kislegény! Hát, szomszédok leszünk? Üdvözlöm a szüleidét, fiacskám.

– Kezét csókolom! – köszöntem én is, ám ahogy kellett, rögtön lehajtottam a fejemet. – Nekem csak mamám van, bácsi. Az apukám meghalt.

Odapillantott az ajtónkon sárgálló réztáblára, amelyen ez állt: *Bágyi Balácsi Magdolna*, és felsóhajtott.

– Ó, te szegényke!... – s hűvös, valószínűtlenül hosszú ujjjaival megcirógatta az arcomat. – Hány éves vagy, mondd?

– Hat – feleltem, és fontosnak tartottam hozzábiggyeszteni : – Hat múltam.

– Ez igen – mosolygott rám újból –, már el is múltál! Derék! Ne felejtsd el, kérlek, a kézcsókomat átadni édesanyádnak.

Bólintottam, hogy semmi szín alatt el nem felejttem, s titokban roppant tetszett, hogy ilyen komolyan beszél velem; úgy, akár egy felnőttel.

Káldy testvér, a házparancsnok jött a gangon, a hátsó lépcsőház felől, a fekete egyenruhájában, lakkcsizmájában, mögötte meg Pintér bácsi, fején elmaradhatatlan sofőrsapkájában, valami szivarvéget rágcsálva szokása szerint, és kezében a lakáskulcsot csörgette. Káldy testvér összevágta csizmája sarkát, hogy csak úgy csattant, és előre dőlt felsőtesttel, magasra lendített karral harsogta: – Kitartás! Jelentkezem, százados testvér!

Pintér bácsi kiköpte a bagót a szájából, és barátságtalanul rám mordult. – Mit térferegsz itt, vakarcs? Eridj haza, mert lefagy a füttyölöd!

Szerettem volna hasbarúgni, hogy így megszegyenít, és éppen ez előtt a bácsi előtt, de az csak mosolygott.

– Sebaj, kisöreg! – mondta vigasztalóan, s újra megcirógatta az arcomat. – Majd elbeszélgetünk legközelebb.

Azzal mindannyian bementek a lakásba.

Apu udvari szobánk függönye mögül nézte végig a felvonulást. Cigarettázott,

egykedvűen vonogatta a vállát.

– Ez se lesz sokáig a szomszédunk. – Újabban nagyon sokat szívott. És furán, a markába rejtve tartotta a cigarettát. A munkatáborban szokta meg így, árulta el egyszer, ahol csak titokban gyűjthetett rá. – Legfeljebb újévig – fűzte hozzá addig meg már féllábon is kihúzzuk.

Anyu lemondó kis fintort vágott, de nem vitatkozott vele.

– Kellemesebb szomszédot is el tudnék éppen képzelni. – Mindössze ennyit mondott.

Tudtam, ő nemigen hisz apu újévi reménykedésében, s nagyon is attól tart, hogy a bátyjának lesz igaza, aki több hetes, hosszú ostromot jósolt, és hát Elek bácsi csak-csak jobban ért hozzá, gondoltam, hiszen katona, méghozzá alezredes, ha már nagyon régóta nem láttam is az egyenruhájában, amit persze borzasztóan sajnáltam. „Lehetetlen – magyarázta épp a napokban apunak –, merő képtelenség, hogy menetből indítsák meg a támadást! Nem fognak fejfel rohanni a falnak...” S olyasmiket mondott, hogy leharcolt csapatok, elnyúlt utánpótlásvonalak, meg hogy feltöltött *eszes* hadosztályok, jól tagolt, nagy mélységű védelem, amelyekből nem sokat értettem, csupán annyit, hogy messze, nagyon messze még az orosz támadás kezdete. „Átkarolják és blokád alá veszik a várost – bizonygatta keresztapa –, friss hadosztályokat dobnak át ide, amelyeket még föl kell készíteniük az ostromra és csatarendbe kell állítaniuk. Csak azután kezdhetik meg az ostrom tüzérségi előkészítését. Ez pedig még legalább hat hét, ha ugyan nem több...” „De hisz addig valamennyien elpusztulunk” – suttogta anyu valahonnan a szoba mélyéről, a félhomályból, talán a kályha mellől. Keresztapa kedvetlenül nevetett. „Tudom, Magdus, kegyetlen dolog az, de szembe kell néznünk vele. A maguk szempontjából egyébként tökéletesen igazuk van. Egyszer már, valamikor november elején, megpróbálták, hogy menetből törjenek be a városba. Nem sikerült, elakadt a támadásuk. És kötve hiszem, hogy még egyszer ilyesmivel kísérleteznének. Ugyan miért véreztetnék el fölösleges utcai harcokban a katonáikat, amikor szétbombázzhatják, kiéheztethetik, porrá ágyúzhatják ezt a várost, amíg csak meg nem adja magát?” Ám mondhatott bármit, apu mindegyre a fejét rázta. „Nem, nem – hajtogatta tévedsz, Elek! Újévkor bent lesznek a városban, talán már itt a körúton. Érzem, tudom... biztos vagyok benne!” „Érzed, tudod... biztos vagy benne! – Keresztapát hirtelen elöntötte az ingerültség. – Holott csak konok vagy, és áltatod magad! Értsd már meg végre valahára: ez a város most egy hatalmas erőd! Csak a pesti oldalon ötezer háztömböt kellene elfoglalni. Mit gondolsz... egyik napról a másikra sikerülhet ez? Mire való, mondd, csökönnyösen illúziókban ringatóznod?” Megint össze fognak veszni, gondoltam búsan, s már baktattam is át, minden felszólítás nélkül a másik szobába. Mert mindig oda zavarnak be, ha összekapnak valamin. És minden alkalommal összekapnak, valahányszor csak keresztapa látogatóba jön. Márpedig szinte mindennap megfordul nálunk, amióta apu megszökött és itthon bujkál...

– Milyen igaza volt Eleknek! – jegyezte meg most anyu. – Mennyire igaza, amikor egyre csak unszolt minket: egyetlen napot se késsünk azzal a bűvőhellyel!

Ott álltunk mindhárman a függöny mögött, s figyeltük, amint új szomszédunk éppen kikíséri a gangra Káldy testvért, aki nagy bokacsattogatások és karlendítések közepette búcsúzkodott tőle, majd szokott döngő lépteivel eldübörgött. A százados cigarettára gyújtott, kis ideig ő is a havazást nézte, aztán végigpillantott a folyosó hosszán, s láttuk, hogy a tekintete megakad és elidőzik az ablakunkon.

– Gondolod, hogy át fog jönni? – kérdezte apu.

– Nem tudom – felelte alig mozduló szájjal anyu, és az arca dermedtté vált aggodalmában. – De mától kezdve óvatosabbnak kell lennünk. Még annál is

óvatosabbaknak, mint eddig voltunk.

2.

Még aznap este, közvetlenül az elsötétítés után, Pintér bácsi szerét ejtette, hogy vízvezeték-javítás ürügyén feljöjjön hozzánk. Legalább olyan nyugtalannak látszott, amilyennek anyu.

– Vigyázzanak, nagyon-nagyon vigyázzanak! – hajtogatta, és szokása szerint egy szivaracsonkot rágcsált. – Ezentúl állandóan résen kell lennünk. Ritka egy komisz fráter ez a százados!

Pintér bácsi természetesen tudott apu bujkálásáról, hiszen akkor éjszaka, amikor hazatért, ő eresztette be a kapun, és ezermester lévén, ő készítette el a rejtekhelyét is, ahogy Elek bácsi meghagyta neki. Apu feltétlenül megbízott benne. „Hajlíthatatlan öreg szoci – mondogatta –, sosem árulna el.” Ebben magam is biztos voltam, noha sejtelmem se volt róla, mit is jelenthet az a szó: *szoci*. Bálványoztam Pintér bácsit, csakúgy, mint az összes többi gyerek a házban, talán azért, mert aligha akadt olyan mesterség a világon, amelyikhez ne konyított volna, vagy talán azért, mert mindig morcos volt, és zord, s neki aztán nem kellett kiállnia az udvar közepére, a porolóhoz, és ordítoznia föl az emeletekre, hogy „abbahagyni, büdös kölykök, azonnal abbahagyni a rajcsúrozást, ez úri ház”, ahogy nagydarab, kövér felesége tette; ó, nem, neki csak meg kellett jelennie a házmesterlakás ajtajában, szája sarkában a füstölgő, messze búzló szivarjával, csak oda kellett állnia a küszöbre és horkantania kellett egyet: „na, csend lesz ott fönn, he?” – s mi máris kezessé juhászodtunk, és kullogtunk bűnbánó képpel haza.

Ezúttal azonban csodálkoztam rajta, és mi tagadás, titokban csalódást éreztem. Hát félne ettől a századostól? Alig hihettem. Bátorabb és gorombább embernek ismertem annál, semhogy bárkitől megijedne. Hiszen még Káldy testvértől se gyullad be, hiába is parádézik az naphosszat a fekete egyenruhájában meg a tükörfényesre suvickolt csizmájában, örökösen a pisztolyát lóbálva; épp a minap, az egész ház füle hallatára, úgy leteremtette az udvar kellős közepén az untalan parancsolgatásai miatt, hogy Káldy testvér csak a száját tátogatta, s végül úgy elkotródott, mintha forró vízzel loccsantották volna nyakon.

Pedig Káldy testvértől szinte mindenki fél a házban, s aki csak összetalálkozik vele, széles mosollyal, nagy karlengetéssel üdvözlí. Egyedül Pintér bácsi az, aki a kisujját se mozdítja. Sőt egyáltalán nem is köszön neki. Néha meg, amúgy véletlenül, éppen akkor támad kedve egy-egy jókorát sercinteni, amikor megpillantja. Figyelmeztette is nemrég az óvóhelyen Pelikán bácsi, az ezüstös fejű, öreg zenetanár, bizony aggodalmaskodva figyelmeztette, hogy nem valami okos dolog úton-útfélen ujjat húznia Káldy testvérral, mert könnyen megütheti a bokáját, de Pintér bácsi csak rágta a szivaracsonkját és a vállát vonogatta. „Nekem átkozottul rossz a nevelésem, Pelikán úr – vetette oda mogorván. – Ennyi az egész!” – Azzal még hozzá is tett valami olyan csúnyát, hogy aki csak hallotta, belepirult.

Mindez még nagyszerűbbé emelte őt a szememben, s bármennyire fájt is, készségesen megbocsátottam neki, hogy barátságtalanul és lenézően bánik velem, hol *vakarcsnak* vagy *töpörtyűnek*, hol *kis tökfeknek* címezgetve, nem is szólván örökös csúfolkodásáról, amelyet soha el nem mulasztana, valahányszor csak megpillant: „Na mi van, öcsi-pöcsi? Hogy ityeg a fityeg?”

Ilyenkor ugyan első mérgemben legszívesebben sírva fakadnék, de aztán rájövök,

hogy mégiscsak valami megkülönböztetett figyelem ez tőle, akkora megtiszteltetés, amilyenben egyetlen más gyereket sem részesít a házban. Róluk ugyanis tudomást sem vesz, rájuk sem hederít, egyszerűen keresztülnéz rajtuk, mintha a világon se volnának – azok pedig, jól tudom, a legszebb játékaikat boldogan odaadnák azért, hogy Pintér bácsi legalább csak egyszer levakarcsozza vagy leöcsipöcsizze őket.

De most mélységes csalódást éreztem. Kiábrándító volt látnom, hogy igenis fél. Hogy titkolni sem próbálja, mennyire fél az új szomszédunktól. Ráadásul nem is értettem félelme okát. Én mindenestre egészen másnak találtam a százados bácsit, mint amilyennek lefestette.

Még elmenőben, az előszobában is kettőzött óvatosságra intette anyut, és gondterhelten pillantott rá.

– Valahogy kutya rossz előérzetem van – dörmögte. – Szinte mérget mernék venni rá, hogy már holnap beállít magukhoz szaglászni.

Amikor visszamentünk a szobába, megráztam a fejem.

– Pintér bácsi nem mondott igazat – jelentettem ki elszántan. – Az a százados bácsi nem komisz, és nem kell félni tőle. Nagyon is kedves. Én már beszélgettem vele.

Apu meglepetten kapta rám a tekintetét, de nem szólt, anyunak azonban a lélegzete is elakadt.

– Mit mondasz? – kérdezte aztán lassan. – Te beszélgettél vele? Hát nem abban állapodtunk meg, hogy idegenekkel nem beszélgetsz?

– Ezzel a bácsival máskor is fogok beszélgetni – mondtam dacosan. – Tudom, hogy jó ember. Pintér bácsi meg csak hazudozik, mert fél tőle. De én nem félek.

Anyu hirtelen odalépett hozzám, és lekent egy jókora pofont.

– Megörültél? – kiáltott fel apu, és odaugrott elé, lefogta a kezét.

De anyu csak lihegett, s magából kikelve egyre csak engem nézett, a szeme pedig úgy sütött, hogy sírni se, mukkanni se mertem, bármint égett is a nyaklevestől az arcom.

– Te kis hülye! – suttogta megbicsakló hangon. – Nyavalyás, szerencsétlen kis hülye... – s hirtelen kezébe temette az arcát, felzokogott és kirohant a szobából.

Apu a térdére ültetett, és kis köxöcskéket kezdett az arcomra rajzolni.

– Semmi baj – mondta vígasztalban –, de azt meg kell ígéred, hogy máskor nem teszel ilyet. Veszélyes dolog ám efféle bácsikkal szóba elegyednie egy kisfiúnak, akire ekkora titkot bíztak, és aki a titkot ilyen hűségesen megőrizte eddig.

Hálásan pillantottam rá, annyira jólesett.

– De tényleg, apu... – motyogtam. – Hidd el, apu, ez a bácsi igazán kedves és barátságos, nem kell félni tőle...

Figyelmesen nézett rám.

– Ugye, tudod – kérdezte –, hogy engem csendőrök vittek el, s hogy megszöknöm is tőlük kellett.

Bólogattam, hogy tudom, persze hogy tudom, hogyne tudnám, mégis egyre csak erősködtem. – De ez a bácsi nem olyan, mint a többi csendőr. Ez nem gonosz. Biztos, hogy nem az! És nem is goromba meg kiabálós... Jó csendőr talán nincs?

– Nincs – mondta apu szelíden. – Nincs jó csendőr. Főleg most nincs. Ez a te bácsid ráadásul tábori csendőr. A tábori csendőröknek pedig az a dolguk, hogy elfogják vagy egyenest agyonlőjék a menekülőket, a bujkálókat meg a szökevényeket. Semmivel sem jobbak a nyilasoknál. Így hát ez a bácsi, aki se nem goromba, se nem

kiabálós, és akit egyáltalán nem nézel gonosznak, ha megtudná, hogy itt bujkálok, éppen úgy elfogna és elvitetne engem, mint azok, akik gorombák, kiabálósak, és akiket te is gonosznak tartasz.

Döbbsen hallgattam. Egyszerre kiszáradt a szám, összeszűkült a torkom, mert hirtelen felidéződött bennem valami, amit azóta is mindenáron el akartam felejteni.

Néhány hete – akkor, amikor apu még nem szökött haza –, egyik délután anyuval a belvárosban csatangoltunk. Váratlanul felüvöltöttek a szirénák. Nem tudom, miért, de vijjogásuk valahogy ijesztőbbnek hatott, mint máskor. Talán mert világos nappal volt, talán mert idegen helyen jártunk. A szűk utca pillanatok alatt felbolydult. Egyszerre mindenki szaladni, rohanni kezdett. Nagy csattanással lehúztak egy boltredőnyt, fülsiketítő dörgéssel motorkerékpár száguldott el. A kapualjak – megannyi tátott, sötét száj – mohón nyelték magukba az embereket.

Anyu ölbe kapott, mi is beszaladtunk a legközelebbi kapun. A kapualjban két rendőr meg egy ragyás arcú nyilas katona ácsorgott. A nyilas katona övéről csíkos kézigránátok fityegtek le, mellén kis puska himbálódzott: géppisztoly. Ő mutatta meg az óvóhelyet.

Az óvóhelyet még a mienkénél is rosszabbul világították meg, néhány gyertya pislákkolt csupán. Az orromat fülledt, dohos szag facsarta; úgy rémlett, a nyirkos, sötét pince zsúfolva van emberekkel. Egy lánál ültünk, lélegzetvisszafojtva hallgattuk a fenti dörrenéseket, szorongva simultam anyuhoz. Ő magához szorított, a fejemet simogatta – éreztem, milyen szaporán dobog a szíve.

A pincében fojtott csend volt. Időnként megszólalt egy fölényes, mély hang, talán a légóparancsnok: „Semmi vész! Ne izguljunk, emberek. Egykettőre visszakergetik őket a mieink.”

Am a bombák mindegyre potyogtak, néha egészen közletről hallatszott egy-egy robbanás. A pince falai megrázkódtak, vakolat hullott a boltívekről. Szünni nem akaró légitámadás volt.

És akkor kintről léptek hallatszottak. Sok-sok csizmás láb dobogott le a lépcsőn. Csikorogva kitérült a páncélajtó, és fekete egyenruhások tódultak be rajta. Mindegyikük kezében zseblámpa villant fel. „Nyugalom, testvérek! Igazoltatunk...”

A pincében zsongás támadt, tompa, nyugtalan zsvaj. Megijedtem. Jobban, mint a fenti dörgéstől, a becsapódó bombák robbanásától. Anyu karjába kapaszkodtam, nem mertem mukkanni se. Az elemlámpák ide-oda cikáztak a sötétben, pászmájukban arcok villantak fel, lázasan keresgélő kezek, riadt tekintetek. El kéne bújni, gondoltam, belebújni gyorsan a lánál, amin ülünk...

Anyu is kapkodva kotorászott a rétiküljében. „Ne félj, ne félj – suttogetta semmi félnivalónk...” – de szaporán és nehezen lélegzett, s tudtam, legalább annyira fél ő is, ahogy én.

Egyszer csak, akárha a földből nőtt volna ki, egy nyilas katona termett előttünk. A rávetődő gyertyafényben felismertem: a ragyás arcú, aki a kapuban állt és megmutatta nekünk az óvóhelyet. Erős fényű zseblámpát tartott a kezében, az arcunkba világított. A szemem káprázni kezdett, de úgy is jól láttam, hogy szűrős-gyanakvón végigfürkészt bennünket, miközben a tenyerét szótlanul nyújtja a papírokért.

Fél szemét lehunyva betűzgette, s újra meg újra az arcunkba kémlelt. Ujjai közt zörgött a papiros, én pedig hirtelen arra gondoltam, mégiscsak igaza van anyunak is, keresztapának is abban, amire állandóan figyelmeztettek: a nyilasoktól félni kell, szörnyen félni – mert az igazat megvallva, én inkább mulatságosnak tartottam őket. Főleg akkor, amikor masíroztak az utcán, és vezényszóra a magasba dobják a karjukat és nagy hangon kurjantják: kitartás! kitartás! És őszintén szólva, a házbeli Káldy bácsi

is inkább bolondnak látszik, semmint félelmetesnek, amint mindig trappogva jár-kel, kidüllesztett mellel, magasra emelt fejjel, mint valami kakas, és boldog-boldogtalant karlendítéssel üdvözl meg testvérnek szólít. De akkor ott, a pincében megértettem, hogy valóban félni kell tőlük. Félni a tekintetüktől, a fenyegető némaságuktól, a mellükön lógó géppisztolytól, amelyen a kezüket pihentetik, de még a zseblámpájuktól is félni kell, ahogy éles-könyörtelen fénnel az ember arcába vág, meg attól is, ahogy az igazolványpapírok zizegnek az ujjai között.

A fény ismét rám villant és elvakított, de aztán továbbsiklott rólam. „Látod – súgta a fülemben elfúló hangon anyu –, nincs semmi baj... semmi baj...”

De akkor valami rettenetes dolog történt.

A pince legsötétebb zugában hirtelen lárma kerekedett. Egyszerre többen is beszélni kezdtek, nyers hangok csattantak. És valaki siránkozóan azt dadogta: „Eresszenek... eresszenek el... Az istenre kérem! Engedjenek...”

Futó léptek robaja hallatszott, az összes fekete egyenruhás mind arrafelé rohant. „Zsidót fogtak” – suttogta egy néni a közelünkben.

A zseblámpafények összevissza cikáztak. Néhány pillanatig elővillant egy ballonkabátos ember háta. Láttam, hogy görnyedten meghajol, fejét védekezően eltakarja a karjával, miközben zuhognak rá a fekete egyenruhások iitlegei, és máris cibálják, taszigálják a vasajtóhoz.

„Nem zsidó volt, hanem katonaszökevény – szólalt meg a fölényes, mély hang. – Az utcáról jött be a piszok.”

Mellettünk egy kucsmás öregember ült, a szemüvegét dörgölgette. „Agyonlövik – dünnyögte, rövidlátó szemét ránk meresztve. – Micsoda szörnyűség!...” – s lassan ingatta a fejét.

Lázasan vert a szívem, és szerettem volna elhíttetni magammal, hogy ez nem lehet igaz. „Anyu! – néztem rá könyörögve. – Anyu – suttogtam –, ugye, hogy nem igaz? Mondd, hogy nem igaz! Hogy nem lövik agyon azt a bácsit...” Megszorította a kezem, és biztatóan elmosolyodott: „Persze, hogy nem, te csacsi! Csak... megbüntetik.” „Igen, igen! – kaptam a szavain. – Börtönbe csukják egy kicsit... vagy talán visszaviszik oda, ahonnan megszökött!” „Úgy, ahogy mondod – helyeselt anyu. – Én is azt hiszem. – S újból megszorította a kezem...”

De most, hogy ott ültem apu térdén, s hallgattam, amit a csendőrökről beszélt, egyszerre ráéreztem, hogy anyu csak vigasztalt, nyugtatgatott akkor, és nem ő, hanem a kucsmás öregember mondott igazat. Azt a ballonkabátos bácsit agyonlőtték. Ahogy Bucsek Janót lőjük agyon a rablópandúrban. Elfogjuk négyen-öten, mert mindig neki kell a rablónak lennie, neki, a susztergyereknek, a legkisebbnek, a leggyöngébbnek; elfogjuk, a kezét spárgával összekötözzük, aztán rászegezzük a pisztolyainkat, és azt kiáltjuk: tűz!... – ő pedig meghal. És ha akaratoskodik és nem akar meghalni, vagy későn bukik a földre, a kövér Ruff Karcsi elveri...

S megint csak a ballonkabátos ember rémlett fel előttem. Előregörnyed, eltakarja a fejét a karjával, a fekete egyenruhások meg vadul ráncigálják és ütik...

Vajon honnan szökött meg? És miért? Talán neki is van egy kislánya, akit meg akart látogatni?

továbbra is üresen állt volna. Lám, gondoltam, mégiscsak tévedett Pintér bácsi! Igazán szerencse, hogy nem vette be azt a mérget, amiről beszélt!

Ám anyu nyugtalanságán ez mit sem változtatott. És nőttön-nőtt a nyugtalansága. Reggeltől estig idegeskedett, kiabált, kifogásolt – egyszóval, belekötött mindenbe, csak azért, hogy szidhasson és veszekedhessen velem, s olyan csip-csup dolgokért is megbüntetett, amilyenekért máskor rám se szólt volna. Azt pedig többé nem engedte, hogy egyedül menjek ki a folyosóra ácsorogni és báméskodni egy kicsit.

De akármilyen izgalomban volt is, a százados bácsi nem mutatkozott. Pedig lassacskán már nemcsak várta, de valósággal kívánta, sóvárogta a látogatását, siettetni szerette volna. Mert attól a hitétől, hogy előbb-utóbb igenis átlátogat hozzánk – sehogy sem lehetett eltántorítani.

– Csak jönne már, jönne! – fakadt ki egyszer. – Esnénk túl rajta minél előbb!

Aput szemlátomást kevésbé izgatta a dolog.

– Talán csak rémlátás az egész – próbálta csillapítgatni. – Rémlátás, vaklárma. Végtére is, semmi okot nem adtunk a gyanúra. Mi a fenének szimatolna itt?

– Nem, nem! – kötötte meg magát anyu, és csökönyösen csak azt hajtogatta: – Jönni fog, jönni, tudom! És váratlanul állít majd be. Épp olyankor, amikor a legkevésbé számítunk rá...

Talán éjszaka, gondoltam riadtan, igen, biztosan valamelyik éjszaka.

Mert az éjszakák voltak a legnyomasztóbbak.

A rádiót sose kapcsoltuk ki, halkan bűgött, zöld varázsszeme kísértetiesen villogott a sötétben. Esténként mindig azzal aludtam el, hogy hamarosan úgyis fölkeltenek. S valóban, csaknem minden éjjel arra kellett riadnom, hogy anyu gyengéden rázogató és fölőlem hajolva, sürgetőleg suttozja:

– Ébredj, ébredj! És öltözz hamar! Le kell mennünk.

A rádió pedig harsog a szobában.

– Figyelem! Légiveszély, Budapest, légiveszély! *Achtung, Achtung! Krokodil gross, Lichtspiele!*

És kint üvöltöttek a szirénák.

Apu persze nem jöhet le velünk a pincébe. Mindig fent kell maradnia a negyedik emeleti lakásban, s már egy ideje nemcsak a bombáktól kell tartania, hanem a nyilas katonáktól is, akik többnyire a légiriadók alatt jelennek meg – előszólítják a házparancsnokot és Pintér bácsit, majd velük együtt végigjárják az emeletet, találomra kiválasztanak egy-két lakást, amelyet felnyitnak, hogy nem rejtőzködik-e bennük valaki.

De hát maguk a légitámadások is éppen eléggé félelmesek. Nem is igen merek arra gondolni, hogy ilyenkor mit csinálhat és mit érezhet apu odafönn. Borzasztó dolog lehet hallgatni a repülőgépek zúgását, a légvédelmi ágyúk dörgését, a bomba-robbanásokat, s közben tudni, hogy teljesen védtelen, még csak egy emelet sincs a feje fölött, csak a padlás. Ő persze mindig csak viccelődik, a világért se vallaná be nekem, hogy talán fél, hanem azzal vigasztalgat: hiszen ismerem őt, mennyire szórakozott, néha bizony annyira belemerül egy-egy könyvbe, hogy fel sem tűnik neki a nagy égzengés, csihi-puhi odakinn! Ezt ugyan nem egészen hiszem el, bár annyi bizonyos, hogy ami a szórakozottságát illeti, aligha versenghetne bárki is vele.

Emlékszem, Mikulás-este is megszólaltak a szirénák. Éppen akkor kellett összekapnunk magunkat és sietnünk le az óvóhelyre, amikor fölfedeztem, hogy az ablakba kitett cipőmben ott vannak a piros cukroscsomagok meg a szaloncukrokkal teliaggatott virgácsok. A pincében meg pokoli lármá volt, a gyerekek szörnyen izgultak

a Mikulásért, néhányan még bögték is, mert attól féltek, hogy még valami baja esik a nagy bombapotyogásban. Végül Pintér bácsi teremtett rendet, megnyugtatóan őket, hogy a Mikulás a Podmaniczky utca sarkán álló ház óvóhelyén tartózkodik. A saját szemével látta, amikor két krampusz kíséretében bement oda.

Reggelig üldögéltünk az óvóhelyen.

Mire fölmentünk, hűlt helye volt a sok-sok cukornak meg a nagy skatulya bonbonnak. Apu az utolsó szemig fölfalta az egészet szórakozottságában. Roppantul szégyenkezett, és kérlett, hogy ne haragudjam rá. S ha eleinte haragudtam is rá egy kicsit, végül már muszáj volt kuncognom rajta, hogy milyen torkos, és milyen zavartan mentegetőzik: ő csak olvasott, olvasott, közben pedig bekapott egy-egy szemet, és egyszercsak, maga sem érti, üresen zizegett a zacskó!

Máskor meg azzal töltötte az idejét a bombázás alatt, hogy tönkretette a legféltettebb játékomat. Gyönyörű kis tűzoltóautó volt. Ha elindult, szirénázni kezdett, és a tetején egy piros lámpácska gyulladt ki. Keresztapától kaptam a névnapomra, s nem akadt a házban olyan gyerek, aki ne irigyelt volna érte. De alig egyszer-kétszer játszhattam csak vele. Mert az alatt a bombázás alatt apunak kedve szottyant rá, hogy elővegye és közelebbről is megvizsgálja. Persze elrontotta, majd azzal, hogy megjavítja, szétszedte az egészet, de aztán se megjavítani, se összerakni nem tudta. Sírta mérgemben, ám ami történt megtörtént, s azon már senki sem segíthetett. Anyu gyűjtötte össze végül a tűzoltókocsi darabkáit, és kihajította a szemébe.

De lenn a pincében, miközben hallgatom a szívszorító dörrenéseket odafentről, mégis egyfolytában arra gondolok: inkább egye meg apu az összes csokit szórakozottságában, és szedje szét akár a legszebb játékaimat, csak valami baj ne érje! Mert azok a robbanások még az óvóhelyen is rémítők. Nem tudom megszokni őket, bármilyen régóta járunk is le a pincébe. Minden egyes dörrenésre összerázkódom, közelebb húzódok anyuhoz és szorongva pillantok rá. Ő fáradt kis grimaszokat vág, mintha rajtam is, önmagán is, egész helyzetünkön csak mulatna, hogy micsoda bolondul képtelen dolog is itt lenn, ebben a mécs- és gyertyavilágtól derengő, penészes falú hodályban, egy dohos szalmazsákon gubbasztani, s rám is úgy mosolyog, alsó ajkát picit előrebígyesztve, hogy az arcán ott lebeg valami fintorgó megbotránkozás ez ellen az illetlen, csúf tréfa ellen, amelyet velünk üznek – de nem tud becsapni, se megtéveszteni, látom, hogy titokban ő is szorong, könnyű veríték gyöngyözik a homlokán.

Ámbár ezekben a napokban ritkultak a légitámadások. Ritkultak, de rövidültek és gyengültek is. Esték és éjszakák teltek el anélkül, hogy le kellett volna mennünk az óvóhelyre. Mindenkinek feltűnt ez, s mindenki erről beszélt a házban is, meg vásárlás közben is a hentesbolt vagy a Révhegyi bácsi fűszerüzlete előtti hosszú sorban. Egy vadászruhás, bilgericsizmás, kövér úr, aki a vastag hangjával mindenkit túlharsogott, nagy garral bizonygatta, hogy az angolok meg az amerikaiak már annyi repülőgépet veszítettek, hogy hovatovább nincs mivel és kivel bombázniuk, az oroszoknak pedig egyáltalán nincsenek bombázórepülőik, ha ugyan csak újságpapirosból nem hajtogatnak néhányat maguknak, és különben is, folytatta még nagyobb hangerőn a bácsi, miközben körülötte nagyon nevetett mindenki azokon az újságpapírból hajtogatott orosz bombázókon, különben is, folytatta, most már csak a vak nem látja, hogy sokat akart a szarka, mert bizony hiába toporog itt, a város előtt a tenger muszka horda, többé nincs ereje megindítani az ostromot. Meg aztán Bécs felől úgyis jönnek már a németek, de jönnek ám, jönnek a felmentő seregek, akár a parancsolat, és hozzák a csodafegyvereiket, amiket itt fognak először kipróbálni, és amikkel olyan irtózatot pusztítást rendeznek majd az ellenség között, hogy hírmondó se marad belőlük!

Ekkor már nemcsak nagy hangú volt a bácsi, de ordított, bömbölt, harsogott

diadalmasan, minduntalan jókorákat dobbantva a bilgericsizmájával. És aki csak ott állt és hallgatta, mind lelkesen helyeselt, és azt mondogatta, milyen igaza van. Én azonban csodálkoztam rajtuk, s gyanakodva nézegettem őket, hogy tényleg igazán helyeselnek-e és örülnek-e annak, amiket a bácsi beszél, vagy csak félnek tőle, s borzasztóan szerettem volna megmondani nekik, hogy engem ez a bácsi, ha felnőtt is, valahogy szörnyen emlékeztet a hájas Ruff Karcsira, akinél hazudósabb fiú az egész Terézvárosban nem akad, s akiről tudja is minden házbeli gyerek, hogy minél nagyobb a szája, annál rettentőbbeket hazudik. Persze volt annyi sütnivalóm, hogy ezt a remek gondolatot ne osszam meg velük ott a sorban, azon melegében, de még anyuval is csak később, már odahaza, s nagyon büszkévé tett, hogy őt is, meg aput is sikerült szívből megnevettetnem.

Ám Elek bácsi, aki éppen akkor toppant be, nem nevetett, még csak el sem mosolyodott, noha elismerte, hogy észrevételem felette találó.

– Voltaképpen borzasztó – jegyezte meg kesernyésen –, hogy egy kiskölyöknek több esze van, mint a lakosság nagyobbik felének együttvéve.

Felbátorodva dicséretén (mert a dicséretet sohase szórta két kézzel), megtudakoltam tőle, hogy szerinte tényleg vannak-e csodafegyverek a németeknek, és ha vannak, csakugyan olyan irtózatos pusztítást lehet-e rendezni velük, ahogy az a nagyszájú bácsi állította a sorban.

– Az a csoda, tudod – nevette el magát apu –, hogy még egyáltalán vannak fegyverek azok után, amiket az oroszoktól kaptak a seggükre.

Ezen keresztapa is nevetett, majd szokásos komolyságával azt felelte, hogy a maga részéről nemigen hisz semmiféle német csodafegyverben, de ha történetesen mégis volna valamilyen mindennél pusztítóbb, új fegyverük, az már se nem oszt, se nem szoroz, legkevesbé sem befolyásolhatja a dolgok végső alakulását, vagyis a németek vereségét. Azt viszont kénytelen bevallani, hogy a bombázások lanygulását maga sem érti. Annál kevésbé, fűzte hozzá már apuékhöz fordulva, mivel a londoni rádió minden egyes adásában arra figyelmeztet, ha Budapest nem adja meg magát, nehéztüzérséggel és repülőerődökkel fogják porrá zúzni a várost, a bekerített német és magyar katonasággal együtt. S ezúttal is jó néhány olyan szót használt, amelynek inkább csak kapiskáltam, semmint ismertem az értelmét, de hát éppen eléggé kifejező szavak voltak ahhoz, hogy hallván őket, hideg szánkázzon a hátamon: *tűzhenger, tömegtűz, szőnyegbombázás*.

– Világos – magyarázta apunak –, hogy nagy űrméretű rombolóbombákat kellene alkalmazniuk. Ötszáz és ezerkilósakat, sőt kétezer kilósakat. De az utóbbi időben, ha megfigyelted, a bombázásaik határozottan korlátozott jellegűek. És ez bizony ismételten csak arra vall, hogy messze még az ostrom kezdete.

Apu elgondolkodott, a vállát vonogatta.

– Nem értek hozzá – mondta. – De mindaz, amit elmondtál, éppenséggel arra is vallhat, hogy talán mégsem akarják eltörölni a föld színéről ezt a várost.

– Mesebeszéd – intette le Elek bácsi, miközben én rémülten bámultam anyura, s megpróbáltam elképzelni, milyen is az, amikor egy várost eltörölnék a föld színéről. – Újra illúziókban ringatod magad. A háború – az háború!

– Talán úgy vélekednek – folytatta apu tünődve, mintha nem is hallotta volna keresztapa szavait –, hogy néhány *igaz* mégiscsak akad Szodomában...

– Kötve hiszem, hogy valami nagy bibliaismerők volnának. – Elek bácsi fagyos gúnnyal mosolygott. – Nagylelkűséget vagy szentimentalizmust pedig végképp nem föltételezek róluk. Nyugodj csak meg, előbb-utóbb potyogni fognak majd azok a kéttonnás bombák és légiaknák is.

Aztán megint csak kedvetlenné vált, fölkel a helyéről, cigarettára gyújtott, pedig ezt ritkán tette, és borongósan pillantott ránk.

– Lám – mondta csöndesen –, egy magyar katonatiszt... egy volt vezérkari tiszt, aki az ellenség rádióját hallgatja, és aki azt kívánja, hogy az ellenség minél előbb foglalja el ezt a várost. Bármilyen rombolás árán is...

Ott állt az ablaknál, a sűrű függöny előtt, a bevetődő, tompa, délutáni fényben, mindig fekete kesztyűbe bújtatott, béna bal keze a testéhez szorítva, mereven csüngött, és szikár arcán egyszerre annyi keserűséget vettem észre, hogy önkéntelenül elszorult a torkom.

– Nem hiszem – mondta apu hogy szemrehányásokat kellene tenned magadnak.

Még én is értettem, mire céloz. Hiszen tudtam, Elek bácsi másfél évig szolgált kint, a fronton, az első vonalban harcolt, megsebesült, és akkor bénult meg a fél karja.

Anyu is bólintott.

– Ne emészd magad, Elek – kérte. – Nincs rá semmi okod.

De keresztapa csak legyintett, ingerülten pillantott rá.

– Ugyan, kérlek – szólalt meg nyersen kímélj meg ettől! És te is – fordult apához ha egy mód van rá. Nem szorulok vigasztalásokra.

– Tévedsz – rázta meg a fejét apu –, ez nem vigasztalás. Éppen ellenkezőleg... inkább irigységféle. Csodálkozol? Pedig valóban az. Irigység. Te magad döntöttél arról, hogy mit teszel, hogy mit kell tenned. Magad... amikor a német bevonulás napján leköszöntél a rangodról. De én? Mit tettem én? Semmit! Én ártatlan vagyok. Érted? Csak egy nyavalyás és nyomorúságos ártatlan! Hát ez az, tudod, amit soha ebben a bűdös életben meg nem bocsátók magamnak, még ha túléltem is ezt az egészet. Soha nem bocsátom meg az ártatlanságomat.

Keresztapa hűvösen nézett rá.

– Tudom, mire akarsz kilyukadni – biccentett. – Neked viszont azt kell tudnod, hogy minden látszat ellenére is két malomban örölünk.

– Ó, efelől pillanatnyi kétségem sincs – hagyta rá gúnyosan apu.

– Az Istenre kérlek titeket – sóhajtott fel anyu ne kezdjétek el újra!...

Én pedig már ballagtam is át a másik szobába, tudván tudva, hogy minden rimánkodása csupán falrahányt borsó, ballagtam át leverten és szomorúan, hiszen ott a helyem ilyenkor, s azon búslakodtam közben, hogy miért is muszáj minden alkalommal összeveszniük valami érthetlenségen – mert valóban alig-alig értettem valamit összeveszéseikből, inkább csak indulatos, fojtott hangjukból éreztem ki, hogy nem akármilyen harag fortyog bennük.

Ezúttal is jól hallom, még csak fülelnem se kell különösebben, amint Elek bácsi indulatosan suttogja: – Ezekkel az eszmékkal én soha nem fogok egyetérteni. Megértetted? So-ha!

Nincs időm eltűnődni a furcsa szón: *eszme*, nem töprenghetek rajta, vajon mit jelentsen, mert apu hangját hallom.

Ő is fojtottan kiabál.

– Én pedig soha többé nem akarok ártatlan lenni! Pokolba az ártatlanokkal! Csak áldozatoknak valók...

– Torkig vagyok a gyűlölködéssel – szakítja félbe keresztapa, s úgy rémlik, nehezen uralkodik magán. – Torkig! Torkig!

– Márpedig én megtanultam gyűlölni – suttogja apu. – De nem én akartam. Ti

hajszoztatok bele. A *ti* katonáitok... a *ti* neveltjeitek... a *ti* hazátok! Ez az egész rothadt magyar királyi haza...

– Elég! – kondul közbe Elek bácsi mély hangja komoran.

– Túl messzire mégy. Ehhez még neked sincs jogod. Így nem beszélhetsz!

Apu nevet. Valami sosem hallott, keserű nevetés fakad fel benne.

– Nem-e? – kérdi gúnyosan. – Hát, mi ez itt most, mondd? – S hallom: indulatában zihál, szinte hörög. – Ez a szenny? Ez a pokol? A gyilkosoknak ez a dáridója?... Vagy tán ez csak úgy lett? Csak úgy előállt? A semmiből? Hát miből lett, mondd, miből?

– Mi mindig is német nyomás alatt álltunk, ők kényszerítettek bennünket arra... – kezdené keresztapa, de apu sziszegve metszi el a szavát.

– Ne kezd a szerecsenmosdatást! Hát németek hurcoltak el engem negyvenben is, negyvenkettőben is munkaszolgálatra? És tavaly Borba, talán németek hajtottak el, mint a barmot? És a bajtársaimat Cservenkánál, a halálmenetben, németek géppuskázták volna halomra?

Odaát csend.

Majd ismét apu keserű, szúrós nevetése.

– Ellenben ha mindenáron tudni akarod – folytatja – éppenséggel egy öreg sváb parasztnak köszönhetem a megmenekülésemet. Még magyarul se tudott tisztességesen. Ő volt az egyetlen, aki felfigyelt rám, amikor ott Soroksáron, a templomnál, az alkonyodó téren egyszerűen kiléptem a sorból. Magam sem értem, miért pont ott szántam el magam több száz kilométer után, de egyszerre úgy éreztem, hogy minden mindegy, tökéletesen mindegy, s csak azt tudtam, nem megyek tovább. Nem megyek tovább, át a Dunántúlra, és vártam a dörrenést. A golyót a lapockám alá. És akkor valami kerékbe tört magyarsággal kiszólt nekem az az öregember a nyitott ablakából, ahonnan a menetoszlopokat nézte: „Nyisson be a kapun! Ne féljen a kutyától.” Másnap aztán ő öltöztetett át, és ő, a *Volksdeutsch* fuvarozott be a tejeskocsiján egészen az Oktogonig...

Hát, így tudtam meg, hogyan is sikerült megszöknie apunak. Az ablakból pedig láttam, amint Elek bácsi elment. A függöny mögül figyeltem. Feltúrte télikabátja gallérját, hajlott háttal, görnyedten haladt a folyosón – amióta nem a feszes egyenruha simul rajta, a valóságosnál is magasabbnak, szikárabbnak hat, már-már hórihorgasnak, s valamiképp annyira öregesnek és elesettnek, hogy egyszercsak azon kaptam magam, kapar a torkom, s kis híján elbőgöm magam.

– Miért kell örökösen gyötörnöd? – kérdezte éppen ekkor odaát, az ebédlőben anyu, és csupa szemrehányás volt a hangja. – Nincs talán elég gondja-keserve? Amióta Hilda otthagya, mert nem szolgál tovább, amúgy se találja a helyét. Mekkora csalódott abban a nőben, pedig hogy szerette! És hát... mintha nem tudnád, hogy ketten is bujkálnak nála...

Apa dűnnyögött valamit, alighanem mélységesen bánta már az egész összetűzést, bennem meg valami jóleső melegség támadt, hogy lám, Elek bácsi is rejteget valakiket, igazi katona, ha nem is hord már egyenruhát, bátor és kemény ember, amilyen azelőtt volt, nem fél ő senkitől se.

– És végül is – fejezte be anyu bizonytalanul, szinte szégyenkezve –, végül is... most ő tart el bennünket... A félretett pénzéből...

– Igen – mormogta apu. – Tudom...

Én persze ezt sem tudtam. És sokáig azt sem, hogy anyu az ő kifejezett kívánságára lépett ki az ügyvédi irodából, ahol titkárnő volt, mert apu hazaszökése után Elek bácsi ragaszkodott hozzá, hogy egész nap otthon legyen velünk, s engem vegyen ki az

óvodából. De még arról is hasonló véletlenül szereztem tudomást, hogy apu búvóhelyének kieszélése is Elek bácsitól származott. Félelmes hely, beleborzadtam a látványba, amikor nekem is megmutatták, ám apu szerint annál biztonságosabb, mivel ilyen búvóhelyre aztán álmában se gondolna senki. Ha becsöngetnek hozzánk, anyu nyomban kiszól, hogy egy kis türelmet, nem találja a kulcsot, velem pedig hangosan porolni kezd, szid, mint a bokrot, azt kiabálja, hogy minden szál hajamat kitépi, ha még egyszer játszani merészelek a kulcsokkal és elhányom őket, én meg eközben böögök, izgalmamban-félelmemben igazán valódi könnyeket ontok. Amikorra aztán a kulcsosomó megkerül (ott lapul persze mindig anyu kötényének a zsebében), apu már kisurrant szépen a fürdőszobába és elfoglalta a rejtekét.

De mi lesz, ötlött fel bennem, ha egyszer valaki mégis gyanút fog, és rájön mindenre? Hiszen ilyesmi véletlenül is megtörténhet. Elég, ha az alattunk lakók közül bárki gondol egyet, és kidugja a fejét a lichthof-ablakon.

Az ablakmélyedésben álltam, a lassan leomló téli alkonyaiban, a sötétedő szoba rejtélyes árnyai közt, s fejemben homályos, szorongató gondolatok kergetőztek – anélkül, hogy egyet is megragadhattam volna közülük –, miközben úgy tetszett, a nagy-nagy csöndben a tulajdon szívem lüktetését is hallom.

Hirtelen mellbevágott a rémület. Az az érzésem támadt, hogy apu és anyu már nincs odaát a másik szobában, és az egész lakásban csak én vagyok egyes-egyedül.

– Apu! – kiáltottam el magam suttogva. – Apu! Anyukám!... Hol vagytok?... – S pillanatszerűen, páni félelmemben reszketve nyitottam be az utcai szobába.

Ott ültek az egyre sűrűsödő homályban, a cserépkályha mellett, a rekamién, föl sem figyeltek rám. Nézték a nyitott kályhaajtóban táncoló tüzet, hallgattak és fogták egymás kezét.

4.

Szüntelenül havazott ezekben a napokban. Apró pelyhű, csillámos, szép hó hullott, egyre gyapjasabb takarót vont a tetőkre. Aranyvasárnap meg valóságos hószakadás kerekedett. Omlott, dőlt, kavargóit a hó, olyan sűrű szövésű leplet emelve a szemünk elé, hogy alig-alig láttunk át a körút túlsó oldalára. Ámultán néztük apuval ezt a rengeteg nagy havat, és szilaj jókedvet éreztem. Ez már nem fog elolvadni, gondoltam elégedetten, most már biztosan fehér karácsonyunk lesz, mert hát mégiscsak az az igazi, a fehér karácsony. Örömeimet csak az rontotta meg, hogy eszembe nyilallt, azelőtt ilyenkor már fogtuk a kisszánkót, és rohantunk apuval a fogaskerekűhöz, mentünk fel a Svábhegyre vagy a Normafához.

– Ne búsulj – vigasztalt apu, megsejtve a bánatomat. – Meglásd, jövő télen szánkózunk majd csak igazán nagyokat! És mekkora, de mekkora hógolyócsatákat fogunk vívni!

– Bárcsak jövő tél lenne már! – sóhajtottam fel vágyakozva.

– Az is eljön majd – mondta apu. – Hamar itt lesz. A jövő tél is, a jövő karácsony is...

Felpillantottam rá, mert megéreztem, hogy valamitől elszomorodott, és láttam, éppen egy könnycsepp bukik ki a szeme sarkából.

– Apu!... – szóltam ijedten, elakadó lélegzettel. – Apu... te sírsz?

– Nem, dehogy! – felelte gyorsan, pedig a könnycsepp ott pergett végig az arcán, a szája szögletébe vezető, hosszú árkon. – Dehogy – ismételte dehogyis sírok! Hidd el,

nincs semmi baj. – Halványan elmosolyodott, megveregette a vállam. – Csak tudod, elnéztem most ezt a hószakadást, és sok minden eszembe jutott. Nagypádra gondoltam, és nagymamára, a szüléimre... meg a testvéreimre... Ugye, érted?

Bólintottam. Tudtam, hogy őket is elvitték a csendőrök, elvitték mindannyiukat még a nyáron, és azóta semmi hírünk róluk.

– De, apu... – szólaltam meg, egy hirtelen támadt, remek sugallatnak engedelmességgel. – Hátha ők is meg tudtak szökni – suttogtam izgatottan. – Igen, apu! Hátha ők is... mindannyian... úgy, mint te!...

Hallgatott. Már a halvány mosoly is lefoszlott az arcáról, s csak nézett rám mozdulatlan, nem látó szemmel. Megértettem, ahelyett, hogy sikerült volna megvigasztalnom, még inkább elszomorítottam. Ott is hagyott, elment az ablaktól, letelepedett a kályha mellé, és többet nem szólt hozzám.

Később benyitott anyu, először rám pillantott, azután figyelmesen apura, de mert nem mondtunk semmit, ő is hallgatott, csak a szemével intett, hogy öltözzem, megyünk le vásárolni.

– Vigyázzatok magatokra! – szólt utánunk tompa hangon apu.

Szorongattam anyu kezét, sírással küszködtem, annyira hatott rám apu szomorúsága. Egyszerre úgy éreztem, gyűlölöm a nagy hóhullást, a talpam alatt csikorgó, pompás havat, gyűlölöm ezt az egész téli időt, akármilyen varázslatos és gyönyörű szép, ha ekkora fájdalmat okoz neki. Két dolgot azonban nem értettem. Vajon miért ne szökhetett volna meg nagypapa is, nagymama is a csendőröktől, úgy, ahogy ő? És miért éppen a havazásról jutott eszébe mindaz, amiről beszélt?

Az utóbbit megkérdeztem anyutól. Szelíden mosolygott.

– Az emlékezés, az ilyen – mondta. – Ha nagyobb leszel, majd magad is meglátod, mi minden eszébe jut az embernek hóról, szélről, esőről... mi minden és mennyi szomorúság! Különös dolog ez.

A Teréz körúton is vastagon állt a hó. És egyre csak hullt, hullt – hóemberekre hasonlítottak a járókelők, oly egykettőre belepte őket.

Rengetegen jártak az utcán, szokatlanul forgalmas volt a körút. Már mindenki szentestére készülődött. Az emberek fenyőfákat és ajándékcsomagokat cipeltek, egyik-másik üzlet előtt valóságos tömeg torlódott össze. A kirakatokat fenyőgallyakkal, angyalhajjal és színes karácsonyfadíszekkel csinosították ki, némelyikben Jézuska-kép is volt, vagy Jézuska-szobor. És furcsa volt, meg mulatságos is, hogy a Deák mozi melletti hatalmas vaskereskedés kirakataiban, jókora kalapácsok, ásók, csákányok és mindenféle egyéb vasholmik között, papundekliből kivágott, festett angyalok libegtek, alig észrevehető, hajszálvékony drótszálakra aggatva.

Az Aradi utca sarkán, a Kőműves vendéglő előtt, ahol régen a vén planétás ember állt, vállán a nála is vénebb kakadujával, most csenevész fenyőket árultak. Odébb, a hirdetőoszlopnál, egy féllábú, mankós katona csillagszórót kínálgatott.

– Doni hadirokkant... doni hadirokkant... – ismételte színtelen hangján.

Nem szerettem ezt a katonát. Nem szerettem látni, ahogy ott áll a plakátoszlopnál, a mankójára támaszkodva, üres szemmel meredve maga elé, olyan csüggedt-fásultan, mintha nem is érdekelné, vásárolnak-e tőle, vagy sem. És nem szerettem látni a Szondi utca sarkán a bombatalálattól összeroskadt házat, az égnek szökő, üszkös falaival, bedeszkázott kapujával, kiégett bolthelyiségeivel és összevissza tekeredett vasgerendáival (az egyik gerenda hegyén, a harmadik emelet magasságában, virágmintás sezlon lógott ki a járda fölé, akárha odatűzte volna valaki), mint ahogy az Oktogonon és a Berliini téren felállított, hosszú csövükkel fölfelé meredő légvédelmi

ágyúkat sem szerettem látni, vagy a véget nem érő, sorban vonuló, ponyvás, német teherautókat, amint tompa bűgással, benzinbűzt okádva, lassan haladnak a Nyugati felé.

Gyakran eljátszottam a gondolattal: ha mindezt nem látnám, valójában minden ugyanolyan lenne, mint máskor karácsony tájt, amikor itt még nem volt háború, s amikor még nem kellett örökké attól félni, hogy a következő pillanatban felbőgnek a tetőkön a szirénák, és szaladni kell a legközelebbi légópincébe. Mert hiszen a behavazott Körút, fehér fáival, jégcsapos lámpaoszlopaival, a járda mentén elcsörömpölő 6-os vidám csilingelésével, az autók és buszok túlkölésével, a csillogó, gazdag kirakatokkal, az ajándékokat cipelő emberekkel és a Britannia-szálló előtt magasodó, roskadásig földíszített, óriási karácsonyfával most is éppoly ünnepek és békésnek tetszett, mint tavaly meg tavalyelőtt. De még az a sok-sok gyerek is a tavalyi meg a tavalyelőtti karácsonyt idézte, akik az anyukájukkal vagy a nagyszüleikkel a Deák mozi előtt várakoztak a délutáni előadásra, a német mesefilmre, a *Jancsi és Juliskára*, amelyet én is boldog-örömet megnéztem volna, míg keresztapa szigorúan értésemre nem adta, hogy ezt a gondolatot sürgősen verjem ki a fejből. „A vasorrú bába horgas orrú lett – magyarázta meg anyunak bosszús nevetéssel –, aki kékszemű, szőke fiúcskák és lánykák vérért keveri a maceszba...” Ezzel ugyan számomra szikrányival sem tette világosabbá tilalma okát, mivel az egészből semmit sem értettem, de annyit feltétlenül, hogy iszonyúan megharagudna, ha titokban mégis beülnék anyuval abba a moziba, s utóbb valamiképpen kitudódna – biztosan azért, gondoltam, mert én is kékszemű vagyok, meg szőke, és Elek bácsi nem szeretné, ha rosszat álmodnék a film után. De hát, azok a gyerekek ott, a mozi előtt mégiscsak irigylendően vidámak voltak, csiviteltek és nevetgéltek, majd kibújtak a bőrükből izgalmukban, s mi sem volt egyszerűbb, mint hogy elhissem magammal: nem is azt játsszák a moziban, amiről Elek bácsi beszélt, és ami tényleg nagy hülyeség lehet, hanem most is olyan jó kis rajzfilmeket adnak, mint a régi karácsonyi gyermekműsorokban, amelyeket én is megnézhettem, és megnézhetnék most is, ha anyuval kedvünk kerekedne rá.

Ezt az elhitetősítit igyekeztem persze más dolgokra is kiterjeszteni. A vonuló német teherautók láttám például némi fáradtsággal sikerült meggyőzőnöm magam, hogy tulajdonképpen nem is német teherautók, meg nem is katonaiak, hanem csak amolyan közönséges, mindennapi teherautók, és ugye, *közönséges, mindennapi* teherautók miért ne vonulhatnak a Körúton, akár libasorban is, ha egyszer úgy tetszik nekik, s ez a bolondság annál is inkább megengedhető, mivel ezek a teherautók igazándiból még egy utolsó, nagy karácsonyi ajándékszállítmányt hordanak szét az összes játékkereskedésbe, nehogy egyetlen gyereknek is bögnie kelljen majd a fenyőfa alatt, hogy nem olyan játékot kapott, amilyent szeretett volna; és az sem került valami nagy erőfeszítembe, hogy a rokkant katonáról bebizonyítsam magamnak, tulajdonképpen nem is katona, csak éppen katonaruhát visel, és hiába is állítja, a féllábát egyáltalán nem a csatában vesztette el, hanem *egészen biztosan* fel- és leugrált a villamos lépcsőjén, fittyet hányva a kocsikban kifüggesztett táblára, hogy *menet közben fel- és leugrálni szigorúan tilos és életveszélyes!*, amit pedig anyu szerint minden felnőttnek és gyereknek egyaránt meg kell fogadnia, ő azonban nem fogadta meg, és addig-addig művelte a fel- és leugrálást, míg végül pórul járt, a villamos kereke levágta a lábát, s most csupán azért füllenti, hogy hadirokkant, mert attól, aki hadirokkant, az emberek inkább vásárolnak csillagszórót, mint attól, akinek a lábát csak a villamos kereke vágta le, hiszen abban semmi hősi dolog sincs – ámbár, ahogy láttam, nála minden füllentése ellenére sem igen vásároltak, kivéve bennünket, mivel titokban mégiscsak háborgott egy kicsit a lelkiismeretem miatta, és addig nyúztam-nyaggattam anyut, míg meg nem vett két skatulya csillagszórót, miközben lelkiismeret-furdalásomat tovább enyhítendő, azzal mentegettem a katonát, hogy azt a fel- és leugrálást minden bizonnal csak azért

csinálta, nem fogadván szót a szigorúan-tilos-és-életveszélyes-táblának, mert gyerekkorában nem tanították meg a betűkre, és éppúgy, mint a Bucsek papája, ő sem tanult meg soha olvasni.

Lassacskán úgy rákaptam erre a játékra, hogy szinte minden rosszról, amit láttam, éreztem vagy hallottam, a legparányibb gond nélkül el tudtam hitetni magammal: pontosan az ellenkezője az igaz. S ez még pompás mulatságul is szolgált. Mert hiszen ha az a bizonyos valami egyáltalán nem olyan, amilyennek mindenki látja vagy hiszi, hanem teljesen, de *teljesen* más, akkor ugye, az egész világon egyes-egyedül csak én tudom, milyen is valójában, nem sejtí más senki emberfia, még Elek bácsi, anyu, sőt apu sem.

Olyan volt ez, mint egy saját mozi. Mint egy remek kis képzelős mozi. És ebben a moziban csupa olyan filmeket vetítettek, amelyekben kedvemet leltem. Amint behunytam a szemem, nyomban peregni kezdett a film, s rögtön kiderült, hogy az a romba dőlt sarokház ott, a Britannia-szállóval rézsút szemben, igazában nem dőlt romba, de még csak a kirakatai meg az ablakai sem törtek be, nemhogy boltostul, szobástul kiégték volna, mert lám, fenyőgallyal díszített, teli kirakatai előtt emberek bámészkodnak, ablakai mögöl öreg nénik és gyerekek néznek ki, sőt az egyikből egy fekete macska is les nagy, piros masnival a nyakán, amott pedig éppen egy kövér asszonyság rázza ki az erkélyről a portörlőrongyát, pontosan az alatta elhaladó keménykalapos, sétatálcás, idős úr fejére, aki erre éktelenül dühösen ordítani és fenyegetőzni kezd, még villás, fehér bajusza is felágaskodik mérgében, s oly haragosan rázza fölfele a sétatálcáját, hogy a kövér asszonyság ijedtében beszalad az erkélyről a lakásba... és ilyenkor persze sem a Mussolini téren, sem a Nyugatinál nem találtam a hosszú csövű légvédelmi ágyúkat, bárhogy meresztgettem is a szemem, eltűntek a homokzsákokkal, a lövedékesládákkal és a körülöttük ögyelgő, acélsisakos, fásult arcú német katonákkal együtt, eltűntek, nyomuk veszett, mintha sosem is álltak volna ott az Abbázia kávéház előtt meg a Banán-szigeten, és ez így természetes, így volt rendjén – mert hát mit is keresnének ott ágyúk, gondoltam, ott, ahol a világon semmi keresnivalójuk sincs?

De sajnos csaknem mindennap akadt valami, amit se el nem hessegethetett az ember, se át nem alakíthatott kedve szerint ebben a képzelős moziban, és amit még akkor is muszáj tudomásul vennie, ha mégoly görcsösen szorítja össze a szemét, s mégannyira megfeszíti minden erejét, hogy csak a saját mozijára figyeljen, csakis azokra a kedves, mulatságos filmekre, semmi másra, amelyeket a szemhéja alatt lát. Mert hát mint is tehetném meg, ott állva anyuval együtt a péküzlet előtt kigyózó, utcahossznyi sorban, arra a barnásfekete, nyúlós és ragacsos valamire várakozva, amit apu komiszkenyérnek nevez, s amit ha késve érkezünk, már a jegyünkre se kapunk meg; mint is tehetném, hogy ne vegyek tudomást például a nyilas katonákról, akik egyre többen nyüzsögnek az utcán, és örökösen csak igazoltatják az embereket, mert úgy látszik, ez a hóbertjük.

Jönnek a nyakukban himbálódzó géppisztolyokkal, a csikorgó csizmájukban, jönnek hencegő, kényelmes, nagy léptekkel, megállnak a sor mellett, és harsány hangon köszönnek: „Szép jó napot, testvérek! No, hoci szépen a cetlijeiket!”

A sorban ilyenkor borzasztó nagy ijedelem támad. Mindenki lázasan keresgéli az igazolványát. A nyilas katonák meg szemlátomást roppantul élvezik, hogy annyira meg van ijedve tőlük mindenki. Lassan, komótosan böngészgetik a papirosokat.

És megesik, hogy nem elégszenek meg az igazolványokkal. Egyik-másik bácsit kiszólítják a sorból, bevezetik a szomszéd ház kapuja alá. Az éppen a sárgacsillagos ház, a kapuja előtt egy-két rendőr vagy nyilas őrködik. Amikor a társaik bekísérnek valakit a kapualjba, vigyorognak, és maguk is bemennek utánuk.

A bácsik kisvártatva visszatérnek. Ki zavartan, ki sértődötten, ki egykedvűen. Visszaállnak a sorba, a helyükre, de soha egyikük sem beszél arról, hogy mit akartak tőlük a kapu alatt.

Egyszer egy kisfiút is becipeltek. Nem volt könnyű feladat, mert a kisfiú rúgott, karmolt, harapott, visított toroka szakadtából, a mamája pedig zokogva és sikoltozva próbálta kitépni a nyilas katonák kezéből. Végül egy hatalmas szál nyilas katona szelíden lefogta, és ami sehogysem illett goromba arcához, szinte gügyögve mondogatta: „Ne féljen, naccsága, ne legyen már úgy oda! Mi csak az igazságot akarjuk tudni, kérem. Ugye, meg tetszik érteni, drága naccsága?”

A bömbölő kisfiút aztán csakugyan visszaadták neki, a goromba képű nyilas pedig kedélyesen szalutált. „No, ugye, drága naccsága, megmondtam, semmi baja nem lett az úrfi kis pöcsének.”

Anyu kezébe kapaszkodtam, és csak néztem rá elszörnyedve. Éreztem, hogy lángol az arcom, s az járt a fejemben, ha engem is becipelnének oda a kapu alá, menten meghalnék szégyenemben.

De egyetlen nyilas katonának se támadt még ilyen gondolata. Belenéznek anyu irataiba, futólag végigmérnek mindkettőnk, azzal továbbállnak. Csak az fordul elő néha, hogy egy kicsit viccelődnek. „Nagyra nőj, kis székely! – ütögetik meg a vállam. – No, mondd szépen: kitartás!” Anyura sandítok, ő mosolyogva nógat: „Mondjad csak, mondd bátran! Ne félj a bácsiktól...” Én pedig mondom: kitartás!, mondom, ahogy követelik, és ha azt kívánják, még a karomat is magasra lendítem.

Dőlnek neveltükben. Paskolják, csipkedik az arcom, lekapják a sapkám, hogy barackot nyomhassanak a fejem búbjára, de bármennyire kedveskednek, jól tudom, csak csúfot üznek belőlem, s alig tudom megállni, hogy el ne bőgjem magam. És ami a legjobban fáj: anyu mindezt eltűri, engedi, sőt maga is velük együtt mulat rajtam. Ha pedig megkérdezem, miért teszi ezt, ahelyett hogy inkább megvédene, vagy semmit sem szól, vagy idegesen rám kiabál, hogy hallgassak, és legyek szíves nem előírni neki, hogy mit tegyen, és mit ne.

Magyarázatokra meg végképp nem kapható. Bárhányszor faggatom is arról, hogy mire való az az egész kapu alá menés, amikor keresztapa már tavaly értésemre adta, hogy nagy számárság volna, ha elhinném, amit az óvodában is beszélnek egymás között a gyerekek, hogy a zsidóknak pólyáskorukban levágják a fütyülőjüket, és erről ismerni meg őket. Ha viszont igazat mondott, márpedig Elek bácsi sohase csap be engem, akkor teljesen érthetetlen, hogy mi a csudát vizsgálják a nyilas katonák azokon a bácsikon a kapu alatt. Ám anyu ilyenkor csak néz rám, valahogy sandán, a szeme sarkából, a fejét csóváltgatja vagy lebiggyeszti az ajkát, válasz helyett pedig csak halványan mosolyog, miközben kifejező, szép arcán ezernyi fintor váltakozik, kifürkészhetetlen érzelmek egész viharzása vonul át, amelyből legvégül csak megütközés marad, valami enyhe, elnéző, de mégis beszédes megbotránkozás, mert jól nevelt, rendes gyereknek, szerinte, ilyen dologról nyilván eszébe sem juthatna kíváncsiskodni.

Végül apu fedte fel a dolog nyitját egy alkalommal, amikor a kíváncsiság már úgy fúrta az oldalamat, hogy nem bírtam tovább és megkérdeztem tőle. Amilyen természetesnek vette a kérdésem, olyan természetes volt a magyarázata – csak csodálkozni lehetett anyun, hogy ezt miért is nem volt hajlandó elmondani. Az alkalom egyébként kapóra jött, mert egy füst alatt elpanaszolhattam anyu oly rosszul eső, furcsa viselkedését, valahányszor a nyilas katonák viccelődnek velem az utcán. „Muszáj így tennie – vette védelmébe apu. – Ha történetesen én állnék veled ott a sorban, nekem is így kéne tennem.” „De én tudom – erősködtem –, tudom, hogy anyu utálja a nyilas katonákat. És azt is tudom, hogy amikor mosolyog rájuk, engem meg kinevet és

karlendítésre biztat, akkor hazudik.” „Igen, hazudik – bólintott apu, és komolyan nézett rám. – De hát gondold csak meg jól, hiszen okos fiú vagy! Mi történne, ha anyu így szólna hozzád? Ne mondd, kisfiam, hogy kitartás, és ne lendítsd arra a bohócköszöntésre a kezed, mert ezek mind egy szálig kegyetlen, ostoba és gonosz emberek... Ugye, tudod, mi történne? Elfognának és elhurcolnának mindkettőtöket. Azután idejönnének, felforgatnák a lakást, és persze engem is megtalálnának. A gonoszság ellen védekezni kell. Akár hazugsággal is, ha másként nem lehet. És ilyenkor a hazugság valójában nem is hazugság, ha érted, hogyan gondolom.”

Igen, értettem. Azt hiszem, jól megértettem. Ő nagyon egyszerűen és nagyon világosan tudja megmagyarázni a dolgokat, ellentétben Elek bácsival, akinek a bő lére eresztett, körülményes előadásai közben az ember kis híján elalszik, vagy szemben anyuval, aki azt tartja, hogy egy rendes gyereknek sose szabad kíváncsiskodnia, hanem azt kell tennie, amit a szülei megparancsolnak neki, s ha néha kivételesen mégis rászánja magát, hogy valamit megértsen velem, csak idegeskedve, pattogó hangon odavet egy-két mondatot, s az egésznek többnyire úgyis az a vége, hogy kifogy a türelméből, lármázni kezd és leken egy nyaklevest, amiért olyan lassú eszű, buta kölyök vagyok. Apu mindig türelmes velem. És belátó. De mégis azt hiszem, a magyarázatai azért olyan világosak és könnyen érthetők, mert semmit sem akar letagadni vagy elhallgatni előlem (ahogy néha még keresztapa is megteszi, mondván: ez nem tartozik rád, ehhez még kicsi vagy, meg sem értenéd), s mert éppen azt szeretné, hogy minél többet lássak, értsek és jegyezsek meg abból, ami mostanában körülöttem történik. Amikor pedig anyu, hangjában rosszállással és aggodalommal, nemrég szemrehányást tett neki valami miatt, hogy *ezt azért már mégsem kellett volna elmondani a gyereknek*, apu megint csak azzal hozakodott elő, amit Elek bácsinak vetett oda múltkorán, nem kevésbé komoran lobbanó indulattal: „Nem engedem, hogy ő is olyan ártatlan legyen idővel, mint amilyen én vagyok, szégyenszemre, még ma is!”

Ez viszont nem fért a fejembe. Miért volna szégyen, ha valaki ártatlan? És miért nem szégyen az, ha hazudik? Holott tudnivaló, hogy a hazugság nemcsak csúf dolog, de bűn is. Mennyit tépelődtem és gyötrődtem ezen! Mert persze tudtam, hogy muszáj hazudnom, és azt is megértettem, amit apu magyarázott el, hogy a gonoszok ellen csak így védekezhetünk most, de abban már nem hittem neki, hogy a hazugság ilyenkor *tulajdonképpen* nem is hazugság, és porig sújtott a gondolat, hogy hazugságaimért előbb-utóbb irgalmatlanul megbüntet majd a Jóisten, mert efelől nem voltak kétségeim. Elvégre amióta apu elment abba a messzi-messzi Bor nevű faluba – s számomra valamiképp az volt az idők legkezdeté –, állandóan csak hazudozom. Bárhová megyünk anyuval, bárkivel beszélgetünk, mindegyre hazudozom, hazudozom; ömlik belőlem a hazugság, akár a vízfolyás. A szemem se rebben, amikor nagy szomorúan elmondom, hogy az igazi apukám réges-rég meghalt, olyan nagyon rég, hogy már nem is emlékszem rá, meg hogy az a bácsi, akitől anyu tavaly vált el, egyáltalán nem az igazi apukám volt, hanem csak a mostohapapám, és én bizony egy mákszemnyit se bántódtam, amikor anyu elvált tőle, hanem nagyon is boldog voltam, hiszen inkább semmilyen apukája ne legyen az embernek, mint olyan mostohapapája, akit nem szeret, és akiről tudja, hogy az sem szereti őt, mert az igazi apukájának a kisleánya, és nem az övé – s végül rendszerint még el is sírom magam, miközben az emberek nem győznek sajnálni és vigasztalgatni, és tulajdonképpen ez a sírás az egyetlen igaz dolog az egészben. S hát hogyne lenne az, amikor közben mindvégig az jár az eszemben, hogy minden egyes szavam árulás és igazságtalanság apu ellen, és hogy az ilyen betanult, szörnyűséges hazugságok helyett egyszer már az arcukba kellene kiáltanom: tudjátok meg, hogy ő a legjobb ember a világon, és senkit se szeretek nála jobban, de túl sokan vannak az ostobák és a gonoszok, akik elől bujkálnia kell!

De csak hallgatok és sírok. Keserűség fojtogat, meg tehetetlenség. Később már az

sem. Akkor már rendszerint semmit sem érzek. Csupán valami tompa levertséget. Beletörődést. Elmondtam, amit kellett, s lám, most is elhitte mindenki... Igen, gondolom végül mindig, egész biztosan meg fog büntetni a Jóisten. Irgalmatlanul nagy büntetésben lesz részem. És meg is érdemlem, nem vitás! Ha az összes házbeli gyerek összes hazugságát egybegyűjtenék – beleértve még a Ruif Karcsiét is az sem érne fel az enyémmel. Am esténként, elalvás előtt, mégis azért imádkozom a Jóistenhez, hogy segítsen minél ügyesebben hazudoznom, s ne engedje, hogy akárcsak egyszer is elvétssem a mondókámat, és véletlenül még valami igazat kottyantsak ki apuról, valami olyat, amivel árthatnék neki – s eközben vacogok a sötét szobában, az ágyamhoz szögez a rémület, hogy ezekért a szörnyűséges könyörgéseimért talán már a következő pillanatban lesújt rám a régóta esedékes büntetés.

Apu pedig az ártatlanságtól félt, gondolom, és most az egyszer valóban nem értem őt. Hát hogy volnék én ártatlan? Hogyan is lehetnék az, amikor unos-untalan hazudnom kell? És nemcsak másoknak, hanem magamnak is. Vagy talán az elhitehető játékomban hazugság, meg a képzelős mozim? Egyáltalán szabad lesz-e igazat mondanom valaha is? És ha szabad lesz, tudok-e majd? Merek-e majd?...

Ilyesmiken töprengtem ott, az aranyvasárnapi hosszú sorban, a péküzlet előtt, és futotta rá bőven az időnkéből. A sorban állások napról napra tovább tartottak. S többé nem engedték meg anyunak, mint még nemrégiben is, hogy velem együtt a sor elejére állhasson. Már nem mondogatták, hogy *gyerekkel van, hadd jusson be minél előbb*, hanem morogni kezdtek, valahányszor megpróbáltunk előrefurakodni, sőt voltak, akik ordítottak és fenyegetőztek, de olyan dühödten, bőszyvörösre gyúlt képpel, hogy attól félttem, menten elkergetnek, talán meg is vernek mindkettőnket. Anyu pedig a legcsikorgóbb hidegben is kénytelen lehozni magával, nehogy a házbeliekben még gyanút keltsen: talán valaki más is tartózkodik abban a lakásban, hogyha órák hosszat otthon hagy engem.

Aznap ráadásul különösen komisz idő volt. Cudar, dermesztő hideg, csontig hatoló széllal, szúrósan az arcunkba vágó, apró pelyhű, örvénylő havazással. Anyu kigombolta a kabátját, a testéhez szorított, úgy próbált melengetni, mégis dideregtem. Úgy éreztem, kezem-lábam elfagy – főleg a kezem volt érzékeny, az egyujjas, szőrmebéléses kesztyű sem óvta. Annyira *fájt* a hideg, hogy minduntalan ki-kicsurrant a könnyem, bármennyire iparkodtam is visszatartani.

Hogy a figyelmemet valami másra tereljem, a sárgacsillagosokat kezdtem nézegetni. A havat lapátolták el az úttestről, kupacokba hányták fel a járda szélére. Egy karszalagos utcaseprő vezényelte őket, néhány nyilas katona felügyelete alatt. Ámbár úgy vettem észre, a nyilasok inkább csak ácsorognak, topognak csoportba verődve, s egymás közt diskurálnak, még a félszemüket se nagyon tartják a sárgacsillagosokon. Miért is tartanak rajtuk? Olyan öregek, soványak, gyengék azok egytől-egyig, hogy a lapátot is alig bírják megemelni.

Mondja is valaki a sorban, amikor odajön az egyik nyilas katona, hogy tüzet kérjen: – De igen babusgatják ezeket a kenyérpusztítókat, testvér, sok lesz ám a gondoskodásból! Ezeknek már Titelnél kéne úszkálniuk, ahogy elnézem őket.

Vastag, gömbölyű kis bácsi, aki ezt mondta, amolyan széle-hossza-egy ember, a pirosposzgás arcával meg a tömött bekecsében olyan, akár egy zsírosbödön, és jóízűen, göcögve nevet. A nyilas katona pedig cinkos pillantást vet rá, miközben két tenyerével körülernyőzi a gyufalángot, hogy a szél el ne fújja, míg rágyújt.

– Ami késik, nem múlik – jegyzi meg halkan, és csibészes-szélesen elmosolyodik, visszanevet rá.

Sejtelmem sincs, miről beszélnek, az *úszkálást* meg végképp nem értem, mint

ahogy azt sem, miért hahotáznak ezen néhányan olyan nagyon a sorban, csak azon ámulok el önkéntelenül, milyen kedves, szép mosolya van ennek a nyilas katonának, s milyen szép ember ő maga is, ahogy nyáriasan leburnult, merész, fiatal arcából fehéren előragyognak a fogai.

Én persze egyáltalán nem látom úgy, mintha különösebben babusgatnák a sárgacsillagosokat, vagy valami nagyon gondoskodnának róluk, hiszen látszik, hogy alig állnak a lábukon, és majd megfagynak szegények, mert ki tudja, mióta lapátoltatják velük a szüntelenül szakadó havat – de igazában mégsem ez szörnyeszt el hirtelen. Hanem az, ami úgy ötlük fel bennem, úgy hasít belém, hogy a lélegzetem is elakad. Nagyapa!, gondolom. És nagyanya!... Hát hogy is szökhetnének meg ők ketten? Hogyan futhatnának el a csendőröktől? Hiszen ugyanilyen öregek, gyengék és betegek, mint ezek a sárgacsillagosok itt, akikre a nyilas katonáknak már csak vigyázniuk sem kell.

– Jaj... – suttogom magam elé, szinte nyüszítve jaj, anyu... anyukám!... – s úgy fakad fel bennem a sírás, mint valami bugyogó patak, és csak sírok, sírok, egész testemben remegve sírok, mert egyszerre kell megértenem, hogy nagyapát és nagyanyát soha többé nem fogom viszontlátni, s hogy apunak a vigasztalással csak fájdalmat okoztam, sokkal nagyobb, mint ha a számat szóra se nyitottam volna.

Anyu pedig azt hiszi, a metsző hidegtől zokogok így, s erre még erősebben szorít magához, melenget a kabátja alatt, de minden bizonnyal ugyanezt gondolja az az egyenruhás, sovány ember is, aki éppen akkor áll meg mellettünk, és ellentmondást nem tűrő hangon felkiált:

– Azonnal engedjék előre a hölgyet a kisfiúval! Nem sül ki a szemük? Hát, magyar emberek maguk?

A sorból mindenki odabámult rá, de ellenkezni senki se mert vele. Egyetlen pissenés sem hallatszott. A könnyeimen át, anyu kabátja alól előkukucskálva, csak most ismertem fel benne szomszédunkat, a csendőr százados bácsit.

A péküzlet bejáratától loholva közeledett a sort igazgató, megtermett, bundagalléros rendőr.

– Vigye előre a nagyságos asszonyt meg a gyereket – rendelkezett pattogó hangon a százados bácsi. – És máskor nyissa ki jobban a szemét! Végeztem.

– Parancs, százados úr! – vágta magát vigyázzba a hatalmas darab rendőr, s még a kolbászvastag bajusza is valahogy alázatosan konyult le, amint anyuhoz fordult. – Tessenek csak velem jönni, nagysasszony.

– Köszönöm, százados úr – mondta anyu.

– Nincs mit, nagyságos asszonyom – tisztelgett a bácsi –, ez is a kötelességeim közé tartozik. – Ő csak ekkor ismert fel engem. – Nini! – derült fel nyomban. – Hát te vagy az, kislegény? Mi már ugyanis megismerkedtünk egymással a folyosón – pillantott magyarázólag anyura. – A szomszédjuk vagyok, nagyságos asszonyom. – Azzal összeütötte a bokáját, és ahogy illet, kis főbiccentés kíséretében bemutatkozott. – Noel Gusztáv csendőr százados, szolgálatjára!

Ilyen furcsa neve volt: Noel. Noel Gusztáv.

Anyu pillanatokra kővédermedt arcán valami bizonytalan, tétova mosoly tűnt elő.

– Nagyon örülök, százados úr.

Madarat lehetett volna fogatni velem, hogy a véletlen jóvoltából ilyen pompásan sikerült a megismerkedésük.

– Ugye, milyen aranyos és kedves bácsi?-mondtam boldogan, miközben a rendőr előrevezetett kettőnket, és diadalmas, nagy elégtételt éreztem anyu múltkori pofonjáért.

– Milyen barátságos, jó ember! – lelkesedtem. – Most te is láthattad, anyu! Te is, ugye?

Mielőtt beléptünk volna a pékség ajtaján, lopva hátrapillantottam. A százados bácsi még mindig ugyanott állt, ahol elköszöntünk tőle. Ott állt mozdulatlanul, egy helyben, és bennünket figyelt.

És aznap este becsöngetett hozzánk.

5.

– Ki az? – szólt ki anyu az éles, hosszú csöngetésre.

– Én vagyok, nagyságos asszony. A szomszédjuk.

Felismertük a hangjáról, anyu mégis hangosan rákérdezett: – Ön az, százados úr?

Ily módon figyelmeztette aput. S mögöttem máris kitérült az ebédőajtó, hallottam, amint a sötétben apu eloson mellettünk, és nesztelenül benyit a fürdőszobába.

Lejátszódott a szokásos jelenet. Anyu mérgeledett, szidott az elhányt kulcsesomó miatt, én pedig, mint ilyenkor rendszeren, izgalmamban igazi könnyeket sírtam.

Noel bácsi egyenruhában volt, de hajadonfőtt.

Összecepta a bokáját és meghajolt.

– Elnézést kérek a késői zavarásért, nagyságos asszony! De úgy gondoltam, szomszédok vagyunk, illik végre levizitelnem. A kislegénynek – mosolygott rám – amúgy is megígértem, hogy egyszer majd beszélgetünk.

– Fáradjon beljebb, százados úr – invitálta kedvesen anyu. – Egy teával megkínálhatom? – kérdezte már odabent.

Valódi, békebeli tea.

– Ó, egy igazi, jó teának már az illatát is elfeledtem! – nevetett a bácsi, s újból meghajolt, köszönettel elfogadta, miközben levette bepárásodott szemüvegét és egy puha bőrdarabkával megtörölgette.

Nem, gondoltam ismét, nem látszik se gonosznak, se félelmesnek. Főleg így nem, szemüveg nélkül, vaksin hunyorogva... Ez, fura mód, megnyugtató. Egy vaksi emberben valahogy nincs semmi ijesztő. S bár tudtam, hogy apunak persze előre is el kell bújni a rejtekhelyére, csipetnyi szorongást sem éreztem, nemhogy félelmet, mint máskor, ha valaki bejött hozzánk. Még az is megfordult a fejemben, hogy talán beavathatnánk a titkunkba. Hiszen ha ezentúl ő is vigyázna ránk, nagyobb biztonságban lehetnénk. Ekkor azonban felötlött bennem apu múltkori figyelmeztetése, és iparkodtam minél gyanakvóbb szemmel figyelni őt.

De mégoly gyanakvó szemmel is csak csupa jót állapíthattam meg. Noel bácsi remek társalgó volt, tréfás kedvű és élvezetes beszédű, kifogyhatatlan a mulatságos történeteiből, a közvetlensége meg olyan természetesnek hatott, mintha réges-régi ismerősünk lenne, s ki tudja, mióta látogatna már bennünket. Emellett roppant udvarias volt, a figyelmesnél is figyelmesebb. Anyunak különböző kedvességeket mondott, engem hol kislegénynek, hol fiatalembernek szólított (főleg az utóbbit éreztem felettébb hízelgőnek), és közben hosszú, finom kezével meg-megcirógatta a fejemet – arcáról pillanatra sem tűnt el a mosoly.

Anyu szíves volt hozzá. A legszebb porcelánkészletet vette elő a vitrinből – azt, amelyikre nekem még csak ránézni se volt tanácsos –, és abban szolgálta fel neki a teát, a történeteiben pedig olyan pompásan mulatott, hogy hálásabb hallgatóságot Noel

bácsi nem is kívánhatott volna magának. Mulatott, nevetgélt, néha egyenesen felkacagott, s közben hátravetette a fejét, válláig érő, mézszínű haja röpdösött és nagy, barna szemében valami dévaj, szertelen vidámság táncolt.

Rég nem láttam anyut ilyennek. Ilyen könnyednek, fesztelennek, jókedvűnek.

Hamarosan meg is sokalltam egy kicsit. Mert annak ugyan örültem, hogy végre egyszer jókedvű, s nem kevésbé annak, hogy immár kétségtelenül be kell látnia, mekkorát tévedett a százados bácsit illetően, és mégiscsak nekem lett igazam, de azért ez a túlcseresznye, nagy-nagy vidámsága valamiképp elszomorított. Hát neki nem jut eszébe apu? Nem jut eszébe, hogy ott lapul a búvóhelyén, és hogy milyen rossz ott neki, mialatt mi itt teázunk meg vidámkodunk?

Ekkor már feltűnt, hogy beszélgetés közben Noel bácsi többször is figyelmesen körülnéz a szobában. Különösen a fekete pianínó keltette fel az érdeklődését.

Kisvártatva meg is kérdezte: – Talán ön zongorázik, nagyságos asszony?

– Nem, nem – tiltakozott anyu félig nevetve, félig sajnálkozva – Ez csak úgy megvan, régi családi darab. A kisfiam gyakorolgat rajta. Az első emeleti zongoratanártól, Pelikán úrtól vesz leckéket.

Sötét pillantást vetettem rá. El voltam készülve, hogy a vendégek előtti szokásos kínzatásom következik: üljek nyomban oda és játsszam valamit!

Nem ez történt. Noel bácsi ugrott fel az asztal mellől, ő lépett a pianínóhoz.

– Szabad, nagyságos asszonyom? – s anyu beleegyező bólintására, felnyitotta a billentyűsor fedelét. – Pompás hangszer – mondta élénken –, Förster, nagyságos asszonyom, August Förster! Patinás, nagy híru márka, a legkiválóbbak egyike... Megengedi?

Helyet foglalt a támlátlan bársonyszéken, és fejét oldalra hajtva, leütött néhány billentyűt. Ismét láthattam különösen keskeny, hosszú ujjú kezét.

– Gyönyörű hangja van – jegyezte meg –, de meglehetősen rég hangolhatták. Tudniillik eredetileg magam is zenetanár vagyok – mosolygott hátra futólag anyura –, valaha pedig zongoraművésznek készültem. Világjáró, nagy pianistának lenni – ez volt az álmom. Sajnos, nem futotta a tehetségemből.

Végigjártatta ujjait a billentyűkön, majd játszani kezdett. A hangszer feldübörgött, telt, zengő hangok töltötték be a szobát. Sose képzeltem volna, hogy ilyen viharzó mennydörgés csalszó elő egy pianínóból. Megbabonázva figyeltem. Játék közben is mindegyre mosolygott. Vékony ajkára mintha csak ráfagyott volna a mosoly.

– Liszt – mondta. – Az ő darabjait ifjúkorom óta különösen kedvelem. Csupa erő, férfiasság...

Hirtelen abbahagyta, lecsukta a pianínó fedelét.

– Szépen laknak – bólogatott elismerően. – Milyen meghittent otthonos itt minden. És mennyi értékes festmény! Szőnyi, Márfy... az meg ott Iványi-Grünwald, ha nem tévedek.

Megállt a kép előtt, s mint akinek hirtelen megragadja a figyelmét valami, félszemét behunyva, elmerülten vizsgálgatni kezdte.

– Látja, milyen érdekes? Észrevette már, nagyságos asszony? A felhőkből kirajzolódik a művész önarcképe.

Valóban így volt. Azon a tájképen, ha sokáig és figyelmesen nézegette az ember, a gomolygó, szürkés felhők közt egyszerre fölsejlett egy szakállas arc. Csak bámultam. Hogy fedezhette fel rögtön?

– Egyedül laknak itt? – kérdezte, még mindig a képet tanulmányozva.

– Igen – felelte anyu –, kettesben, ahogy látja.

– Régóta?

– Harminckilenc őszén költöztünk ide.

– Így, kettesben?

– Meg a férjemmel.

– Ah! – Noel bácsi meglepetten fordult hátra. – A kedves férjét még nem volt szerencsém látni.

– Elváltam tőle. Több mint két éve már.

– Ah... – mondta újból Noel bácsi, de semmi egyebet nem szólt.

Visszaült az asztalhoz, engem vett szemügyre. Visszahőköltem a tekintetétől. A vékonykeretes szemüveg mögül mintha egy üvegszem meredt volna rám. Sovány arcán azonban eközben is ott vibrált a mosoly.

– Angyalka – mondta. – Ugye, nagyon rossz apuka nélkül?

Hallgattam. Nem mertem se szólani, se a szemébe nézni. Valami homályos, bizonytalan félelem borzongatott meg.

– Igen – sóhajtott fel végül –, ilyen pompás legényke egy sikerületlen házasságot is megér.

– Ő az első férjemtől van – vetette közbe nyugodtan anyu. – Alig múlt egyéves, amikor az édesapja meghalt.

A mosoly ennek hallatára sem foszlott le Noel bácsi arcáról, csupán egy kevés mentegetőzés vegyült bele.

– Elnézést – mondta. – Elnézését kérem, nagyságos asszonyom! Nem tudhattam.

Még hogy nem tudhatta? Meg voltam döbbenve. Hogyne tudta volna! Tőlem tudta. Én mondtam el neki, amikor először találkoztunk a gangon, a beköltözése napján. Hát így hazudik? S egyszerre átjárt a rémület. Igaza volt apunak, gondoltam, mégis neki volt igaza: gonosz ember ez a bácsi, és rosszban sántikál! Félni kell tőle, nagyon-nagyon félni! Talán még annál is jobban, ahogy a nyilas katonáktól...

Még mindig engem fürkészett.

– Te, szegényke! – mormolta. – Te, kis árva... – s aztán anyura pillantott.

Úgy látszik, volt valami a tekintetében – én nem tudtam, micsoda –, ami arra készítette anyut, hogy felálljon, és az ebédlő sarkában álló, kis szekreterhez lépjen. Kihúzta az egyik fiókot, és rövid keresgélés után néhány irattal tért vissza. Odatette valamennyit Noel bácsi elé.

Azt vártam, hogy tiltakozva elhárítja, vagy legalább szabadkozni kezd – de nem, magától értetődő mozdulattal nyúlt a papírokért, és a böngészésükbe mélyedt.

– Ó – mosolygott mindeközben is –, nem sejtettem volna, nagyságos asszony, hogy ön székely lány. Etédi... igen, negyvenben, úgy hiszem, magam is megfordultam ott. Etéd... az Háromszék, ugyebár?

– Nem – mondta hűvösen anyu. – Udvarhely.

Noel bácsi nevetett, mintha nem is hallotta volna.

– Ámbár talán nem is baj, hogy nem sejtettem. Mert tudja, nagyságos asszony, manapság aligha akad gyanúsabb szerzet egyik-másik erdélyi menekülnél.

– Márpedig én valóban erdélyi menekült vagyok – biztosította anyu. – Kilencszázhuszban jöttünk át a szüleimmel meg a fivérémmel. – Azzal még egy iratot csúsztatott az asztalra.

Noel bácsi azt is elolvasta.

– Néha már hajlamos vagyok azt gondolni – folytatta közben csevegő hangon –, hogy erdélyi menekültek nem is léteznek ebben a városban, csupán olyan kétes személyek, akik erdélyi menekülteknek adják ki magukat. És ha kicsit is megkapirgálja őket az ember, a máz alól máris előbújik egy-egy zsidó, katonaszökevény vagy egyéb olyan valaki, akinek szintén jó oka van a bujkálásra. Nem is hinné, nagyságos asszony, mennyi a hamis papír ebben a városban, és hány a hamis papírokkal seftelő csaló! És ami a legszomorúbb, ezek mind keresztény magyar emberek. Nincs az a büntetés, nagyságos asszonyom, a keréketörtést meg a felnégyelést is beleértve, ami ezeknek a hitvány frátereknek, nézetem szerint, elegendő lehetne.

És ezen is csak nevetett. Mintha valami jó tréfát mondott volna.

– Ha nem tévedek – szólalt meg hirtelen simulékonyan – itt, ugyebár, van még egy szoba is.

Anyu már jó ideje nem mosolygott, a szíves kifejezés is rég letörlődött az arcáról. Valami fagyos-büszke megvetés ült ki a vonásaira. Szótlatlanul állt fel, nyitotta ki a másik szoba ajtaját.

– Parancsoljon – mondta. – A kisfiam alszik itt bent. – És elnézett Noel bácsi mellett.

Ő is felállt, a küszöbről körültekintett a szobában.

– Kár – sajnálkozott hogy az udvarra nyílnak az ablakok. Nyáron rémes lehet itt a lárma.

– Tűrhető. A konyhára nem kíváncsi?

– Ó!... – Noel bácsi mézédeseen mosolygott.

Kimentünk a konyhába, s ott az volt az első dolga, hogy lenyomja a cselédszoba kilincsét. A zár nem engedett.

– Háborús időkben nemigen telik cselédre – bólogatott. – Drága mulatság volna...

Anyu kulcsot vett elő, megforgatta a zárban, kitarta az ajtót.

– Na hát, ez valóságos szála – nevetett kényszeredetten Noel bácsi. – Egy hodály! Látná csak nálam, nagyságos asszony, azt a cselédszobának nevezett odút! Ha egyvalaki bemegy, kettőnek kell kijönnie.

Kinyitotta a nyikorgó szekrényajtót is; csupa por lett a keze.

– Megengedné, hogy kezet mossak a fürdőszobában? – kérdezte csaknem bűnbánóan.

Úgy éreztem, nem bírok megállni a lábamon.

Szerencsére, máris előreindult, és nem pillantott rám. Sem anyura. Mert még az ő fagyos arcán is láttam a rémület rezdülését.

Belépett a fürdőszobába, s miközben anyu felcsavarta a villanyt, megnyitotta a mosdó csapját.

– Ez viszont meglehetősen kényelmetlen – locsogott.

– Ebbe a kádba épp csak egy gyerek fér bele. Ostoba építkezés. Apáink, úgy látszik, keveset gondoltak a tisztálkodással...

Elviselhetetlenül hosszú ideig mosta és törülgette a kezét. Lesütöttem a szemem, a fekete-fehér kőkockákat számlálgattam, nem mertem az ablakra pillantani.

Aztán meghűlt bennem a vér. Láttam, hogy odalép a lichthof-ablakhoz, és megkocogtatja a körmével.

– Ügyes – dünnyögte. – Milyen ügyes ötlet ez a fekete festék! Az elsötétítőpapír

bizony könnyen megsérülhet.

Ekkor alig kéznyújtásnyira volt aputól, aki az ablak külső oldalán, a szűk világítóudvar fölé kihajló párkányon állt, abba a hosszú fémrúdba kapaszkodva, amelyet Pintér bácsi eszkábált oda.

Utána visszatértünk az ebédlőbe.

– Megengedné, nagyságos asszony, hogy olykor-olykor átjöhessek egy félóra pötyögtetni? Alig bírom ki zongora nélkül.

Anyu már nem tartotta fontosnak, hogy udvarias legyen hozzá.

– Sajnálom, százados úr – mondta szárazon –, én magányos nő vagyok, ezt meg kell értenie. De Pelikán úr, a zenetanár bizonyára örömmel engedne a kérésének.

Az elutasítást Noel bácsi nem vette zokon; legalábbis nem látszott rajta sértettség. Szórakozottan mosolygott, s már nem is figyelt anyura. A cigarettavégekkel színültig telt hamutartót nézte.

– Ilyen erős dohányos? – kérdezte, s én éreztem, hogy megint elgyöngül a lábam.

– Csak újabban – felelte közömbösen anyu. – Az idegességtől kaptam rá ennyire.

– Az idegességtől? – És Noel bácsi felvonta szeszínű, vékony szemöldökét. – Ön ideges, nagyságos asszony? Miért?

Anyu mosolytalan gúnnyal pillantott rá.

– Ezt ugye, nem kérdi komolyan?

– No igen, igen... – dünnyögte Noel bácsi. – Hát, persze! Nem könnyű most az élet, az egyszer biztos... Megkínálna egy cigarettával, nagyságos asszony? Odaát felejtettem a magamét.

Anyu fél csomag cigarettát vett elő a kötényéből, szótlanul eléje tartotta.

Rágyújtottak, nézték egymást.

– Nem fél, így, egyedül a gyerekekkel? – kérdezte Noel bácsi. – Gondolom, gyakran hív vendégeket.

– Nagyon ritkán.

Ismét csak nézték egymást. Noel bácsi tekintete mozdulatlan volt, merev, szinte átszegezte anyut.

– Látja, nagyságos asszonyom – szólalt meg lassan látja, milyen különös! – És eltűnődve lecsípett egy dohányszálat az ajkáról. – Biztos voltam benne, hogy vendéget találok maguknál. Vagy hogy... lakik itt még valaki. Esküdni mertem volna rá... különös, hogy mennyire megtréfálja az embert a saját füle. Tisztán hallottam egy tompa, mély férfihangot. És nem is ma először. A hálószobám ugyanis szomszédos a konyhájukkal.

Elhallgatott, újra anyut fürkészte; talán valami árulkodó jelre számított, egy szemrebbenésre vagy arcrándulásra, de anyu máskor oly élénk, kifejező arca áthatolhatatlan volt, s olyan, akár a jég.

Végül kényszeredetten fölnevetett.

– No persze, nagyságos asszony, hiszen nem tudtam... nem tudtam, hogy elvált, ugyebár. Egyébként magam is elvált ember vagyok. Nem mindenkinél válik be a tisztas intézmény. Mondják is, idejét múlta már. És én még csak egy ilyen angyali, szöske kislegénnyel sem dicsekedhetek.

Kinyújtotta a kezét, hogy megsimogasson, de önkéntelen riadtsággal kaptam félre a fejem.

– No csak – mosolygott. – Hát félsz tőlem? Angyalka...

Amikor elbúcsúzott, ugyanolyan udvarias volt, mint jöveletekor. Meghajolt, kezét csókolt anyunak, és vagy ötször is arra kérte, hogy ne haragudják az alkalmatlankodásért.

Már az előszobában álltunk, amikor zavart arccal megszólalt. – Nem adna el egy üveg dzsemet, nagyságos asszony? Bizonyára eltett télire. Tudja, a dzsem a gyöngém...

Így hát még a kamrába is benézett.

Kifizette a dzsemet, azután végre elment.

Anyu bezárta utána az ajtót, és akkor nekitántorodott a falnak. Halálsápadt volt.

– Anyu... – dadogtam.

Intett a kezével, hogy semmi, és bevonszolta magát a szobába. A fotelbe roskadt, két tenyerébe temette az arcát.

– Menj – suttopta. – Zörgess ki apádnak. Most már bejöhet...

6.

Ettől az estétől kezdve, egész héten át, a legváratlanabb időkben csöngetett be hozzánk Noel bácsi. Hol egy könyvet kért kölcsön, hol csipetnyi sót; máskor meg azzal jött, hogy szeretné meghallgatni a híreket a rádiókban, mert az övé éppen elromlott.

– Ejnye – fenyegetett meg tréfásan a negyedik vagy ötödik alkalommal –, hát te folyton eldugod a kulcsokat? Ilyen rosszcsont legényke vagy?

Fecsegett, körülszimatolt, azután elment. De sose lehattunk benne biztosak, hogy tíz perc múlva nem csönget-e be újra. A mély férfihangot minden alkalommal fölemlegette, holott apu nem követte el többé azt a vigyázatlanságot, hogy a konyhában megszólalt volna; már a szobában is csak suttozva beszélt, s ha anyu vagy én szóltunk hozzá, önkéntelenül lehalkítottuk a hangunkat.

Egyik délután, légitámadás alatt, a szenespincében bújócskát játszottam Ruff Karcsival, Bucsek Janóval meg néhány másik gyerekekkel, és olyan nagyszerű rejtekhelyei találtam (az óvóhelyi előtér homokzsákjai közé vettem be magam), hogy sehogy se bukkantak rám, s végül hangos kiáltozássá adták tudtomra: nem ér a nevem, előjöhetek, én nyertem. Erre kikecmeregtem a zsákok közül, de vesztemre, mert épp az udvar felől közeledő Noel bácsiba botlottam.

– Szervusz, anygalka – állított meg barátságosan. – Miért vagy mindig ilyen szomorú?

Egy cseppet se voltam szomorú, csak félttem tőle, és nem mertem ránézni. Reménykedve pillantottam az óvóhely felé, hátha kijön anyu a keresésemre, de persze éppen akkor nem jött.

Noel bácsi a zsebébe nyúlt, elővett egy szelet csokoládét és a kezembe nyomta.

– Edd csak meg szépen – és sajnálkozva megcirógatott. – Hiszen neked nincs apukád, akitől csokit kaphatnál, igaz?

Nem válaszoltam, csak még mélyebbre hajtottam le a fejem.

Újra megsimogatott és kérdezősködni kezdett. Olyasmiket kérdezett, hogy megszoktam-e már a bombázásokat és a légópincét, jól alszom-e éjszaka, és nem félünk-e kettesben anyuval. Majd hirtelen azt kérdezte, hogy mikor ment el tőlünk végleg a mostohaapukám, hogy találkoztam-e vele azóta, és hogy hébe-hóba meg szokott-e látogatni bennünket.

A hangja éppoly szelíd volt, akár a tekintete, az arca meg csupa mosoly, de már nem tudott megtéveszteni; tudtam, hogy mégiscsak komisz ember, akitől félni kell, mert rosszat akar. Ezt azonban semmi esetre sem vehette észre rajtam. Megszeppenve bár, ám annál engedelmesebben és illemtudóbban válaszoltam neki, pontosan úgy, ahogy anyu meg keresztapa apróra kioktattak.

Mert néha órák hosszat ezzel kínoztak. Talán nem is volt olyan kérdés a világon, amelyikre föl ne készítettek volna! Ha pedig csak egyszer is hibáztam a válasszal, anyu valósággal kikelt magából: sírógörcsöt kapott, vagy fuldokolt és tombolt dühében – még az is előfordult, hogy nekem esett, és úgy kellett kiszedni a keze közül. Apu szótlánul ülte-hallgatta végig ezeket a gyötrelmes kérdezz-feleletesdiket, de egyik nap aztán véget vetett az egésznek. „Elég ebből! – mondta határozottan. – Nem engedem, hogy agyonkínozzátok. Vagy megbízunk a természetes eszében, és mást úgysem tehetünk, vagy hiábavaló az egész. De tönkre tenni nem hagyom!” Anyu a kezét tördelte, és sírvafakadt, Elek bácsi kedvetlenül felsóhajtott. „Azt hiszem, igazad van – intett apunak. – Nincs ennek így semmi értelme...”

Ebben tévedett. Mert hálás voltam ugyan apunak azóta is, hogy olyan erélyesen közbelépett, de magamban be kellett látnom, hogy anyu és keresztapa leckéinek azért megvolt az értelmük. Nem jöttem zavarba Noel bácsi faggatásaitól. Egyedül csak az ejtett zavarba, hogy nem tudtam eldönteni, valójában hisz-e nekem, vagy sem – bármit válaszoltam ugyanis, ő csak mosolygott és bólogatott egyre.

– Hozzátok nemigen járnak bácsik, ugye? – kérdezte akkor, ott a légópince előterében, én pedig a fejemet ráztam.

– Nem – feleltem. – Senki más nem jár hozzánk, csak Elek bácsi.

– Elek bácsi? Ő kicsoda?

– Alezredes – vágtam ki büszkén. – Anyu testvére. A keresztapám.

Ezen eltűnődött.

– Ritkán jöhet hozzátok, hallod, mert még sohase láttam.

Megint a fejemet ráztam, és azt mondtam, hogy keresztapa szinte mindennap meglátogat minket, de csak egy kicsit marad.

– Jól van – mosolygott, és hideg ujjaival megveregette az arcomat. – Szaladj be az óvóhelyre, biztosan aggódik már a mamád.

Egyik este aztán, valamikor a hét közepén, csakugyan nálunk találta Elek bácsit.

– Á, a mély hang tulajdonosa! – tréfálkozott.

Összeütötte a bokáját és bemutatkozott.

Keresztapa szótlánul mérte végig, épp csak biccentett. Élveztem a dolgot. Újból a régi volt, mint amikor még egyenruhát viselt: kimért, fölényes, rideg tekintetű.

Ám Noel bácsi, csalódásomra, nem jött zavarba tőle, még csak elfogódottnak sem látszott. Szokása szerint locsogott és kedélyeskedett egy darabig, majd udvariasan keresztapa iratait kérte.

– Elnézést, alezredes úr... Elnézést kérek – szabadkozott, miután elolvasta és visszaadta az igazolványokat. – Magam is viszolygok ezektől a formaságoktól... Szabadna megkérdezni, alezredes úr, miért helyeztetett szolgálaton kívül?

– Ezt a honvédezerkarnál kérdezze meg, igen, százados úr?

Noel bácsi némán ment el akkor, és reméltük, hogy ez után a találkozás után végleg elmarad. Nem így történt.

Aznap még egyszer visszajött, másnap pedig háromszor vagy négyszer is beállított.

Látogatásai egyre jobban megviselték anyut; napról napra kimerültebbnek látszott. Eleven, szép arcára valami mozdulatlan dültség kövesedett, fényes tekintete kihunyt, akár egy vak tükör, egész lényéből üzőtségek áradt. Néha majdnem kibuggyant a könnyem, amikor lopva elnéztem. Hová tűnt az élénksége, a mozgékonyága; hová felsugárzó, bűvös mosolya? Vonásai mélyebbek lettek, mozdulatai tétovák, a szem körül és a szája sarkában ismeretlen kéessötét árnyak jelentek meg – mintha röpke napok alatt, a szemem láttára, vált volna öregebbé és öregebbé.

Apu is mind törődöttebb lett; szótlanná vált, komorrá, fásulttá. Azelőtt szinte naphosszat a rádiót hallgatta, hírekre vadászott. Bizonyos órákban odaült a gramofonos, nagy készülékhez, hogy alig hallhatóra tompítva, addig csavargassa a keresógombját, míg csak a zavaróállomás recsegése és füttyögése mögül elő nem döndült a négy mély dobütés: „Itt London, itt London beszél...” De mostanában már be se kapcsolta. Órákig ült némán, magába süppedve, ujjai közt kihamvadt cigarettával, csak ült révetegen, fénytelen szemmel nézve maga elé, s gyakran meg sem hallotta, ha szóltunk hozzá. Hol járhatott gondolataiban? Milyen messze? Vajon honnan kellett visszatérnie, hogy ködös tekintete lassacskán kitisztuljon ismételt szólongatásunkra, s végül alig rezdülő, halvány mosollyal jelezze: megérkezett, visszajött, újra itt van köztünk.

– Nem értem! Nem értem... – hallottam egyik este, már lefekvés után, anyu suttogását a másik szobából. – Hát mit akar? Mit akarhat még tőlünk?...

– Közönséges csendőrtempó – felelte tompa hangon apu. – Mindig is ez volt a módszerük. Akit egyszer kipécéztek maguknak, arról le nem szállnak addig, amíg el nem kapják.

– Hiszen a múltkor éppen te mondtad: semmi okot nem adtunk neki gyanúra!

– Nem tudhatjuk. Talán mégis...

– De hát, mivel? – kiáltott fel kétségbeesetten anyu, s szinte láttam, mint az utóbbi időben oly gyakran, hogy kínzó tehetetlenségében a kezét tördeli. – Mivel, mondd, mivel? Az isten szerelmére, mivel?

– Psss! – figyelmeztette apu. – A gyerek...

Csend támadt. Bizonyára hallgatóztak, nem mocorgok-e. Lélegzet-visszafojtva feküdtem az ágyamban, a takaró alatt, a sötét szobában, ahol a kislámpa világított, egy indigókékre festett, gyenge égő, hogy ne féljek egymagamban, és a félfülű, vedlett plüssmackót öleltem, szörnyekkel teli, lidérces éjszakáim hú társát.

– Nézd, Magdus – szólalt meg aztán apu higgadtan az igazat megvallva, ez a história a két apáról, a válásról, a vér szerinti, az édesapa korai haláláról... nos, lássuk be, ez az egész história, bármilyen alaposan átgondoltuk is annak idején, elég valószínűtlen. Legalábbis, nem túl meggyőző...

– De a papírok! – hallottam anyu zihálását. – A papírok ezt mind bizonyítják...és a papírok tökéletesek! Elek erről még jókor gondoskodott. Nem hamisítványok, kifogástalan valamennyi.

– Tökéletesek... kifogástalanok... – Apu csak nevetett a foga között. – Ki törődik most holmi papírokkal? Talán egy ilyen fogdmeg? Éppen ő?

Ismét csönd lett odaát.

Aztán anyu csüggedt hangja hallatszott.

– Fáradt vagyok. Nagyon fáradt... És mindennap megrémít az az érzés, hogy... hogy nem tudom, meddig bírom még. Vannak percek, amikor hirtelen elfog valami ólmos kimerültség. .. kezem-lábam elzsibbad... mozdulni sem tudok... mintha csak össze lennék kötözve... És közben azt gondolom: úgyis mindegy, minden hiába!

Elpusztulunk... nincs remény... semmi remény...

– Én is egyre gyakrabban érzem ezt – mondta rekedten apu. – Minek is élek?, kérdezem magamtól. Mire való az egész cécó? Hiszen ha te nem volnál... és ha nem volna ez a gyerek... De éppen miattatok tovább kellene állnom. Nyomon van a kopó... előbb-utóbb a fürdőszobaablakra is felfigyelhet...

– Hallgass! – szakította félbe anyu. – Hallgass... könyörögve kérlek, hallgass! Ó, hallgass... – és a hangja elcsuklott, sírásba fulladt.

Feküdtem a rácsos kiságyban, feküdtem mozdulatlanul, görcsösen szorítva magamhoz a plüssmackót, néztem a mennyezeten a hálószerű mintázatot, amelyet a háncsbúrás kislámpa gyér, kék fénye vetített fel oda, csak feküdtem halott-moccanatlan, olyan kicsire kuporodva össze, amilyenre csak tudtam, és azt hajtogattam magamban: nem hallottam semmit! semmit a világon! mit is hallhattam volna? hiszen tudom, *egészen biztosan* tudom, hogy apu is, anyu is réges-rég alszik odaát.

Ám ekkor eszembe villant, hogy egyszer már megpróbáltam elhithetni magammal ilyesmit. Egy hasonló, álmatlan estén, amikor ugyanúgy feküdtem a macimmal az ágyban, ugyanígy füleltem a másik szobából beszűrődő hangokra, először azt képzelvén, hogy hallucinálok, és akkor is elkövettem mindent, hogy meggyőzzem magamat róla, mert hiszen oly valószínűtlen és hihetetlen volt az, amit hallottam – de nem sikerült, valami arra kényszerített, hogy kibújjam a takaró alól, elszoruló szívvel az ajtóhoz somfordáljak és résnyire megnyissam... és hát a hihetetlen mégis igaz volt: apu hangját hallottam az ágyban, apuét, aki ott állt az ebédlőben, az asztal mellett, valamilyen kopott, bő ruhában, amely nevetségesen lötyögött rajta, ott állt, fél karjával átölelve anyut, én pedig egyszerre szélesre tártam az ajtót és berontottam, „apu! – üvöltöttem – apu! apukám!”, s ők szinte megmerevedtek csodálkozásukban, és anyu azt hebegte: „hát te... te még nem alszol?”, de talán nem is mondta, vagy ha mondta, nem hallottam, amit mond, mert nem figyeltem semmi másra, csak apura, csak őt néztem és őt láttam, miközben olyan bolondul kalimpált a szívem, hogy féltem, még kiszakad, csak néztem őt, nem tudtam levenni róla a szemem, hogy megváltozott!, gondoltam, istenem, hiszen megismerni is alig lehet!, bajusza volt, és lefogyott, rettentő mód lesoványodott, az arcán kidudorodtak a csontok, a bőre beesett, ismeretlen, mély redők vésődtek a homlokába, a haja pedig őszes lett, a halántékánál és hátul a nyakán majdnem hófehér, azt azonban rögtön észrevettem, hogy a szeme a régi maradt, a kissé keskeny, huncut-lágy, nagyon-nagyon kék szeme, és akkor odaszaladtam hozzá és a nyakába ugrottam és azt kiáltottam: „Apu, miért vagy ilyen bűdös? Micsoda ez a szörnyű bűdösség rajtad? Mi ez apu, mondd, miféle bűdös szag?”

Hogy neveltünk akkor! Hogy kacagtunk mind a hárman! Le kellett ülnünk hamarjában a szőnyegre, hogy kikacagjuk magunkat. És persze muszáj volt mindjárt egy jó nagyot hemperegnem is ott apuval. Ám hempergés közben is egyre csak azon fitorogtam, hogy milyen bűdös, hogy milyen rettentően és kibírhatatlanul bűdös. De milyen jó, gondoltam boldogan, hogy itt érzem, itt szagolgathatom ezt a szörnyű bűdösséget!...

Könnyek szöktek a szemembe. Mintha aranyfüsttel vonta volna be az idő, olyan szép volt ez a nem is túl régi emlék. Akkor azt gondoltam, összekerültünk újra, és többé semmi sem szakíthat el minket egymástól. Most pedig kiderülne, hogy ez csak egy csalóka ábránd volt? Igaz volna, hogy minden hiábavaló? Apu szerencsés szökése és bújkálása, Elek bácsi gondoskodása és anyu összes erőfeszítése? És minden színlelés, porhintés, hazudozás? Hát hiába, hiába minden? S mindegyre anyu szavai visszhangoztak bennem: nincs remény... nincs remény... nincs remény...

Csak feküdtem, néztem tágra nyílt szemmel a sötétet, és úgy éreztem, amit hallottam, mindennél iszonyúbb. A szívem vert, mint a harang, csengett-bongott a

bordáim között (lehetetlen, gondoltam, hogy ezt a zúgó zenebonát meg nem hallja valaki!), a fejem kiforrósodott, s egyszeriben elborzadtam, reszketni kezdtem, mert azok a hálószerű árnyak ott a mennyezeten, az a rejtelmes árnyékháló hirtelen életre kelt, mozogni és növekedni kezdett, már nemcsak a plafon derengő négyzetét fonta be keresztül-kasul, hanem lekúszott a falra, az ágyam felé araszolt, mintha imbolygó csápjáival rám akarna hurkolódni, jaj, gondoltam, el innen, el, bárhová, csak innen el!, és váratlanul ott találtam magamat egy félig bedőlt, feketén ásító, mélységes mély kút peremén, s éreztem, hogy bármennyire megfeszítem is az erőmet, valami vonz, ellenállhatatlanul vonz abba az irtózatos, fekete, iszapos kútba, amelynek a mélyén csontok fehérlenek, meg lódögök vannak, meg békák, tekergő kígyók, pókok és elhullott denevérszárnyak, s mindenféle fertelmes, zöld szörnyek tátognak felém, kivicsorítva túhegyes fogaikat, és éreztem, hogy minden szál hajam az égnek mered, hogy megfagy bennem a vér, hogy a borzalom jeges galacsinjai görögnek végig a gerincemen, mert lám, már meg is támolyodom, már szédülök bele a kútba, és hiábavaló minden iparkodásom, hogy tíz körömmel kapaszkodjam a kávájába, síkos kőpereméről az ujjaim sorra leválnak, aztán már zuhanok, zuhanok bele a feketén ásító, iszonyú gödörbe, meg-megpördülve közben, a kút nyálkás gyűrűjéhez csapódva minduntalan, csak zuhanok, mindegyre zuhanok, és soha nem akar vége szakadni ennek a zuhanásnak, amikor végre ráeszméltek, hogy mindez csak álom volt, és erőnek erejével fölébreszttem magam, éppen akkor, amikor hirtelen csörömpölve kihull mind a két ablak, szárnyaikat izmos kezek tépik fel, belökik az elsötétítődeszkákat, és a folyosóról fekete egyenruhás emberek ugrálnak be, letépik, szétszaggatják a függönyt, amelybe belegabalyodtak, csizmás lábukkal rátaposnak, félrerúgják, miközben zseblámpafények cikáznak ide-oda, éles pászmájukkal felszabdalva a szoba sötétjét, anyu!, akarok kiáltani, anyu! segíts, félek!, de akárhogy kínlódom-erőlködöm, nem mozdul a nyelvem, hang nem tör elő a torkomból, s csak várom bénultan, a mackómat szorongatva, várom rettegve és megadóan, hogy rámtaláljon valamelyik zseblámpapászta, hiszen most már nincs menekvés, jól tudom, nincs hová bújni, hacsak a takaró alá nem, de magam is érzem, milyen gyerekes dolog lenne az, nem, nincs értelme, gondolom, úgyis fölfedeznek, és akkor valóban rámvillan az egyik zseblámpa kévéje, rámvillan, megakad, megállapodik rajtam, az ágyam előtt pedig egy nyilas katona magasodik, egészen fölím hajol, úgy mered rám, úgy fürkész vizsla tekintettel, és különös, hogy bár elvakít a zseblámpája, mégis tisztán látom az arcát, a csontos, himlőhelyes arcát, s ezt az arcot ismerem valahonnan, mint ahogy a szűrős szempárt is, amint félig lebocsátott, vörös szemhéja alól vizsgálgat, míg végül dermesztő rémületem közepette ráismerek, ő az, aki egyszer a belvárosi pincében igazoltatott minket anyuval, ahol elfogták a ballonkabátos embert, és egyszer csak megpillantom a fölém ereszkedő másik arcot is, az öreges ráncokkal, a vékony szájjal, az előreugró, mulatságos Pinocchio-orrjal meg a fémkeretes szemüveg mögül figyelő, merev-mozdulatlan üvegszemmel, nos, kislegény?, szólal meg, s amióta ismerem, most először nem mosolyog, nos, hol az apukád?, kérdezi, hát hol van? hova bújt?, nekem pedig csupán annyi erőm marad, hogy rémülten rázogassam a fejemet, de erre rámsziszeg, fogai közül sívítva tör elő a harag, áruld el, de azonnal, átkozott kis csibész, sziszegi, áruld el, hol van! hiszen hazudtál nekem, te kis pokolfajzat, hazudtál, amikor azt mondtad, hogy meghalt, azóta már tudom, kinyomoztam!, én meg csak vergődöm az éles fényben, már az összes zseblámpák rámszegeződnek, kévéik az arcomat tépik, hasogatják, nem! nem igaz!, szakad fel bennem végre a hang, nem igaz! én nem hazudtam!, kiáltom, nekem nincs apukám... meghalt... meghalt... meghalt...

A saját sikoltozásomra riadtam fel.

A szobában égett a csillár, és a könnyeimen meg a szemembe csörgő verítéken át megnyugodva láttam, hogy az ablakok épek, rajtuk az elsötétítődeszkák, mint rendesen,

és a függönyt sem szaggatta le senki, s hogy ott áll az ágyamnál anyu is, apu is, és mind a ketten elnyílt szájjal, néma döbbenettel néznek rám.

7.

Így érkezett el karácsony estéje.

Nem kevésbé vártam, mint tavaly meg tavalyelőtt (annál régebbre nem emlékeztem vissza), s hát persze fölcsigázva, izgatott reménykedések közepette találgattam, vajon mit kapok majd, milyen ajándékokra lelek a fa alatt. Anyu szelíden mosolygott és felajzottságomat azzal csendesítgette-csillapította, hogy ne várjak se sokat, se szépet, mert az idén csak amolyan háborús Jézuskára számíthatunk.

Valami azt súgta, hogy igazat mond, mégis reménykedtem. Azt hajtogattam magamban, hogyha háborús Jézuska jön is az idén, velem azért biztosan kivételezni fog. Hiszen tudott dolog, a mesékben is mindig úgy történik, hogy akit sok fájdalom és szomorúság ér, azt a végén búsásan megjutalmazza valami jó tündér, vagy maga a Jóisten.

Remények és kétségek közt telt el a nap. Lassan peregtek az órák, már a délelőtt is kétszer olyan hosszúnak rémlett, mint máskor, délután pedig valósággal vánszorogni látszott az idő.

Amikor alkonyodni kezdett, anyu átküldött az udvari szobába. Csak akkor jöhetek elő, kötötte a lelkemre, ha meghallom a kis csengettyű csilingelését. Ez a kis csengettyű titokzatos valami volt. Nem derült ki, hogy anyu rázogattja-e meg, vagy valamelyik angyal, akit természetesen nem lehet látni, hiszen az angyalok tudvalevőleg láthatatlanok is tudnak lenni, ha úgy akarják; ez sose derült ki; mint ahogy magát a csengettyűt se láttam soha, csak ezüstös hangját ismertem. Ha megcsendül, szélvészfélegként nyargalok be az ebédlőbe, ahol a karácsonyfa áll, pompásan földíszítve, ágain imbolygó lángú kis gyertyákkal, percegve sziporkázó csillagszórókkal, és az egész szobát remek fenyőillat tölti be. Anyu megcsókol, könnyeivel összemaszatolja az arcomat, s ezt mi tagadás, sehogy sem értem, nem fér a fejembe, hogy miért is sírdogál ilyenkor, hiszem karácsonyeste szerintem csak örülni és nevetni szabad, aztán megsimogatja a fejem, és meghatottan azt mondja, hogy énekeljük el a *Mennyből az angyalt*. Eléneklek, holott legszívesebben rohannék már a fához, megnézni az ajándékokat.

A türelmetlenségtől topogva álltam az ablaknál.

Hullott a hó, a folyosók üresek voltak. Szemben Rufféknál szellőztettek. Láttam, már felállították a karácsonyfájukat, amely olyan magas, hogy csúcsával a mennyezetet horzsolja, és RuíT bácsi, létrára kapaszkodva, éppen a díszeket aggatja rá. Ruff Karcsi két nappal ezelőtt már elhencegett, mi mindent hoz majd neki a Jézuska. Ő mindig jó előre tudja, hogy milyen ajándékokat kap, s bár ezt felette rejtélyes dolognak tartottam, mert hát honnan is tudhatná meg előre, hogy a Jézuska mit tesz a karácsonyfája alá, most egy csepp kedvem se volt eltöprengeni rajta, inkább odasoroltam a szokásos hazudozásai közé. Az én fám alá különben is sokkal szebb ajándékokat tesz majd, gondoltam, mert engem most jobban kell szeretnie Ruff Karcsinál. És ezt fennhangon is eldünnyögtem vagy tízszer, mert úgy okoskodtam, semmi esetre sem árthat, ha a Jézuska is meghallja, hogy mennyire bízom benne.

Aztán Rufféknál becsukták az ablakot, és föltették az elsötétítődeszkákat. Egyre jobban besötétedett, koromfeketesség borult a házra. A lépcsőházban kigyúltak a kékre festett, halvány fényű villanykörtek. Písla világukkal olyanok voltak, mint a

jánosbogárkák.

Ekkor végre megszólalt az ezüstös hangú csengettyű, és berontottam az ebédlőbe.

Minden úgy történt, mint máskor.

Csillagszórók szikráztak és lobogtak, a kis gyertyák a fenyőfán (elégedetten láttam, hogy a mienk is a plafont súrolja), anyu roppant meghatott volt, megcsókolt, és kérte, hogy énekeljük el a *Mennyből az angyalt*. Apu mellettem állt, csipkedett, és nagyon halkán, de annál hamisabban ő is velünk együtt énekelt.

Nem is volt ez igazában rossz karácsony. Igaz, hogy szaloncukor alig akadt a fán, habcsók meg egyáltalán nem, hiszen ilyesmit már nem lehetett szerezni, s valamivel kevesebb ajándékot kaptam ugyan, mint máskor, de amit kaptam, az egytől egyig remek dolog volt. A legjobban talán mégis egy kis traktornak örültem. Szakasztott olyan piros volt, s nem kevésbé gyönyörű, mint az a tűzoltóautó, amit Mikuláskor kaptam Elek bácsitól.

Apunak is nyomban felcsillant a szeme, amint a kezemben megpillantotta.

– Gyere, játszunk veled – biztatott.

– Hogyne! – s a traktorral együtt az asztal mögé menekültem. – Hogyne! Hogy ezt is elrontod, mint múltkor a tűzoltókocsit.

– Ó, te kis mulya – méltatlankodott. – Ha elrontom, hát megjavítom.

– A múltkor is ezt mondtad. Mindig elrontod a legszebb játékaimat.

– De mindig kapsz helyette valami újat.

– Te pedig azt is elrontod.

– Miért? – kérdezte védekezően. – Téged talán nem érdekel, hogy mi van például ennek a traktornak a belsejében?

Ebben igaza volt. Szörnyen érdekelt. Nekem is ez volt a gyenge pontom: minden játékot szétszedtem, amelyik csak járt vagy mozgott.

Hasra feküdtünk hát a szőnyegen, s miközben anyu vacsorára kezdte teríteni az asztalt, szemügyre vettük a kis traktort. Az ember meghúzott rajta egy apró fogantyút, s erre mérges kis pöfögéssel elindult, miközben két pici reflektora világítani kezdett.

Elbűvölten figyeltük.

– Mondd, apu – néztem rá –, mitől jár ez?

– A fene tudja – ráncolta a homlokát. – Engem is éppen ez izgat. Talán benzin van benne...

A kezébe vette, és megszagolgatta.

– Meg kéne vizsgálni... Hm... Közelebbről. Mit szólsz hozzá? – És laposan rám pillantott. – Szerintem okvetlenül benzin van benne.

Óvatosan nézegettük egymást. Éreztem, hogy apu borzasztóan szeretné szétszedni a traktort, és hát, sajnos, engem is elfogott a kíváncsiság.

– Ha kifolyik a benzin a szőnyegre, anyu veszekedni fog – suttoztam.

– Most nem figyel ide – súgta vissza apu. – Különben is, a benzin egykettőre elpárolog. No gyere, segíthetsz te is...

A kis traktorban gyűszűnyi benzin se volt, de elemje se volt, egyáltalán semmit se találtunk benne. Utolsó darabkájaig szétszedtük, és akkor apu sajnálkozva megállapította: – Hát, ez kész talány! Nem lehet tudni, mitől jár.

– Most már sehogy se jár! – fakadtam ki dühösen. – Ezt is jól elrontottad!

Erre ő is dühös arcot vágott.

– Csend, elhallgass! Micsoda egy bűdös kölyök vagy! Szétszedtem miattad ezt a gyönyörű kis holmit, mert kíváncsi vagy, mint egy vénkisasszony, és még murizol itt nekem?

– Igenis, murizok! – s már bögtém. – Ha elrontottad, csináld is meg! Tessék összerakni, amit szétszedtél!

Anyu dohogott, a fejét csóválta, mind a ketten szamarak vagyunk, jelentette ki, amiért tönkre tettük a kis traktort, hiszen a vak is láthatta, hogy felhúzásra működik, mi másért fityegne ott, a motorháza elején az apró kurbli; azzal összeszedette velünk a szétszórt darabkákat, mondván, odaadja majd holnap az egészet Pintér bácsinak, aki bizonyára van olyan ügyes, hogy meg tudja reparálni.

Mindeközben apu orrokat meg számfületeket mutogatott nekem, és olyan mókás torzpo fákat vágott, hogy végül már nem is a bögéstől, hanem a nevetéstől potyogtak a könnyeim.

De anyu hamarosan véget vetett a rajcsúrozásnak.

– Üljetek asztalhoz – mondta szigorúan –, és viselkedjeteK rendesen, mert hozom a vacsorát.

Ott ültünk mindketten a hófehér abrosszal megterített asztalnál, illetlenül csörömpöltünk régimódi, súlyos evőeszközeinkkel, amelyek éppúgy, mint a levéldíszes porcelán tányérok meg a talpas kristály poharak, csak ritka ünnepeken kerültek elő a pohárszékből, mert anyu féltve őrzött kincsei közé tartoztak; csörömpöltünk és azt skandáltuk: *éhes a banda, korog a gyomra*, s vártuk, hogy anyu bejöjjön a tálcával. Közben apu egy selyempapírba göngyölt kis dobozt húzott elő a zsebéből. Tegnap hozta fel neki Elek bácsi szörnyen titokzatos arccal („Remélem, ez az, amire gondoltál?” – kérdezte aggodalmasan), és nem volt nehéz kitalálnom, hogy a dobozban valami ajándék van, amelyet apu anyunak szán.

Aztán anyu bejött a tálcával, és a tálcán egy tányér kocsonyával meg egy hatalmas tál gőzölgő főtt krumplival (ez volt az ünnepi lakománk, amihez apunak egy üveg vörös bor is jutott), s láttam, hogy a markában titkon ő is valami kis ajándékot szorongat.

Megettük a vacsorát, meggyújtottuk a hímes díszgyertyát az asztalon cifra tartójában, apu pedig bort töltött a poharakba. Még én is kaptam egy félujjnyival. Fölemeltük a poharainkat, koccintottunk és néma elfogódottsággal pillantottunk egymásra.

Volt valami varázsa ennek a percnak. Hirtelenében nem is tudtam eldönteni, mi a legszebb benne: a díszektől tündöklő, illatozó fenyőfa, a gyertya lángjának lassú lobogása az asztal felett, vagy az összekoccanó kristály poharak soká hangzó csendülése, s kelyhükben a vörös bor bársonyos, komoly ragyogása, vagy apu és anyu megindult, tűnődő arca, amint egymást kereső tekintetük összekapcsolódik? Nem tudtam eldönteni. Csak a perc meghittségét éreztem; csak azt éreztem, hogy olyan szép ez a perc, amilyent még nem éltem át, és hogy jó volna megállítani, vagy ha már megállítani nem lehet is, jó volna legalább meghosszabbítani, hogy minél tovább tartson.

– Hát, akkor... – mondta apu. – Boldog karácsonyt!

– Neked is – lehelte anyu.

Kihörpintették a poharukat, és ajándékot cseréltek. Izgatott ujjakkal hámozták elő a selyempapírból a maguk kis dobozát, s amint kinyitották a fedelét, hitetlenkedve felkiáltottak, és elfakadtak nevetve mind a ketten.

Nekem is muszáj volt nevetnem rajtuk. Ez lett hát, gondoltam, a nagy titkolózásuk

vége!

Mert ugyanaz volt az ajándékuk egymásnak, egy-egy gyűrű.

Amelyiket anyu kapta, annak egy kő ragyogott a foglalatában, éppen olyan színű, mogyoróbarna, amilyen a szeme; ő meg pecsétgyűrűvel lepte meg aput, és a gyűrű lapjába úgy vésette bele kettejük nevének kezdőbetűit, hogy a betűk hajszálvékony cikornyái kibogozhatatlanul egybefonódtak.

– Csodálatos!... – szakadt ki belőlük szinte egyszerre, s aztán csak néztek egymásra elhomályosodó szemmel.

Én pedig már boldogságomban nevettem. Azt az előző percet nem állíthattam meg, de lám, támadt helyette egy másik, egy még szebb – oly régóta nem láttam őket ilyen önfeledten örülni!

Kinyújtották a karjukat s kezüket, messzire tartva a szemüktől, magasra, a fény felé emelték, úgy gyönyörködtek az ujjukra húzott gyűrűben, és anyu elmosolyodott, éppen apuhoz fordult, hogy mondjon neki valamit, amikor megszólalt a csengő.

Rövid, éles csengetés volt. Olyan, akár egy rikoltás, így csak Noel bácsi szokott csengetni, gondoltam, és megdermedt bennem a vér.

Néhány pillanatig anyu is kővédermedve állt. Kinyújtott karral, kissé szétterpesztett ujjakkal, arcára fagyott mosollyal.

Majd hevesen megrázta a fejét.

– Nem... Nem nyitok ajtót! Nem nyitom ki neki! – suttopta.

Apu semmit se mondott. De már vette is a bekecsét, némán belebújt, és csak a szemével jelezte, hogy indul a fürdőszobába.

Erre anyu arca is megkeményedett. Az asztalhoz ugrott, apu tányérját, poharát, evőeszközeit szempillantás alatt a pohárszék ajtaja mögé lökte, s miközben a csengő ismét felrikoltott, mellettem termett és megragadta a vállamat.

– Befe! Gyorsan! És elő ne merészkedj, amíg nem hívlak! – Azzal áttuszkolt a másik szobába, s rámcapta az ajtót.

Szuroksötét volt odabenn, de nem gyújtottam villanyt. Lekuporodtam a padlóra, a fal mellé, homlokomat a térdemre támasztottam. Úgy éreztem, menten megreped a szívem a dühtől, a fájdalomtól meg a gyűlölettől. Hát még ilyenkor is?... Még karácsony este is betolakszik, hogy gyötörjön minket? Amikor végre örülhettünk egy kicsit...

Sírni szerettem volna. Üvöltve, tombolva, torkom szakadtából sírni, de nem tudtam. Mintha elapadtak volna a könnyeim. Mintha minden kiapadt volna bennem. Már haragot sem éreztem, fájdalmat és gyűlöletet se, már csak merő üresség volt bennem, sötét, tátongó, nagy-nagy üresség, és hirtelen arra gondoltam: talán a meghalás lehet éppen ilyen.

De most ez a gondolat se rémített meg. Fikarcnyi szorongást sem okozott. Egyáltalán semmit sem éreztem, csupán valami szédülésfélét; ám ez a szédülés erősödött, hiába hunytam be a szemem, nem múlt el, se nem csillapodott – egyszercsak megmozdult s keringeni kezdett velem a szoba, egyre jobban forgott, keringett, hullámozott, himbálózott, miközben csukott szemhéjam alatt vörös, sárga és lila fények cikáztak, köröcskék, vonalak meg furcsa görbületek féktelen, vad kavargásban, szeszélyes összevisszaságban, hol fantasztikus ábrákba rendeződve, hol újból szanaszét szóródva, mint egy varázscső képei, majd egy izzó tűzgömb tűnt elő, amely száguldva és lángot lövellve közeledett felém... de ekkor hirtelen valahogy minden eltávolodott, messzire szakadt, éppúgy, mint amikor egyszer fordítva néztem bele keresztapa látcsövébe, és ezzel az eltávolodással nemcsak messzire került, hanem bizonytalanná,

sőt valószínűtlenné is vált minden, még csak abban se lehettem biztos, hogy én magam tényleg én magam vagyok-e, és abban se, hogy mindaz, amit naponta átélek, valóban megtörténik-e, hiszen lehetetlen, hogy ennyi rossz *igazából* megtörténjék velem, és ekkor megint az izzó tűzgömböt láttam magam felé száguldani, mielőtt azonban elérhetett volna, valami sárgás, sűrű homály ereszkedett rám és fojtogatóan körülburkolt, de ez már bódulat volt, vagy ájulás, vagy álom, olyasmi, amilyenben még nem volt részem, s amelyről nem is tudtam számot adni magamnak.

Talán egy óra telt el így, talán csak percek.

Arra ocsúdtam, hogy megnyílik az ajtó, és világos keretében anyu vékony alakja rajzolódik elém.

– Kijöhetsz...

Hunyorogtam az erős fényben, de így is láttam, hogy az arca már törődött, az öröm lefoszlott róla.

Apu szótlánul cigarettázott az asztalnál. Rettenetes hideg lehetett odakinn, mert a bekecsében is vacogott, csontig át volt fagyva.

– Nem engedtem be – mondta anyu. – Azt mondtam, nem lehet, a gyerek váratlanul belázasodott.

– Ezt sose mondd – csóválta meg a fejét apu.

– Mi mással küldhettem volna el?

– Talán nem kellett volna elküldenéd. Talán behívnod okosabb lett volna. Most majd még gyanakvóbb lesz, napjában ötször is be fog csengetni.

– Nem... ma nem engedhettem be – suttogta anyu. – Semmi áron! Inkább megöltem volna.

Láttam, hogy az asztalon egy üveg kölni meg egy skatulya bonbon áll.

– Ezt hozta – mutatta anyu. – Nekem meg a gyereknek. Megköszöntem, és kértem, menjen el. Először nem akart. De aztán mégis elment...

Apu hallgatott. A tekintete tompa volt és idegen, ahogy ránk szegeződött az arca elé emelkedő cigarettafüst mögül. Valahogy úgy pillantott anyura is, rám is, mintha egyikünket sem ismerné.

– Én is elmegyek – mondta.

Rábámultam. Egyszerűen nem értettem, miért mondja ezt. Hát hova akar menni ilyen késő este, és egyáltalán mi dolga lehet valahol is?

– Még ma éjjel elmegyek – ismételte meg, és a hamutartóba nyomta a cigarettáját.

– Képtelenség ezt a bűjőcskát tovább folytatni.

Anyu csak nézte, szólni sem tudott.

Apu pedig halványan elmosolyodott, és ezt nagyon különösnek találtam ebben a helyzetben. De hát, mi rajzolódott volna fel az arcára, ha nem mosoly, amikor a tekintete lágy lett, a szája szélesebbre húzódott, s szögletében kissé fölfele görbült, és még a gödröcske is megjelent az állán, mint mindig, ha mosolygott.

– Ezt rosszul csináltam – mondta. – Esztelenség volt idejőnnöm, csak bajt hoztam rátok. És ez megbocsáthatatlan. Túlságosan féltettem az életemet...

Hirtelen eltorzult az arca, valósággal görcsbe rándult, és ráeszméltem, hogy amit mosolynak hittem az előbb, valójában csupa fájdalom és kétségbeesés.

– Nem jönnek az oroszok – suttogta. – Valami rettentő baj történhetett. Nektek nem tűnt fel? Két napja már a bombázásokat is abbahagyták... Vajon miért nem jönnek? Miért késlekednek? Hol vannak? Mi történt velük?

Csend volt.

Azokra az emberekre gondoltam, akik a házban is, a sorállásban is arról beszéltek, hogy az oroszoknak már nincs erejük elfoglalni a várost, de még csak megtámadni és bombázni sem, meg hogy különben is közelednek már a német felmentők a csodafegyvereikkel, aztán pedig keresztapa jutott eszembe, és az, hogy akármilyen szomorú dolog is, úgy látszik, mégiscsak neki volt igaza mindenben – mert hiszen ki tudja, mikor kezdődik ez az ostrom, s meddig tart majd? ámbár a légitámadások megszűnésére ő sem talált magyarázatot. „Érthetetlen, teljesen érthetetlen” – hajtogatta épp tegnap, amikor felhozta apunak az ajándékot, és idegességében fel-alá járkált, cigarettáról cigarettára gyújtva...

– Hát... elkéstek – mondta apu, és arcán újra előtűnt a különös mosolyszerű kifejezés. – Kérlek, csomagolj be a hátizsákba – pillantott anyura. – Jobban tudod, mit kell belepakolni. És ne aggódj, eddig mindig szerencsém volt... Talán Pintér úr is tud segíteni...

Anyu meg se moccant. Az arca, mely az imént még merő döbbenet volt, egyszerre kemény lett, akár a kő.

– Nem engedlek el!

– Muszáj. – Apu most zavartan, szinte kisfiúsán mosolygott. – Ezt már eldöntöttem magamban.

– Ha elmégy, én holnap följelentem magamat – mondta nyugodtan anyu. – Bevallom, hogy bújtattalak.

Apu szelíden ingatta a fejét.

– Miket beszélsz? Hát ő? – intett felém. – Vele mi lesz? Talán őt is feljelented?

– Őt Elek majd magához veszi. Ezt meg én döntöttem el így! Egy perccel sem fogok tovább élni, mint te.

Újra csend lett.

A gyertya tövig égett az asztalon, és egy lobbanással kialudt.

Apu felsóhajtott és az ablakhoz lépett. Anyu mozdulatlanul figyelte. A kezébe kapaszkodtam, mert egyszerre szűk lett a torkom. Észrevettem, hogy apu sír. Semmi kétség, fejét az ablakfának hajtja, és remeg a válla a néma zokogástól. Nem szabad elengedni... jaj, nem szabad! nem szabad!, zakatolt bennem a gondolat.

– Menj át egy kicsit – súgta a fülemben anyu.

Engedelmesen megfordultam, indultam vissza a másik szobába. Már az ajtót is kinyitottam, amikor hirtelen – akárha maga az ég szakadt volna rám.

Földhöz szegezett a rémület. Soha életemben nem hallottam még ilyen borzalmas dörgést. Rezegtek az ablakok, imbolygott a csillár, néhány pillanatra a villany is kialudt. A karácsonyfáról puffanva hulltak a padlóra a díszek. Kiáltani akartam, hogy bombáznak, hogy fussunk, siessünk le a pincébe, amíg nem késő, de csak valami nyöszörgés jött ki belőlem.

A mennydörgés megismétlődött, és iszonyúbb volt az előbbinél is. Az egész ház remegett.

Apu hátrafordult az ablaktól, és dadogva mondta:

– Ezek... hiszen ezek ágyúk.

Anyu mindkét karját a melléhez szorította, lassan leereszkedett a székre. Csak fáradtság látszott rajta, semmi más.

A mennydörgés pedig harmadszor is felhangzott, s már egyetlen, szakadatlan

robajjá olvadt. Hallottam, hogy odakinn ajtók csapódnak, hogy lárma, kiabálás, rohanó lábak dobogása veri fel a folyosókat, és az udvaron valaki dühödten kongatja a porlóra akasztott síndarabot: *Riadó! Riadó! Mindenki az óvóhelyre!* És vijjogni kezdtek a szirénák.

– Ágyúk! Ágyúk! – kiáltott fel apu elragadtatottan. – Halljátok? Itt vannak! Lőnek... ágyúznak... LőjeteK csak! LőjeteK, lőjeteK!... – és teli torokból, harsogva nevetett.

Most már nem fog elmenni, gondoltam boldogan, és behunytam a szemem szörnyű félelmemben. Hogyan lesz ezután? Túléljük-e az ostromot? Mi lesz velünk? Újból az izzó tűzgömböt láttam. Millió darabra robbant szét a szemhéjam alatt.

S ekkor kibomlott előttem egy vérvörös rózsa.

II.

A rózsaszínű levélpapír

A hatéves kisfiú, akit szőke fürtös, hosszú haja és nagy, kék szeme láttán gyakran lánynak hittek, semmit sem gyanított. Mi oka is lett volna a gyanakvásra? A legtöbb házbeli gyerek papája már régóta katona volt. Hengegtek is vele éppen eleget, vége-hossza nem volt a dicsekvésüknek. Ő meg csak irigykedett rájuk titokban. Kivált akkor, amikor egyikük-másikuk büszkén újságolta a folyosón, levél jött a papától, írt a háborúból.

De hát ezután majd apu is írni fog, gondolta most elégedetten, méghozzá sokkal szebb és érdekesebb leveleket, mint a kövér Schmidt Karcsi még kövérebb papája, meg a Vicsek Jozsó papája, aki a vice a házban, és olyan incifinci kis ember, hogy érteni se lehet, miért engedték meg neki, hogy elmenjen katonának; igen, apa sokkal szebb leveleket fog írni, mint az ő papájuk, s nemcsak betűs leveleket, mint azok, hanem rajzosokat is, mert apa igazán csodaszépen rajzol, és valahányszor csak vidékre utazik a lapos kis fekete kofferjével, ami dugig van mindenféle színes és mókás rongydarabkákkal, amiket ő árumintának nevez, szóval amikor csak elutazik valahová, mindig ír, és a leveleibe mindent belerajzol, amit látott, és ami útközben megesett vele. Kész gyönyörűség minden egyes levele! És néha szinte anyu sem kell hozzájuk, hogy felolvassa őket, hiszen a rengeteg kis rajzból úgylis minden kiderül.

Biztos, hogy most is így lesz. Egészen biztos. Lerajzolja majd a pályaudvart, talán éppen a Nyugatit, ahol nyüzsög a sok-sok katona, lerajzolja a vonatot, amivel megy a háborúba, de talán még a csatateret, meg a csatát is lerajzolja, meg saját magát is, ahogy éppen lődöz a puskájával... ámbár puskája még nincsen. Legalábbis akkor még

nem volt, amikor elment. Ez csalódás volt, mert az igazán nagyszerű mégiscsak az lett volna, ha puskával a vállán megy végig a gangon a lépcsőházhoz, miközben az összes gyerek őt bámulja az ablakokból, de ebből nem lett semmi, csak a jókora hátizsák púposodott a hátán meg a bakancsa kopogott a folyosón, ahogy elindult, és azt mondta, a puskáját csak a csatában kapja majd meg, s ezt el is kellett hinni neki, hiszen a Vicsek papájának se volt még puskája, amikor elment katonának, meg a Schmidt Karcsi papájának se, s így hát rendben is lett volna az egész dolog. Csakhogy akkor, amikor ezt a puskadolgot elmondta a Schmidt Karcsinak meg a Vicseknek, Schmidt Karcsi, aki éppen almát evett, kárörvendően nevetni kezdett, és azt mondta, hogy a te papádnak nem lesz puskája, mert a muttim azt mondta, hogy a te papád nem is igazi katona, hanem csak muszos katona, és aki muszos katona, annak nem jár puska, mert az nem igazi katona.

Verekedés lett a dolog vége, aminek persze híre ment, és anya is tudomást szerzett az egésztől. Elsápadt, de nem szólt semmit, még csak nem is veszekedett, nem, egy cseppnyit sem, és ez igazán különös volt, hiszen kiabált ő és büntetett minden semmiségért, de akkor csak állt és hallgatott, egész nap csak hallgatott. S másnap reggel se mondott többet, csak ennyit, apád katona, hiszen tudod, kint van a fronton, s így folytatta, nekem most egy időre kórházba kell mennem, kisfiam, mert beteg vagyok, és amíg haza nem jöhetek, te Áronpapáékhoz költözöl, a Mányoki útra.

Ugyan miért is gyanakodott volna anyja szavaira? Azt ugyan nem tudta meg tőle, mit jelentsen az, hogy muszos katona, de hát nem is ez volt a fontos, hanem az, hogy apa igenis katona, és harcol, ugyanúgy, mint sok más gyerek papája. Büszke volt rá továbbra is, anyát meg sajnálta, hiszen a betegség rossz dolog, és kórházban feküdni biztos még rosszabb, de hamar megvigasztalódott. Áronpapáéknál lakni igazán remek, budai házuknak nagy kertje van, és ott sokkal jobban lehet játszani, mint odahaza, a Teréz körúti bérház gangján, ahová különben is csak nagy ritkán engedi ki anya, mert szerinte úrigyerekeknek nem való.

Nem érte csalódás. Odaát, a budai házban valóban nagyszerű volt az élet. Már csak azért is, mert igen nagyon szerette az anyai nagyapát. Boldog volt, ha nagyapja a térdére ültette és úgy beszélgetett vele, miközben ő lilás erezetű, fényes, tar koponyáját simogatta. Áronpapa, mondogatta néha, hiszen te olyan vagy, mint egy török janicsár! Mit beszélsz, gyerkőce? Áron papa ilyenkor megmérgeződött, és kézen fogva átvezette a félhomályos ebédlőbe, ahol két ódon szekrény közt jókora, megbámult festmény függött a falon, íme, Miklós fiam, mutatott rá Áronpapa ünnepélyesen, s századszor is ugyanolyan elfogódott hangon, íme atyámfia, a te egyik ősöd: nemes és vitélző Kávásy Péter, a verseci végvár kapitánya! Kávásy kapitány lóháton feszített, sisakosán, páncélingben, súlyos szablyát szorongatva, de hatalmas bajusza és marcona ábrázatja ellenére sem látszott barátságtalan embernek. Áronpapa szerint rettenthetetlen hős volt, vitézsége a nagy hírű Kinizsi Páléval vetekedett, s úgy csépelte-aprította a pogányt, hogy maga a fölséges király jutalmazta meg érte. A jutalom is ott függött üveg alatt, aranyozott keretben, ott bizony, a vedlett kutyabőr. Hányszor, de hányszor olvasta föl Áronpapa azokat a halványra kopott, girbegurba sorokat! S mennyi-mennyi titokzatos furcsaság kínálta magát még ott, az ebédlő falán, a két komor almárium között! Páncélos vitézek, dolmányosmentés huszárok, csákós katonák képei, aztán meg mulatságos öltözetű urak és hölgyek képei; rajzok, metszetek, dagerrotípiák, fényképek, de mindenféle hasadozott okmányok, iratok, nyomtatványok és cifra írású levelek is garmadával. Elborították a falat. Ám az igazán szívdobogtató látvány a falra aggatott, régi-régi fegyverek sokasága volt e fallal átellenben, a másik oldalon. Villogó pengéjű török, díszes markolatú, megcsorbult kardok, rozsdamarta buzogány, hosszú csövű, kovás pisztolyok, sőt két szakállas muskéta, keresztbe fektetve egymáson. És mindahánynak megvolt a maga históriája, izgalmasabbnál izgalmasabb események

fűződtek hozzájuk. Fényes vadászatok és véres csaták, lesből való rajtaütések és nevezetes várívások. Áronpapa kiapadhatatlanul mesélt róluk, egyikről-másikról olykor akár fél délután. S amikor e rengeteg jeles vitézségek hallatán már mind a ketten úgy tűzbe jöttek, hogy csillogott a szemük, fakardot ragadtak hamarjában, és kipirult arccal – huj! huj! – megmérkőztek. Végül Áronpapa kifulladásra megadta magát, és ellágyultan mosolygott. Ejha, te kis székelypalánta, aztán hírmondót se hagyjál az ellenségéből...

Kényeztették, ahogy még senki. Lesték minden kívánságát, s mi mindent meg nem engedtek neki! Kedvére barátkozhatott, játszhatott a házbeli gyerekekkel, de még a szomszéd házbéliekkel is, pedig azok között akadt egy-kettő, akire anya menten ráfogta volna: csibész utcakölyök; és néha még csavarogni is elengedték velük a közeli utcákba vagy a Gellért fölötti játszótérre. Egyedül csak apa hiányzott nagyon. Nélküle még ez a pompás szabadság sem ért valami sokat. Kivel is lehetett volna olyan érdekesen beszélgetni, olyan jókat játszani és nagyokat kóborolni, mint övele? Nem, apát bizony még Áronpapa sem tudta pótolni. Hiányzott huncut mosolya, jókedvű nevetése, ravaszosan összecsapott, keskeny szeme és erős keze, amibe ha belekapaszkodott az ember, biztosan tudta, hogy semmi baj nem érheti. De még a szaga is hiányzott. Az az ismerős, meleg, kicsit fanyarkás, dohányra emlékeztető illat, amelyet mindig teli tüdővel, boldogan szippantott magába, valahányszor a karjába göngyölődhetett. Sokszor úgy rátört a hiányérzés, hogy órák hosszat az ablaknál gubbasztott, nézte a mindig néptelen utcát (hátha egyszer csak befordul a sarkon!), és szinte kövé dermedt a kibírhatatlan szomorúságtól.

Naponta megkérdezte: apu még mindig katona? Igen, Miklóskám, mondta Áronpapa, még mindig, ilyenkor persze anyáról is illett kérdezősködni: még nem múlt el a betegsége? Nem, Miklóskám, még nem. Miért nem látogatjuk meg soha, Áronpapa? Mert néha azért anyát is jó lett volna látni. Áronpapa türelmesen elmagyarázta, hogy a kórház, ahol anya fekszik, és ami tulajdonképpen nem is kórház, hanem szanatórium, nagyon messze van, odaát egy másik országban. Te pedig jól tudod, makutyi, hogy háború van, mostanában nem lehet csak úgy ukmukfukk utazgatni! Igen, tudta, hogy háború van, hogyne tudta volna. Mindenki erről beszélt a házban, a fűszeresnél, az utcán és a piacon. Erről beszélt az összes vendég, aki csak Áronpapáéknál megfordult, és Ferenc bácsi is, anyu bátyja, aki vásárnaponként eljött érte, hogy kirándulni vigye a Svábhegyre vagy Zugligetbe, sőt még a gyerekek is állandóan erről beszéltek a kertben és a játszótéren. Pedig semmi rossz nem volt ebben a háborúban. Odabenn, a Horthy Miklós úton néha katonák masíroztak, csinnadrattázott a zenekar. Máskor hosszú-hosszú sorban sárgacsillagosok vonultak. Áronpapa azt mondta, az a csillag kitüntetés a mellükön, de ez nem volt egészen érthető. Ha ki vannak tüntetve, miért kísérik őket kakastollasok? Különben se látszottak valami nagy vitézeknek, batyukat és bőröndöket cipeltek, lehorgasztott fejjel bandukoltak, de olyan rendetlenül, még csak lépést sem tartva, hogy nézni is siralom volt. Hanem a kakastollasok, azok igen, azok szépek voltak! Libegett a kalapjukon a toll, szuronyuk villogott a nyári napsütésben, a csizmájuk keményen dobbant. Mindössze ebből állt a háború. No meg abból, hogy esténként föl kellett tenni az elsötétítődeszkát az ablakra, különben jött rohamsisakkal a fején a házparancsnok és lármázott. Igaz, olykor-olykor fölvijjogtak a szirénák és muszáj volt lemenni az óvóhelyre, de hisz az remek mulatságnak is beillett. Bújócska a fászpincében, ipiapacs az előtérben...

Érthetetlen volt a felnőttek örökös félelme. Annál is inkább, mivel apa meg anyja csupa vidám és jó dologról írt. Az is jó volt, hogy sűrűn írtak. Ha levelük érkezett, Áronpapa azonnal behívta az ebédlőbe, hogy felolvassa neki.

Elterpeszkedett az öblös bőrfotelban, amelyben köpcös kis alakja szinte elveszett,

és köhécselve, pislogva bontogatta a borítékot. Az ebédlőben napközben is félhomály derengett, mert beteg szemének ártott a fény. A nyitott ablakokat összehúzott bársonyfüggöny takarta, alig arasznyi résen tört be a napsugár, és meg-megcsillant a hatalmas, faköpenyes ingaóra metszett üvegén. Nagymama – Linamama – töpörödötten üldögélt az óra alatt, és horgolt. Mindig az óra alatt ült, és mindig horgolt. Áronpapa az okuláréját babrálgatta, és komótosan, meg-megállva olvasta fel a legújabb levelet. Anya magas hegyekről írt, ahová csak drótkötélvasúton lehet feljutni, meg nagy erdőkről, sziklákról és havas csúcsokról, amelyeket a szanatórium ablakából lát. Az igazat megvallva, elég unalmas leveleket küldözgetett, olyan unalmasakat, hogy ő csak udvariasságból hallgatta végig, s közben már alig várta, hogy újra kimehessen a gyerekek közé a kertbe. Annál izgalmasabbak voltak apa levelei! Rendszerint csatákról írt, de még micsoda csatákról! A körmét rágta le az ember izalmában, amíg hallgatta. Egyszer a puskáját is belerajzolta a levélbe, és emiatt az összes gyerek szörnyen irigykedett. Ő meg roppant büszke volt apára, levélről levélre büszkébb. El kellett ismerni, hogy legalább olyan rettenthetetlen hős, mint Kávásy kapitány, és ezt Áronpapa készségesen el is ismerte. S abban is egyetértettek, hogy Horthy Miklósnak éppúgy meg kellene jutalmaznia apát, mint ahogy Kávásy kapitányt jutalmazta meg a fölséges király. Leveleit, akárcsak anya, majdnem mindig azzal zárta, most már nem kell sokáig várnia rá, rövidesen hazatér.

Telt-múlt az idő, de csak nem jött egyikük sem. A háborútól pedig már félni kellett. Az utcában, nem is igen messzire Áronpapáéktól, bomba csapott az egyik házba. Falai feketén meredeztek, füst gomolygott, korom hullt. A járdán, szorosan egymás mellé fektetve, emberek heverték. Ponyvával takarták le őket, de a cipőjük talpa előkandikált. Vess keresztet, Miklós, figyelmeztette Áronpapa, meghaltak szegények, a bomba ölte meg őket. Tágra nyitott szemmel meredt Áronpapára, és borzongva hozzásimult. Ugye, mi nem halhatunk meg, Áronpapa? Miránk ugye nem eshet bomba? Imádkozni kell, Miklós, mondta Áronpapa, s ez nem hangzott túl meggyőzően. Hát mi is meghalhatunk?, gondolta rémülten. Ettől a naptól kezdve szüntelenül félt. Ha Linamama reggelente a fűszereshez vitte vásárolni, vagy Rozálival, a kis cselédlánnyal átvillamosozott a hídon, a Nagycsarnokba, egész úton szorongva kémlelte az eget, nem tűnnek-e fel hirtelen a repülőgépek. A pincében már el nem mozdult volna Áronpapáéktól, s míg le nem fújták a légiriadót, rettegve hallgatta a földöntúli tompa dörrenéseket, és minden pillanatban arra számított, hogy rájuk omlik a ház. Ferenc bácsinak szipogva könyörgött, sehova se vigye többé kirándulni. A lakásban nem mert egyedül maradni a szobában, ahhoz pedig végképp nem volt bátorsága, hogy kimenjen a kertbe játszani. Igaz, Áronpapa ezt már úgysem engedte volna meg. Egyik délután ugyanis haragos szemrehányást tett Áronpapának, hogy becsapta a sárgacsillagosokkal. Nem is kitüntetésből hordják azok a csillagjukat, mondta dühösen, hanem azért, mert zsidók, és hogy tudják róluk az emberek, hogy gonoszok és piszkok. Áronpapa sokáig hallgatott. A bőrfotelban ült, mélyen belesüppedve, s arcvonásait nem lehetett kivenni a félhomályban. Kitől hallottad ezt, Miklós?, kérdezte végül csöndesen. Az egyik gyerektől a házban, válaszolta, s dacosan tette hozzá, egészen biztos, hogy az a gyerek igazat mondott, mert katonatiszt a papája, és aki katonatiszt, az csak tudja! Azóta nem mehetett ki a kertbe, és azóta tiltotta el Áronpapa a többi gyerektől. Bánta is ő! A világ minden kincséért se merészkedett volna ki egyedül a lakásból. A bombázások sűrűsödtek, a félelme nőtön-nőtt. Már álmában is bombák potyogtak. Gyakran riadt fel sírva, és Linamama sem tudta megnyugtatni, aki pedig olyankor odabújt hozzá az ágyba.

Egyik éjszaka aztán mindennél iszonyúbbat álmodott. Apát látta a harcmezőn, amint éppen leteríti a puskagolyó. Nagyot sikoltott rémületében, s erre fölébredt. Fogvacogva nyitott be az ebédlőbe. Az asztalon égett a zöldernyős lámpa, Áronpapa

írt. Amikor észrevette őt a nyitott ajtóban, zavarba jött, és egy pillanatra eltakarta kezével a papirost. Hát te, gyerkőce? Miért nem alszol ilyenkor? Ő csak állt, és a papirost nézte az asztalon. A kislámpa fénye éppen rávetődött. Csak nézte, s már a rémületéről is megfeledkezett. Nem hallod, szólt rá Áronpapa, nem hallod, mit kérdeztem? Miért nem vagy ilyen késő éjjel az ágyadban? Azt álmodtam, dűnnyögte, hogy apu meghalt a csatában, de eközben is mindegyre a papirost figyelte. Csacsiság, nevetett rajta Áronpapa, hisz tegnap kaptunk tőle levelet, és a postás, meglásd, holnap vagy holnapután is becsönget majd! És te mit csinálsz itt, Áronpapa, kérdezte bizalmatlanul, te miért nem alszol? írok, köhécselt Áronpapa, s belökte a fiókba a megkezdett levelet, éppen anyukádnak írok a messzi szanatóriumba. Nem hitt neki. A rettenetes, iszonyú gyanú már belefészkelődött. Hogy lehet az, hogy a papiros ott az asztalon, éppen ugyanolyan rózsaszínű volt, amilyenre apa meg anya szokott írni? Meg aztán Áronpapa olyan furcsán pislogott, pontosan úgy, mint aki nem mond igazat. Jó éjszakát kívánt neki, és visszafeküdt az ágyába. De nem tudott elaludni. Egyre csak a rózsaszínű levélpapír motozott az eszében. Lehet, hogy Áronpapa becsapja? Hiszen a sárgacsillagosokkal is becsapta! Addig tépelődött, törte a fejét, még végül ravasz ötlete támadt. Volt egy féltve őrzött, szép piros ceruzája, és most már tudta, hogy Áronpapa a fiókos szekrényben tartja a rózsaszínű papirosokat. Másnap reggel, amint fölkel, titokban tűhegynyi piros pontot nyomott valamennyinek a sarkába. A tisztákra is, meg azokra is, amelyeken már írás volt. Áronpapa vaksi, gondolta, úgyse veszi észre.

Harmadnap aztán, ahogy Áronpapa ígérte, csakugyan levél jött apától. Linamama ott ült az ingaóra alatt, és horgolt. Áronpapa elhelyezkedett egy bőrfotelban, pápaszemét az orrára tűzte, és torkát köszörülgetve hozzálátott a felolvasáshoz. Ő azonban nemigen figyelt oda. Izgett-mozgott a zsámolyon, feszülten leste Áronpapát, és alig győzte kivárni, hogy a levél végére érjen. Akkor kinyújtotta gyorsan a kezét, mutasd, hadd olvasom én is! Áronpapa göcögösen nevetett, hisz te még nem ösmered a betűket, makutyi. De addig-addig makacskodott, míg meg nem kapta tőle a levelet.

Azonnal fölfedezte rajta a piros pontocskát.

Reszketve felállt, de a lába kiszaladt alóla, és elvágódott a szőnyegen.

Az ezüst vitézségi

A repkénnyel befuttatott, tornácos, ódon, nagy ház, ahol nagyanyja élt, a zuglói körvasútra nézett. Ablakából, ahol a betegágyam állt, láthattam a gyakorta elrobogó vonatokat, s egyéb multság híján számolgatásukkal csaptam agyon az időt, no meg azzal, hogy megpróbáltam kitalálni, elképzelni, vajon hová is siethetnek olyan szapora pöfögéssel, csattogva és dübörögve, füstöt okádva.

Ez a nyár nem a legjobban indult. Nagyanyánál nyaralni persze remek dolog – otthon, a körúti lakásban már alig leltem a helyem türelmetlenségemben, és a lefekvés utáni kötelező *Miatyánk* és *Üdvözlégy, Mária* után, amelyek elmondásához anyu újabban makacsul ragaszkodott, minden este számoltam az ágyamban: hányat kell még aludnom, hogy végre ott lehessen nála.

De aztán minden rosszra fordult.

Boldogan érkeztem meg hozzá, de két nap se telt bele, és a várva várt, pompás nyaralás füstbe ment. Semmihez sem éreztem kedvet, csak gubbasztottam a verandán, és nagyanyának ez rögtön szemet szúrt. Hőmérőt dugott a hónom alá – s hát persze

lázam volt. A bőrömön meg pici, piros foltok jelentek meg.

– Himlő – mondta ijedten nagyanya, és nagyhamar ágyba bújtatott.

Feküdtem hát az ágyban a ropogásra keményített, hűvös lepedőn, a tarkakockás párnán, amelyet nagyanya magasra dömöckölt, hogy bármikor felülhessek, ha kedvem szottyanna képeskönyvet lapozgatni, és naphosszat unatkoztam, szomorkodtam. Kint gyönyörű szép idő volt, szebbet nem is kívánhatott volna az ember, de mit sem ért az egész, hiszen még az ágyból se volt szabad kimásznom. Azt is csak onnan, az ablakon át nézhettem, amint Jani unokabátyám és a csapata kibontott zászlóval, pergő dobszó mellett masírozik a vasúti töltés mentén; bizonyosan a körvasúton túli rétekre indultak valami újabb, ádáz csatába.

Csak egy vigasztalt. Azt mondták, a betegségem nem veszélyes, és hogy ilyen korokban gyakran betegek a gyerekek. A doktor bácsi pedig azt is hozzátette: a gyerekek azért betegeskednek sokat, hogy amikorra felnőnek, erősek és edzettek legyenek, mert ha gyerekkorukban nem kapnák meg a betegségeket, akkor felnőttkorukban kapnák meg, és akkor már sokkal rosszabb, mert akkor bizony meg is lehet halni tőlük.

Bárányhimlőm volt. Mindenki biztosított róla, hogy ez igen jó betegség, és magam is így gondoltam. Először is ragályos, ami már önmagában véve nagy büszkeség, s ami még nagyobb, a kapura ki kellett ragasztani egy vörös papirost, amin az áll, hogy a betegségem miatt senki se léphet be a házba, aki idegen – de hát, úgyse mert volna bejönni senki, mert volt ott egy másik kiírás is: *A kutya harap*, és ha valaki mégis bemerészkedne, Borzas, a fekete puli rögvést nekirontana. Aztán meg akármennyire ragályos, tehát igazi, komoly betegség is a bárányhimlő, szerencsére egy csöppet se fáj. Mert az nem fáj, csak kicsit kellemetlen, hogy a bőröm telis-tele van apró pöttyökkel, és ezek a pöttyök borzasztóan viszketnek. De akárhogy viszketnek is, vakargatni a viláért sem szabad őket, mert akkor csúf és ragyás lesz az arcom, s a doktor bácsi szerint, sokkal, de sokkal később gyógyulnék meg. Így hát, hiába viszketnek, nem vakargattam a pöttyöket, bár nagyanya állandóan emiatt izgult.

Egész nap idegeskedett, figyelt, ha csak egy szabad perce akadt, máris szaladt be megnézni. Esténként meg a fejem búbjától a talpamig végigmustrált. Az eredménnyel elégedett volt, odatelepedett mellém a sezlonra, és rám nevetett.

– No, te kis rútság! Akárha darazsak csíptek volna össze, olyan az ábrázatod.

Búsan néztem rá.

– Ne csúfolj, nagyanya. Inkább mesélj egy kicsit. Valami kicsi kis mesét.

Soha nem kellett kétszer kérnem. Szeretett kényeztetni, és mesélni is szeretett.

Hányszor esteledett ránk mesélés közben!

Elfelejtette, hogy vacsorát kéne főznie, hogy ezer dolog várja még, s hogy nagyapa már hazajött a hivatalból, és morog, türelmetlenkedik, mert éhes. Nem törődött ő semmivel, csak velem, és mesélt, mesélt, miközben én is mindenről megfeledkeztem.

Sokat mesélt, és mindenről tudott mesélni. Fákról, virágokról, okos, fűrge kis állatokról, de aludni térő autóbuszokról meg a töltésen dohogó, fáradt mozdonyokról is. Mesélt jóságos szellemekről és különös csodákról, fenyőkről, amelyek emberré váltak, állatokról, amelyek emberi nyelven szólaltak meg – és suttogó, kissé rekedtes hangja csupa izgalom volt.

Tátott szájjal hallgattam. Valami azt súgta, hogy ezeket a meséket az első szótól az utolsóig ő találja ki, és nincsenek benne egyetlen képeskönyvben sem. De örömöm ettől csak nagyobb lett. Hiszen senki más nem ismerhette meg nagyanya csodálatos meséit, csak egyes-egyedül én.

De végül, sajnos majdnem mindig megzavartak bennünket. A másik szobában összeült a kártyaparti: nagypapa, a Verebély fűszeres, a Csörnyei trafikos, meg Ákos bácsi, a nagybátyám, aki a ház másik felében lakott – és akkora ricsajozást csaptak, hogy többé szó sem lehetett mesélésről.

Később pedig bekapcsolták a rádiót, meghallgatták a híreket, és nagypapa elégedetten kijelentette:

– Most már biztosan megnyerjük a háborút.

– De papa – sopánkodott Ákos bácsi –, hiszen az angolok partra szálltak Olaszországban, és az olaszok most kergették el Mussolinit!

– Annál jobb – mondta nagypapa. – Csak hulljon a férgese! Úgysem állhattam soha azokat a makarónifalókat. De a német meg a magyar együtt most majd megmutatja...

Ákos bácsi ilyenkor rendszerint felszisszent. Ő nemcsak az oroszokat, a tótokat meg a románokat gyűlölte, mert mindez szinte kötelességszámba ment nála, hanem minden egyéb nációt is mélységesen megvetett. A németeket is csak úgy pocskolta: azok a gombócevő, svihák svábok.

Milyen pokoli ordítózás tört ki néha!

Ákos bácsi, aki nemcsak külsejében – jámbor, kék szemével, pisze orrával, nagy kerek fejével –, hanem könnyen felfortyanó természetével is nagypapára ütött, hevesen bizonygatni kezdte, hogy nem lett volna szabad belépniük a háborúba, mert a svábok hibájából el fogjuk veszíteni.

– Igaz – bólogatott Verebély bácsi is, szokása szerint mélán lógatva bánatos, hosszú orrát. – Mi kérem, minden háborút elvesztünk.

Nagypapa vérvörös arccal az asztalt kezdte verni, és magából kikelve ordított Ákos bácsira: – Áruló vagy! Idegenbérenc, hazaáruló, dezertőr! Te kufár te... te zsidó!...

– Kikérem magamnak – visította Ákos bácsi –, a papa azonnal vonja vissza! Tessék visszavonni! A papa vegye tudomásul, hogy...

Nagypapa azonban se nem látott, se nem hallott. Pulykavörös arccal tajtékozott, és azzal fenyegette Ákos bácsit, hogy nyomban rendőrt hív.

Én ijedtemben a legtávolabbi zugban húzódtam meg, vagy nagyanya háta mögé bújtam. Semmit sem értettem, minden felfoghatatlan volt, csak azt tudtam, hogy Ákos bácsit valóban szörnyen megsérthette ilyenkor nagypapa. Még hogy zsidónak nevezni valakit? Hiszen mindenki tudja, hogy azok gonosz emberek, és a világon minden bajt ők csinálnak. Lopnak, csalnak, becsapják a szegény embert, és mindenhol kitúrják azt, aki magyar. Mondtam is egyszer fontoskodva nagyanyának, amit éppen előző nap hallottam, hogy borzasztó dolog lenne, ha elveszítenénk a háborút, mert akkor az oroszok és a zsidók, akik nagypapa szerint egykutyák, mindenkit lekaszabolnának, még a gyerekeket is.

Nevetett rajtam. Erős karjával átölelte a vállamat, aztán felsóhajtott.

– Jaj, te kisunokám, hogy micsoda világban élsz te! Honnan is szeded ezeket a bolondságokat?

Csodálkoztam rajta. Hogyhogy honnan szedem? Hiszen mindenütt erről hall az ember. Otthon, a fűszeresnél, az utcán, de erről beszélnek még a fiúk is, a játszótársaim. Miért kedvetlenedik el ettől nagyanya? És miért néz rám olyan szomorúan? Hiszen ha nagypapának mondom ilyesmit vagy Ákos bácsinak, mosolyogva veregetik meg az arcom, és húsz fillért adnak fagylaltra vagy nyalánkságra. És Jani, az unokabátyám is mindig megdicsér, ha így beszélek.

Ő egyébként is gyakran hencegett azzal, hogy az iskolában mennyi borsot tör a

zsidó gyerekek orra alá. Rajzsöget dug alájuk, viszketőport szór a nyakukba, vagy egyszerűen elagyabugyalja őket.

Főleg egy Müncz nevű kisfiúra haragudott, akiről azt mondta: olyan rút, mint az ördög. De lehet, hogy nem is ezért haragudott rá, hanem azért, mert Müncz jó tanuló volt, jó magaviseletű, és csupa jeles a bizonyítványa, ő pedig örökké intőket hozott haza, de jelest sohase kapott.

Gyorsan gyógyultam.

Lázam már nem volt, a bőrömön se látszottak többé a pici pöttyök. Azután egy nap, amikor megint megvizsgált a doktor bácsi, azt mondta: – Most már kutya baja sincs. Mehet a többi lurkó közé.

Nagyanya meg én kiballagtunk a kertkapuhoz, és letéptük a piros cédulát; már rég kifakult. Ez igen ünnepélyes pillanat volt. Nagyanya vidáman hunyorgott, Borzas vakkantgatott és a farkát csóválta. De ott volt Jani is meg a legjobb barátja, Verebély Tomi, és ők is örvendeztek.

– Csináltam neked egy csúzlit – mondta Jani. – Direkt neked csináltam ám!

A csúzli gyönyörű volt, és nekem még sose volt saját csúzlim.

Nagyanya a kezünkbe nyomott egy-egy őszibarackot, aztán elmentünk játszani.

Végignyargaltunk az utcán, s mire kiértünk a vasúti töltés melletti tisztásra, már összegyűlt az egész csapat. Egy ottfelejtett, korhadt krampácsolóbódé előtt sorakoztak, amelyet Jani úgy nevezett: a főhadiszállás. Hát, a főhadiszállás előtt állt tíz-tizenkét fiú, valamennyi már iskolás, nagyobb nálam, és amikor megláttak, Jani parancsára, feszesen szalutáltak nekem. Pedig én még iskolába sem jártam, és a csapatban is csak – így mondták – kültag voltam.

Verebély Tomi kibontotta a piros-fehér-zöld zászlót, a szemüveges, pufók Csörneyi megperdítette a játékdobot, azzal Jani hozzám lépett. Kezet szorított velem, barátságosan megveregette a vállamat, majd átnyújtott egy barnára festett, lapos kavicsot.

– Ez a kis vitézségi érdemrend – közölte. – Aztán megbecsüld a kitüntetést, és máskor ne legyél beteg.

– Igenis – motyogtam borzasztó zavarban. – Köszönöm szépen, tábornok úr.

Büszke és meghatott voltam, bár arra gondoltam, hogy kis vitézségije már kivétel nélkül mindenkinek van a csapatban, és ez nem is olyan nagy dicsőség, de hát az igazi, komoly kitüntetés, az ezüst vitézségi meg az arany vitézségi, számomra csak álom lehetett. Ahhoz nem volt elegendő holmi ragályos betegség. Ahhoz valódi hőstett kellett, valami egészen kivételes, jeles hőstett, amit kizárólag csatákban lehet véghezvinni. Én pedig, szégyenszemre, nem nagyon kedveltem a csatákat. Olyankor szerényen meghúzódtam oldalt, és csak a többieket biztattam. De őket se túl hangosan.

Mert a körvasút innenső és túlsó oldalán rettentő, elkeseredett csaták zajlottak le a Csuli-féle bandával. Ez a Csuli nagy csibész hírében állt, mifelénk mindenki komisz utcakölyöknek nevezte, ráadásul a gyári telepen lakott, és az egész bandája odavalósi volt. Úgy hívtuk őket, hogy *prolik*, s ha valamelyikükkel összetalálkoztunk az utcán, csúfalkodva kiabáltuk:

– Proli, proli, koszos a füled!

Abban a hitben éltem, hogy a *proli* valami csúf szó, amelyet Janitól éppen eleget hallani, de Verebély Tomi elmagyarázta, hogy a *proli* csavargó, verekedős, tolvaj, rossz embert jelent, meg olyat, aki folyton iszik, és csak a napot lopja. Ő mindezt a papájától tudta, és a papája mondta neki azt is, hogy a proli semmivel sem jobb a zsidónál.

Csuliék azonban nem prolinak hívták magukat, hanem kalózbándának. A csatában mindig fekete álarcot viseltek, mint a filmekben a banditák. Így jelentek meg, álarcban a töltésen, halálfejes, fekete zászlójukat lengetve, és teli torokból bömbölték csatakiáltásukat:

– Héjjá hó! Héjjá hó! Hó! Hó! Hó!

Nekem ilyenkor menten elillant a bátorságom, és roppant örültem, hogy csak kültag vagyok, és még kicsi, és senki sem törődik velem.

– Tá-riadó! Tá-riadó! – harsogták a mieink. – Huj, huj, hajrá!

Pergett a dob, lobogott a nemzetiszín zászló. A két banda összecsapott.

A töltés oldalán üldögéltem. Izgalmamban tövig rágtam a körmömet, és arra gondoltam, hogy haza kéne menni nagyanyához.

A csaták váltakozó sikerrel folytak. Hol a mieink verték el a Csuliékat, hol pedig ők futamítottak meg minket.

Ilyenkor egyenest nagyanya kertjébe szaladtunk be, mert szerencsére közel esett a harcmezőhöz, és oda az ellenség nem mert utánunk jönni. Ennek főleg Borzas volt az oka. Ott morgott, vicsorgott a kapu mögött.

Egy alkalommal azonban, amikor a mieink hanyatt-homlok menekültek, én valahogy lemaradtam tőlük, és rémülten vettem észre, hogy a feketeálarcosok engem vesznek üldözőbe. Futottam a töltés mentén, ahogy csak a lábam bírta, és akkor megpillantottam egy törött léckerítést, amelyen éppen bebújhattam. Bokros, dudvás, elvadultan sűrű növényzetű kertben találtam magam. S egyszerre ott állt előttem egy vörös hajú, szeplős kisfiú, aki jókora macskát szorongatott a karjában, és legalább olyan tágra nyílt, ijedt szemmel nézett rám, ahogy én őrá.

Csuliék akkor már ott trappoltak a kerítés előtt, és csatakiáltásaikkal felverték az egész környéket.

– Oda... gyorsan... – szólt hirtelen a kisfiú, és rámutatott a kert végében meghúzódó, rogyant sufnira.

Így aztán ott bent, mindenféle kerti szerszám és egyéb lim-lom között vészeltem át azt a néhány percet, amit Csuliék a kertben töltöttek. Keményen vallatóra fogták a kisfiút, de ő olyan jól játszotta a mit sem tudó ártatlant, hogy végül hittek neki és mérgesen továbbálták, én meg nem lettem a túsuk.

Mert semmi kétség, a feketeálarcosok túszul akartak ejteni, amint másnap Jani értésemre adta, miután megdicsért, hogy ügyesen kereket oldottam az üldözőim elől, túszul akartak ejteni, magyarázta komolyan, hogy előbb szörnyű mód megkínózzanak, azután pedig váltságot kérjenek értem, hiszen a túsukat éppen ezért ejtik. Az persze szerfölött büszkévé tett, hogy Csuliék váltságul akartak felhasználni, de hogy kire-mire akartak volna kicserélni, arról sejtelmem se volt, és valami azt súgta, hogy Jani sem igen tudja. Ekkor a beszélgetésünk hirtelen abbamaradt, mert az utcasarkon észrevett valakit.

– Nézd – mutatta –, ott a Müncz!

Én pedig megpillantottam azt a kisfiút, aki előző nap elbújtatott Csuliék elől. Tejet vitt haza a boltból. Nem tudhattam, vajon ő is felismer-e, csak azt láttam, hogy Janitól rettenetesen megijed. Magához szorította a tejesüveget, és ina szakadtából futásnak eredt.

– Szervusz, paprikajancsi! – kiabált utána Jani. – Hol égetted meg a hajad?

És rámnézett büszkén, látom-e, mennyire fél tőle a Müncz.

Én persze szörnyen dicsértem őt, és csúfoltam Münczöt, és eszem ágában se volt

elárulni, hogy már ismerem, s még kevésbé azt, hogy honnan. De magamban azt gondoltam, hogy nem valami nagy dicsőség minduntalan kicsúfolni és elverni egy ilyen bejédt, gyöngé kisfiút, hiszen még nálam is alig-alig nagyobb.

Délután Jani a bandának is elhencegett Müncz megfutamatásával.

– Csak ránéztem, srácok! Bizisten, csak ránéztem, és úgy elpuccolt, mint egy ürge! – és állandóan engem szólított tanúnak. Minden második szava után bizonyítanom kellett, hogy nem hazudik.

A főhadiszállás előtt, a sárguló fűben heverészett az egész csapat.

Lustálkodtunk, egyikünknek se volt kedve játszani. Ezen a délutánon Csuliék se jöttek csatázni, bizonyára ők is heverésztek valahol a rekkenő hőségben.

– A zsidók mind gyávák – mondta az egyik fiú. – Ha rájuk kiált az ember, mindjárt összezsínálják magukat.

Ezen mindenki nevetett, csak Jani nem.

– Utálok a Münczöt – szólt töprengő arccal, mintha hosszú gondolkodás után sütötte volna ki. – Nem tudom, miért, de utálok. Ha meglátom az osztályban, mindig szeretnék belerúgni.

Jani egy osztályba járt vele. Mind a ketten negyedikesek voltak.

– Én is utálok – mondta Csörnyei, a dobos. – A Müncz büdös. Egy padban ültem vele, és mindig szagoltam, hogy milyen büdös.

Egy szőke kisfiú szólt közbe, akit Mikinek hívtak.

– Nem is büdös – ellenkezett. – Én is ültem vele egy padban.

Csörnyei dühös lett. Szemüvegén keresztül meresztgetni kezdte a szemét, és sziszegett.

– Igenis, büdös! Libaszagú, ha tudni akarod. Büdös libaszagú!

– Úgy van – szólt közbe Verebély Tomi, aki roppantul szeretett fontoskodni. – A zsidók folyton libát esznek. Azért is hívják őket libásoknak.

– Az lehet – mondta a szőke kisfiú. – De a Müncz nem büdös. Nem igaz, hogy büdös.

– De véded! – nézett rá ferdén Jani. – Talán te is libás vagy, Miki egér?

Néhányan kuncogni kezdtek, a szőke kisfiú zavarba jött.

– Dehogyan védem –, mondta, és a füle tövéig elpirult. – Hát, érdekel engem? Lehet, hogy tényleg büdös... Mit tudom én?

Egyáltalán nem volt büdös, gondoltam. Ott álltam mellette a kertben, és nem volt az. A Csörnyei meg nem zsidó, és mégis büdös. Azért büdös, mert kövér, izzadós és nem szeret mosakodni. Mindig panaszkodik is emiatt a papája, amikor kártyázni jön nagyapához.

Biztos voltam benne, hogy azok büdösek, akik nem mosakodnak rendesen, de ha valaki rendesen megmosakszik és fogat mos, hiába zsidó, mégse büdös. Csodálkoztam, hogy ez nem jut a többiek eszébe, és szerettem volna megmondani nekik. De ha együtt volt a csapat, én nyikkanni sem mertem. Csak meghúzódtam szép csöndben, hogy ne is lássanak, észre se vegyenek. Nehogy egyszercsak eszébe jusson valamelyiküknek, és azt mondja: te még iskolás se vagy, mit keresel közöttünk?

Így hát hallgattam.

Ők már egészen másról beszélgettek. Arról beszélgettek, hogy a zsidóknak görbe orruk van, fekete hajuk és szakálluk, és ezért hasonlítanak úgy az ördögre.

– Mondjátok – kérdezte ekkor Csörnyei, és izgatottan felkönyökölt a fűben. – Igaz,

hogy *ezeknek* kiskorukban levágják a töküket?

A többiek nyerítve nevettek, én meg elvörösödtem, mert ez a szó csúnya volt, s Janitól tudtam, hogy mit jelent.

Csörnyei megint dühös lett, mert azt hitte, hogy rajta nevetnek. Mérgében sírós hangon ismételte:

– Igenis, aszongyák! Igenis, aszongyák...

Verebély Tomi megigazította szépen elválasztott haját, mert ő nemcsak fontoskodó volt, hanem ficsúr is (így is csúfoltuk), és roppant felnőtteken magyarázni kezdett:

– Igen, ezt én is hallottam. A papám mesélte, hogy ezeknél nincs keresztelő, mint nálunk, hanem, amikor megszületik a gyerek, akkor levágnak a... farkából.

Verebély ezt olyan finoman, szemérmesen mondta, hogy megint kitört a nevetés. A fiúk vihogtak, gyömszölték egymást. Nagyon tetszett nekik a beszélgetés.

– Nézzétek! – kiáltott fel hirtelen Jani, és a sorompó felé mutatott.

Müncz jött át éppen a sorompón. Valami nagy kosarat cipelt, ami igen nehéz lehetett, mert alig bírta, és a kosár széle a bokáját verdeste. Talán krumpli volt a kosárban, nem tudtuk megállapítani.

– Most majd megtudjuk, hogy tényleg van-e pöcse – mondta Jani, azzal tölcserít formált a tenyeréből, és elrikoltotta magát: – Müncz! Gyere ide! Ne félj, nem bántunk. Naaaa, isten bizony...

Müncz ránk bámult, habozott. Majd a másik kezébe vette a kosarat, és hozzánk bandukolt. Biztosan belátta, hogy a nehéz kosarával úgyse tudna elszaladni. Ijedt is volt, de kíváncsi is, hogy mit akarhatunk tőle.

– Szervusz – mondta Jani, és ránk kacsintott. – Na, ne gyulladj be – nézett aztán rögtön Münczre –, most nem bántunk. Tedd le a kosarat.

Müncz engedelmesen letette a kosarat, de mukkanni sem mert. Hol egyikünkre, hol másikunkra kapta a tekintetét. Olyan szerencsétlenül álldogált ott, hogy kínomban lesütöttem a szememet. No, meg azért is, hogy ne találkozzék a pillantásunk.

Haza kellene menni, gondoltam. Nagyanya már biztosan befejezte a munkáját, és mesélne nekem.

Egyszerre kimondhatatlan vágyat éreztem, hogy odabújhassak hozzá, és kérleljem, meséljen valami szépet.

– Csak nem félsz, Müncz? – hallottam Jani hangját. – Mi farkaskölykök vagyunk – mondta ünnepélyesen. – A farkaskölyök nem bántja a gyengébbet.

Müncz semmit se szólt. A fiúk is hallgattak; lélegzetvisszafojtva várták, mi fog kisülni ebből.

– Húzd le a nadrágodat – mondta Jani. – Meg akarjuk nézni, hogy van-e pöcsöd.

A fiúk megint vihogni kezdtek, kényszeredetten csapkodták a combjukat.

Csak a szőke Miki ellenkezett rémülten.

– Ne, azt ne! Jaj, Jani, azt ne!...

– Csend! – kiáltotta Jani, és nagyon parancsoló volt, ahogy egy vezérhez illik. – Na, húzd le a nadrágodat, Müncz!

A szemem sarkából lestem oda.

Müncz mozdulatlanul állt, csak éppen a szája reszketett egy kicsit. Azután gyöngén, szinte habozva megrázta a fejét.

Jani türelmetlenül toppantott.

– Nem lesz semmi bajod, te hülye! Hát, nincs abban semmi. Vagy talán igaz, hogy neked nincs is?

Most már senki sem nevetett. A fiúk lassan, éhes kíváncsisággal körülfogták Münczöt.

– Naaa, húzd le! – kérlelték. – Nincs abban semmi, igazán...

– Ha akarod, mi is megmutatjuk a magunkét – mondta az egyik kisfiú.

Én ugyan meg nem mutatom, gondoltam.

A pusztá gondolatától elszörnyedtem. Hiszen még anyu meg apu előtt is szégyeltem, nem hogy idegenek előtt.

Müncz egyszerre csak sírni kezdett.

– Bóg – szólt valaki utálkozva.

Mereven magam elé néztem.

Úgy látszik, ő is szégyelli magát, villant az eszembe. Furcsa volt, hogy egy zsidó kisfiú pontosan ugyanazt gondolja, amit én, és ezért haragudni kezdtem rá. Most majd jól elverik; úgy kell neki!, gondoltam kárörvendve. De akkor nagyanya szomorú pillantása rémlett fel. Milyen különösen nézett rám legutóbb, amikor azt mondtam, hogy utálok a zsidókat! Mintha valami bánatot okoztam volna neki... Meg aztán Müncz megvédett a múltkor, elrejtett a Csuliék elől. Ákos bácsi persze azt mondta egyszer: prolinak, cigánynak, zsidónak sose szabad hálásnak lenni, mert azzal csak elkapatja őket az ember...

Bizonytalanul éreztem magam. Szerettem volna elmenni, de kíváncsi is voltam. Vajon mi sül ki ebből az egészből? A legjobb volna láthatatlannak lenni, gondoltam.

Amikor felnéztem, Verebély és Csörnyei Müncz háta mögött állt. Éppen a karját csavarták hátra. Müncz nem védekezett, de egész testében remegett, és fájdalmasan verdestek a szempillái. Valamit motyogott, talán azt: „Engedjete el...” De egészen halkán szólt, nem lehetett érteni.

– Na, ki akarja megnézni először? – kérdezte Jani harsányan, de közben megcsuklott a hangja.

– Ne, ezt ne! Csak ezt ne!... – hebegte a kis szőke Miki, és fehér volt az arca.

A töltésen éleset fütyült egy mozdony.

– Gyávák vagytok – kiáltotta Jani magas gyerekhangon. – Hát, majd megnézem én!

Vonat zakatolt el a fejünk felett. Dübörgése minden más hangot elnyomott.

Láttam, Jani lehajol és lehúzza Müncz nadrágját.

De mielőtt az alsónadrágját is leráncigálhatta volna, Müncz fel üvöltött és kitepte magát őrzői kezéből. Azt hittem, mindjárt elszalad. De nem szaladt el. A lehúzott nadrágjától nem is tudott volna. Tapodtat se mozdult, csak a szeme volt csupa rémület. És a nadrágját próbálta visszacibálni.

– Meg kell ruházni! – fakadt ki dühösen Csörnyei.

Jani a fejét rázta.

– Nem lehet. Megígértük neki, hogy *most* nem verjük el. Farkaskölykök vagyunk, megtartjuk a szavunkat. – Váratlanul gonoszul elvigyorodott, és rámnézett. – Gyere ide – mondta. – Te nem vagy farkaskölyök. Ruházd meg te.

Rémülten bámultam rá.

– Én még kicsi vagyok – suttogtam.

A fiúk vihogtak, tetszett nekik az ötlet.

– Ruházd meg te – mondta Jani. – Ha vissza mer ütni, az más. Akkor palacsintára lapíthatjuk.

Én utálok a zsidókat, gondoltam. Utálok őket... rosszak... a világon minden bajt ők okoznak...

De megint elibém villant nagyanya tekintete. Milyen szomorú volt! Milyen mérhetetlenül szomorú... Úgy gyötört ez a gondolat, hogy be kellett hunynom a szemem.

– Na!... – hallottam Jani türelmetlen hangját. – Na, mire vársz? Talán beijedtél?

Néhányan gúnyosan nevetni kezdtek a fiúk közül. Nem akartam, hogy kinevessenek.

– Ne félj tőle! – bátorított egyikük. – Ez zsidó.

Zsidó, mormogtam magamban. És nagyanya különös tekintetét láttam újból. Ettől forró lett a fejem.

Müncz behúzott nyakkal állt előttem, és bután pislogott. Ha legalább valami jelét adta volna, hogy fölismert! De még csak azt se tudhattam, valóban fölismert-e. És újból elcsodálkoztam, hogy alig nagyobb nálam.

Zsidó, gondoltam újra.

És hirtelen arcul köptem.

Azután másodszor is.

A fiúk nagyon nevettek.

– Klassz srác vagy!

De én nem néztem rájuk. Megint beteg leszek, gondoltam. Beteg leszek, és nagyanya meséi majd esténként. Az jó lesz... nagyon jó... Ó, milyen jó!...

Jani állt előttem, komoly szemmel pillantott rám.

– Meg fogod kapni az ezüst vitézségit – mondta.

Játékvasút

A tehervonat, amelyet mérges prűszköléssel özönvíz előtti, kicsiny mozdony húzott, megállt a Berliini téren, és szabad utat engedett az Újpest felé vonuló harckocsioszlopnak. A rövid szerelvény valamennyi kocsiján ez a krétával írt szöveg állt:

BURGONYA AZ ÉHEZŐ SZÉKESFŐVÁROSNAK!

Az utolsó vagonról egy sovány, fekete hajú, tizenkét éves kisfiú ugrott le. Barna UNRRA-kabátot viselt, és vízhatlan táskáját az amerikai segélyprogram kezdőbetűi díszítették. Csaknem bokáig érő, hosszú kabátja alól kék-fehér csíkos, durva vászonnadrág villant ki, s ugyanebből az anyagból készült kerek sapka volt a fején. A sapkán nyomott, fekete számok látszottak: 27059.

A Nyugati pályaudvar rommá lőtt épülete előtt, a közmunkásokra felügyelve, két nemzetiszín karszalagos rendőr meg egy zömök, széles vállú vöröskatona ácsorgott. Mindhárman a kisfiút nézték.

A gyerek nehéz bakancsában átszaladt az úttesten, nem törődve azzal, hogy a közmunkások és a járókelők figyelme reá irányul, majd a járdára lépett.

A vöröskatona fölemelte a kezét.

– *Malenykij cselovjek! Igyi szuda!*

A rendőrök mozdulatlanul álltak. Puskájukra támaszkodtak, és tekintetüket nem vették le a kisfiú sapkájáról.

– *Igyi szuda, malcsik!* – szólt másodszer is a vöröskatona, és elhajította félig szítt cigarettáját.

A kisfiú sovány arca megmerevedett. Nagy barna szemén rémület suhant át, ajka és álla remegni kezdett. Aztán meghúzta a vállán lógó táska szíját, és lassú léptekkel odament hozzájuk.

Nem szólt, szemét lesütötte. Merőn nézte a katona sáros csizmáját.

– *Láger?* – kérdezte a katona, miközben a kerek sapkára bökött.

A kisfiú fölnevezett, de csak egy pillanatra. Már nemcsak az arca, hanem a tekintete is megdermedt.

A vöröskatona mormogott valamit, széles arcán zavart mosoly jelent meg. Fél tábla csokoládét húzott elő a zsebéből, és a kisfiúnak nyújtotta.

– Fogadd el! – biztatták a rendőrök. – Mondd neki: szpasziba, tovaris.

A kisfiú csak hallgatott. A csokoládét a táskájába süllyesztette, de csak hallgatott. Állhatatosan a katona csizmáját nézte, az arca változatlanul mozdulatlan, szinte közönyös volt.

A katona ismét pufajkája zsebében kotorászott. Végül összeráncolt homlokkal elővett egy horpadt vekkerórát, és azt is a fiú kezébe nyomta.

Ekkor a kisfiú halványan elmosolyodott, és kimondta:

– *Szpasziba, tovaris.*

A katona mély hangon fölnevetett.

Hirtelen átölelte, megropogtatta a kisfiú csontjait, és barátságosan hátra teremtette.

– *Hitler kaputt!* – bömbölte. – *Fasiszti kapuit! Bravó, mologyec!*

– Van kihez menned? – kérdezték a rendőrök.

A kisfiú bólintott, azzal otthagya őket.

A vöröskatona megint rágyújtott. Tarkójára lökte a kucsmáját, és egyszerre vad arccal káromkodni kezdett.

A rendőrök tekintetükkel kísérték a kisfiút. Látták, amint át-átugrálva a felszaggatott aszfalt gödreit, sietve halad a járdán, s még azt is látták, hogy átszalad a Podmaniczky utca kereszteződésén, aztán elvesztették szem elől.

A gyerek a Szondi utcán túl megállt az egyik ház előtt. Ez a ház a többihez képest meglepően ép maradt. Nem érte belövés, a teteje sem szakadt le, sőt sértetlen maradt az első emeleti párkányon elnyúló két kőszobor is. Csodálatosképpen még a szétlőtt kapu fölötti színes üvegtábla sem törött el.

Rothmann Miksa illatszertára – hirdette az üvegcégér. – *Valódi párisi áruk. Az udvarban balra.*

Az üvegtábla alatt mésszel felmázolt jelmondat kanyargó«:

LAKAT ALÁ A SPEKULÁNSOKKAL!

A kisfiú bámészan betűzgette a kusza írást, majd elmosolyodva beszaladt a kapun.

Amikor a negyedik emeletre ért, és a lépcsőházból kifordult a függőfolyosóra, heves szívdobogás kapta el. Megtorpant, a korlátnak támaszkodott.

Az udvaron, a porolónál, kezében hosszú seprűvel, természetes asszonyosság állt, és őt figyelte. Ettől megijedt. Szaporán végighaladt a folyosón, és az egyik ajtón becsöngetett. A réztáblán ez a név állt:

NOVÁK IMRE

Az ajtó szinte azonnal kinyílt. Törekeny, szép arcú asszony jelent meg, csodálkozva nézett a kisfiúra.

Egy ideig szótlánul, majdnem ijedten meredtek egymásra. A kisfiú zavarában a táska szíját ráncigálta.

– Csókolom, Magda néni...

Az asszony nem szólt. Elsápadt, egészen fehér lett, és hirtelen behúzta a gyereket az előszobába. Hitetlenkedve rázogatta a fejét. Az arca örömeiben és megdöbbenésében szinte zilálttá vált.

– Andris! Andriskám... – suttogta végül.

Melléhez szorította a kisfiú forró arcát, majd néhányszor hevesen megcsókolta.

Andris behunyta a szemét, szája legörbült. Félt, hogy azonnal elbőgi magát, s ettől nagy-nagy zavarban volt, és megint csak a táska szíját cibálgatta.

– Imre! Gábor! – sikoltotta az asszony. – Gyertek ki! Nézzétek!... – És újra magához szorította, csókkal borította el a kisfiút.

Az ajtóban alacsony, kerek arcú férfi jelent meg, és egy hét év körüli szőke fiúcska, aki apró játékmozdonyt tartott a kezében.

– Nézzétek! – mondta már sírva az asszony. – Andris! Megjött...

A férfi karjában vitte be a szobába Andrist. Az asszony még mindig sírt, a falnak támaszkodva törölgette a könnyeit. Gábor a játékmozdonyt szorongatta, és tanácstalanul pillantgatott hol anyjára, hol a szoba felé.

– Ki ez a kisfiú? – kérdezte kissé riadtan.

– Hát Andris – szipogta az asszony. – Andris, az unokabátyád... Meg sem ismered? „De hisz azt mondták, hogy ő meghalt” – csodálkozott magában Gábor.

Benyitott az ebédlőbe, és megállt az ajtóban.

Apja a sovány kisfiú előtt guggolt, és mind a ketten szívből nevettek.

– Szpasziba, tovaris! Ezt mondtam neki – mesélte éppen a kisfiú.

A vekkeróra a parkettán csörömpölt.

Gábor szemügyre vette ezt a sovány, fekete hajú kisfiút mulatságos öltözetében, és még mindig csodálkozva, csakugyan felismerte benne Novák Andrist, az unokabátyját, akivel mindig olyan remekül lehetett játszani. Felvidámodott, és odaszaladt hozzájuk.

– Andris, szervusz! Mi ez a csúf ruha rajtad?

– Szervusz – mondta a kisfiú, s felállt, komolyan kezét szorította vele. – Ezt a kabátot az amerikaiaktól kaptam. Csúnya, de jó meleg. A csíkos pedig alatta rabruha.

„Igen, ő rab volt – gondolta Gábor, és elpirult. – Szolnokról vitték el a szüleivel. Amikor megtudtuk, nagyon sírtunk...”

Zavartan pislogott. Úgy érezte, hogy erről nem illik kérdezősködni.

– A lágerben ilyen ruhát kellett hordani – magyarázta Andris kissé fontoskodva. – Tudod, hol van Bergen-Belsen? Én ott voltam. Németországban.

A férfi szomorúan mosolygott, és megsimogatta Andris arcát.

– Erről most ne. Majd később. Biztosan éhes vagy.

Ettek.

Mind a négyen az asztalnál ültek és hallgattak. Az asszony lopva a könnyeit törölte, a férfi maga elé meredt. Kerülte Andris tekintetét. Andris is hallgatott. Az evés minden figyelmét lekötötte. Szorgalmasan kezegette a sült krumplira a zsírt, és közben igyekezetében kissé kidugta a nyelvét.

Egyedül csak Gábor fecsegett.

– Ebéd után kisvasutazunk, jó? Apu borzasztóan ügyes ám. Annyi sínt csinált a vonathoz, hogy már a fél szobát körül lehet rakni. Állomást is fogunk csinálni meg bakterházat. Építőkockákból szoktam építeni.

– Bakter is van? – kérdezte Andris teli szájjal.

– Persze hogy van! Te, legalább száz bábum van! A társasjátékaimból szedem össze. Ők az utasok és a vasutasok...

Egyre jobban örvendezett, hogy Andris betoppant. Vele sokkal jobban lehet majd vasutazni, mint apával. Apa, őszintén szólva, kicsit unja az egészet.

– Nálunk maradhatnál néhány napig – mondta a férfi Andrisnak. – Igen, ez volna a leghelyesebb. Alaposan kipihennéd magad.

Andris a fejét rázta.

– Holnap már elindulok. Nagyon szeretném látni apuékat. Mennek Szolnokra vonatok?

– Mennek, hát persze – dűnnyögte a férfi. Odébb tolt a tányérját, és cigarettát kezdett sodorni.

Ebéd után az asszony kinyitotta a nagyszekrényt.

– Keresünk neked valami rendes ruhát, Andris. Ebben nem maradhatsz. Megfürdesz szépen és átöltözl.

A kisfiú elkomorodott.

– Nem akarok átöltözni – mondta. – Ne tessék haragudni, Magda néni...

– De hát – hebegett az asszony ez a ruha, ami rajtad van...

– Ebben akarok apuval és anyuval találkozni.

Csend támadt.

– Igen – szólt rekedten a férfi. – Én értelek. Hagyd csak, Magda. Igaza van.

Az asszony ijedten nézett rá, aztán a kisfiúra. Tétován becsukta a szekrényt.

– Legalább fürödj meg – suttozta. – Forralok vizet.

– Én meg addig összerakom a síneket – pattant fel Gábor, és átvágatott a másik szobába.

Amikor Andris kiment fürödni, az asszony rémulten a férjére tekintett.

– Hogy fogjuk megmondani neki?

A férfi nem nézett rá. Az arca elborult.

– Majd – intett. – Egyelőre nem lehet.

– Ez borzalmas – suttozta az asszony.

A férfi megremegett.

– Mit sopánkodszt?

Kifordult a szobából, ingerülten becsapta az ajtót.

A fürdőszobából vízcsofogás hallatszott. Rövid habozás után kopogott és benyitott.

Andris vidáman lubickolt a kádban, nem szégyellte meztelenségét.

– Mikor fürödtél utoljára? – kérdezte a férfi, és mosolyogni próbált.

Leült a szennyesládára, s érezte, hogy nem tud a kisfiúra nézni.

– Nemrég – mondta Andris. – Az amerikai szanatóriumban mindennap fürödtünk. Gyönyörű, nagy fürdőszobák voltak. És volt egy nővérke, Maynek hívták. Nagyon szeretett engem. Ő fürdetett meg mindennap.

– És te nem szégyenkeztél? Nagy fiú vagy már.

– Nem. A lágerben sokat voltunk meztelenül. Amikor Fräulein Lise meg a doktornő megvert minket, mindig meztelenre kellett vetköznünk.

A férfi most sem nézett rá. Félt, hogy a vékony kis testen még nem hegedtek be a sebek.

Rágyújtott.

– Hogyan jöttél haza?

– Felkapaszkodtam egy vonatra. Aztán egy másikra. Mindig olyanra, amiről tudtam, hogy hazafelé jön. – Elhallgatott egy pillanatra. – Én ugyanis megszöktem a szanatóriumból. Ki tudja, mikor engedtek volna el? Látni akartam már apuékát.

A férfi köhintett, zavartan nézegette a cigarettáját.

– A fenébe is! – mérgelődött. – No, nézd csak... ekkora finánclátat! Remélem, te még nem dohányzol!

– Egyszer már én is kipróbáltam – kuncogott Andris. – Elcsórtam egyet az amerikai őrmestertől. De nagyon csípte a torkomat a füst...

– Ó, te csibész! – dohogott a férfi, és csaknem kicsúszott a száján: „Mit szólna ehhez apád?”

Amikor Andris megfürdött és visszatért, a kisvasút sínéi már körbefutották a szobát.

Gábor már nem érezte őt idegennek. Kék fürdőköpeny van Andrison, ami anyué, s bár anyu sietve felhajtotta az alját meg az ujját, Andrisnak mégiscsak a bokájáig ér. Apa szövetpapucsában csónakázik, és valami zöld kendőből pompás kis turbán van a fején. Igen, Andris most a régi. Igaz, nem emlékezett egész pontosan, milyen is volt azelőtt Andris, hiszen oly régen találkoztak, hogy csak valami homályos kép élt benne; de mégis biztos volt, hogy ez az igazi Andris, a régi, vicces Andris, akivel remek volt játszani.

Szerette volna, ha unokabátyja most majd elmeséli, hogy milyen volt rabnak lenni. Szólni azonban nem mert róla.

Andris pedig közben ezt gondolta: „Jó neked. Együtt lehattél az apukáddal és az anyukáddal. Sose kellett sírnod. Félned se kellett. Nem kellett félned Fräulein Lisétől, se a doktornőtől. Mit tudsz te erről?”

Szerette volna elmesélni, hogy milyen rossz volt örökké félni, s hogy kis híján meghalt azoktól az injekcióktól, amiket a doktornő a karjába meg a combjába szúrt. Lassanként megbénult volna, azután meghal...

De szégyellt erről beszélni. Különben is, milyen nagyképűség lenne! Hiszen ő is csak a szanatóriumban tudta meg, ahol May ápolta. Néhány bácsi beszélt erről egymás

között, ő véletlenül hallotta, és eleinte sehogyan sem akarta elhinni.

„Mit tudsz te erről? – gondolta újra, kissé felnőtteen. – Szörnyen kicsi vagy még. Egy kis vakarcs. El se hinnéd, vagy bejvednél, és rosszakat álmodnál egész éjszaka, meg folyton bögnél. Erről csak apunak és anyunak szabad majd mesélni.”

– Gyere, játsszunk – szólította meg Gábor, és büszkén rámutatott a vasútjára. – Jó kis vonat, ugye? Igazi Märklin-vonat. Keresztapától kaptam.

„Ez német vonat – gondolta Andris és elszorult a szíve. – A németek úgy mondják: *Zug...*”

Kezébe vette az egyik teherkocsit. DR – ez volt rajta egészen apró betűkkel. Azokon az igaziakon is ez állt. Ajtajukra pedig nagy betűkkel rámeszelték:

ACHTUNG! NACH BERGEN-BELSEN!

Nehéz lett a szíve.

Amikor a vagonok felé terelték őket a rendező pályaudvaron, apát egyszerre szem elől vesztette. Anya pillanatra sem engedte el a kezét. Két karjával magához szorította, és hátával védte a lökések, a taszigálások, a puskatusütlegek elől. Egymást taposták az emberek. Lárma, jajveszékelés. Egy erős hang azt bömbölte: „*Ruhe!*” „Apu hol van?” – kérdezte, amikor felsodródtak a vagonba. Anya arcán vér szivárgott. Puha, erős karjával egyre csak magához ölelte. „Ő nem velünk jön – súgta. – Itt csak nők és gyerekek utaznak.”

Másra alig emlékezett.

Vigyázatosan a sínre helyezte a kis kocsit, és szemügyre vette a vágány mentén sorakozó bábukat. Pirosak, kékek, zöldek, feketék. Ha száz nincs is belőlük, csakugyan rengetegen vannak. Ezek a *Capitaly* bábui, amazok a *Futóversenyéi*. Megismerte őket. A *Futóversenyben* sohase lehetett legyőzni. Igaz, kicsit csalt a dobókockával, de egyszer sem kapták rajta.

Alkonyodott már.

Gábor négykézláb csúszkált a parkettán. Az állomást építette, figyelmes arccal rakosgatva egymásra a színes fakockákat. Nyelvét picit kidugta, szőke haja a szemébe hullott.

„Te persze azt hiszed, hogy az valami igazi állomás volt ott – gondolta Andris. – Várócsarnokkal, hordárral, vasutasokkal. Csak egy barakk állt a sínek mellett. Horogkeresztes zászló lengett rajta. És mindenfelé szögesdrót volt. A szögesdrót előtt feketeruhás katonák, kutyákkal...”

A bábuk után nyúlt. Kiemelt közülük egy feketét, és a tenyerére állította. Szépen esztergált, apró figura volt.

„Halálfej vigyorgott a sapkájukon – gondolta. – *Hinaus!* Ezt kiabálták, amikor kinyitották a vagonajtót. Meg ezt: *Schnell! Schnell!* Rezesbanda játszott. A kutyák ugattak. Anyu leugrott velem a lépcsőről, és a háta mögé rejtett. Egyszer csak elénk toppant, ott magasodott egy feketeruhás katona. Mindkettőnket kitépett a sorból...”

– Ide nézz! Nézz ide! – lelkendezett Gábor. – Ugye, szép kis állomás? Legyen tornya is?

Egy ódon, háromágú tartóban gyertyák égtek. Észre sem vették, amikor az asszony behozta, és a rádió tetejére állította.

– Nem hallod? – méltatlankodott Gábor. – Azt kérdeztem, hogy tornyot is építsek az állomásra?

– Nem, ne építs.

„Nem volt rajta torony – gondolta. – Egy másik házon volt csak torony. Az ott állt a sínektől nem messze. Karcsú kis tornyán szélkakas mozgott. Kéményéből állandóan dőlt a füst. *Bad* – gót betűkkel ez állt a kapuja felett...”

Az asszony rátett egy lapáttal a kicsiny vaskályhára. Vígan pattogott a tűz.

– Építs oda egy lapos házat – mutatta Andris. – Oda, a sínek mellé. Egy hosszúkás, lapos házat. Legyen tornya és tömzsi kéménye...

„Anyut oda vitték – gondolta. – A fekete ruhás kirántott minket a sorból, és anyutól el akart vinni. Anyu belém kapaszkodott és térdre esett. Mély hangon kiáltozott valamit. Két egyenruhás néni fölemelte, és beállították abba a sorba, ami a lapos, tömzsi kéményes ház felé kanyargott. Engem egy asztalhoz vezettek. Sok gyerek állt ott. Fehérköpenyes doktornő mosolygott rám. »Ne félj, fiúcska« – szólt magyarul. Egy lóarcú, egyenruhás néni ült az asztalnál, az is mosolygott. Ő volt Fräulein Lise. »Anyukád most elment fürödni, aztán majd visszajön hozzád« – magyarázta a doktornő.”

Megizzadt a tenyere. Visszaállította a fekete bábút a többi közé.

„Nem kéne vonatozni – suttozta magában. – Ez rossz... nagyon rossz játék. Nekem is van otthon kisvonatom, de soha nem fogok játszani vele.”

– Kész van! – kiáltotta Gábor. – Elkészült a kis ház! Jól építettem? – A kéménye is jó, ugye?

Csakugyan ügyesen csinálta meg. Andrisnak el kellett ismernie. A ház lapos volt, hosszúkás, a kéménye tömzsi, a tornya karcsú. Szélkakas persze nem forgott rajta.

Lehajtotta a fejét. Haját rőtre festették a kályha lángjai.

„Anyutól meg kell még kérdezni, hogy akkor miért nem jött vissza hozzám. Biztosan nem engedték, és engem csak becsaptak. Sírtam. A többi gyerekkel együtt sorba állítottak, és elindultunk a láger felé. »Nahát – zsörtölődött a magyar doktornő. – Ilyen nagy fiú, és mint valami bögőmasina...«

Neki kellett volna menni. Nekiugrani! A kezébe harapni...”

– Indul a vonat! – kiáltott Gábor. – Figyelem, figyelem! Indulás! Az utasok szánjanak be!

A kicsiny vagonok zsúfolásig teltek a bábukkal.

„Meg fognak fulladni – gondolta Andris. – Egy öregasszony meghalt a kocsiban. Engem anyu fölemelt, hogy levegőt kapjak. A kis ablakon rács volt... A vonat szaladt. Tak-tak! Tak-tak! Talán napokig is szaladt... Nem volt sem enivaló, se víz... Száraz volt a torkom... »Vizet... – nyöszörögtem. – Inni akarok, anyukám!...« »Nemsokára megérkezünk – suttozta anyu. – Nemsokára... És ott lesz sok víz... Kieg egy kis türelem.« Állandóan ezt mondta.”

Veríték ütött ki a homlokán.

Gábor megnyomta az indítógombot és füttyentett. A kis vonat elindult. Zakatolva futott körbe, kerekei kattogtak a váltókon. Tak-tak! Tak-tak!

Andris összeszorított szájjal, mozdulatlanul ült.

„Milyen furcsa! – csodálkozott Gábor. – Olyan az arca, mintha haragudna valamiért.”

– Te szeretnéd irányítani a vonatot? – kérdezte barátságosan. – Legyél váltóőr, jó?

Ott van az a kis drót, azt kell jobbra vagy balra fordítani.

A vonat fürgén robogott. A kocsikban összevissza zöttyentek a bábuk.

Andris még mindig moccanatlanul ült. Ajka alig észrevehetően mozgott.

– Ne játsszuk ezt – suttogta.

Gábor semmit sem hallott. Csillogó szemmel kiabált. A hangszórót utánozta.

– Figyele-em! Megáll a vonat! Állomás következik, tessék kiszállni-i-i!

Megnyomta a kezelőgombot, és a vonat lassított. Méltósággal gördült be az állomásra.

– Ne játsszuk ezt! – kiáltotta Ándris, és felpattant. – Nem hallod? Hagyd abba!

Sovány arca eltorzult, a szeme fenyegetően villogott.

– De az utasoknak... – motyogta Gábor megszeppenten. – Az utasoknak ki kell szállniuk...

– Nem!

Andris a sínekhez ugrott, és teljes erejéből belerúgott az állomásba. Az építőkockák szerteröpültek. Aztán szétrúgta a lapos kis házat is, karcsú tornyával, tömzsi kéményével.

– Mit csinálsz? – Gábor rémulten meredt rá, és sírásra görbült a szája.

Andris egész testében reszketett.

A kis mozdony a falnak repült, és darabokra hullott a földre. Andris eltakarta az arcát, és sírva fakadt.

Az utasok kiszálltak a vonatból...

Demokratikus tej

– Az állatkertben tejet mérnek. Állítólag békebeli, alig vizezett tejet, Novák úr. És originál amerikai szalmaszálat adnak hozzá – mondotta Weingruber Lajos ideiglenes segédházfelügyelő a Teréz körúti bérház aprófává lőtt kapujában, s közben jelentősen rákacsintott a szőke, pisze orrú kisfiúra, aki egy pillanatra sem engedte el édesapja kezét.

– Honnan tudja, hogy vizezve van? – kérdezte barátságtalanul a szőke kisfiú édesapja, zömök, kerek képű férfi. – Hátha egyáltalán nincs is vizezve? Miért beszél maga itt összevissza?

Az atlétatermetű segédházfelügyelő megigazította kanárisárga csokornyakkendőjét, amelyet épp a minap kapott egy svájci segélycsomagban, és elnézően mosolygott.

– Vizezetlen tej? – csóváltgatta a fejét. – Még hogy Magyarországon, kérem? Itt, kérem, ahol Árpád óta mindenki vizes tejen nőtt fel? Ez üzlet, tetszik érteni, seft! A háború előtt tudniillik hatósági tejellenőr voltam...

Szép, napsütéses reggel volt. A szemközti házon, dr. Janda magánnyomozó hatalmas cégtáblája alatt, bordó szőnyeg függött. A szőnyegre kartonból kivágott, otromba betűket tűzködtek:

ÉLJEN AZ ELSŐ SZABAD MÁLYUS 1!

– Azok odaát megtanulhatták volna a magyar helyesírást – dohogott a szőke kisfiú édesapja, és hosszú szopókás, orosz cigarettával kínálta a segédházfelügyelőt. – Tudja

maga, mit kapott a bori munkatáborban egy Grünfeld nevezetű, óbudai dekoratőr, aki valami ünnepi transzparensen nőneműsítette a Führet?

– Az SS gyűlölte a slendrián munkát, azt meg kell adni – bólogatott Weingruber Lajos. – Nálunk, Auschwitzban legalábbis Wehrmacht-szappant főztek volna ebből a Grünfeldből.

Lassan haladtak a zsúfolt Körúton. „Tejet fogunk inni” – gondolta a szőke kisfiú. Édesapja kezét szorongatta, és nagyon megilletődött volt. Éjszaka alig hunyta le a szemét, s már korán reggel talpon volt, olyan izgatottan várta ezt a napot. December eleje óta, mikor édesanyjával leköltözött a légópincébe, először vitték hosszabb sétára. Méghozzá éppen az édesapja, aki csak nemrégiben jött haza, s aki különben is megígérte, hogy most már örökké vele marad, és nem megy többé semmiféle munkatáborba. Apával a legjobb sétálni. Azelőtt borzasztó sokat csavarogtak kettesben. Rósejbnit vásároltak zacskóban az Oktogonon az Ilkovicznál, kísértáltak a Ligetbe hintázni, felültek az angolparkban a repülőre meg a dodzsemre, csónakáztak a városligeti tavon, de még az is megesett, hogy a hídról célba köpdöstek a tóba; ha pedig elfáradt, papa felültette a nyakába és úgy kóboroltak keresztül-kasul a városon. A Kőműves vendéglő előtt pedig mindig planétát vásároltak. Ott állt egy ember az Aradi utca sarkán, a vállán zöld kakaduval. Ez a kakadu egyszer húsz fillérért megjósolta neki, hogy ha felnő, roppant gazdag lesz, és nem kell többé zongorázni tanulnia, amit a legjobban utált a világon.

Sajnos, most sem a Kőműves vendéglőt, sem a planétás embert nem találta. A vendéglő helyén kiégett boltívek, üszkös falak meredeztek, a planétás ember standján meg néhány toprongyos alak tűzkövet és használt svájci órákat árult. Egy amerikai katonatiszt, arcán bárgyú vigyorral, szorgalmasan fotografálta őket.

Az úttest tömve volt emberekkel. Táblákkal, piros zászlókkal vonultak, és torkuk szakadtából énekeltek. „Olyan, mint a Szent István-napi körmenet – gondolta a szőke kisfiú, mert édesanyja elvitte egyszer erre a körmenetre. – De ott mindenki szörnyű illedelmesen megy, sírósan énekel, és folyton keresztet kell vetni. Ezek itt vidámak és jó nagyokat ordibálnak...”

– Mi is beállunk a felvonulásba – mondta az édesapja, és megszorította a kezét. – Aztán meg elmegyünk az állatkertbe, és tejet iszunk.

– A majmokat is megnézzük? – kérdezte a kisfiú.

– Majmok most nincsenek az állatkertben, fiacskám. Szálasi Ferenc gázkamrába küldte valamennyit, mert az volt az érzése, hogy őket utánozza.

A kisfiú nevetett. Jól tudta, ki Szálasi Ferenc, és azt is tudta, mi a gázkamra. Édesapja igen fontosnak tartotta, hogy tudja.

Az Oktogonon beálltak a menetbe, és Weingruber Lajos rögtön kieresztette a hangját:

– Minden nyilast kötélre!

„Mi is ordibálunk – gondolta elégedetten a kisfiú. – Csak kár, hogy nincs zászlónk.”

Karcsú, sötét hajú, fiatal nő haladt mellettük a sorban. „Nagyon szép néni – gondolta a kisfiú. – És két zászlója van.”

A nő rámosolygott és megkérdezte:

– Te nem akarsz lengetni, kisfiú? – Azzal egy piros papírzászlót nyomott a kezébe.

– Köszönd meg szépen a néninek – szólt atyai hangon Weingruber Lajos, és elbűvölően mosolygott. – Egyedül van a kisasszony? Meghívhatnánk egy pohár tejre az állatkertbe?

– Szalmaszálat is adnak hozzá – mondta a szőke kisfiú.

Nagyon hálás volt a zászlóért, és fölötte elégedett, hogy ilyen szép, fiatal nénivel beszélgethet. A Szent István-napi körmenetben csupa undok, kövér öregasszony volt körülötte, akik menten vasvillaszemet meresztettek, ha megszólalt.

– Apukám azt mondta, hogy nem lesz víz a tejben.

– Én még vízzel se szeretem. Utálom a tejet – mondta a fiatal nő, és lesimította a kisfiú haját, amely hátul, a forgóján makacsul felágaskodott. – Meg különben is, tudod, nagyon elfoglalt vagyok ma. Sok helyen kell föllépnem.

– Hová tetszik föllépni? – csodálkozott a kisfiú.

A nő nevetett.

– Azt hiszem, valami asztalra. Verseket fogok szavalni.

– Szóval a kisasszony művésznő – bólogatott Weingruber Lajos, és nem tudni, miért, sárga csokornyakkendőjét babrálta. – Én nagyon kedvelem a költészetet. Ha megengedi, mi is meghallgatnánk, és utána mégiscsak innánk együtt egy kis tejet. Állítólag még fizetni sem kell érte. Képzelteri, micsoda újfajta minőség...

– Sokat fecseg maga, Weingruber – szólalt meg bosszúsan a kisfiú édesapja, miután a fehérblúzos nő elbúcsúzott tőlük. – Vegye tudomásul, hogy ki nem állhatom a destruktív pasasokat.

A Vörösmarty utca sarkán, a lámpavason, szalmabáb alakjában Hitler Adolf vezér és kancellár lógott. Weingruber Lajos széles vállára ültette a kisfiút, hogy le ne maradjon a látványosságról.

– Hát Horthy? – méltatlankodott valaki. – Horthy hol van? Spórolnak a lámpavasakkal?

Egy zsirárdikalapos, hátizsákos öregúr a sétányra mutatott, ahol nagy kupac hamu feketétet.

– A főméltóságú úrnak ott gyújtottak alá, Nagyon búzlott, nedves volt a szalma.

A mellékutcákból is áradtak a felvonulók. A zászlókkal, szőnyegekkel, virágokkal feldíszített házak ablakaiból lelkesen integettek. A járdát mindkét oldalon ellepték a kíváncsiskodók.

– Gyertek velünk! Gyertek velünk! – A meneten végighullámzott a kiáltás.

A kisfiú látta, hogy egy vadászkalapos úr mérgesen fület mutat, s erre a mellette állók az orráig húzzák a kalapját.

A kisfiú szívből nevetett. Az orrán napsugár táncolt. Egy tagbaszakadt vöröskatonára vigyorgott, és fél marék csokoládét tömött a szájába.

– Nicsak, Novák úr! – szólt örvendezve ekkor valami vékony hang. – Hát maga él? Maga is megúsza?

Egy incifinci, keskeny ember furakodott melljük. Foszladozó, rózsaszín női pulóvert viselt, törött szemüvegét cukorspárgával kötözte a füléhez.

A kisfiú édesapja a homlokát ráncolta. Széles arcán cseppnyi derű sem látszott.

– Honnan ismer maga engem?

– Jaj, hát a Läger Heidenauból! – lelkesedett az incifinci ember. – Kutatom a bajtársak címét, hogy csináljunk egy kis összejövetelet. Nem emlékszik rám? De arra a marha Battovány főtörzsre csak emlékszik! Egymás mellé kötött ki minket a placcon...

– Aha, valami rémlik... – A kisfiú édesapja sötéten mosolygott. – No, jó, de mit akar ezzel? Szervezzünk lágérbankettet? Találkozás minden húsvétkor a Gundelnél? A tablót majd elküldjük Battovány főtörzsnek?... Menjen a fenébe!

A keskeny ember zavartan habogott.

– Maga kommunista lett, Novák úr?

– Rühellem ezeket a féleszüeket – mondta a kisfiú édesapja, amikor az egyre dagadó tömeggel együtt tovább sodródtak. – A Läger Heidenauban töltött szép napok... Meg kell örülni! Ezek tíz év múlva nosztalgikus könnyekkel fognak visszaemlékezni az egészre. Battovány főtörzs, a szadista barom kedélyes, ámde kissé bogaras szivarrá szelídül majd, akárcsak Pirók tanár úr a Bulyovszky utcai főreálból... No, adja át a fiamat. Weingruber. Most én cipelem egy kicsit.

Hallgatagon lépkedtek. A szőke kisfiú szeppenten pislogott. Édesapja nyakába kapaszkodott, picikét cibálgatta a fülét, és azt gondolta: sokkal jobban lovagokat, mint Weingruber bácsi. Csak azt nem értette, hogy mitől lett egyszerre olyan haragos.

– A nővéremet meg az öcsémet füst formájában kieresztették egy kéményen – mondta rekedten az édesapja. – Érti, Weingruber? Valahol a légkörben szállingóznak, vagy mint a korom lerakodtak a háztetőkre. Én meg túléltem.

Weingruber Lajos nem szólt. Fejjel magasabb volt a kisfiú édesapjánál. A cipője orrát nézte.

– De ha már túléltem, nem felejték. Mérget vehet rá, Weingruber, hogy harminc év múlva sem fogok felejteni. Ha úgy tetszik, ez az én magánügyem. Semmi kedvem még egyszer ártatlannak lenni. Ért engem? Pokolba az ártatlansággal!

„Mérges – gondolta a szőke kisfiú nagyon mérges. Amikor hazajött, akkor sokat sírt a testvérei miatt.” Ő egyikükre se tudott visszaemlékezni. Se Gyuri bácsira, se Jolán nénire. De riadtan bemenekült a másik szobába, amikor látta, hogy apa ott ül az ebédlőasztalnál, és arcát kezébe temetve, hangtalanul zokog.

– Apa – suttogta most. – Legyél vidám...

Igen, körös-körül minden olyan vidám! Harsány és színes. És micsoda pompás tavaszi illat... Még trombitálnak is. Nini, egy egész rezesbanda fújja a Köröndön! Fehér csacsi van a nagydob elé fogva. A karmester meg valóságos portástábornok, sok aranyujtással a ruháján és a nadrágvarrásán piros csíkkal.

A tér közepén, egy pompázatosán feldíszített májusfa körül, nagy kört alakítva táncoltak.

– Apu, nézd! Apu, ott a néni... – kiáltott fel a szőke kisfiú, és izgalomban majdnem lepottyant édesapja válláról.

Egyszerre körös-körül csönd lett.

Egy kimustrált asztalon ott állt a fehérblúzos, fiatal nő, és szavalni kezdett. Fénylő, mély hangja betöltötte a teret:

Sohse hull le a vörös csillag...

„A vörös csillag – gondolta a kisfiú. – Amit az orosz katonák a sapkájukon hordanak...” Torkában zakatolt a szíve. Oldalt a Pálffy-szobor előtt hatalmas arckép emelkedett a fejek fölé.

– Látod? – suttogta a kisfiúnak édesapja. – Ady Endre. Ő írta ezt a szép verset...

A szavalónő széttárta mindkét karját, és a kisfiú úgy érezte, most egyenesen őrá néz a hatalmas tömegben.

*Vörös csillag, ragyogj és trónolj,
Mióta ember néz az égre,*

Vörös csillag volt a reménye!

A zászlók a magasba emelkedtek, mindenki bömbölt, harsogott, éljenzett. A szőke kisfiú is magasra tartotta piros zászlócskáját, és vékony hangon felkiáltott:

– Éljen a vörös csillag! Éljen! Éljen!

A zenekar az *Internacionálét* játszotta. A tömeg vigyázzállásba dermedt, a fejekről leröpültek a sapkák, kalapok. Sokan fölemelték ökölbe szorított kezüket.

Völker, hört die Signale!
Auf zum letzten Gefecht!

Weingruber Lajos németül harsogta. Sváb volt, énekelni kizárólag németül énekelt. Auschwitzba mindazonáltal azért került, mert Pilisvörösváron se németül, se magyarul nem volt hajlandó elénekelni a *Horst Wessel-Liedet*. Ezzel szemben kifogástalan főnémet akcentusban *Drecksau*nak titulálta a Führert, s csakis kilencvennyolc kilójának és igen vastag csontjainak köszönhetően, hogy az egész Volksbund-nagygyűlés sikertelenül próbálta agyonverni.

A szőke kisfiú mit sem tudott erről. Az óvóhelyre, ahol édesanyjával erdélyi menekültekként húzódtak meg, egyik este halálfejes sapkájú katonák rontottak be. Miután Löffler Mór, bujkáló könyvügynökkel elszavaltatták Goethe *Über allen Gipfeln* kezdetű, közismert költeményét, népes családjával egyetemben agyonlőtték a hátsó udvaron.

Weingruber Lajos észrevette a kisfiú szemében ülő rémületet, és hirtelen elhallgatott. Lesütötte a szemét, s teljesen céltalanul kotorászni kezdett a zsebében.

– Akartam neked adni valamit – dűnnyögte. – Matricát... De hová is tettem?

– Nem kell! – kiáltotta éles hangon a kisfiú.

A menet továbbhőmpölygött. Egy mérgesen berregő, ásatag teherautón cigánybanda húzta. A teherautó után két gebe stráfkocsit vontatott. A kocsit meglepő felirat díszítette:

DEMOKRATIKUS SÖR

– Az apátokat – mondta egy dühös hang –, nincs is csapolt sör! Mese az egész!

A szőke kisfiú szeme kerekre nyílt. A következő kocsiról ugyanis pompásan kifestett bohócok integettek. Igazi, hamisítatlan bohócok, színes köntösben, vakító rézgombokkal, papírsüveggel. A főbohóc üstdobot püfölt, és időnként csókot dobott a felvonulóknak. Hatalmas pocakján tábla fityegett:

NEM VAGYOK AZONOS GÖRING HERMANN-NAL!

„Cirkusz is van már – gondolta lelkesen a kisfiú. – Aput meg kell főzni, hogy vigyen el. A szünetben majd virslit eszünk tormával, mint régen...”

A magasból röpcédulák hullottak. Megvillant rajtuk a sarló és kalapács. A röpcédulákat kamaszok szórták, akik egy rügyező fa ágán kapaszkodtak.

– Éljen! – rikoltozták fáradhatatlanul. – Éljen a Kommunista Párt!

Egy kopasz úriember, akit átható kölniszag lengett körül, megtorpant a sorban, és dühösen megfenyegette őket. Weingruber Lajos megfogta kabátján a gombot, és udvariasan megkérdezte, nem volt-e véletlenül keretlegény Albertirsán.

– Biztos, hogy az volt – legyintett aztán, és undorral elhajította a kabátgombot. – Hasba kellett volna rúgni. Micsoda bűz...

– Eredeti Chat Noir – állapította meg a kisfiú édesapja. – Szerintem inkább illatszerspekuláns az ipse. Kár, hogy nem rúgta hasba.

– Luftballonok! – ujjongott fel a szőke kisfiú. – Apu, nézd! igazi luftballonok!

Már a Hősök terén voltak. Száz meg száz léggömb libegett a tér fölött. A kisfiú, bármerre forgatta is a fejét, mindenütt hullámzó, integető tömeget látott. A zászlók ismét magasra emelkedtek. A Múcsarnok felől dupla fedelű repülőgép bukkant elő, s alacsonyra ereszkedve, berregő tiszteletköröket írt le. Vörös és piros-fehér-zöld zászló lobogott rajta.

Pattogó, vidám zene harsogott. A sorok itt már egészen összekeveredtek. Megszámlálhatatlan felirat, jelszó, tábla mindenfelé. „Köszöntjük a földreformot!” „Arccal a vasút felé!” „Lakat alá a feketézőkkel!” Egy óriási, vörös drapériára festett feliratot öten cipeltek:

ÉLJEN AZ ÚJ VILÁG!

A szőke kisfiú átölelte édesapja nyakát, és hirtelen megtelt a szeme könnyel.

– Ugye, most már mindig, mindig jó lesz, apu? – kérdezte elfúló hangon.

– Hát persze, te csacsi – nézett fel rá az édesapja.

– És ugye... te most már mindig velem maradsz?

Mindig, persze hogy mindig. Hiszen mondtam már neked...

– De most is mondjad!

Weingruber Lajos szeme sarkából figyelte a kisfiút. Az arcát kémlelte, majd félszegen megsimogatta.

Aztán a múzeum mellett az állatkerthez értek. Errefelé is nagy tömeg hullámzott. A fűvön sütkérezők heverték, a Gundel előtt igazi felhőcukrot lehetett kapni, sőt törökmézet meg cukrozott mandulát is. Az állatkert bejáratánál ott állt a demokratikus söröskocsi a felpántlikázott gebékkal, valamint egy teljesen szétlőtt horogkeresztes tank, tornyán zászlókat, szalagokat lobogtató gyerekekkel.

– Az állatkertben tejet adnak! – ordították kórusban.

A szőke kisfiú hirtelen a földön találta magát.

– Most szaladjunk – mondta édesapja, és erre mind a hárman futásnak eredtek.

„Hátha nekünk nem is jut már” – gondolta ijedten a kisfiú.

A két erős kéz, jobbról Weingruber úré, balról az édesapjáé, felkapta, és ő vígan kalimpált, fickándozott a levegőben. „Anyu nem fogja elhinni – kuncogott magában. – Nem... nem hiszi majd el, hogy tejet ittunk.”

Egyszer csak ott álltak a kanyargó, hosszú sorban, amelyet puskás, nemzetiszín karszalagos rendőrök igazgattak. Mindez nagyon izgalmas volt.

Aztán megitták a tejet, méghozzá kiszippantották a pohárból szalmaszállal, ami Weingruber úr szerint originál amerikai volt, és elégedetten nézegették egymást.

– Phú! Ez jó volt – dünnyögte Weingruber Lajos, és akkorát sóhajtott, hogy

majdnem elfújta az elefántházat.

– Neked is ízlett? – kérdezte a szőke kisfiút az édesapja. – Ez ám demokratikus tej – és vidáman hunyorgott. – Igazi, demokratikus tehéntől...

A kisfiú szipákolt, és titokban megtörölte kissé nedves orrát. A tej jó volt, homályosan emlékezett rá, hogy ivott már ilyet. Valamikor réges-rég, még a légópincés idő előtt. Az ízére nem emlékezett, de a színére igen. „Csak az a kár, hogy anyu nem fogja elhinni – gondolta újra. – Miért olyan lusta, hogy nem jött el velünk?”

– Érdekes – mondta tűnődve Weingruber Lajos, amikor ismét elindultak, és meghatottan pislogott. – Talán kijöttem már a gyakorlatból, Novák úr... de esküszöm, ez a tej nem volt vizezve. Hát mégis új világ lesz, mondja?

A parkban

A fű még zöldellt a parkban, de a fák már elhullajtották lombjukat, kopár ágaikon estéenként didergő verébrajok húzódtak meg. A reggeli esőtől megduzzadt a föld, öles tócsák fénylettek, és a sárga homokkal beszórt sétányon vékony csíokban szivárgott a piszkos eső. Hűvös szél cibálta a bokrokat.

A park kihalt volt s mégsem egészen elhagyatott. A játszótéren gyerekek kergetőztek, odébb, az egyik pádon sakkoztak. A sakkozókat kibicek vették körül, nyugdíjasok, vasárnapi sétára indulók, akik ottragadtak a padnál, és szótlánul figyelték a partit. Topogtak, időnként gémberedett tenyerükbe leheltek, de nem tágítottak.

Csend volt. A parkbeli templomban delet harangoztak. A sétányon, göcsörtös botjára támaszkodva, hórihorgas, hajlott vállú ember tűnt fel. Keki nadrágot, viseltes, rég kifakult katonazubbonyt hordott, nyakába ríktó sálát kötött. Feje födetlen volt, őszbe csavarodó, hosszú haját kedvére cibálgatta a szél. Bicegve lépkedett, jobb lábára erősen sántított. Olykor fájdalmasan megrándult erős pofacsontú, széles arca, melyet a néhány napos borosta még inkább elvadított.

A gyerekek vették észre először. Az egyik fiú szájába dugta ujját, éleset füttyentett. A sakkozók felkapták a fejüket, mogorván figyelték a kekiruhást.

– Megjött a szakaszvezető – morogta a tirolikalapos sakkozó.

Partnere, a cigányképű postás vigyorgott.

– Farba lötték Voronyezsnél – és lépett a gyaloggal.

A kibicek hallgattak, a szakaszvezetőt nézték. A gyerekek felé bicegett.

– Bolond – jegyezte meg az egyik kibic. – Gyakran látom itt a parkban. Légnyomást kapott.

– Farba lötték Voronyezsnél – mondta a postás. – Azóta van nyomás a fejében.

A szakaszvezető odaért a gyerekekhez. Megállt előttük, szemügyre vette őket. Tompa, sóvár tekintetében eszelős fény villant.

– Felkészültetek? – kérdezte.

A gyerekek taszigálták egymást, kuncogtak. Hatan voltak, öt fiú meg egy kislány. A kislány volt a legnagyobb. Nyolcéves. Fekete haja kibuggyant a kendője alól.

– Nemsokára megrohamozzuk a magaslatot – mondta a szakaszvezető, és összehúzott szemmel fürkészte a bokrokat. A park végiben kis halom emelkedett, sűrűn benőtték a bokrok.

A kibicek fél füllel odafigyeltek.

– Mit csinál ez itt? – kérdezték. – Háborúzik?

– Háborúzik – bólintott egy öreg; a pipájával veszkölődött, rövid gallyal szurkába.
– Csendes bolond, a légynek sem árt. Simonnak hívják, a szomszédom.

– Szakaszz, vi-igyázz! – vezényelt a kekiruhás, és a gyerekek haptákba vágták magukat. – Erősítsétek meg a szíveteket, fiúk, mondjátok el egy imát.

– Milyen imát? – kérdezte az egyik fiú.

– Egy imát – mondta a szakaszvezető. – A tábori lelkész nem tud idejönni. Az előbb találkoztam vele, de azóta fogságba esett. Ukrajnában megesik az ilyesmi...

A postás lépni akart a figurával, de meggondolta magát. Felpillantott a tábláról.

– Mit mond? Ukrajnáról beszél?

– Ukrajnáról – felelte az öreg.

Szeme sarkából a félkegyelműt leste és nyugtalankodott. „Csak nehogy valami ostobát csináljon” – gondolta.

A legkisebbik fiú kilépett a sorból. Nedves volt az orra, öklével gyömködte.

– Bácsi, én nem látom az ellenséget. A csószot látom. Mindjárt idejön, és elkerget minket.

– Az ellenség elrejtőzött – mondta a szakaszvezető. – Valószínűleg a domb mögött lapul. Jeladásra megtámadjuk.

A kislány a babáját mutatta.

– Őt is hozhatom? – kérdezte.

– Igen – mondta a szakaszvezető. – Legalább eggyel többen leszünk.

Felemelte az ujját, megfenyegette őket.

– Aztán nincs megfutamodás, mint a múltkor. Hova szaladtatok a múltkor, csibészek? Aki megfutamodik, golyót kap a fejébe. Értitek?

– Jó játék – dünnyögte a tirolikalapos, és idegesen dörzsölgette az állát. – Prima játék. Mindig ilyen marhaságokat játszik?

– Mindig – felelte az öreg.

Nyugtalan füstfelhőt eresztett ki a száján, most már csak a szakaszvezetőt figyelte.

A gyerekek fáztak.

– Fussunk már – kérte a legkisebbik, és megint az orrát nyomogatta. – Fussunk már, bácsi. Hideg van.

– Hideg van – mondta a szakaszvezető. – Majd ti is megszokjátok. Megszokjátok az átkozott ukrán telet. Itt még a szusz is belefagy az emberbe. Valujki mellett öten fagytak meg a századból...

Szipogni kezdett, megrázta az öklét.

– Csend legyen ott! Ne röhögj, te kölyök, mert kiköttetlek... Foglyot nem ejtünk. Az ott mind kommunista meg zsidó.

– Az mit jelent? – kérdezte a kislány. – Az, hogy zsidó?

– Csend – ordított a szakaszvezető. – Megjött a parancs. Támadunk. Szóródjatok szét, csatárlánc...

A gyerekek odébbverődtek. Szaladgálni kezdtek, egyikük homokbombát gyúrt, a szakaszvezetőhöz vágta. A szakaszvezető megtámoledott, botját magasra emelte.

– Az ellenség – kiáltotta. – Itt az ellenség, mire vártok? Lőjtek! Tűz!

Előresántikált, a gyerekek nem követték, csak lármáztak. Friss nevetésük betöltötte a parkot. A szakaszvezető arcához emelte a botot, szájával géppuskaropogást, bombarobbanást utánozott. A kislány ijedten megállt, melléhez szorította a babát. Azután ő is a többiek után szaladt, a bokrok mögé. A szakaszvezető egyedül maradt a játszótéren.

– Nem értem – mondta. – Hová tűntek a katonáim? Elestek volna mind?

Leeresztette a botot, sírva fakadt.

– Nem estek el – dünnyögte. – Nem estek el, csak itt hagytak...

Sírt. A könnyek leperegtek arcán, szemhéja vörösre duzzadt. Homloka izzadt volt, szemöldökén kövér verítékcseppek gyöngyöztek.

Csend volt. Ólomszínű felhők úsztak.

– Sakk! – mondta a postás. – Sakk-sekk!

– Hol a negyedik szakasz? – kérdezte a szakaszvezető. Tanácstalanul álldogált a homokozó szélén. – Nem látták a negyedik szakaszt?

Senki sem válaszolt. A szél leveleket sepert maga előtt, a bokrok mögül elfojtott kuncogás hallatszott.

– Megszöktek – dünnyögött a szakaszvezető. – Megszöktek a gazemberek.

Egészséges lábán ugrálni kezdett, nehezen szedte a levegőt. Botja segítségével lendítette magát előre, a bokrok felé tartott. Ott megszűnt a kuncogás, nesz sem hallatszott.

– Hahó, hahó! – kiabált. – Hol vagytok?

Elnyújtott hangja körbeúszott a játszótéren, majd a levegőben lassan szétfoszlott. Verébraj röppent fel, riadtan surrogtak a park felett.

– Pancser! – bosszankodott a tirolikalapos. – A bástyámat is elnéztem...

Lekapta a szemüvegét, ideges kézzel törülgette.

A postás vigyorgott.

– Frontáttörés – mondta. – Sőt összeomlás. Még egy sakk, uram. Újra sakk.

– Ügyesen játszik – szólt valaki.

A postás ránézett, szórakozottan cigarettára gyújtott. A gyufaszálat a pad alá dobta.

– Négyévi fogság után...

Hallgattak. A platánról levél hullott a táblára. A szakaszvezető ott állt előttük.

– Nem látták a szakaszomat?

Az emberek rápillantottak, nem szóltak. A szakaszvezető közéjük furakodott, kíváncsian nézte a saktáblát.

– Sakkoztok? – kérdezte. – Mi is szokunk sakkozni a fedezékben. Egész nap potyognak a bombák... Kenyérbélből gyúrjuk a figurákat.

Nézte az embereket, felhős lett az arca.

– Sakkoztok? Roham idején sakkoztok? Támadás van, hé!

Valaki megtagadta.

– Eridj a fenébe!

Dühös tekintetek szegeződtek rá.

– Simon úr – szólította meg az öreg. – Simon úr kérem, menjen haza. Összetéveszt minket másokkal.

– Másokkal? – A szakaszvezető oldalt hajtotta fejét, töprengeni látszott. – Azt

mondjátok, hogy összetévesztelek másokkal?...

Izgalomba jött, kigyúlt az arca.

– Hazudtok! – csattant fel. – Hazudtok, ti vagytok a negyedik szakasz. Megszöktetek. Megismerlek benneteket.

– Simon úr... – mondta az öreg.

Csend támadt. A két sakkozó is felpillantott. A postás hevesen szívta a cigarettát, szemhéja aprókat rándult.

– Szökevények! – üvöltötte a szakaszvezető. – Hé, őrség! Itt vannak. Erre, megvannak.

Kiáltása kettéhasította a csendet. Az emberek összerázkódtak, meghökkenve bámultak rá. A gyerekek kibújtak a bokorból, ijedten leiramodtak a pázsitról. Dideregtek, összeverődött a foguk.

A szakaszvezető összecsapta a bokáját és szalutált.

– Alázatosan jelentem: elfogtuk a szakaszomat. Valujkitól öt kilométerre. Mind egy szálig megszöktek a bitangok.

Az emberek még mindig hallgattak. Lábuk gyökeret vert, és tekintetüket nem tudták elszakítani a félkegyelmű arcáról. Ő nem pillantott rájuk. Fejét lehajtotta, a szája széle remegett.

– Hát kellett ez nektek, fiúk? – kérdezte csendesen. – Tudhattátok... tudhattátok jól, hogy elkapunk titeket...

Fáradt pillantást vetett rájuk, majd ismét elfordította a fejét. Senki sem moccant. Az emberek csak álltak, és nem tudták, hogy mitévők legyenek. Nevetni akartak, de nem tudtak nevetni. Tekintetük zavart volt, egymásra se mertek nézni.

– Mit néztek így rám? – kérdezte a szakaszvezető. – Mit néztek? Ne nézzetek így rám, hé! Tán nem vagytok dezertőrök?... – Lesütötte a szemét, kezét a melléhez szorította. – Én nem tehetek róla, fiúk. Esküszöm, hogy nem tehetek róla. Minek kellett meglógnotok? Együtt mentünk tűzön-vízen...

Éneklő hangon beszélt, kántáló, vékony hangon, akár a siratóasszonyok. Szeme sarkában könny csillant. Talán a hideg csalta elő.

– Félek – mondta a kislány. Kendője lecsúszott a fejéről, keskeny vállára terült. – Félek. Menjünk haza...

A szakaszvezető megdermedt.

– Hátra arc! – vezényelte. – Kezeket a tarkóra. Irány a kőbánya...

Valaki idegesen felkacagott.

– Simon úr – mondta az öreg. – Menjen haza, Simon úr. Rossz tréfa ez, kérem...

– Pofa be! – üvöltötte a szakaszvezető. Vérekes volt a szeme.

Fölemelte a botját, karjára fektette, és fél szemét lehunyva az emberekre célzott.

– Jaj! – kiáltott fel a kislány. – Mindjárt lelövi őket!

Szemerkelni kezdett az eső.

– Flarmadik napja esik – dünnyögte a szakaszvezető. – Micsoda idő! Valóságos istenbüntetése.

Megborzongott, feltúrta a gallérját. Az eget kémlelte.

– Esik, egyfolytában esik. Micsoda idő! Harmadik napja szakad. Még belefulladás a sárba a büntetőosztagnak... Undorító, fekete latyak. Csak visszatérjünk! Vigyázni, legények, itten még a fák is ellenünk vannak...

Szeme becsukódott, feje a mellére horgadt.

A postás ocsúdott fel először. Talpra ugrott, ráripakodott a gyerekekre.

– Indulás haza. Mozgás! Kihűl az ebéd.

A gyerekek engedelmesen megfordultak, lehajtott fejjel bandukoltak el. Leghátul a kislány ment, görcsösen szorongatta a babáját.

– Folytatjuk a partit? – kérdezte a postás. Hangja rekedt volt, köszörülnie kellett a torkát.

– Nem, feladom – mondta a tirolikalapos, és szárazon nevetett. – Tudja, az idegeim...

A postás biccentett, nem erőltette.

Szótlanul vágtak keresztül a parkon, talpuk alatt cuppogott a sár.

Egy igaz Szodomában

Tüdőszanatóriumi történet 1962-ből

A szanatórium kertésze – szikár, falábú öreg – kajla, fekete kalapjában a háza előtti élősövényt nyírta.

Babrián ráköszönt.

– Alászolgája, főkertész úr! Csak nem méltóztatik vasárnapi műszakot tartani?

A kertész abbahagyta az olló csattogtatását, hátrafordult. Cserzett, mogorva arcán mosoly derengett át, amint megpillantotta a hórihorgas író. Miklósra ügyet se vetett. A köszönésére se.

– Elburjánzott – intett a sövényre, s közben a tarkójára bökte a kalapját, amelytől soha meg nem vált volna; legalábbis Miklós hajadonfőit még nem látta.

– Mit szólna két hívatlan vendéghez? – kérdezte Babrián. – Egyébként miféle cserje ez? Ezekkel a piros micsodákkal?

– Lícium. Mifelénk ördögcérnának mondják... Hanem épp kapóra tetszik ám jönni. Tegnap itt járt a sógor hazulról, és jófajta kisüstit hozott.

Babrián vidáman hunyorgott a tűző napfényben.

– Titkos szeszfözde? Hát Bogyiszlón nemcsak lótolvajok vannak?

– Az csak a mözsiék piszkolódása – morgott az öreg. – Egy szemet se igaz. Hanem az már igaz, hogy a mözsi ember hírhedt csirkelopó. No, kerüljenek hát beljebb!

Betaszította a kaput, és mindkettőjüket a lugasos, csöpp udvarba invitálta. A lugasban kecskelábú asztal állt, két mesterien faragott, hosszú lócával. Odébb, a tornácos kis ház mellett alacsony deszkapajta meg egy nyitott ól húzódott meg, palánkja mögött jókora hízóval. Hátrább Miklós tenyérynyi veteményest pillantott meg és néhány gyümölcsfát. Egy darabka falu volt ez itt, a szanatórium parkjának felső végében; meghitt, már-már idillinek tetsző zug az árnyas lugassal, a frissen meszelt, takaros házzal és a Ionétól, vadszőlőtől zöldellő tornáccal.

– Telepedjenek le – vetette oda a kertész.

Hát nem túl szíves, állapította meg Miklós, de tudta, másokhoz se barátságosabb;

afféle morc emberkerülő. Valahányszor összetalálkoznak a parkban, az öreg inkább úgy tesz, mintha nem venné észre, csakhogy ne kelljen a köszönését viszonznia.

Leült a simára gyalult asztalhoz, és nézte, ahogy a kertész rövid nyelvű gereblyéjére támaszkodva bebiceg a házba.

– Mit történt a lábával? – kérdezte.

– Háborús amputáció. – Babrián egy selyempapírba göngyölt könyvet hozott magával, és most az asztalra tette, melléje pedig a dohányzacskóját meg a pipáját.

Miklós a fejét rázogatta. Nem értette, miért hozta ide Babrián, s miért akarja, hogy megismerkedjék ezzel az emberrel.

– Furcsa egy szivar – dünnyögte. – Mindig úgy néz rám, mintha keresztben akarna lenyelni.

– Jó emberismerő – bólintott derűsen Babrián. – Engem bezzeg kedvel.

– Régóta ismeri?

– Amióta felkerültem ide. Hetedik éve. Ötvenhat októberében ott, ni – mutatta –, abban a pajtában ücsörögtem. Ez a vén morcos meg, a tudtomon kívül, éjjelente itt silbakolt az asztalnál, fejszével az övében. Azt hiszem, azokban a napokban melegedtünk össze...

Elhallgatott, mert a kertész előjött. Egy tál hamvas őszibarackot hozott a tálcán, bütököt és mázas pohárkákát. Egy fonott kosárkában barnára sült perecek púpozódtak.

– Saját sütésű a pereg. Fogyasszák egészséggel!

A ház mögött tompa, mély ugatás kondult. Egy nagy testű komondor cammogott elő.

– Isten hozta, Barnabás úr! – üdvözölte Babrián, mihelyt a kutya odaügetett hozzá és mindkét mancsát a térdére helyezte. – Mi újság, maga vén kan? – Fogta a pipáját, és a kupakjával kötelességtudóan vakargatni kezdte a kutya fültövét.

Ilyen közelről látszott csak igazán, milyen hatalmas termetű példány. Miklós önkéntelenül is odébb húzódott a padon.

– Bátorság, szerkesztő úr – intette meg Babrián. – Semmi félnivalója e derék ebtől – s már a hátát vakargatta. A komondor majd elalélt gyönyörűségében. Vékonyakat vakkantott, farka zászlóként lengett. Bozontos szőrzete alól kivillanó, barna gombszemével odaadóan nézte Babriánt.

A kertész zsörtölődött.

– Csak ezt a *Barnabást* nem veszi be a gyomrom, már ne is tessék haragudni. Abba még beletörődtem valahogy, amikor Jeromosra keresztelte a hízómat, de hogy lehet egy komondort Barnabásnak szólítani? Bodri ez kérem, Bodri a születése óta, ami nem tegnap volt, az a becsületes neve, de úgy meg tetszett szédíteni avval a Barnabással, hogy a tisztos nevére már oda se bagózik...

– Na, látja! – mondta Babrián, miközben a komondor boldogan az ölébe fúrta a pofáját.

– Coki te, takarodsz már onnét! – A kertész könnyedén farba billentette a kutyát, és falábát kinyújtva, maga is az asztalhoz ült. – Bomlik maga után.

Miklós elmosolyodott. A komondor az asztal lábához kuporodott, és szinte szerelmes tekintettel csüggött Babriánon.

– Hízik – mondta aggodalmasan Babrián.

– Pedig máma is kapott Gracidint, minden áldott nap kap. A főorvos úr írta föl neki. Nagy kutyabarát.

– Barnabás úr viszont nem nagy barátja a főorvosoknak – vigyorodott el Babrián. – Emlékszik, amikor kis híján leszede róla a gatyáját?

A kertész erre semmit se mondott. Újra halvány mosoly futott át az arcán.

– Vegyen belőle – kínálta a peracet Babriánnak friss, ropogós... – Miklóst nem kínálta szóval, csak némán elébe tolta a kosárcát.

Ropogtatták a sósperecet, valóban pompás ízű volt. – Miklós teli szájjal dicsérte. A kertész rá se hederített. Babriánnal tereferélt, mintha Miklós ott sem lett volna. Szanatóriumi pletykákat cseréltek ki és vitattak meg, s az öreg módfelett tájékozottnak bizonyult. Mindenről tudott, ami a sanatórium falai között történik.

Csendes kvaterkázás egy meghitt vasárnap délután, gondolta beletörődő iróniával Miklós. Az igazat megvallva, unta magát. Huszonhárom éves volt, újságíró és kezdő író, mozgékony, kíváncsi fiatalember, s úgy vélekedett: az efféle vendégeskedések csak arra jók, hogy az ember lemaradjon valami másutt zajló izgalmas beszélgetésről vagy eseményről. Három hete lakott idefenn a sanatóriumban, és zsúfoltak voltak a napjai. Érdekesnél érdekesebb emberekkel kötött ismeretséget, mindenekelőtt Babriánnal, akit íróként is, emberként is régóta tisztelt.

De most nem értette Babriánt. Nem fért a fejébe, miért ragaszkodott annyira ehhez a látogatáshoz. Komolyan mondta volna a múltkor, hogy a kertész egyike azoknak, akiket élete folyamán a legtöbbször becsült? És valami titkot is megemlégett... De hát miféle titka lehet egy ilyen zsémbes, mogorva, vén fickónak?

Látta, Babrián közben kigöngyöli a vékony kötetet a selyempapírból, és odanyújtja az öregnek.

– Tegnap kaptam meg a kiadótól. Néhány novella. Úgy olvassa, hogy ez az utolsó könyvem.

A kertész belelapozott. Alig észrevehető ajakmozgással kisilabizálta a dedikációt.

– Nem – rázta meg aztán a fejét, mert a dedikáció is effélét tartalmazhatott-, nem, utolsó, az sosincs. Mindig csak utolsó előtti, míg él az ember.

– Nincs szükségem a vigasztalására – reccsent rá Babrián. – Vegye tudomásul, hogy egy magamfajta ötvenkilenc éves hullajelölt pontosan tudja, mit beszél. A véleményére azonban igényt tartok. Szeretném, ha minél előbb elolvassná.

– Meglesz – biccentett a kertész.

Észrevette, hogy a perec elfogyott, erre fogta a bütyköt, a térde közé szorította, és kihúzta a dugóját.

– Köszönöm, nekem ne! – Babrián a tenyerével letakarta a poharát. – Nekem már a pálinka sem árthat, akkor meg minek? A fiatalúrnak is csak egyetlen kupicával engedélyezek.

– Többet nem is kapna. Mit csináltak a nyakával?

– Megpungálták.

– Ahhoz ekkora pólya? – A kertész megvetően húzta el a száját. Fölemelte a bütyköt, töltött Miklósnak. – És mit keres itt nálunk?

– Kivizsgálás – mondta Miklós.

Babrián kibontotta a dohányzacskóját, a pipáját kezdte tömködni.

– Panaszodik a fiatalúr. Azt állítja, hogy kegyed neheztel rá.

– Én-e? – Az öreg vállat vont. – Én ugyan nem! – Magának is töltött, és szúrósan Miklósra pillantott. – Csakhogy már harmadik hete, hogy idefönn van. Már pedig mifelénk úgy dukál, hogy ha először találkozik két idegen, a fiatalabbik odamegyen az

öregebbhez, aztán bemondja neki a nevit.

Miklós zavarba jött. Erre valóban sok alkalma adódott volna, de mindegyiket elmulasztotta.

– Ez egy körúti legény – kajánkodott Babrián.

– Meglátszik!

– Azonkívül kolléga. Egy ifjú kartársam. S mivel tehetséges, azt akartam, hogy megismerje magát.

– Engem? – Valami óvatos kifejezés ült ki a kemény, szikár arcra; igen, ezt Miklós pontosan látta, de nem tudta, hogy minek tulajdonítsa.

– Hát... ha úgy gondolja – hangzott aztán bizonytalanul.

– Szeretném – mondta Babrián.

Így aztán bemutatkoztak végül egymásnak.

– Suhajda – nyújtotta a kezét Miklósnak a kertész. – Suhajda Péter. – Érdes tenyere volt, akár a ráspoly. – No, az egészségre!

Koccintottak, egy hajtásra ürítették ki a kupicát. Miklós elsápadt, a torkához kapott.

– Jóságos isten! – suttogetta, és könnybelábadt a szeme. – Rögtön kigyulladok...

– Akár a harmat – legyintett a kertész. – Ha járt volna mifelénk valaha, tudná, ottan ez kontyalávalónak számít. Körösztonya itókának...

– Voltam Bogyiszlón. Hat éve: Ötvenhat nyarán, a nagy árvíz után. Két hónapig.

– Az építőkkal? – kérdezte egykedvűen a kertész. – Azt beszélik, szép falut csináltak.

Miklós meglepődött. – Azóta nem volt otthon?

– Én negyvenhét óta.

– Szép falu lett. Csak éppen az emberek... hát, azok nem túl barátságosak arrafelé.

Az öreg biccentett.

– Komor nálunk a nép. Azt mondják, besenyő fajta, azért komor.

– Maga is elég komor – epéskedett Babrián azonkívül elég udvariatlan is, hallja! Nem látja, hogy nincs gyufám? Az orrommal gyújtsak rá?

– Bocsánat! – A kertész elővett a zsebéből egy skatulya gyufát. – A moziban, tetszik tudni, mindég azt mutatják, hogy a nagyember szokja cigarettával, tűzzel kínálni a kisembert. Mindég minden híradóban. Sose fordítva.

Babrián az égő gyufaszál fölött rásandított.

– Maga nem is olyan buta, főkertész úr...

– Régi eresztés vagyok én, kérem.

– Magyar királyi honvéd altiszt, mi? – kérdezte Babrián.

A kertész rámeredt. Lassan visszadugta a gyufát a zsebébe. Hallgatott.

Babrián kivette a szájából a pipát.

– Úgy tekintszen erre az öreg bogyiszlói besenyőre – fordult Miklóshoz hogy a második magyar hadsereg harmadik hadtestének legtisztességesebb altisztje volt. Sztarij Oszkolból egy teljes munkaszolgálatos századot mentett át az oroszokhoz. Útközben elfagyott a fél lába.

A kertész nem szólt. Összeszorított, vékony szája egyetlen vértelen csík volt. Gépiesen fölemelte a bütyköt, és töltött magának.

– Mit szemérmeskedik, főtörzs? – recsegettette meg a hangját Babrián. –

Ugyanabban a Sztarij Oszkolban egy Seik Henrik nevezetű tartalékos zászlós, civilben állami banktisztviselő, nyolcvankét muszost géppuskázott le saját kezűleg a százegy per háromszáztizedik századból. Köztük az én orvos öcsémet is...

A kertész csak hallgatott. Teli poharát nézte. Mélyen ülő, keskeny szeme úgy meghúzódott bozontos szemöldöke alatt, hogy alig volt látható.

– Ez az ember – mutatott rá füstöltő pipájával Babrián –, ez az ember bebizonyította, hogy nincs olyan mentség: parancsra tettem. Egy igaz volt tehát Szodomában. Főtörzs! Milyen parancsot adott magának vitéz Dzubai Jenő főhadnagy, századparancsnok?

A kertész lassan kiitta a poharát. Szeme a semmibe révedt.

– Egy golyószórót adott... és tíz bakát – szólalt meg nehezen mozduló nyelvvel.

– Mire adta a golyószórót?

– Kivégzésre.

– Ki volt a tíz baka?

– A kivégzőosztag.

– Hová valósiak voltak?

A kertész összefont ujjai megfeszültek.

– Földi volt mind a tíz. – Előbb Babriánra nézett, aztán Miklósra, majd újra maga elé. – Földiek voltak... Sárköziek...

– Folytassa – unszolta Babrián.

Az öreg megint hallgatott egy sort.

– Volt... akadt egy, aki nem hajlott a szóra.

Miklós döbbsen meredt az arcába. Egyszerre mindent megértett.

– Lelőtte?

– Én voltam a golyószórónál...

Mély csönd lett. Babrián fújta a füstöt, és a levegőbe bámult föl. Miklós dermedten ült a helyén. Nem tudta levenni a tekintetét az öregről.

– Ott állt a kavicsbánya szélén hetvenkilenc sárga és fehér karszalagos, hátrakötött kézzel. Arról beszéljen! – követelte Babrián.

A kertész ránézett, aztán pillantása újból visszahullt az asztalra. Csak most látszott, milyen öreg.

– Végigkószáltam a hátukon a célgömbbel... – Lágy, sárközi kiejtéssel beszélt, de a hangja tompa volt, a föld alól kongott. – Én jó katona voltam, nem kíméltem magam a harcban. Megszolgáltam. A Don mentén, Kosztyelkiben arany vitézségi, gróf Stomm tábornok keziből... Miért bízták hát rám ezt a dolgot? Én nem voltam tábori csendőr, és nem tartoztam a keretlegénységbe se. No igaz, akkor már visszavonulás volt. Fejetlenség.

Töltött.

– Azok közül a muszosok közül én nem ismertem egyet is. A tíz földi odébb, mellettem sorakozott. Puska lábánál. Várták a parancsomat. Őket meg mindet ismertem. Mind a tízet... Néztem a muszosok hátát az irányzék fölött, az ujjam az elsütőbillentyűn, és akkor valami azt mondta belül: ne tedd! ne tedd!, mert örökre ellopja az álmodat!

Lehajtotta a pálinkát, krárogott. Érdes lett a hangja.

– Aztán... magam se tudom. Csak úgy jött a gondolat. Fordítottam a golyószóró

csövin, a földiekre szegeztem. És mondtam: „Én nem lövök ezekre a muszosokra, legények. Én nem bírok rájuk löni. Rá nem férne a lelkemre. Likas a front, elindulok, átcsúszom velük a ruszkihoz. Aki velem tart, idegyün. Egy falumbeli erre rám emelte a puskát. Én előbb lőttem. A többire meg ráparancsoltam: eldobni a fegyvert.

Elhallgatott.

Miklós még mindig mozdulatlanul, tágra nyílt szemmel nézte. Láta, megint tölt magának, fölemeli a poharát, de nem issza ki, csak markolássza a kezében.

– Elnézést a zaklatásért – kérte csendesen Babrián.

Jó darabig szótlánul mentek a sétányon.

– Hat ilyen ez a furcsa öreg szivar – törte meg végül Babrián a csendet. – Megmentett hetvenkilenc embert. Amit tett, több mint hősiesség. De ő nem tudja. Nem is hiszi magáról. Megölte egy földijét... csak erre gondol.

– Negyvenhét óta nem járt odahaza – mormolta Miklós.

Babrián kivette a szájából a pipát, és ránézett.

– Gondolhatja, hogy nem gyáva ember. Negyvenhét őszén, miután a fogságból kiszabadult, egyenesen hazament a falujába. Fölkereste a lelőtt katona családját. Megmondta nekik, mi történt, ne várják haza a fiukat. Azután otthagya a faluját, az asszonyt, a családot, és feljött Pestre. Elszegődött kertésznek.

Ez hát a titka, gondolta Miklós.

– A Sztarij Oszkol-i eset természetesen kitudódott – mondta Babrián. – A megmenekült munkaszolgálatosok beszéltek el, a sajtó is sokat foglalkozott vele. A köztársasági elnök az akkor legmagasabb állami kitüntetéset, a Magyar Szabadság Érdemrendet adományozta neki. Nem fogadta el... Azóta pedig itt él egymagában. Itt él a disznájával, a kutyájával és nyirbálja a bokrokat. A fizetése háromötödét hazaküldi az asszonynak, és nem akar tudni semmiről. Viseli az emlékezet keresztjét...

A pipáját szortyogtatta, és kedvetlen hallgatásba süppedt.

Szürkült, vacsorára kongattak.

Mors per asphyxiam

Tüdőszanatóriumi történet 1962-ből

1.

Az orvos egymagában ebédelt. Általában a betegekkel étkezett együtt, mert tudta, jólesik nekik ez a gesztusa, de ma úgy rendezte, hogy elkéssen. Csak az ebédidő végeztével jött le, amikor már teremtett lelket se talált a szálának is beillő, hatalmas étteremben, kivéve a felszolgálólányokat, akik az asztalokat szedték le.

Senkivel sem akart beszélni ezen a napon. Kora hajnalban meghalt az egyik betege, és úgy gondolta, ilyenkor még egy magafajta jámbor tüdőgyógyász is elvárhatja, hogy békén hagyják. Elintézte az összes elintézendőket, megannyi hivatalnoki formáságot, amelyek egy halálesettel járnak, s amelyek éppen nem voltak alkalmasak arra, hogy

enyhítsenek levertségén, majd táviratot adott fel a hozzátartozóknak, és azzal visszahúzódott a kuckójába. Mára elég a vesszőfutásból, gondolta elszántan, és kétszer is megforgatta a kulcsot a zárban. Mindenki elől elzárkózott, a kollegáit is beleértve, a délelőttre kiírt vizsgálatait pedig másnapra halasztotta. Beteget végképp nem akart látni. Több mint húsz éve volt a pályán, cselédkönyves orvos korától mindig különböző tudószanatóriumokban praktizált, és jól tudta, mivel jár itt egy-egy haláleset, mi mindent ébreszt a betegekben. Ilyenkor még azok fejében is badar gondolatok támadnak, akiknek a világon semmi okuk rá. Ő pedig most az egyszer nem fogja elővenni az ilyen estekre tartogatott, különbejáratú jómodorát. Semmi hajlandósága ahhoz, hogy megnyugtató, jó szavakat mondjon, csillapítgassa a feldúlt kedélyeket, és türelmesen válaszoljon olyan kérdésekre, amelyekre válasz úgy sincs.

Mert hát, nem... erre az *exitus*ra bizony nem volt elkészülve. Reggel, amikor bejött, úgy érte a halálhír, mintha alaitomban tarkón vágták volna. Ennek a betegének a felépüléséhez komoly reményeket fűzött. És reménye nem volt légből kapott. Azt ugyan kezdettől fogva tudta, hogy egészséges többé nem lesz, ahhoz a kora is, a betegsége is túlságosan előrehaladott volt, de a klinikai kép alapján jó prognózis nyílt arra, hogy megállítsák a kóros folyamatot és a körülményekhez képest a legoptimálisabbat ériék el: kedvező stagnálást, amely még hosszú éveket biztosíthat. Ezt pedig egyre inkább igazolva látta az utóbbi hetek során. A beteg állapotában kétségtelen javulás mutatkozott...

Ott állt az éjszakai inspekciót ellátó, idős kolléga előtt, sápadt arccal hallgatta, s közben a fejét rázogatta rettenetes dőltségében. „Érthetetlen – hajtogatta teljességgel érthetetlen! Egyszerűen nincs rá magyarázat... – Ám hirtelen egy másik betege, Babrián, az író jutott eszébe, aki épp egy hete voltaképpen megjósolta azt, ami bekövetkezett, és ettől végleg kétségbeesett. – Ugye, mindent... úgy értem, ami csak lehetséges volt, mindent megtettél? – De amint kicsúszott a száján, máris mélyen megbánta. – Bocsáss meg, kérlek! – vörösödött el. – Ehhez a kérdéshez nem volt jogom.” A kolléga fagyosan biccentett. „Ott az ügyeleti napló, a bejegyzésem szokatlanul részletes. Ítéld meg magad, hogy mindent megtettem-e.”

Mindent megtett, gondolta, nem vitás, a bejegyzése efelől nem hagy kétséget. Abban a kritikus helyzetben senki se tehetett volna nála többet... Egy pillanatra abbahagyta az evést, mindkét tenyerével keményen megdörzsölte az arcát, mintha csak le akarná súrolni róla a fáradtságot, s közben elégedetlenül pislogva kinézett a parkra. No persze, ez az istenverte idő, gondolta. Kész katasztrófa! Ha így megy tovább, mindenki kikészül... Nem emlékezett rá, mikor volt utoljára ilyen nagymérvű és szapora az időjárás nap nap utáni változása. Az idei október szeszélyessége valóban alig volt elviselhető. Ha egyik nap fulladozni kellett a hegyre ülepedő pállott, kásás ködtől, másnapra holtbiztosán fagy köszönt be, metszően éles és ritka levegővel, hogy aztán a következő reggel viharos szelet és ónos esőt hozzon. Ma ennek a napja volt.

Utálkozva nézte a vigasztalanul ömlő esőt, és fázósan megborzongott. Mindenki megsínyli, gondolta, nem vitás. Babrián is panaszkodott tegnap. Valósággal ledöfi az idő... és a légszomjtól kínpadra vonva érzi magát... De máris ingerülten megrándult az arca. Nem, ebbe nem kapaszkodhat bele! Tetszetős magyarázat volna, csak hogy ennek az *exitus*nak semmi köze se volt az időjáráshoz.

Nem tudott napirendre térni felette. Képtelen volt rá. Kanalazta a híg levest, és komor kétségek gyötörték. Ismerte ezt az állapotot, semmit sem ismert ennél jobban. Negyvennyolc éves fejjel és csaknem negyedszázados praxissal a háta mögött nyilván már megszokhatta volna, hogy mindig vannak és lesznek is olyan betegek, akik exitálnak, de nem tudta megszokni. Ilyenkor makacsul önmagában kereste a hibát. Minden egyes halálesetét a saját személyes kudarcaként élte át, és kudarcainak ez az

önpusztító átélése mindannyiszor a kétségbeesés olyan bugyraiba lökte, ahol már nem volt se mentség, se bocsánat, se feloldozás. Békéden, furcsa bogár, mondogatták róla a betegek, és megmosolyogták a háta mögött, pedig szerették és ragaszkodtak hozzá, még ha nem vették is mindig egészen komolyan. Rosszul esett neki. Békéden, furcsa bogár... Miért? Mert feltétlen odaadást tanúsít irántuk? Mert teljes életét, napjai minden percét, minden gondolatát és érzelmét, egész idegzetét nekik szenteli? Hiszen jóformán nincs is privát élete...

Félszeg mosolyra rándult az ajka. Tulajdonképpen igazuk van, gondolta, igazuk és jó szemük. Ki tudta volna jobban, mint ő maga, hogy szokásos derűje és kedélyessége mennyi kiegyensúlyozatlanságot takar. Zaklatottságot, bizonytalanságot, önelégületlenséget... Ez a mai nap talán nem elég bizonyosság rá? Egyebet se tesz reggel óta, csak önmagát kínozza. Legalább fél tucatszor vette sorra és gondolt át külön-külön minden egyes részletet, ami a betegére vonatkozott. És mi haszna? Minél árnyaltabbá formálta kortörténetét, annál kevésbé tartotta a halálát elkerülhetetlennek. De mégis meghalt. Közbejött valami istenverte, átkozott véletlen, amire senki se számíthatott. Amit senki se láthatott előre...

Senki? De hiszen nem igaz! S még a leves íze is megkeseredett a szájában, amint újból felidéződött előtte az író, és a röpké jelenet, ahogy Babrián megállítja az előcsarnokban, és azt mondja, hogy erre a betegére most nagyon figyeljen oda, különben napokon belül kínos meglepetésben lesz része. Honnan tudhatta? Miből? Képtelenség! Ennek az embernek valóban nem kellett meghalnia. Itt csakis ő, a kezelőorvosa, hibázhatott. Ő követett el valami mulasztást, ha látszat szerint mégoly tiszta is a lelkiismerete. Valamit nem vett észre, amit pedig muszáj lett volna észrevennie; valamire nem figyelt fel, és e figyelmetlensége végzetesnek bizonyult, amiért is, legalább önmaga előtt, felelősség terheli.

Szép, sötét, latinos arca hirtelen kivörösödött a haragtól. Már megint beletévedt az önmagának tett, értelmetlen szemrehányások labirintusába! Eltolta maga elől a félig kikanalazott levest, s miközben hozzálátott a második fogáshoz, ingerülten próbálta meggyőzni magát, hogy semmi oka az efféle szemrehányásokra, mert igenis mindent elkövetett ezért a betegéért. Sőt ami azt illeti, éppen erre a kázusra az összes többinél is nagyobb figyelmet fordított. Ha valamit egyáltalán felrőhatna magának, kizárólag ez a megengedhetetlenül megkülönböztetett figyelem lehetne az. Hiszen most már bevallhatja, amit eddig semmi szín alatt be nem vallott volna. Kezdetől fogva egyfajta makacsul feltett bizonyítási szándék dolgozott benne, amely ritkán szállta meg annyira, mint ennek a betegének az esetében. És attól tartott, hogy valaki nagyon is jól látta ezt. Hogy mindvégig a tudatában volt, még ha szóvá nem tette is. Ami persze nem azt jelenti, gondolta fanyarul, hogy ezután se fogja szóvá tenni. Mindenesetre különös, hogy erről az emberről minduntalanul Babrián idéződik az eszébe...

Ámbár, ha belegondol, nincs benne semmi különös. Elvégre Babrián volt az, aki vagy tíz hónappal ezelőtt benyitott a szobájába egyik délután. „Ma egy új betege érkezett, nemde, doktor?” Ő rábólintott, rögtön hozzátéve, hogy egyelőre még látni se volt ideje, annyi dolga akadt egész nap. „De a felvételi lapja, gondolom, már idekerült magához – mondta az író. – No, vegye csak elő!” Elővette. „Ugyebár, nem ismeretlen maga előtt ez a név?” – kérdezte Babrián. Ő néhány másodpercig értetlenül nézte a kitöltött kartont, csak azután kapcsolt. De akkor halkán füttyentett meglepetésében. Lehetséges volna? Azt hitte, ez az ember már rég nem él. A pusztá létezését is anakronizmusnak érezte. Ám az adatok stimmeltek, szó se lehetett tévedésről. „Igen – tette el a kartont –, ő az.” „Ő bizony, személyesen – biccentett az író. – Ha tudni óhajtja, éppen az imént akadtam vele össze a folyosón” – s a tekintete csakúgy, mint az arca, kőmerev volt, kifürkészhetetlen. Neki pedig valami nagyon kényelmetlen érzése

támadt ettől. Valami halvány rossz sejtelve. Végül is mit akar tőlem, töprengett, milyen szándék vezette ide? „Hát – szólalt meg bizonytalan mosollyal –, az információt mindenesetre köszönöm, de... nos, hogy is mondjam? Őszintén megvallva, nem egészen értem. Miért tartotta ilyen sürgetően fontosnak, hogy tudjam ezt?” „Azért, hogy tudja” – hangzott kurtán, azzal Babrián már fel is állt, és némán kifordult az ajtón.

Nem, nem hihette, hogy csak ezért. Hiszen nélküle is rájött volna, ki ez a beteg. Hírhedt név volt, egyike a legrosszabb emlékeknek. És hát nemcsak a nevét ismerte, nemcsak viselt dolgairól tudott, hanem még medikus korában, akkortájt, amikor ez az ember a legzajosabb feltűnést keltette és az egyetemen is a legtöbb hive támadt, merő kíváncsiságból a könyvei közül is elolvasott egyet – „Az Esztendő Magyar Regényét”, ahogy úton-útfélen reklámozták –, a *Tiszaeszlárt*. Uszító módon elevenítette fel a hajdani vérvádat, Solymosi Eszter ügyében nemzeti perújítást követelt és aljasul denunciálta Eötvös Károlyt. Soha életében nem olvasott fertelmesebb könyvet ennél a sötét miszticizmusba hajló, gyűlöletet fröcskölő, eszelős agyrémmnél, de minden viszolygása ellenére is kénytelen volt megállapítani, hogy szerzője elvitathatatlan képességek birtokosa, és hátborzongató nézeteit átütő művészi erővel képviseli. Veretes nyelv, balladás tömörségű előadás, kivételes atmoszférateremtő készség, burjánzó szómágia. Azóta is a művészi tehetség olykor veszedelmes Janus-arcúságának markáns bizonyítékát látta ebben a könyvben. A szavak valóban lehetnek olyan gyilkosak, mint a gázkamrák, bár a gázkamrák természetesen nem szavakból épültek.

A gázkamrák... Egy pillanatig szinte bénultan meredt maga elé, olyan kízóan horgadt fel benne a fájdalom, de a heves, gyors mozdulattal, amellyel máris félresöpörte homlokába hulló, kékesfekete haját, egyben felszakadó fájdalomát is elhessentette. Ez nem tartozik ide, gondolta, ez a legszemélyesebb privát ügy, amit nem szabad belekeverni! No igen, természetesen megtehetette volna, hogy átadja valamelyik kollegájának a beteget – ha elvétné is, előfordul ilyesmi, és senki se talál benne kivetnivalót –, de meg sem fordult a fejében a lehetőség. Soha nem tett így, és ezután se fog. Egyszerűen nincs joga ilyen megoldáshoz folyamodni. Azért választotta ezt a hivatást, hogy gyógyítson. Ebben az emberben se látott mást, csak egy súlyos beteget, akiért meg kell tennie mindent, ami tőle telik. Ha pedig bárki is azt képzei, hogy e több mint tíz hónapnak számára volt valami permanens próbatétel jellege – hát nagyon téved. Itt mindvégig csak egyetlen kérdés merült fel: tud-e segíteni a betegén, vagy sem? És hát... nem tudott.

Felsőhajtott, s újra a kudarc leverő, sivár érzése járta át. Letette az evőeszközeit, befejezte az evést. Közben a pillantása a kopottas aranykeretbe foglalt, ovális falitükörbe tévedt, és csak nézte megrökönyödve a feldúlt, összetöredezett, szinte szétesett arcot, amellyel szembetalálta magát. Ez én volnék? S önkéntelenül is fintorszerű kis mosolyra torzult a szája. Lám, gondolta mély öngúnyal, a békétlen, furcsa bogár!...

Összerezcent, az egyik felszolgálólány állt az asztalánál. A kis, szeplős csúnyság, akit különösen kedvelt.

– Ne tessék haragudni, doktor úr – hadarta, miközben összes lúdtojásnyi szeplői kigyúltak restelkedésében de a tézta már elfogyott, meg a gyümölcs is mind egy szemig. A séf úr egészen oda van. De ha egy kis sajtot el tetszik fogadni... egy finom kis Mackó-sajtot...

Az orvos rámosolygott. És széles, meleg mosolyától egyszerre újból a megszokott lett. Az a mindig derűs, nyugalmat és biztonságot árasztó, lekötelezően szívélyes modorú férfi, akit méltán szerettek a betegei.

– Hozza csak, angyalkám – mondta –, hozza azt a Mackó sajtot. A séf úrnak meg

kösse a lelkére, hogy miattam a viláért se tegyen szemrehányást magának. Úgy kell annak, aki elkésik! Hát nem igaz?

Ekkor meglebbent a csapóajtó. Egy bordó köntöst viselő, szikár férfi lépett be az étterembe.

Amint az orvost megpillantotta, megállt, és a tekintetét merőn rászegezte.

2.

Az orvos kedvetlenül felsóhajtott magában. Ilyen az én formám! Ha valakivel végképp nem akart találkozni ezen a napon, éppen Babrián volt az.

Babrián pedig szemlátomást habozott ott az ajtóban, hogy beljebb kerüljön-e, de végül mégis rászánta magát, és nehézkes léptekkel elindult hozzá a vedlett futószőnyegen. Most látszott csak, milyen magas, már-már hórihorgas, és ezen kissé görnyedt tartása sem változtatott. Jellegzetes, senkivel össze nem téveszthető alak volt. Keményen faragott, csontos, mélyen barázdált arc, a szája sarkában szarkasztikus elmélyüléssel, nyakán habosra csomózott, finom selyemkendő, a fogai közt rövid szárú angol pipa: bordó köntöse, akár egy palást, járás közben a bokáját verdeste. Apró biccentéssel viszonzta az orvos üdvözlését.

– Jó étvágyat, dr. Windisch – szólt recsegő hangon, és hideg pipáját kivette a szájából –, tömje csak azt a kellemes fejét! – Leült vele szemben, dohányzacskóját az asztalra dobta. – Nekem csak egy főzeléket kegyeskedjék, simán – vetette oda a kis pincérlánynak, aki azonnal az asztalnál termett, hogy máris lélekszakadva loholjon a konyhába.

Akár egy kényúr, gondolta az orvos, és hét év óta, amióta Babrián rövidebb-hosszabb megszakításokkal a betege volt, talán először tűnődött el azon, vajon miért is veszik ezt mindnyájan magától értetődően természetesnek tőle. Önkéntelenül is a gúnyneve jutott eszébe, ahogy a szerkesztőségekben aposztrofálták, s aminek a híre ide is eljutott: Rettegett Iván – s ezt a nem éppen hízelgő gúnynevét néha bizony szerfelett találónak érezte.

A kettejükre boruló csend túl nyomasztóvá kezdett válni. Jónak látta, hogy megtörje.

– Szokás szerint el akarja bliccelni a csendeskúrárt, igaz? – kérdezte kedélyes-korholón.

Babrián úgy eresztette el a füle mellett, mintha el se hangzott volna. Pipája szárával az asztal szélét kocogtatta, súlyos tekintetét nem vette le Windischről. A doktor meg igyekezett fesztelennek mutatkozni, noha fesztelenségében túl sok volt a kényszeredettség. Gyakorlott orvosi szemével persze azonnal észrevette, hogy Babriánt nagyon megviseli az idő – de nemcsak ezt vette észre. Harapós kedvében van, állapította meg, sőt krudélis kedvében, és ez óvatosságra intette. Tapasztalatból tudta, hogy ilyenkor résen kell lenni vele szemben. Ma azonban nem volt hajlandósága belemenni semmilyen idegőrlő játékba, és hirtelen döntött.

– Sajnos, mennem kell – pillantott az órájára, és felállt.

– Rengeteg a dolgom. A hétfő itt mindig kész bolondokháza... – azzal már indult volna, de remélt visszavonulása nyomban meghiúsult.

– Üljön vissza! – hangzott olyan erélyesen, hogy nem tehetett mást, pillanatnyi tétovázás után visszaereszkedett a helyére. – Remélem, doktor, nincs ellenére? – kérdezte Babrián.

Windisch kelletlenül mosolygott. Jött a felszolgálólány a sietségtől pihegve, és hozta Babriánnak a főzeléket, neki pedig a sajtot.

– Nos, doktor? – szólalt meg Babrián. – Mi újság? Miféle friss pletykákkal fog elszórakoztatni ma? – Úgy görgette elő a szavakat, erősen, jóformán moduláció nélkül, hogy ettől amúgy is érdes hangja még nyersebbnek hatott. – Csupa fül vagyok.

– Nincsenek friss pletykák. – Windisch elkerülte a tekintetét, színleg minden figyelmét a sajtnek szentelte. – Általános a pangás.

Babrián is enni kezdett, az arca változatlanul szenvtelen maradt.

– Azt mondja, pangás?

– Reggel ketten eltávoztak, és jött egy új beteg.

– Hát, ez valóban nem sok.

– Sajnálom – vontta meg a vállát Windisch –, ez minden.

Babrián éles pillantást vetett rá, majd folytatta az evést. – Pedig azt hittem, van valami mondanivalója a számomra.

– Van is – bólintott az orvos. – Veronika nővér újból panaszkodott magára, hogy túl sokat használja az oxigénkészüléket.

– Veronika nővérnek rá fogok verni a fenekére – jelentette ki Babrián.

Windisch tiltakozott. – Az én utasításomat teljesítette. Szigorúan meghagytam neki, hogy minden alkalommal köteles jelenteni, ha maga túlzott könnyelműségében...

– Füttyülök az utasításaira! – szakította félbe Babrián. – Vegye tudomásul, hogy semmiféle orvosi idiotizmus kedvéért se vagyok hajlandó megfulladni. A leckéztetéseit pedig tartsa meg magának.

Windisch nem szólt, de barna arcába pír szökött. Hét év alatt természetesen volt alkalma megtapasztalni Babrián kolerikus temperamentumát, amely hol szenvedélyes dühöngésekben, hol meg többnyire éppen az ő fejéhez vágdosott, válogatott sértésekben nyilvánult meg, s mindent zsebre vágott tőle, mert jelentős írónak és nagyszabású egyéniségnek tartotta, akit feltétlen tisztelet illet meg, másrészt maga tudhatta a legjobban, hogy gyógyíthatatlanul beteg, s betegsége gyakori megpróbáltatásait fizikailag példátlan önfegyelemmel viseli. De mégis akadtak pillanatok, amikor szinte tűrhetetlenül ellenszenvesnek találta. Márpedig nem szerette, ha azok az emberek, mint például Babrián is, akiket világnézete élharcosainak tekintett, saját személyükben ellenszenvesnek mutatkoznak.

Sértettségét és haragját azonban hamar legyőzte magában, s ezúttal is azzal mentegette Babriánt, amivel rendesen. Állapota visszafordíthatatlan rosszabbodása egyre több magatartásbeli anomáliával jár. Írásra pedig már hosszú-hosszú ideje nem gondolhat. Ötvenöt óta, amikor véglegesen felkerült ide, mindössze néhány elbeszélésre futotta az erejéből – egy vékonyka kötetre.

Felpillantott, és látta, hogy Babrián kitartóan figyeli. Az arca már ismét egykedvűnek hatott, közönyt árasztott a tekintete is, de az orvos megneszelve, hogy csalóka közöny ez, veszedelmet ígér, és nem tudta, mint térhetne ki előle.

– Hervadtnak látszik, adjunktus úr – jegyezte meg Babrián. – És becses engedelmevel kötve hiszem, hogy a gorombaságom hervasztotta volna le. Hozzászokhatott már.

– De ahhoz nem tudok és nem is fogok hozzászokni, hogy a légzőkészüléket kénye-kedve szerint használja. Ezt ne remélje tőlem. A készülékre rákapni – öngyilkosság.

Babrián mosolytalan malíciával húzta össze a szemét. – Ejnye, doktor, csak nem

akarja a bolondját járatni velem? Ifjú koromban, tudja, nagy divat volt életjeligét választani. Valami bölcs aranyköpést. Nos, én nem választottam, inkább fabrikáltam egyet magamnak: *Járjunk görbén és beszéljünk egyenesen!* Ezennel felhívom rá a figyelmét. Méltóztatna tehát elárulni, hogy mitől ilyen búval bélelt ma?

Windisch megadóan felsóhajtott. – Hiszen úgylátja tudja!

– Lekötelezne, ha megmondaná, mi az, amit tudnom kellene.

– Kizárt dolog, hogy ne hallotta volna, mi történt az éjszaka.

– Nocsak! Hát történt valami?

Az orvos szemrehányóan nézett rá.

– Értem – intett a szemével mindenáron tőlem akarja hallani. – Hát igen – mondta magának lett igaza – s elkeseredve megrázta a fejét. – Csak legalább azt tudnám... Az ég szerelmére, honnan szedte a jóstehetségét? Az az ember meghalt az éjjel.

Babrián Dezső hátradőlt a széken. Az arca végképp kifürkészhetetlenné vált.

– Én figyelmeztettem magát – mondta. – Még idejekorán figyelmeztettem, hogy *moribundus*.

– Nem volt *moribund* – ellenkezett hevesen Windisch. – Egy tragikus, ostoba véletlen... Ki láthatta előre?

Babrián legyintett.

– Jobban tette volna, doktor, ha akkor rám hallgat. Miért nem hitt nekem? Csak a jóneveltsége tartotta vissza, hogy megmosolyogjon, igaz?

Az orvos hallgatott. Maga volt a tehetetlenség.

– Most pedig mit mondjak magának? – vont vállat Babrián. – Mondjam talán azt: mosom kezeimet? – Evett két-három kanállal, közben tűnődve az orvosra pillantott. – Sohasem sakkozott vele? – kérdezte szórakozottan. – Nem? Sajnálhatja. Kiváló játékos volt.

Windisch kínjában elmosolyodott. – Hát... nem valami nagy nekrológ.

– Ez az árnyak előjoga, doktor – vágta rá nyersen Babrián. – Mi egyebet várhatna egy magamfajta, ötvenkilenc éves hullajelölttől? Itt ám lélekben nagyot sülyed az ember!

Windisch már csak matatott a tányérjában, a szeme alatt görcsösen rángatózott egy ideg.

– Hallgat? – fürkészte Babrián. – Miért hallgat? – Metsző tekintetével szinte átszegte az orvost, aki egyszerre érezte meg az író szuggesztív erejét, és azt, hogy jómaga lágyabb anyagú annál, semhogy szembeszállhatna vele.

– Vagy most az egyszer szégyellj talán azt a fene nagy altruizmusát? – kérdezte Babrián.

Helyben vagyunk, állapította meg az orvos. Már tudta, mi a célja Barbiánnak: erőnek erejével színvallásra kényszeríteni, hogy azután megbélyegezhesse. S egyszerre megint eltöltötte az önvád, de olyannyira, hogy szinte jogosnak érezte, már-már afféle vezeklésnek, hogy eltúrja a vesszőfutást, amelynek kétségtelenül elébe néz.

– Hát ne hallgasson – csattant fel Babrián –, ne hallgasson, doktor, az istenfáját magának! Bökje csak ki bátran: deprimálta a haláleset!

Csörrent a tányér, ahogy az orvos ledobta az evőeszközeit.

– Megfulladt! – tört ki belőle. – *Suffocatio*, érti? – És a szemében kétségbeesés jelent meg, nem tudta tovább türtőztetni magát. – Heveny légzési elégtelenség, légúti akadály... Az ügyeletes már *insufflatió*val és légcsömetszéssel sem segíthetett rajta.

Annak rendje és módja szerint, közönségesen megfulladt...

– *Mors per asphyxiam* – hagyta helyben Babrián. – Valami Auschwitz nevű lengyelországi helységben négyszázezer magyar állampolgár fulladt meg. Ehhez mit szól, maga *homo humanus*?

Windisch hallgatott. Zaklatott mozdulattal hátralökte a homlokából a haját. Kegyetlenség, amit velem művel, gondolta, de valami önkínzó módon egyre csak igyekezett elhíttetni magát, hogy megérdemli, rászolgált, kijár neki.

Babrián dermesztő gúnnal figyelte.

– Ha nem tévedek – mondta az ön tisztelt szülei is, ugyebár...

Az orvos elvörösödött. Enyhén megremegett az álla. – Nem gondolja, hogy ma a szokásosnál is sajátosabb?

– Szándékosan, doktor, szántszándékkal – biztosította Babrián. – Szeretném, ha látná végre a krédót, amelyben maga is nyakig csücsül.

– Semmiféle krédót nem látok.

– Valóban? – Babrián eltűnődött. – Voltaképpen mit tudott maga erről az emberről?

Windisch ingerülten nevetett. – Ugyan, kérem! Azt képzelem, nem tudtam, kicsoda? Egyébként éppen maga hívta fel rá a figyelmemet. De számomra ennek nem volt jelentősége.

– Nem volt jelentősége... – mormolta Babrián. – Irigylem érte. – És mondja – kérdezte hirtelen –, milyennek találta?

– Nagyon udvariasnak és a szófukarságig zárkózottnak. Azt hiszem, egyetlen olyan mondatot se váltottunk, amely ne a betegségére vonatkozott volna.

– Tüdőasztma és ödémás szívbántalmak – bólított az író. – Ugyanaz, ami nekem. Hát nem fura szeszélye a sorsnak? És maga szerint az ő prognózisa jobb volt.

Windisch egy pillanatra összeszorította a száját, aztán biccentett. – Jobb.

Most Babrián hallgatott. Az esőt nézte, amint széles sávokban lefolyik az ablakon.

– Nem – szólalt meg végül csendes ajkbiggyesztéssel –, maga semmit sem tud erről az emberről. Jóformán semmit. Esetleg ismer egy felszínes történetet, amely semmire se magyarázat, és azzal be is éri. Belátom, ebben én is hibás vagyok. Segíthettem volna magának, és akkor most kevésbé mardosná a büntudat.

– Fogalmam sincs, mire céloz – jelentette ki szárazon Windisch, mert találva érezte magát, és a türelme is kezdett fogytán lenni. – De ha mindenképpen ragaszkodik a témához, árulja el, miből sejtette, hogy meg fog halni. Emlékszem, pontosan megjósolta: napokon belül.

– Az ember általában megérzi, hogy mikor adja be a kulcsot. Főleg, ha nagybeteg. Éppen ön, a jeles lélekbúvár ne tudná? Apropó! Működik még a lelki klinikája, doktor? Nem venne analízisbe engem is?

Ez érzékeny pontja volt Windischnek. Most is elfelhősödött a homloka.

– Komolyan beszélek – biztosította az író. – Vagy talán nem maga szónokol örökké az intézeti kis pszichoterápia fontosságáról, meg a tüdőbetegek sérült pszichéjéről? Én pedig ma rájöttem, amit sose hittem volna, hogy valóban sérült a pszichém.

– Most már kizárólag rébuszokban hajlandó...

– Ne heveskedjék, doktor, csigavér! – Babrián befejezte az evést, és eltolta maga elől a tányért. Most csaknem szelíden nézett az orvosra. – Tehát, ha jól értettem – mondta azt állítja, tudja, ki volt a derék férfiú. Tudja, hogy valaha gyilkolt. Azt is

tudja, hogy ezért elítélték, és kiszabott büntetését az utolsó napig leülte. De lám, azt már nem tudta, milyen kiválóan sakkozott! Pedig nekem ez volt róla az első gondolatom ma hajnalban. Tudniillik én már hajnalban értesültem a sajnálatos gyászeseményről.

– Vagyis jól sejtettem – intett elborult arccal az orvos, és jogos megbántottságát leplezni sem próbálta.

– Azután rögtön maga jutott eszembe, doktor – folytatta háborítatlanul Babrián és biztos voltam benne, hogy nem szívesen találkozna össze velem a mai nap folyamán. Érthető! Maga egy széplelkű, fennkölt emberbarát. Én nem vagyok az. Mint már voltam szerencsés említeni, én csak egy egyszerű hullajelölt vagyok, többek között az éjszaka elhalálozott úr jóvoltából. És ezt maga nagyon is jól tudja. Mármost...

– Kérem! – vágott közbe ekkor Windisch olyan erélyesen, amelyet talán ő sem várt volna magától. – Valamit, kérem, szükségesnek tartok mindenekelőtt tisztázni! Tökéletesen megértem, hogy gyűlölte ezt az embert. Minden oka megvolt rá, és eszem ágában sincs megbotránkozni rajta. De magának is tudomásul kell vennie, hogy én felelősséggel tartoztam érte. A betegem volt.

– Nekem pedig a barátom – mondta Babrián.

3.

Az orvos elképedve meredt rá.

– Miért mereszi ilyen kukán a szemét? – kérdezte Babrián. – Csak nem képzeled, hogy tréfálok? – Elővette a dohányzacskóját, kibogozta, és tömködni kezdte a pipáját. – Valóban a legjobb barátom volt egykor. És ma már azt kell mondanom, hogy egész életemben. Mi az ördögért csodálkozik úgy?

– Már engedelmet... – Windisch csak hebegni tudott.

Babrián leintette. – Legyen türelemmel, választ fog kapnia kérdésére... Van gyufája?

Az orvos sietve elővett egy skatulyát a köpenye zsebéből, és odanyújtotta neki.

– Igen – bólintott Babrián, miután szokott szertartásosságával rágyújtott, és két bodros füstfelhőt eresztett ki a levegőbe. – Igen, huszonkét éves korától ismertem. – Pöfékelve hátradőlt, felnézett a gipszstukkós mennyezetre. – És az a hallgatag, tömzsi, vad fiatalember, akivel ezerkilencszázhuszonhat őszén az Erzsébet körüti Bucsinszky kávéházban találkoztam először, egyike volt a legnagyobb prózaíró tehetségeknek, akik ebben az országban valaha is megszülettek.

Windisch nem szólt, bár nagyon is meglepte Babrián elfogulatlansága.

– Üljön csak be egyszer valamelyik könyvtárba – ajánlotta Babrián, mert a hallgatását kétkedésnek vélte –, és lapozzon fel egy-két húszas évekbeli folyóiratot. Ha elolvassa néhány akkori elbeszélését, látni fogja, hogy parányi túlzás sincs a szavaimban.

– Talán valóban megteszem egyszer – intett az orvos.

– De nem sok írásával találkozik majd abból az időből – folytatta Babrián. – Egymás iránti rokonszenvünk bizonyára éppen abból támadt, hogy tudtuk egymásról, alig akadt lap, folyóirat, kiadó széles e honban, amelyik írásainkat páni rémülettel vissza ne utasította volna.

– És ilyesmi elég a barátságához? – Windisch szemében most valóban kétely csillant

meg. Nem Babrián szavait vonta kétségbe, csak továbbra sem fért a fejébe a dolog.

– Még hozzá ritka mély barátságához – erősítette meg Babrián. – Két éhenkórász ifjú író, akik Ady Endrén nevelődtek, s akiknek a társadalmi nézetei már kora fiatalságukban bőségesen kimerítették az államellenes felforgatás és a nemzetgyalázás bűncselekményét – hogy az ördögbe ne talált volna egymásra? S hogy az ördögbe ne kötöttek volna barátságot életre-halálra, amikor kölcsönösen meggyőződhetek világszemléletük és alkotói törekvéseik teljes azonosságáról. – Vontatottan beszélt, de hangja érdekességén ez mit sem enyhített. – Hosszú éveig együtt laktunk, megosztottuk minden garasunkat. Elválaszthatatlanoknak neveztek bennünket, és azok is voltunk: elválaszthatatlanok. Ő, a tizenkilenc fehér augusztusában felkötött Somogy megyei uradalmi cseléd egykéje, és én, az olasz hadszíntéren elesett, izraelita felekezetű, újpesti főgimnáziumi tanár második csemetéje, aki bátyjával és öccsével egyetemben a pesti hitközség fiúárva házában nőtt fel, tekintettel édesanyjuk úgyszintén korai halálára.

– Ezt nem tudtam – csúszott ki Windisch száján. – Se róla, se magáról.

Babrián rápillantott, aztán ismét fel a mennyezetre.

– Egy bugris meg egy bibsi – mondta nyersen a társadalom peremére lökve. Két kitaszított, nyomorúságos éhenkórász, akiknek nem volt senkijük és semmijük, két mindenre elszánt, megszállott, komor álmodozó, akik közbevetőleg nem Duns Scotus oxfordi kommentárjaiból tanulták a közgazdaságtant, nem Montesquieu perzsa leveleiből a szociológiát, s főleg nem báró Brandenstein Bélától a bölcséletet. Nyirkos hónaposszobákban álmodozni a világforradalomról, radikális terveket szőni az ezeréves, feudális osztályuralmi mocsár lecsapolására, közös alkotói programot dolgozni ki előbb egy több kötetre tervezett, országfelmérő szociográfiai munka, majd egy balzaci kiterjedésű és igényű új *Emberi Színjáték* megírására – mi volna a barátság aranyfedezete, ha nem ez? Sárban-fagyban külvárosi utcákon csatangolni, éjszakákat átvitatkozni Marxról és Freudról, Bartókról és a joyce-i regénytechnikáról, Benedetto Croce abszolút idealista etikájáról és Chorin Ferenc extraprofitjáról, az aktivizmusról és a katasztrofális hazai agrárviszonyokról, de az Aréna úti népkonyha hamis társadalmi tudatot kialakító, ingyen rántott levesétől Ortega tömegtársadalmi doktrínáján keresztül a Szovjet grandiózus ipari fejlődéséig, az axióma-rendszerek Gödel-dilemmájától meg a Neue Sachlichkeit belső ellentmondásaitól az ormánsági egykén át a szocdem vezéreknek a gyárigazgatókhoz fűződő közismerten szívélyes viszonyáig körülbelül mindenről, miközben rosszul fűtött közkönyvtárakban melegszik az ember és filléres józsefvárosi kifőzdék egytálételén vegetál – ez is a boldogság egy neme, adjunktus úr!

Megszurkálta a pipáját, hosszú pillantást vetett Windischre. Az orvosnak pedig feltűnt, hogy mennyire elcsendesedett a tekintete, s hogy sötét szeme valójában nagyon is elüt kemény ácsolatú, szarkasztikus arcától és nyers hangjától: meleg fényű volt, kissé párás és érzelmes.

– De nemcsak a nézeteink egyeztek meg – folytatta Babrián –, és nemcsak a törekvéseink voltak közösek. A természetünk és a jellemünk is felettébb hasonló volt. Dacos büszkeség és heves térítőszellem lakozott bennünk, mindenekelőtt pedig a bírálat és a tagadás konok szelleme. Nem voltunk könnyű tollú írók, s mi magunk sem voltunk könnyűek. Megvesztegethetetlen fickók voltunk, hírből sem ismertük a megalkuvást. Megátalkodottan ragaszkodtunk a magunk rebellis kategorikus imperatívuszához...

Pipás kezével széles mozdulatot tett.

– Attól tartok, igen tisztelt doktor úr – váltott át hirtelen recsegő hangra önnek halvány sejtelve sincs arról, hogy mit jelentett konzekvensen baloldali írónak lenni Hóman Bálint, a Szent Jobb és a Baumgarten-díj Magyarországon. Hogy milyen sors

volt ötszáz példányban megjelenő, tiszavirág életű folyóiratokban publikálni jelképes honoráriumokért, vagy zugkiadóknál jelentetni meg vékonyka novellásköteteket kétszáz-háromszáz példányban, kávéházi előfizetők szeszélyes kegyeire szorulva; hogy milyen érzés volt senkitől tudomásul nem vett, mindazonáltal gondos rendőri felügyelet alá vont szerzőnek lenni. És mindez csupán azért, mivel felháborító önérzetünkben nem volt hajlandóságunk nevet szerezni magunknak sem ezoterikus szépliterátorként, sem árvalányhajás-tollbokrétás mezei bölcselőként, sem hatóságilag engedélyezett avantgardistaként, mint ahogy nem óhajtottunk húszezer példányos, szabványosított regényiparosként se befutni, a törvényesen védett királyi magyar történelmet vagy a keresztény középosztály neobarokk idiotizmusát tömjénezve díszkötésben, félbőrben, halinában, részletre, hitelben, készpénzért. De még csak arra a bocsánatos bűnre se voltunk kaphatóak, hogy *négerként* biztosítsuk a napi kenyérrevalónkat, elvirágzott társasági díszhölgyek, lánglelkű turfkirályok és istenfélő bankelnökök emlékiratait gyártva. Tűrhetetlen gögünkben inkább krajcáros címírásokért és sovány óradíjas korrepetálásokért futkostunk, semhogy bármilyen formában is áruba bocsássuk magunkat. Mi sem volt hát természetesebb annál, hogy részünkre ritkánál is ritkábban jutott nyomdafesték olyan lapokban, amelyek egyáltalán számítottak valamit, s hogy írásainkat jobbára csak kéziratban és titokban mutogathattuk, kávéházi asztaloknál, talponállók pultjainál, albérletekben és antikváriumok hátsó helyiségeiben, abban a hiú reményben ringatózva, hogy ha másutt nem is, de legalább ismerőseink és csekély számú barátaink körében talán visszhangra lelnek bujtogató-gondolataink...

Pipáját kivette a szájából, szaporábban szedte a levegőt. Szemlátomást fárasztani kezdte a beszéd.

De néhány pillanatnyi hallgatás után, rekedtes hangon mégis folytatta.

– Később, szerencsecsillagunk felragyogtán, havi kilencven fixért, szigorú inkognitóban, a bulvár világsajtót fordíthattuk Tolnai Simon nevezetes orgánumába. Nos, akkor én az első fizetésből kereken ötven pengőért egy originál amerikai Waterman töltőtollal leptem meg az éjszaka elhunyt urat. A bőkezű ajándék könnyeket csalt a szemébe, habár ömlengő természettel aztán senki se vádolhatta volna, és ünnepélyes fogadalmat tett, hogy a tollat soha másikra felcserélni nem fogja. Szavatartó ember volt. Nem szegte meg a fogadalmát. Mert amidőn a porondra lépett Gömbös Gyula, közhírré kiáltván „a magyar faj történelmi öntudatára” bázírozott Nemzeti Munkatervét, s miután mögötte kalákába rendeződött az Új Szellemi Front válogatott menzaseriája, amely a hárommillió mezítlábas sorsának jobbrafordítását Ady Endre átértékelésével, „nemzeti öncélúsággal” és „egy lelkében megújhodott, minőség-szocialista új nemesség” elit kultúrmozgalmával óhajtotta nemzetgazdaságilag megoldani, a tegnapi jóbarát azzal a tollal a kezében vedlett át hamarosan közönséges tömeggyilkossá. Marx Károly szakállára esküszöm, hogy azzal a tollal! Ezt szavahihető szemtanúk erősítették meg! Senkinek se ajándékozzon tollat, doktor, veszedelmes jószág... – A hangja megbicsaklott, kinyílt szájjal kapkodta a levegőt.

Megtörölgette gyöngyöző homlokát, s rövid pihenőt engedélyezett magának, hogy a lélegzetvételét rendbe hozza. Ám Windisch úgy érezte, kezdődő fáradságánál is nagyobb a megindultsága, ahogy a múlt hamuja alól felkotorja üszkös emlékeit. Egykori barátja halálának a napján nyilván nem térhet ki ez elől. És a belső kényszer, hogy emlékeit megossa valakivel, úgy látszik, olyan erős, hogy kész vele is megosztani.

Lefegyverezte Babrián tekintetének leplezetlen keserősége. Hirtelen arra gondolt, hogy ez a tekintet oda is behatol, ahová mások nem látnak, és keserőségét éppen ez okozza.

– Feleslegesnek tartom – szólt aztán Babrián –, hogy akkori döbbenetem és

felháborodásom, sőt miért tagadnám, fájdalommal ecsetelésével untassam. A folyamat természetesen fokozatosan vezetett el a páfördülésig, de én mindvégig vak voltam. Hogyan is gondolna olyasmire az ember, amit leglidércesebb álmaiban sem képzelne? – Már fegyelmezett, bár kissé fátyolos hangon beszélt. – Utólag visszagondolva, persze rá kellett ébrednem, hogy egy sereg gyanús momentumnak nem szenteltem kellő figyelmet. Sohase hallottam például a gyerekkoráról beszélni. Mindent tudtam róla, nem volt egymás előtt titkunk, de a gyerekkoráról jóformán semmit. Nem firtattam, azt hittem, szégyelli. Mert szemérmes ember volt, a feltörekvőknek nem abból a fajtájából való, amely minduntalan egykori nyomorúságával kérkedik, és abból tőkét kovácsol magának. De tévedtem. Csak később, és sajnos már későn tudtam meg, hogy mit titkolt el. Apját, gróf Széchenyi Andor Pál zsellérét, vörös századkomisszárt, tizenkilenc augusztusában az ő szeme láttára húzták fel Prónay banditái. Ezt sohase heverte ki. Attól a naptól kezdve valami olthatatlan gyűlölet élt és munkált benne, amelyet senkivel, még velem sem osztott meg. Nőtt-növekedett benne ez a lefojtott, már-már, azt kell mondanom, féltve őrzött és táplált gyűlölet, s valamiképpen elő kellett törnie.

Maga elé révedt, pillanatnyi szünetet tartott, a pipáját szortyogtatta.

– Rossz irányba tört elő – mondta. – Mire észhez kaptam, a hajszálrepedés már tátongó hasadékká szélesedett barátságunkon – és nem is csak a barátságunkon. Csakhamar és rohamosan olyan eszmék befolyása alá került, amelyek módot adtak gyűlölete kiélésére, gyűlöletét pedig eltorzították és eszelőssé tették. Az a rögeszmés meggyőződése támadt, hogy apja voltaképpen a Moszkvából iderendelt judeobolsevisták áldozata, akik előbb csalárdul félrevezették, egy népidegen, hamis ügy szolgálatába állítva, majd azután a saját irhájuk mentése közben cserbenhagyták. „Őt miért nem ültették fel a zsidó népbiztosvonatra? – támadt rám egyszer őrvöngve. – Miért nem? Miért nem? Árja magyarnak és főleg parasztnak nem jutott rajta hely? Az a szaros sarkú, bűdös prozta Bécs helyett inkább dögöljön meg?...” Gondolhatja, hogy ezek után több szavunk már nem volt, nem is lehetett egymáshoz. Útjaink visszavonhatatlanul elváltak. Az enyém Buchenwaldba vezetett végül, az övé pedig... nos, jól tudjuk, az övé hová. – A pipa makkja fölött éles pillantást vetett az orvosra. – Csodálkozik? Min? Szabó Dezső Magyarországon ez logikus fejlődéstörténet volt, ha végletes is. Én meg akkor tanultam meg, hogy a különböző benső púpok és kisebbségi komplexusokat hurcoló emberek a földkerekség legveszedelmesebb kreatúrái. Torkig vagyok már azzal a *morbus hungaricus*szal, amely mindenféle egyéni balsorsok és személyes lelki defektusok ürügyén dögével szüli a társadalmi táltosideológia sámánjait és ködevőit.

Elhallgatott, ismét a lélegzetvételt igyekezett rendbe hozni, és közben lehunyta a szemét. Windisch némán figyelte, s arra gondolt, hogy bizony egyre rosszabb bőrben van. Valóban ijesztő volt így, lehunyt szemmel látni, amint mélyen árkolt, sovány arca mozdulatlanul vált, szinte megmerevedett.

– De hát csakugyan szükségtelen – szólalt meg kisvártatva –, hogy az akkori döbbenetemmel traktáljam. – Kinyitotta a szemét, s mint már annyiszor, Windisch ezúttal is meglepődött azon, hogy sötét szeme olykor milyen elevenen világos tekintetű. – Azt azonban mindenképpen meg kell mondanom, hogy én megértettem a szóban forgó úr páfördülésének az indítékait. Ő is, amiként én, számkivetett volt. A társadalom kirekesztettje. És az ilyen elszigeteltségben nemcsak a remény fogy el, előbb-utóbb maga az ember is elkopik. Ha naponta azt kell tapasztalnia, hogy mindenütt csak ellenkezésre és visszautasításra talál, végül már önmagában kezd kételkedni. Én például huszónhét éves koromban írtam egy keserű és húsba vágó regényt. 1946-ig nem talált kiadóra. Jó regény volt, különbet azóta sem írtam. De akkoriban pusztán azt sikerült elérnem vele, hogy az összes kiadók és lapszerkesztők

végképp bélpoklosnak tartsanak. Megírni kilencszázharmincban Magyarországon egy végsőig kihegyezett, baloldali regényben, hogy milyen reménytelen, sötét alagútban bandukolunk itt valamennyien – ehhez elmeháborodottnak kellett lenni. Meg is adtam az árát. Tizenhat évig aztán nemhogy ez a könyvem nem jelent meg, de a két kezemen megszámlálhatom, hányszor sikerült egy-egy elbeszélést elhelyeznem. Leírtak, és lassacskán én is leírtam magam. Úgy láttam, senkinek sem kell az, amit csinállok. Tílalomfák és sorompók vettek körül, nem törhettem át rajtuk. No persze megtehettem volna én is, hogy kínomban dupla fedelű mellékmondatokkal, négyértelmű hasonlatokkal vagy lánnglelkű allegóriákkal próbálom papírra izzadni azt, amit gondolok és mondani akarok, miközben tűnődhetek rajta, vajon gazember vagyok-e még, vagy már hülye – de ilyesmire nem voltam kapható. Hallgattam inkább. Esztendőök teltek el úgy, hogy egyetlen sort sem írtam le. Már mint egyetlen olyan sort se, amely említésre érdemes. Mert élni mégiscsak kellett. Éhen halni még nekem se volt kedvem. Belátva tehát, hogy e kettős kereszt, kis hazában fű számomra nem nő, emelt fővel elszegődtem mindenféle Loch Ness-i szörnyeket gyártani. Ezenfelül emelkedett hangú reklámszövegeket fabrikáltam a Tartan hajcsepp és a Szent Rókus lábsó áldásos hatásáról, sőt originál vadnyugati ponyvákat meg hamisítatlan brit detektívregényeket firkáltam szakmányban a Pesti Hírlap sárga fedelű sorozatába – természetesen büszke daccal, kellő megvetéssel és kinyomozhatatlanul elkonspirált álneveken, mert az ázsíomra, arra adtam. Mindeközben pedig csikorgattam a fogamat, a marxizmus klasszikusait bifláztam – evégett megtanultam három nyelven –, és elnyomott forradalmárnak hittem magam. De kedveltem a jó ebédeket, az ápolt nőket, a sakkot, meg a hajnalba nyúló kártya- és biliárdcsatákat, a víg murikat és a szellemdús társaságokat, ahol kacér szépasszonyok mellett és drága italok hörpintgetése közben, a világon mindenről szabadon és baloldali színezettel lehetett eszmét cserélni. Két szeretkezés közt az ágyban vagy két biliárdjátszma között a kávéházban pedig rendszerint igen komolyan előadtam, hogy a következő héten feltétlenül belefogok végre nagyszabásúnak ígérkező regényembe, a magyar *Elveszett illúziók*ba... Hát, sosem írtam meg. – És kurta kis nevetés bukott ki belőle. – Buchenwald kellett hozzá... igen, Buchenwald, majd a weimari UNRRA-szanatórium, ahol a felszabadulás utáni hónapokban első haldoklásomat voltam szerencsés végezni, hogy végre-valahára megjöjjön az eszem. De fájdalom, már későn. Az elmulasztottakat többé nem lehetett pótolni.

Látta, hogy Windisch ellenkezni akar, és leintette.

– Nem, doktor, kár a szóért! Nem vagyok ostoba, hogy áltassam magam. Én is elbuktam, ha merőben másként is, mint az éjszaka elhalálozott úr. Felelőtlenül elvesztegetett évek. Terméketlenség. Sértődött póz. Kinek kellett? Mi szükség volt rá? Miféle ügy javát szolgálta? Mentségeim persze akadnak garmadával, de mit számítanak a mentségeim? Az számít csak, amit adtam. És én keveset adtam. Sokkal kevesebbet annál, amennyit adhattam volna... Ne tiltakozzék, kérem, felesleges! És lássa be, sértő is rám nézve... – Elfulladt a hangja, zihálva kapkodta a levegőt. A homlokán verítékcseppek ütöttek ki.

Windisch pedig valóban alig állta meg tiltakozás nélkül. Úgy érezte, csakis Babrián szembeötlő felindultsága és komisz közérzete okozhatja, hogy ilyen kíméletlen igazságtalansággal fordul önmaga ellen. Nála, a kezelőorvosánál senki se tudhatta jobban, milyen emberfeletti erőfeszítések árán alkotta meg számra csakugyan nem nagy, de annál jelentősebb életművét. Hiszen írásai tárgyuk, eszmei világuk és művészi sajátosságuk tekintetében egyaránt úttörő fontosságúak voltak. Más kérdés, hogy sohase tartozott sem a népszerű, sem a méltón értékelt írók közé; könyveit mindig is valami értetlenséggel elegyes idegenkedéssel fogadták – szatírájával előzmények nélkül és társtalanul állt a magyar prózában. Neki aztán semmi köze nem volt a kedélyes

csipkelődés, az adomázgató társadalombírálat vagy az önmagáért sziporkázó groteszk hagyományához. Ő kénsavba mártogatott tollal írt. Az ő szatírája nem ismert könyörületet és nem adott felmentést; taglóütéseket mért és sebeket osztogatott.

Elnézte fáradságtól összetört arcát, verejtékező homlokát és sovány, ráncos nyakát, ahogy most előtűnt a kicsomozódott selyemkendő mögül, s arra gondolt, hogy Babriánt bizony sosem kényeztette el az élet. Hiszen még az utóbbi tíz-tizenöt évben is, amikor pedig a létkörülményei végre először nyugodt alkotómunkát biztosítottak volna számára, szakadatlanul a betegségével kellett viaskodnia.

– És egyébként se rólam van szó most – folytatta Babrián. – Mindaz, amit magamról mondtam el, csak amolyan röpke lábjegyzet. Szükséges magyarázat. – A légzése rendeződött, valamelyest törődött arca is kisimult, de a tekintete megsötétedett és súlyossá vált. – Ám egykori sorsom tükrében-tudatában, most már maga is beláthatja, talán jogom van kijelenteni: valóban megértettem az illető úr átvedlésének társadalmi és pszichikai indítékait. Amellett válságos időkben, amikor a dolgok különösen bonyolult arculatot öltenek, gyakran előfordul, hogy a hazugság egy-egy pillanatra igazságnak tetszik. Én pedig sohasem voltam hajlandó pálcát törni azok felett, akik a tarthatatlan társadalmi állapotok elleni radikalizmusukban áldozatul estek egy-egy ilyen pillanatnak.

Az orvos megütödvé kapta fel a fejét. Ezzel semmi esetre sem érthetett egyet.

– A radikalizmus egyértelműsége? – kérdezte.

– Úgy, ahogy mondja – biccentett Babrián. – Avagy ez túlságosan eretnek nézet a maga számára?

– Sajnos, meglehetősen gyászos példák bizonyítják, hogy ez legalábbis kétélű folyamat. A radikalizálódásnak útszéli formái is vannak.

– Téved – ellenkezett Babrián. – A radikalizálódás mindig egyértelmű. Spontán lázadás a fennálló viszonyok ellen. Más lapra tartozik, hogy mivé forrja ki magát végül. De eredendően egy osztály, egy réteg, egy embercsoport, vagy akár egyetlen személy tűrhetetlen helyzetéből fakad. És az idő tájt, a harmincas évek legelején, éppen erről volt szó. Olyan helyzet alakult ki, hogy a viszonyok szinte önmaguktól harsogták: *Hic Rhodus, hic salta* – hogy a vén trieri Szerecsent citáljam. Hatalmas tömegek radikalizálódtak. A kitörés, a változtatni akarás módozatait keresték. S vajon az úgynevezett történelmi felelősség csakis rájuk hárítható-e azért, hogy legvégső kétségbeesésükben többségükben megtévedtek? – Nagy, idegbarázdás kezével elutasító mozdulatot tett. – Engedtessek meg nekem, hogy ezt ma éppúgy kétségbe vonjam, ahogy akkoriban. A szóban forgó úr bűne sem abban rejlett, hogy kitaszítottságában, maradék reményei vesztén a hazugság egyik fortélyos pillanatát igazságnak látta; visszavonhatatlan bűne az lett, hogy e hazugság mellett, a rá jellemző konoksággal, akkor is kitartott, amikor többé már nem hivatkozhatott megcsalatottságára, és kezében az izraelita illetőségű töltőtollal, végleg a tömegirtásra adta a fejét.

Szívott a pipájából, és legyintett.

– A további útját – mondta –, gondolom, már maga is jól ismeri. A nyomorúságba és reménytelenségbe hajszolt szegényparasztság sorsának egykori bátor feltárójából ugyanennek a paraszti tömegnek a fogadatlan, hamis prókátorává züllött. Elködösíteni a fejeket, megmérgezni a lelkeket, felkorbácsolni az aljas ösztönöket, a forradalmas, igazi lázadásvágyat állatias csöcselék-indulatokká torzítani – ehhez aztán értett a nemes férfiú! Holmi vérgőzös Messiássá nőtte ki magát. S mivel tehetséges volt, eredményesen működött. Habár ami igaz, igaz: avított manufakturális technológiára tervezett. Egy bitófa, egy bakó, egy sírásó! 1945-ben a Népbíróóság előtt határozott NEM-mel válaszolt a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát. És attól kezdve többé ki

sem nyitotta a száját a tárgyalás folyamán. Az utolsó szó jogával sem élt. Tíz évet kapott, nem éppen semmit. Én meg azt hittem, hogy akkor ott, a tárgyalóteremben látom utoljára... Mármost képzelheti azt a kölcsönös szörnyülködést, amikor tavaly novemberben egyik délután összetalákoztunk idefenn, az előcsarnokban. Azután félrefordítottuk a fejünket, arcrándulás nélkül ballagtunk el egymás mellett. Ez így ismétlődött a múlt hét közepéig... Méltóztassék egy pohár vizet tölteni!

Windisch sietve nyúlt a kancsóért, teletöltött egy poharat. Babrián mohón lehajtotta, és az asztalra könyökölt.

– Hogyan is mondtam az elején? – pillantott az orvosra. – Igen... azt mondtam, mindenki megérzi, aki nagybeteg, hogy mikor adja be a kulcsot! Este volt. Múlt hét kedde. Parázs sakkparti az emeleti társalgóban az egyik betegtársammal. Jön az a különösen bájló főnövér, Madame Frankenstein, a bányarém. Lámpaoltás, jóéjszakát! Parti függőben. Bandukolok a szobám felé, a félbemaradt játszmán töprengve. Hanem gyalázatosan rosszul világítják itt a folyosókat, hallja, doktor! Egyszer csak a sötétből élem toppan az éjszaka elhunyt úr. Kis híján összeütjük az orrunkat. „Ide hallgasson – szólít meg, miközben majd meggebed a légszomjtól. – Csak egy mondat – lihegi. – Egy mondat, amire negyvennégy óta nem jutott alkalmam. Sajnálom, hogy megúsza Buchenwaldot...” Na, Windisch, jó csattanó, igen? Mit mondtam magának másnap? Nem húzza tovább egy hétnél! Ehhez nem kellett Nostradamusnak lennem.

A tényérjába ürítette kihamvadt pipáját, és szárazon felnevetett.

– Micsoda morális kudarc, hallja! Az csak hagyján, hogy magát, doktor, aki mégiscsak Aesculapius felkent papja, emészti miatta a lelkiismeret-furdalás, hiszen ez így van rendjén, de az már valóban mindennek a teteje, hogy én is szánom őt. Mi több: szomorú vagyok. A halálközelség, úgy látszik, bűnösen érzelmessé teszi az embert.

Csend volt. Mindketten a kinti széllelkésekre figyeltek. Hallgatták, ahogy a parkban jajonganak a fák, s ahogy az eső egyre dühödtebben csapdossa az ablakpárkányt.

Az orvos rágyújtott, a fölfelé szálló kékes füst kígyót nézte.

– Ezt a folyosói intermezzót korábban is elmondhatta volna – szólalt meg végül.

– Miért? – kérdezte Babrián. – Akkor talán egyik éjszaka belopózik hozzá, és petróleumot fecskendez az ereibe?

III.

A Helvéciái próba

In memóriám B. B.

A harmincéves háború idején élt egy Erdélyből a Felföldre származott kereskedőember, bizonyos Servatius. Valaha szegény vándorkalmárként kezdte, de talpraesettsége folytán, no meg a szerencsájének köszönhetőleg hamarosan jelentékeny vagyonna tett szert. Kereskedőháza az első volt Nyitra városában, és egész Felső-Magyarországon nagy üzleteket bonyolított le. Servatius elég későn, harmincnyolc éves korában nősült meg. Egy jómódú lőcsei polgárleányt vett el, akitől másfél év múltán fiúgyermek született. Az asszony gyermekágyi lázban meghalt, és ez annyira lesújtotta a kereskedőt, hogy nem gondolt újabb házasságra, hanem fiával együtt özvegyemberként élt tovább.

Midőn Wallenstein betört a Felföldre, barátai azt tanácsolták Servatiusnak, hogy meneküljön el erdélyi atyafiságához, mivel nemcsak a gazdagságáról volt nevezetes, hanem hitbuzgó protestantizmusáról is, amely a püspöki városban már amúgy is sokak szemében szálka volt. Talán előkelő, kényelmes házát sajnálta otthagyni, vagy a veszélyt becsülte alá, jöllehet a közelgő had dúlásáról naponta érkeztek riasztó hírek a városba, de akár mint történt is, elszalasztotta a kedvező alkalmakat, és csak akkor kapott észhez, amikor a katolikusok előőrsei megjelentek a város előtt. Ekkor azonban nagyon megijedt. Belátta, hogy pillanatig sem vesztegetheti tovább az idejét. Sietve magához hívatta titkárát, egy Hollósi nevű elszegényedett nemesembert, és így szólt hozzá:

– Ma este elhagyom a várost, mert nem akarom, hogy valami pénzéhes német lator kilyukassza a bőrömet. A fiamat nem merem magammal vinni. Kicsiny még, ötéves sincsen. Ki tudja, milyen veszedelemnek tenném ki.

Magában azonban azt gondolta, hogy a gyerek csak kölönc lenne a nyakán, s egyébként is, mihez kezdene vele menekülés közben.

– Nyíltan megkérdem tehát – nézett a titkárra –, hogy vállalná-e a gyermek elbujtatását és gondozását addig, míg vissza nem térhetek? Kegyelmed, tudom, katolikus, nincs félnivalója a császáriaktól; már csak azért sem, mivel egykor a soraikban harcolt.

Hollósit meglepte a kereskedő kérése. Idestova hatodik éve állt a szolgálatában, mióta súlyos lábsebével mint rokkant kilépett a hadseregből, de kapcsolata a kereskedővel kizárólag a hivatalos üzleti ügyekre szorítkozott. A titkár szófukar, kissé rideg természetű ember volt. Magányosan élt, örökösen csak a könyveit bújta, amelyeket messzi földről, Itáliából, Párizsból, Danckából hozatott, nem sajnálván megadni értük mégoly borsos árakat sem. Barátokra, családra nem tartott igényt, habár sokan keresték a társaságát, és nem egy módos família akadt, ahol szemet vetettek reá eladósorban levő leányuk számára. Ám ő hűvösen háritott el mindenfajta közeledést, senkit sem engedett közelférközni magához. Azt rebesgették róla, hogy emberkerülővé a sok mihaszna tudomány, gőgössé pedig nemessége s buzgó katolikus hite teszi. Idővel éppen elég ellensége is akadt emiatt, de a kereskedő mindig erélyesen megvédte az áskálódóktól. Jól ismerte titkára képességeit és megbízhatóságát, mizantropiáját rokkantságának tudta be, munkájával pedig a lehető legnagyobb mértékben elégedett volt. „Igen – gondolta most is –, csakugyan nincs senki, akire nyugodtabb szívvel bízhatnám rá a gyereket.”

A titkár hallgatott. Lassan ocsúdott fel meglepetéséből. Hivő katolikus lévén természetesen örült a császáriak jövetelének, s mit sem adott a kegyetlenkedéseikről szállongó hírekre, de azt azért sejtette, ha magához veszi a kisfiút, legalábbis kellemetlen háborgatásoknak nézhet elébe. Már éppen azon volt, hogy kereken visszautasítja a kereskedő kérését, amely máskülönben is valami megnevezhetetlen viszolygással töltötte el, amikor megpillantotta a gyereket, aki az ablaknál önfeledten

játszott az ólomkatonáival. „Te, szegény kis nyomorult” – gondolta, és megesett rajta a szíve.

Nem is habozott tovább, hanem a kereskedőhöz fordulva, szokott szűkszavúságával azt mondta:

– Jó helyen lesz a fia, Servatius úr.

A kereskedő kitörő örömmel ugrott fel karosszékéből. Megölelte titkárát, és ígéretet tett, hogy visszatérve bőségesen megjutalmazza majd.

Még aznap este útrakelt, és a sötétség leple alatt szerencsésen átsiklott a katolikus sereg egyre szorosabbra záruló ostromgyűrűjén. Reggel a titkár is elhagyta a Servatius-házat, miután az összes szolgát szélnek eresztette. A kisfiúval együtt a bátyjához költözött, aki egy városszéli házban lakott.

Két nappal később a császáriak megadásra szólították fel a várost, és a város megnyitotta előttük a kapuit. Megkezdődött a dúlás, a fosztogatás és a protestánsok összefogdosása.

Hollósi csak ekkor ébredt igazán tudatára, micsoda veszedelembre hozta magát. A császáriak azokat a katolikusokat is irgalmatlanul megbüntették, akikről kitudódott, hogy protestánst rejtegetnek. És napról napra nagyobb keserőséggel kellett tapasztalnia, hogy bátyja családját kínosan érinti ottléte a protestáns gyerekekkel. Sógornője éjjel-nappal reszketett félelmében, és titokban szüntelenül férje fülét rágta, hogy szabadítsa már meg tőlük a házat.

Így aztán egy este, amikor Hollósi lefekvéshez készülődött, a bátyja félszegen megszólította:

– Be kell látnod, hogy veszedelmes dolgot művelsz – mondta csendesen. – A nap minden szakában kidobolják, hogy aki protestánsnak menedéket nyújt, azt egész családjával együtt protestánsnak nyilvánítják. Az pedig jól tudod, mit jelent...

Hollósi kinézett az ablakon. A szemközti ház lobogva égett. A lángok fényénél látni lehetett, hogy egy szakasz zsoldos löcsökkal ütlegeli a ház lakóit.

– Borzalmas! – tört ki belőle. – Hát mi történik itt? Azelőtt mindez ismeretlen volt ebben a városban Ezek nem katolikusok, hanem gyilkosok!

Bátyja rémült szemmel nézett rá, mint aki attól tart, hogy még a falnak is füle van, majd pillantását lesütve, suttogva folytatta:

– Értsd meg, ha nem lenne családom... ha nem félténém a három gyermekemet... És különben is, kiért viszed vásárra a bőrödöt? Voltaképpen mi közöd neked ehhez a kálvinhitű fiúhoz? Sohase szeretted a kereskedőt. Hiába is állt köztiszteletben, te mindig csalónak és kapzsi csirkefogónak tartottad. Ez a gyerek pedig az ő vére...

Elhallgatott, mert észrevette, hogy öccse tekintete mereven szegeződik rá, s hogy haragjában megkeményedik az arca.

– A gyerek ártatlan – szólt fojtottan Hollósi, de egyebet nem mondott.

Nyomban készülődni kezdett, s többé rá se hederített bátyjára, aki pedig bűnbánó arccal forgolódott körülötte, és egyre csak azt hajtogatta, hogy ha nem volna a felesége meg a három gyermeke, inkább tőből vágatná le a kezét, semhogy ily módon az utcára tegye őket. Hollósi gyöngéden felkeltette a kisfiút, aki még álmában is kedvenc ólomkatonáját szorongatta a kezében, majd meleg kendőbe bugyolálva és a karjába véve, búcsúzó nélkül elhagyta a házat.

Az utcák néptelenek voltak, csak valahol a távolban csattant el egy-egy lövés, és olykor rettentő jalkiáltások hallatszottak, részeg katonák gajdolásától kísérvé. Bár borús éjszaka volt, és ablak sem fénylett sehol, könnyűszerrel lehetett tájékozódni, mert itt is,

ott is máglyaként lobogó házak világítottak. Hollósi, karján az alvó kisfiúval, szorosan a házak fala mellett sántikált, felkészülve arra az eshetőségre, hogy behúzódjék valamelyik kapu mélyedésébe, ha katonákat látna közeledni. Köpenye alatt felhúzott kakasú, kis, kerek pisztolyt szorongatott. Eltökélte, hogy végveszély esetén inkább ő maga végez a gyerekekkel, de élve nem engedi a martalócok kezére jutni. Így kelt át elszántan, de szívében félelemmel a város egyik végéből a másikba, mígnem egy hatalmas, erődszerű ház elé érkezett, ahol Servatius úr jó barátja, egy Matuscsák nevezetű, Sléziából bevándorolt, módos protestáns ember lakott, a tímárok céhmestere.

Hosszú kopogtatás után végre csikorogva megnyílt a súlyos tölgyfakapu, és kezükben lámpással, néhány halálravált szolga kukkantott ki, s mögöttük ott állt hálóingben, sipkában maga Matuscsák úr is.

A titkár sietve elhadarta, hogy Servatius kereskedő elmenekült a városból, minekelőtte rábizta a kisfiút, és arra kérte a céhmestert, hogy erre az egyetlen éjszakára fogadja be őket a házába.

A tímár hidegen végigmérte, és rekedt hangon azt mondta, hogy semmi köze sem a kereskedőhöz, sem a kölykéhez, azzal becsapta előttük a kaput.

A dörrenésre a kisfiú felriadt, és sírni kezdett. A titkár rémült suttogással próbálta csitítani, de a gyerek egyre erősebben sírt. Hiába is ringatta, simogatta, csókolgatta a férfi, nem hallgatott el. Ekkor Hollósi kétségbeesetten letépte magáról a kicsiny aranykeresztet, amelyet még gyerekkorában kapott anyjától, s amelyet soha nem vetett le, és a kisfiú kezébe nyomta. A csillogó fémdarab lekötötte a gyerek figyelmét és megfeledkezett a sírásról.

Most a néptelen sikátorokon át a város egy másik negyede felé indultak. Csakhamar a plébániatemplom melletti papiakhoz értek, ahol Hollósi gyóntatója, az idős Péter atya lakott. Ezt a papot Hollósi régtől tisztelte, és bizonyos volt abban, hogy számíthat a segítségére.

A pap a kései óra miatt ugyan némiképp csodálkozva, de igaz barátsággal üdvözölte, amikor kaput nyitott. Ám a homloka rögtön elfelhősödött, amint megpillantotta a kisfiút, aki kerekre nyílt, megszeppent szemmel bámult rá, miközben mélyán szopogatta a kis keresztet.

– Ismerős ez a gyermek – dünnyögte rosszat sejtve a pap, miközben magasra emelt gyertyájával az arcába világított. – Mondd fiam, kié?

– Servatius úré – felelte Hollósi.

Azzal őszintén elbeszélte mindent, Péter atya pedig egyre nagyobb szörnyülködéssel hallgatta. Ekkor három fáklyát lobogtató katona fordult be a templom mellett a térre, és a pap hirtelen megragadta a gyereket.

– Fuss! Menekülj! – szólt Hollósinak elfúló hangon. – A gyermeket majd én átadom neked.

A titkár döbbenetesen meredt rá, s ezt a kedvező pillanatot kihasználva, a pap kitépte kezéből a kisfiút.

A katonák lépésről lépésre közeledtek, és Hollósi érezte, hogy a pap olyan erősen tartja a gyermeket, hogy nem tudja tőle visszavenni.

– Hé, ide! Ide! – kiáltotta Péter atya a katonáknak. – Ebhitű fattyút fogtunk!

Hollósi fejét elborította a vér. Előrántotta a pisztolyát, és közvetlen közélről a papra sütötte. Azután felnyalabolta a gyereket, és amennyire csak rossz lába engedte, ina szakadtából futni kezdett a girbe-gurba utcán. Szerencséjére a katonák megrémültek a dörrenéstől, s minden bizonytalansággal részegek is voltak, mert nem vették üldözőbe, hanem csak vaktában lövöldöztek utána.

A hajnal egy elhagyatott szénapajtában találta őket. Hollósi betakargatta köpönyegével a mélyen alvó kisfiút, azután magára hagyta, hogy valami élelem után nézzen. Halálosan fáradt volt. Egész éjszaka le nem hunyta a szemét, és iszonyattal gondolt arra, amit elkövetett. Egyedül csak abban reménykedhetett, hogy a lövés talán nem ejtett halálos sebet, és Péter atya életben maradt. De ekkor ráeszmélt, hogy ha nem halt meg, minden eddiginél nagyobb veszély leselkedik a kisfiúra, hiszen a pap mindkettejüket meg tudja nevezni. Ezért egy útszéli, roskadozó kőfeszület elé térdelve, s kezét imára kulcsolva, azt a szörnyű fohászt küldte az Úrhoz, hogy bárcsak a pisztolylövés megölte volna a papot.

Ez az óhajtása beteljesült. Kibicegve a piactérre, ugyanis hallania kellett, amint éppen kidobolják: harminc aranytallér a jutalma annak, ki a protestáns gyilkos nyomára vezeti a hatóságokat. A titkárt rémület fogta el, meghallván ezeket a szavakat. Attól félt, hogy a vásári forgatagban azonnal felismerik és kiszolgáltatják. Kisvártatva mégis megnyugodott, hiszen a közleményből kitetszett, hogy nem tudják, ki a tettes. Ennek ellenére úgy döntött, a gyerekekkel együtt mihamarabb kiszökik a városból, és valami biztonságos helyen húzza majd meg magát egy időre. Némi élelmiszert vásárolt, azután visszatért a pajtába. A kisfiú már felébredt, és türelmesen várta.

Miközben csendesen falatoztak, a titkár szemügyre vette a gyereket. Meglepődve látta, milyen szép és milyen kedves. Felfedezése annál inkább meglepte, mivel a kisfiú azelőtt is gyakran a szeme előtt volt, de akkor soha nem tartotta különbnek akárki más négyéves gyermekénél. Most még az is feltűnt neki, hogy a fiúcska nyakán pici anyajegy van, és ha mosolyog, alig észrevehető gödröcske nyílik az arcán. De legjobban talán mégis a szeme tetszett. Szürkés-kék, kissé keskeny metszésű szeme volt a fiúnak, s Hollósi úgy érezte, ez értelmet és bátorságot fejez ki. „Nem hasonlít az apjára” – állapította meg, és meghökkent, hogy ez a gondolat milyen örömet okoz neki.

– Egyél csak, egyél – mormogta gyöngéden, majd váratlan elhatározással újra levette magáról az aranykeresztet, és a kisfiú nyakára kapcsolta. – Ez minden rossztól meg fog oltalmazni.

Másnap megint kénytelen volt magára hagyni a gyereket. Körül kellett néznie, és ki kellett tervelnie, hogyan ejthetnék majd szerét menekülésüknek. Elmerülten kémlelődött a városkapu környékén, ahol igen nagy volt a forgalom, amikor egy bőrkesztyűs kéz nehezedett a vállára, s arra ocsúdott, hogy muskétás katonák veszik körül.

Nem vesztette el a lélekjelenlétét, fennhangon és felháborodottan tiltakozni kezdett az erőszak ellen. Hangosan kiáltozta, hogy alkalmasint összetévesztik valakivel, hiszen ő katolikus, és ezt bárki megbizonyíthatja, aki csak ismeri a városban. A katonák azonban szóra sem méltatták, hanem egyenest bekísérték a városi őrházba. „Végem van” – gondolta Hollósi, de csodálkozva tapasztalta, hogy önmagában ez mennyire hidegen hagyja, s csak a gyerek miatt aggódik.

Az őrházban legyőzve büszkeségét, térdre vetette magát a parancsnokló tiszt előtt. Könyörögve kérte, hogy engedjék szabadon. A zsoldostiszt fagyos pillantást vetett rá, és megkérdezte, igaz-e, hogy protestáns gyermeket rejteget. „Tehát nem a gyilkosság miatt...” – gondolta Hollósi, de megkönnyebbülést mégsem érzett, mert rájött, hogy ezek szerint valaki elárulta. „Csak nem a bátyám?” – s ettől egészen jéggé dermedt a szíve. Ám rögtön fellélegzett, mert látta, hogy bevezetik a helyiségbe Matuscsák céhmestert.

A kihallgatás sokáig elhúzódott. A céhmester kitartóan állította, hogy Hollósi a protestáns Servatius kereskedő kisfiával bebocsáttatást kért a házába. Hollósi körömszakadtáig tagadott.

A tiszt végül elunta a szócséplést, és intett a katonáknak.

– Vonjátok csigára mind a kettőt. Egyikük hazudik. És amelyik a hazug, az majd visszavonja a vallomását.

– Nemesember vagyok! – kiáltotta Hollósi, de a tiszt gúnyosan a szemébe nevetett.

Így történt, hogy csak másfél óra kínzás után, miközben mind a ketten több ízben is eszméletüket veszítették, és már élő roncsokká váltak, a céhmester nem bírta tovább, és felkiáltott, hogy az ő vallomása volt a hamis.

A tiszt akkor megparancsolta, hogy a tímárt tüstént állítsák pellengérré, mivelhogy ártatlan katolikus embert rágalmozott meg, és ezért lakolnia kell. Hollósit szabadon bocsátották.

Borzalmasan összetört testtel vánszorgott vissza a rejtekhelyre, gondosan ügyelve arra, hogy kerülőutakat tegyen, és félrevezesse, aki netalántán a nyomába szegődött volna.

A pajtában a kisfiú mozdulatlaná dermedt, amikor meghallotta a lépéseket. Arcát, mintha csak ettől láthatatlanná válna, a meleg alomba temette. De aztán simogató kezét érzett, s erre szemét felnyitotta. Megpillantotta a férfi vértelen arcát, megtört szemét, és váratlanul így szólt:

– Apa!

Hollósi beteg lett, napokig magas láz gyötörte. Olykor elveszítette az öntudatát, érthetetlen szavakat mormogott, és ide-oda dobálta magát fekhelyén. A kisfiú hiába szólongatta, nem tudott válaszolni neki. De ha magához tért, odahívta a gyereket, és hosszasan, szótlánul, különös mosollyal fürkészte. Azután megint visszazuhant az eszméletlenségbe. Félrebeszél, s azt sem érezte, hogy a gyerek átkarolja a nyakát, szorosán hozzásimul, és szüntelenül csókolgatja izzadságban fürdő arcát. S mert a kisfiú éhes volt, minden nap kisettenkedett a pajtából. Riadozva bár, de az éhségtől úzva a szomszédos udvarokból gyümölcsöt, tojást, zöldséget lopott, sőt valamelyik üresen hagyott konyhából egyszer egy frissen sütött kenyeret is elcsent. Miután jóllakott, apró darabkákat tört a kenyérből, és falatonként bedugdosta a férfi szájába.

Szent György napja után a titkár lassan összeszedte magát, és hamarosan talpra állt. A következő héten pedig szerencsésen kijutottak a városból. Egy közeli faluban húzódtak meg, amelyet elkerült a háború, és ahol jó szívvel befogadták őket.

Egy év telt el. Bethlen Gábor protestáns hadai megfutamították Wallensteint, és egymás után foglalták vissza a felföldi városokat. A fősereggel tért vissza Nyitrára Servatius kereskedő is, aki derekasan verekedett számos csatákban.

Miután számba vette a pusztulást, amely a házat érte, titkára és gyermeke felől kezdett kérdezősködni.

Így történt, hogy egy nap hajdúk jelentek meg abban a faluban, ahol Hollósi és a kisfiú meghúzódott. A hajdúk társzekerre ültették őket, és megindultak velük a városba.

Servatius úr nyájas mosollyal, öleléssel fogadta titkárát.

– Amit ígértem, megtartom – mondta. – Tetszése szerint óhajthat bármilyen jutalmat, szekretárius uram. Alkudozás nélkül megadom. – És gyönyörködve nézegette fiát, aki ott állt a titkár mellett, barnára sülve, megizmosodva.

Hollósi csendesen válaszolt:

– A gyereket kérem jutalmul.

A kereskedő elképedve bámult rá, azután nevetni kezdett, majd haragra gerjedt.

– Lökjétek ki! – kiáltott a szolgálinak. – Adjatok neki egy zacskó aranyat, de meg ne engedjétek, hogy még egyszer a szemem elé kerüljön!

A szolgák Hollósira vetették magukat. A titkár kétségbeesetten védekezett, de egykettőre kihajították a házból. És ekkor Servatius úr megdöbbenve hallotta, hogy a kisleány zokogásban tör ki, és azt kiáltozza:

– Apa! Édesapa! Ne hagyj itt! – miközben a titkár után akar szaladni, s épp elég dolgot ad a szolgáknak, hogy visszatartsák.

Hollósi magából kikelve futott a hatóságokhoz, és szinte esztelenül örvényelt, hogy elvették tőle a fiát. De a hatóságok sehol sem hallgatták meg. Tudták, hogy a gyermek Servatiusé, aki mellel gazdag és protestáns ember, míg ő szegény, akár a templom egere, és ráadásul katolikus, ami hivatalosan ugyan nem számított bűnnek, de most inkább hátrányra szolgált, mint előnyre. Ezért aztán mindenünnen kidobták, de mert csak nem hagyta abba a zaklatást, végül már bolondnak kezdték tartani, sőt még azzal is meggyanúsították, hogy a gyermek révén a Servatius-vagyonra fáj a foga.

Hollósi nem sokra ment volna, ha abban az időben nem érkezik a városba hadi mustrát tartani maga Bethlen Gábor. Az erdélyi fejedelem akkor már nagyon beteg volt. Az orvosok ugyan megállapították, hogy a veséje kínozza, de segíteni nem tudtak rajta. Egy nap, amikor különösen meggyötörte a fájdalom, jelentették neki, hogy jött valami bicebóca ember, aki azt állítja, hogy orvosolni tudná a betegségét.

Ez az ember Hollósi volt. Amint kettesben maradtak a tágas teremben, nyomban térdre esett, és bevallotta, hogy az orvosláshoz mit sem konyít, de másként, mint a családsággal, aligha nyerhetett volna bebocsátást, holott igen komoly kérése van.

A fejedelem lobbanékony természetű férfi volt. Ha előtörte a harag, cseppet sem tartóztatta meg magát a válogatott gorombaságoktól. Hollósi is leteremtette a sárga földig, szörnyű dolgokkal fenyegette meg, de azután indulata lecsillapult, és intett neki, hogy álljon fel, beszéljen. Úgy vélekedett ugyanis, hogy aki ilyen agyafúrt vakmerőségre vetemedik, annak valóban fontos közlendője lehet.

Hollósi látta, hogy a fejedelem mennyire szenved a görcseitől, s hogy fájdalmát palástolja, az ajkát rágja és a szakállát tépdési, és ezért rövidre fogta elbeszélését.

A fejedelem türelmetlenül hallgatta végig. Fel-felugrált karosszékéből, és kínjában járkálni kezdett. Amikor pedig Hollósi befejezte, végigmérte, majd dühösen kifakadt:

– Szép kis infámiába keverte magát, kegyelmed, hallja! Gyilkosság, egy ígért megszegése. Magasztos pápista erények! Méltóak egy invalidus császári tiszthez. Mint vélekedne arról, ha tüstént felhúzatnám az első fára? Ez egyszer a kegyelmed anyaszentegyháza is lelkesen helyeselve.

A titkár közbeszólt, és azt mondta, hogy a gyerekért hajlandó akár nyomban áttérni a protestáns hitre. De a fejedelem ráripakodott, hogy botcsinálta protestánsokra nincs szüksége, hiszen éppen elég képmutató szaladgál körülötte, és máskülönben is sokkal helyénvalóbb és Istennek tetszőbb dolog, ha egy gyilkos megmarad a pápista hitben; még akkor is, ha a szóban forgó gyilkosság impetuosus volt és olyan emberen esett meg, akit bizonyára a pokol legmélyebb bugyrában szurokban sütogetnek már – remélhetőleg az idők végezetéig.

Hirtelen megtorpant Hollósi előtt, és áthatóan rámeredt.

– Tudja-e kegyelmed, hogy Servatius kalmár dúsgazdag ember? Hogyne tudná, hiszen a szekretáriusa volt! Nagy a vagyona, he? Roppantul nagy...

Hollósi elpirult, és azt felelte, kész azon nyomban esküt tenni, hogy a vagyonból egyetlen polturára sem tart igényt, neki csak a fia kell.

– De hiszen nem is a tied! – üvöltötte a fejedelem. – Nem a te véred, jó uram!

– Nem az én vérem, de az én fiam – mondta állhatatosan a titkár. – Minden, ami emberi benne, tőlem való.

A fejedelem megállt előtte, és megint szúrósan szem ügyre vette. Talán két teljes percig is vizslatta az arcát.

– Most menj – intett azután bágyadtan –, menj Isten hírével, uram! Szombaton délben ítélőszéket tartok majd.

A különös esetnek csakhamar híre ment a városban, s természetesen annak is, hogy maga Gábriel Princeps mond ítéletet a pörös ügyben. Az emberek városszerte sokat vitakoztak a dolgon, és a véleményük megoszlott. Némelyek úgy vélekedtek, hogy a születési jog az idők kezdete óta perdöntő, s a gyerek vitathatatlanul az igazi apát illeti, mivel annak a vére csörgedezik az ereiben. Mások viszont, akik töviről-hegyire megismerték a sekretárius viszontagságait a kisfiú védelmében, azt hajtogatták: annyit szenvedett érte, hogy kétségtelenül ő érdemi. Szombaton délben aztán csak úgy feketéllett a magisztrátus előtti kövezett tér a kíváncsiskodóktól. A díszszalába csak kevesen jutottak be, azok csupán, akik nem sajnálták a fáradságot, és már napkeltekor odaálltak a kapu elé.

Amikor a jobb oldali ajtóban megjelent Servatius úr, kézen fogva a kisfiút, a hallgatóság felmorajlott. Mindenki láthatta, hogy a gyerek szomorú, és olyan rossz színben van, mintha a bánat emésztené. Ezzel szemben a kereskedő pirospozsgás arccal, igazának tudatában nyugodtan és magabiztosan várakozott. Kis főbiccentésekkel és fojtott mosolyokkal még üdvözölte is ismerőseit.

A hajdúk kinyitották a bal oldali ajtót, amelyen Hollósi bicegett be. Akik hosszú idő után akkor látták először, csodálkozva állapították meg, hogy erősen megöszült, és szemlátomást megöregedett. A titkár nem nézett az emberek felé, csak a kisfiút nézte, aki megpillantva őt, nyomban hozzá akart szaladni, de a kereskedő visszatartotta.

Végül néhány előkelő úr kíséretében belépett a fejedelem, és erre nagy csönd támadt. Ő azonban nem pillantott sem a hallgatóságra, sem a pörös felekre, hanem minden ceremónia nélkül, helyet foglalt a hosszú asztal közepénél, a hatalmas karosszékben. Két magas gyertya égett a két keze felől lassú lobogással, és az embereknek úgy rémlett, hogy módfelett rossz kedvében van.

– No, kezdjük! Elő a kauzákkal és az argumentumokkal, de ortálykodás nélkül! – szólt érdes hangon, s intett is rögtön a kereskedőnek, hogy lépjen elő. – Beszélj, uram, de velősen. Ne keríts nagy feneket a dolognak!

– Nagyságos fejedelem, legkegyelmesebb urunk! – kezdte a kereskedő, s mély alázattal hajolt meg. Azután nyugodt, mély hangon, szabatosan formált mondatokban elbeszélte, miként is menekült el a városból, és annak előtte milyen feltételekkel bízta rá kisfiát a titkára, akiben tökéletesen megbízott, s akiről sem álmában, sem a legvéresebb csaták közepette soha el nem gondolta volna, hogy ilyen álnok módon, a gyerek magához édesgetésével akarja kiforgatni a vagyonából.

A fejedelem ekkor nyersen félbeszakította, és azt mondta, senkit sem érdekel, mit gondolt álmában meg a legvéresebb csatákban Servatius úr, másrészt peniglen korántsem bizonyosodott be, hogy a sekretárius a vagyonra sóvárog, annál inkább nem, mivel éppen az ellenkezőjéről az ő színe előtt ünnepélyes esküt tenni kész volt a minap. A kereskedő némileg megijedt, és menten visszakozott is abban az állításában, miszerint a titkár a javaira törne, de – fűzte hozzá – nem is ez a pörös ügy érdemi része, hanem az, hogy kié a gyerek. A gyerek pedig természetesen csakis az övé lehet, mert ő nemzette.

A fejedelem intett, hogy álljon vissza a helyére, de némelyek hallották, hogy közben azt mormogja:

– Bolond ember. Nem tudja, hogy mindenkor csak a *mater* a bizonyos...

Ezután Hollósit szólította elő, hogy beszéljen, de csakis a színtiszta igazat, mert ha

bármilyen parányi hazugságon éri is, minden teketória nélkül egyenest a kaszatömlöcbe vetteti.

A titkár mindenkire kedvezőtlen benyomást tett. Ziláltan, kapkodva beszélt, mint aki attól tart, hogy a következő minutumban elfogy a lélegzete, és nem tudja befejezni a mondatot, s közben le nem vette tekintetét a kisiúróól. Gondolták is néhányan: nem hiába sánta, bizonyosan boszorkánymester, és most megbűvöli. Mindenről beszélt. Elmondta, hogy milyen vegyes érzésekkel vette magához a gyereket, és miként kellett eljönnie a bátyja házából, és hogyan kergette el Matuscsák tímármester. Megvallotta Péter atya meggyilkolását is, meg elszánt hazudozását a császári zsoldostiszt előtt, aminek azután a céhmester vallotta kárát.

Az emberek zúgtak, morajlottak. A fejedelem jelenléte sem tartotta őket vissza ettől.

– Szilencium! – vágott az asztalra Gábriel Princeps, s aztán újra a titkásra pillantott. – *Bene*. Kegyelmed tehát beismer egy gyilkosságot. Azt állítja, hogy a gyermek érdekében követte el. Szép! Álljon vissza a helyére...

Ezután sorban meghallgatta a tanúkat. Egyik részük esküvel vallotta, hogy a gyerek igazi apja valóban a kereskedő, másik részük szintúgy eskü alatt állította, hogy a szekretárius minden egyes szava szentigaz, a gyilkosságot a fiú érdekében követte el, és a szenvedéseket is miatta tűrte.

Ekkor Hollósi, nem tudván tovább türtöztetni izgalmát, közbeszólt, hogy kérdezzék meg a gyereket is, kit tart apjának. Ám a fejedelem úgy rárvallt, hogy mindenkiben megfagyott a vér. Az ő dolga, hogy kit hallgat meg, bömbölte, senki emberfia tanácsára nincs szüksége, gyermek pedig nem jöhet számba, mint tanú, még ilyen ügyben sem, s főleg úgy nem, hogy az utóbbi időket a szekretárius mellett töltötte, és ezért befolyásoltsága kétségtelen.

– Igaz is – fordult hirtelen a kereskedőhöz –, egy valami homályos előttem. Amikor kegyelmed elmenekült a városból, miért nem vitte magával a fiút is?

– Hiszen életveszélybe került volna! – kiáltott föl Servatius úr elszörnyedve.

– Úgy? Kegyelmed azonban vitézül kerekelt oldott, és ezt az embert meg a gyermeket a sorsára bízta. Mi több, ezt az embert gyilkosságba is belekergette. Viselkedésed nem az igaz religió megkövetelte erényekre vall, tudod-e uram? Semmilyen erényre nem vall. No persze – morogta azután –, mindez nem dönti el az apaság kérdését. Nem vitás, mindkettőtöknek jussotok van a kölyökre...

Az emberek csodálkozva látták, hogy Gábriel Princeps elhallgat, s tisztesség ne essék szólván, igen tanácstalanul forgatja a szemét. Voltak, akik a fejüket merték volna rátenni, hogy a mindig oly elmés és bölcs fejedelem ezúttal bizony nem tudja, mitévő legyen. Végül már a körmét is rágni kezdte, miközben lapos pillantásokat vetett hol Servatius úrra, hol a szekretáriusra. Akik az első sorokban szorongtak, utóbb ugyan azt állították, hogy a fejedelem felette ravasz ábrázatot vágott, sőt még el is vigyorodott egy kicsit. De ez csak amolyan mendemonda. Nem vágott ravasz arcot, el sem vigyorodott, hanem épp ellenkezőleg: nagyon komolyan hajolt a főudvarnokához, Mikó uramhoz, és hosszasan súgdosott valamit a fülébe.

A főudvarnok eltávozott, Gábriel Princeps pedig egy zsémbes sóhajjal belesüppedt a karosszékekbe.

– Maga Bölcs Salamon se tudná eldönteni, kinek van itt igaza. Ezért hát olyan próbát teszünk, amely világoosságot derít majd az ügyre.

Az emberek hüledezésére egyszer csak behoztak egy jókora almát és két díszes-veretű, kovás pisztolyt. A fejedelem belepislogott a pisztolyok csövébe, majd kezébe

vette az almát, és begörbített mutatójával magához hívta a kisleányt.

– Állj oda, gyermekem, és tedd a korbáczra az almát. De úgy állj ott, mint a kövek, különben rossz véged lesz!

A két férfit is maga elé szólította, és külön-külön kezükbe nyomta a pisztolyokat.

– Hallottátok Vilhelmus Tell hírére? Tíz lépésről le kell lőnötök a gyermek fejéről az almát. Ez a helvéciai próba. Amelyikőtök hibázni fog, az nekem valamit hazudott. A hazug embernek pedig reszket a keze, és köztudomásúlag Isten se fogja a pártját.

A teremben nyugtalanság támadt. Mindenki látta, hogy Servatius szélesen elmosolyodik. Kitűnő lövész volt, az egész seregben híres éles szeméről, biztos célzásáról. De hát katona volt hajdan a szekretárius is, nyilván nem kevésbé jártas a lövéstudományban, mint a kereskedő. Most mégis halálsápadt lett. A földre ejtette a tekintetét.

– Rajta, Servatius! Mire vár, kegyelmed? – recsegte a fejedelem. – Lépje ki a tíz lépést, és amikor tapsolok, lőjön!

Az emberek visszafojtották a lélegzetüket. Akik hátulra szorultak, lábujjhegyre álltak.

A kereskedő léptei kimerően koppantak. Hét... nyolc... kilenc... tíz... Szembefordult a kisleányval, aki rémülten bámult rá, majd higgadtan célzott, és a fejedelem tapsjelére meghúzta a ravaszt. Ám a dörrenés elmaradt, a fegyver csütörtököt mondott.

– Ej, ne vesztegessük az időt – türelmetlenkedett a fejedelem –, míg újratöltik a mordályt, következzen a másik!

Hollósi ránézett a gyerekekre. Fél szemét behunyta, célzott, de nem volt senki a teremben, aki ne látta volna, egykori katonaember létére is mint remeg a keze. A fejedelem összeütötte a tenyerét, és akkor Hollósi eldobta a pisztolyt. Nem tudott a kisleányra lőni.

Gábrriel Princeps felállt.

– Íme – szólt ridegen bizonyítást nyert, hogy ki az igazi apa. A gyermeket a szekretáriusnak ítélem. A kalmár pedig örüljön, hogy nem töltöttem meg a pisztolyokat. Hidegvérrel agyonlőtte volna a fiút.

Azzal rájuk se hederített többé, mogorva arccal kisietett a teremből.

Mulatságos legenda arról, hogy mint vívta meg a tatár Poltavát

Valaha hajdanán, amikor a tatároktól reszketett a fél világ, élt Poltava városában két szerfölött tisztos mesterember. Egyiküket, akinek kis tímárműhelye volt, Ábrám Mojszejevics Krzsgytenbrtyevicsnek hívták, de talán senki se veszi zokon tőlem, ha a továbbiakban Kohn Ábrahámnak nevezem majd. A másik vargamester volt, és messzi földön híres a szókimondásáról meg a gorombaságáról. Erre a névre hallgatott: Viasz Vlaszics Kcstygyeszsmenko – én a Kuczorka Balázs névvel illetem. Mindketten a tabakosok során laktak, a városfal tövében, nemcsak szomszédok voltak, de elválaszthatatlan jó barátok is, és kikezdehetetlen becsületben öszültek meg. Már pusztos becsületességük is elégséges ok lett volna, hogy általános tisztelet övezze őket szerte Poltavában, ám az igazi tiszteletet mégis egy rendkívüli tulajdonságukkal vívták ki.

Hogy kiváltképp éles hallással áldotta-e meg kettejüket a gondviselés, vagy valami

titkos csodatévő erő birtokában voltak-e – senki se tudta, legkevésbé ők maguk, de bármint állt is a dolog, azzal a megfoghatatlan érzékkel rendelkeztek (a Kijevi Kódex a tanúm rá), hogy akár ébren voltak, akár az igazak álmát aludták, mindig tévedhetetlenül megneszelték a tatárok közeledtét. Nemezszer jó másfél napi járőföldre tanyázott még a kutyafejű sereg, de ők ketten máris rohantak a falakra, és teli torkukból fellármázták a várost.

– Hé, hé! Emberek! Jön a tatár! Nyakunkon a gaz kutyafejű!

Több sem kellett. Az emberek abbahagyták foglalatosságaikat, a katonák magukra öltötték vértjüket, sisakjukat, és kardot ragadtak, a környező földekről meg lélekszakadva futottak haza a parasztok. Fegyvert fogott a város apraja-nagyja, és Csnbumpirityenkov, azaz Igmándi Dezső Róbert városkapitány vezényletével elfoglalta helyét a falakon.

Nagy volt a tatárok meglepetése és bosszúsága, amikor megpillantották a harcra kész védőkkel megsúfolt falakat, hiszen a kémeik azt jelentették, hogy a város éli a maga megszokott, napi életét, és senki se gondol a veszedelemmel. Tudnivaló ugyanis, hogy Poltavát magas és erős kőfal vette körül, márpedig a tatárok, akiknek síkon, hegyvidéken, de még palánkvárban sem állhatott ellen senki, a kőfalú városokkal nemigen tudtak megbirkózni. A kőfalon nem fogtak ostromgépeik, égő nyilaik sem tehettek kárt benne, így hát csak a váratlan rajtaütésben bizakodhattak.

Természetesen mégis minden alkalommal megkísérelték bevenni Poltavát, ádáz üvöltéssel rohamozták a falakat, de a védőknek helyén volt a szívük, és mindmegannyiszor véres fejjel kergették vissza őket. Talán mondanunk sem kell, hogy az öldöklésből Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs is derekasan kivette a részét, szabályikkal több tatár koponyát hasítottak ketté, mint ahány lélek Poltava városát lakta.

Így folyt ez nem is egy, nem is kettő, de sok-sok éven át, amidőn egyszer maga a rettenetes Batu kán vonult a város ellen. Akkortájt már a Kínai-tengertől az Adriáig minden falu és minden város a tatárok kezére került, csak Poltava állta a sarat. És megállta a győzhetetlen Batu kán ellenében is.

Pedig Batu úr, nagy fortélyosan, lopva, éjszaka sompolygott a város közelébe, valamennyi lova patáját rongyokba burkoltatta, s kemény parancsba adta, hogy aki hadában csak egyet pisszen is, annak azon nyomban feje vétesse. Nem is mert ott pisszenni senki emberfia, és a tengernagy sereg nesztelen kísérteiként lopakodott egészen a falak tövébe. De amint felcsattant ajkukon a vérfagyasztó csatakiáltás, egyszeribe ezernyi fáklya lobbant fel a mellvédeken, s már ömlött is a kátrány meg a bugyogó olaj az ostromlók nyakába, süvítettek a nyílveesszők, zuhogtak a kövek. Három nap, három éjjel dült az ostrom, de egyetlen kutyafejű se tudott feljutni a falakra.

Gondolhatjuk, hogy Batu úr tajtékozott haragjában, és testes, sűrűvérű ember lévén, már-már a gutaütéstől kellett félni, de hiába is korbácsoltatta újból meg újból támadásra seregét, hiába is nyakasztatta le szép sorjában legfőbb vezéreit, a város bevehetetlennek bizonyult.

– Szörnyű! – sopánkodott egyik este legkedveltebb ágyasának. – Ha ez így folytatódik, hovatovább az egész birodalom rajtam fog kacagni. Csak tudnám, mi a titkuk ezeknek a bitang poltavaiaknak!

Batu úr kínos helyzetben volt, hiszen – mint ismeretes – vérmes reményeket táplált a főkáni cím elnyerésére. De ugyan ki teszi majd neveltségessé magát a Nagytanácsban, hogy arra az emberre adja voksát, aki nem tudja bevenni ezt a rongyos várost?

Ám a szerencse váratlanul rámosolygott. Már éppen azt fontolgatta, hogy

szégyenszemre mégis odébbáll, és a Nagytanácsban legfeljebb majd letagadja, hogy valaha is megfordult Poltava tájékán, mikor egyik reggel egy cingár, menyétképű embert vezettek elébe. Ez az ember az ostrom kellős közepén, vigyázatlansága folytán, kibukott a sarokbástyáról, bele a vízzel töltött várárokbba, de csudálatos módon sem a karók nem nyársalták föl, sem a felbőszült ostromlók nem vágták le, így végül egy tiszt fülön fogta, és idecipelte a kán sátrába.

A menyétképű kis ember rémulten pislogott, és azt hajtogatta halálos riadalmában, hogy mindent elmond, amiről kérdezik, csak az életét hagyják meg.

Batu úr ekkor ráparancsolt, hogy a poltavaiak titkát fedje fel neki, az emberke pedig nagy sietve előadta Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs csodás képességét, amely lehetlenné tesz bárminő váratlan támadást, s mivel a nép, fűzte hozzá, ilyesformán biztonságban érzi magát, nem tart árulástól és ezért verekszik ilyen eszeveszetten.

– Hm! – mondta Batu úr, és mélyen eltűnődött.

A hóhér már elő is készítette a pallosát, hogy bevett szokás szerint leüsse a fogoly fejét, de mindenki legnagyobb bámulatára a kán így szólt:

– Jól van, fiam! Helyre legény vagy! Adjatok neki hamar egy zacskó aranyat, és engedjétek vissza a városba. Te meg aztán mondd csak el odabenn, hogy nem emberevő az a Batu kán, tiszteli a méltó ellenfelet, és kész akár még barátságot is kötni vele. Mi is a neve a kapitányoknak?

– Igmándi Dezső Róbert a neve, nagy jó uram – felelte hajlongva a fogoly.

– Helyes! – paskolta meg a hátát nyájasan a kán. – Hát eredj csak, aztán kérdd meg Igmándi uramat, óhajt-e a barátom lenni.

Így aztán a menyétképű emberke, bizonyos Nyikita Gavrilovics Weinberger, aki máskülönbben a Szent Miklós-kolostor írnoke volt, inge alatt a zacskó arannyal, lelkendezve visszament a városba, magában erősen megfogadván, hogy szolgálataival újabb zacskó aranyakra is érdemessé teszi majd magát a kán előtt.

Másnap hajnalhasadáskor aztán nagy örömmel látták a város lakói, hogy szedelőzködik az ellenség, hömpölyögve vonul a roppant sereg dél felé, s csak valami hitvány utóvéd marad a kapuk előtt.

– Ojvé, nekem itt valami nem stimmel – csóváltgatta a fejét Kohn Ábrahám. – Ezek a kutyafejűek már megint törnek valamiben a fejüket. Disznóság lappang itt, Balázskám, én mondom néked.

– Rafinált népség, az már igaz – morogta erre Kuczorka Balázs, és mogorván pödörgette a bajuszát. – A nyámnyila magasságos isten csapjon belén a mennydörgős ménkűjével, ha nincs néked igazad, te Ábris!

Le is hasalt iziben a földre, odatapasztván fülét a rögökhöz, és kisvártatva dühösen felordított:

– Hát persze, hogy igazad van! Ott kuksolnak az ipsék az erdő mögött, a kerek domb tövében. Hé, emberek! Fegyverbe! Ravaszkodik a kutyafejű! Nem hordta még el az irháját!

Éppen arra sétált el a kíséretével Igmándi Dezső Róbert, és bosszúsan rádörrent:

– Te meg mit parancsolgatsz itt, testvér? Ki a vezér? Te vagy én?

– Te vagy az, bátyuska.

– No lám, én vagyok a vezér, mégis te parancsolgatsz. Tudd meg, testvér, hogyha nem ment is el a tatár, nem akar az már tőlünk semmi rosszat.

Kuczorka Balázs rágta a bajuszát, nyelte a mérgét, de tudta, hogy ostrom idején mindenfajta széthúzás, civakodás az ellenségnek kedvez, és ezért csak ennyit szólt

szelíden:

– Tévedsz, bátyuska. Egyébre se vár a kutyafejű, mint hogy azt gondoljuk róla: nem akar már semmi rosszat tőlünk.

– Ej, ej, testvér. Az izgágaság beszél belőled, semmi egyéb.

Azzal intett a kapitány a menyétképű írnoknak, aki ott állt mellette, hogy rajta, csak beszéljen. Az írnok előugrott, és töviről hegyire előadta Batu úr üzenetét, miközben azt sem hallgatta el, hogy ő maga milyen hősiiesen viselkedett vele.

A parasztok meg a városlakók nem győztek álmélnodni. Még hogy tisztel bennünket? Meg hogy a barátságunkat óhajtja?

A városkapitány megbökte az írnokat.

– Az aranyakat is, Nyikita Gavrilics, mutasd meg nekik az aranyakat is...

Az emberek tátott szájjal bámultak. Ennyi fényes, csillogó aranypénzt álmukban sem láttak még soha.

– Ez aztán igen! – mondogatták izgatottan. – Gazdagabb vagy, Nyikita testvér, mint a novgorodi herceg!

– Mit a novgorodi herceg! – kiáltoztak mások. – Magánál a moszkvai nagyfejedelemnél is gazdagabb!...

Csak Kohn Ábrahám csóváltgatta a fejét.

– Weinberger, Weinberger! Júdás pénz ez, fiam. Ha rám hallgatsz, tüstént a vizesárokba hajítod...

– Azt már nem! – kiáltott fel az írnok. – De ha eszetek van, elfogadjátok Batu úr felkínált barátságát, és akkor annyi fényes aranyat küld be a városba, hogy majd csak számolni győzzétek!

– Úgy is van! – lármáztak az emberek. – Igazat szólsz. Miért ne fogadnánk el a békejobbot?

– Na látod, galambocskám – szólt Igmándi Dezső Róbert, s megveregette Kuczorka Balázs vállát. – Jobban teszed, ha te is hallgatsz az okos szóra. Mert mindennek megvan a maga ideje, testvér. A hősiességnek is meg a józan belátásnak is.

A két kis öreg hallgatott. És amikor kettesben maradtak, Kohn Ábrahám így szólt keserűen:

– Baj lesz ebből, Balázskám. Én mondom, hogy igen nagy baj...

Hanem a tatárok valóban felhagytak az ostrommal. Néhány nap múltán pedig követeket küldtek a városba. Három kordét töltött meg rogyásig a sok kelme, bőr, szörme, amit magukkal hoztak. A Szent Miklós-templom előtti térre gyűlt össze a városi nép, hogy láthassa a pogány követeket.

A követek mosolygósán nézegették a körülöttük zajgó kíváncsiskodókat, kacsingattak a lányoknak, mókás grimaszokat vágtak a gyerekeknek, egyszóval: nagyon barátságos pogányoknak látszottak. Csodálkoztak is az emberek köröskörül. Ezek lennének a vad kutyafejűek? Ezek, akikkel nemrég még életre-halálra tusakodtunk?

Végül díszpalástjában, oldalán két bojárral, nagy harangzúgás közepette megjelent Igmándi Dezső Róbert. A követek földig hajoltak előtte, majd a főkövet tisztelettudóan megszólalt:

– A dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram küldött hozzád, fényes hadvezér, hogy elismerje vitézségteket, mely előttünk is nagy becsben áll, és hogy békét meg barátságot ajánljon föl nektek.

Az emberek bökdösték egymást. No, ugye, hogy nem hazudott az írnok? Igazat

beszélt...

– Ezenkívül a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram, azt is javasolja – folytatta a főkövet –, hogy városotok nyomban lépjen kereskedelemre a mi hatalmas birodalmunkkal, melyben a nap soha le nem nyugszik. Bizonyára nálatok is akad eladni való, fölös portéka, akárcsak minálunk. Lássátok: e három kordé színültig van áruinkkal. Ezeket most mustrába és ajándékba küldi a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram. És ha portékáink elnyerik tetszésüket, kegyesen várja követeiteket és kereskedőiteket a táborába.

S ettől a naptól kezdve megváltozott az élet Poltavában. Elhalt a fegyvercsörgés, az emberek levetették kardjukat, vértjüket, szegre akasztották íjaikat. Az ifjak nem gyakorolták már magukat a nyíllövésben és a parittyázásban, az őrség pedig csak tessék-lássék végezte a napi strázsálást.

Özönlött a tatár portéka a városba, Poltavára soha nem látott jómód köszöntött. Az emberek kumiszt ittak és rizssört, arannyal átszőtt kelmékben feszítettek, bocskoraikat és csizmaikat pedig finom bőrből készült tatár lábbelikre cserélték ki. Utolsó garasaikat is odaadták, csak hogy tatár lovat vásárolhassanak, amelynek okosságáról és szívósságáról legendákat meséltek egymásnak. Az asszonyok eldobták régi öltözküket, selymet húztak magukra, brokátot meg bukovánt, fejüket meg pávatollal díszített bogiakkal ékesítették. Sokan jurtát vásároltak kölcsönre – mert a tatárok mindenkinek szíves-örömet adtak kölcsönt –, és kiköltözve sötét kis faházaikból, ezekben a tágas jurtákban laktak. Szegény nyomorultnak számított s le is nézték mélyen, aki nem tudott magának ilyen jurtát felállítani.

A két öreg pedig neveltség tárgya lett mindenütt.

Ott örködtek álló nap a falakon, árgus szemmel figyelve odaát a kicsiny tatár tábor. Ha az emberek összetalálkoztak velük, folyt az ugratás, a gúnyolódás.

– Mondjátok csak, bátyuskák – vigyorogtak rájuk –, hát jön-e a tatár? Ott kuksol-e még a kerek domb mögött? Igyatok kumiszt, testvérek. Elfáradhattatok a strázsán. Haha! Ne sajnáljátok a vidám, jó életet! Nézzétek csak, micsoda bőség és gazdagság!

– Gazdagság? – fortyant fel Kuczorka Balázs. – Csupa lopott holmi!

A parasztok részegek voltak a rizssörtől, dülöngéltek neveltükben.

– Lopott holmi? Halljátok, testvérek? Méghogy lopott holmi!

– Az hát, ti istenverte, eszement népség! Ahová a tatár betör, onnét még a szalmaszálat is elrabolja.

– Még a szalmaszálat is... – röhögtek az emberek. – Halljátok, testvérek! Haha! Még a szalmaszálat is!...

Kuczorka Balázs paprikavörös lett.

– Ó, ti sok baromállat! Azt képzétek, nem lesz böjtje ennek a dínom-dánomnak?

– Nono, bátyuska! – horkant fel egyikük. – Ügyelj a szádra, hallod-e! Nem szeretjük ám mi az ilyen károgozókat.

– Adj neki, Kuzmics! – biztatták a többiek. – Szagoldtasd meg vele az öklödet!

– Pravoszlávok! – kiáltott Kohn Ábrahám. – Higgyetek nekünk! Hát elfelejtettétek már, hogyan vette be a tatár Kijevet, Vlagyimirt, Szuzdalt...

– Hallgattassátok el a vézmadarat! Le vele! Üssétek, testvérek...

Nem tudni, mi történt volna, de aligha bármi jó, ha nem érkezik oda éppen idejekorán Igmándi Dezső Róbert néhány katonájával. Kiszabadította szorult helyzetéből a két öregembert, és házába kísértette őket.

– Hallgassatok meg, testvérek – pillantott rájuk. – Most magatok is láthattátok, a

nép mennyire ellenetek van. Azt beszélük, csak az irigység szól belőletek, meg az összeférhetetlenség.

– Miket nem beszélsz, bátyuska? – szól elkeseredetten Kohn Ábrahám. – Hiszen mi Poltava javát akarjuk. Öregek vagyunk, ismerjük a tatár fondor észjárását. Ahol nem boldogul fegyverrel, csellel próbálkozik.

– És csak az alkalmas pillanatot lesi – bólogatott Kuczorka Balázs.

A városskapitány elkomorult. Előző nap Batu úr vendége volt, aki oly nagy tisztességgel fogadta, mint valami fényes hírű, nagy fejedelmet. Meg is kötötték, ünnepélyesen írásba is foglalták a békét. Egyet akart csak Batu úr, hogy a két öreget száműzzék a városból. És ő, a balga lélek, még védelmezte ezt a két megátalkodottat.

Homlokát redőkbe vonva, így szól most hozzájuk:

– Rosszlelkűek vagytok, testvérek, és csak az acsarkodás meg az álnokság beszél belőletek. Nem szenvedett már eleget ez a város? Nem túrt már sokat a nép? Békességben akar élni és gazdagságban, a sok harc meg nélkülözés után.

– De hát miként élhetnénk békességben és gazdagságban, mondd, uram, amikor Kijev, Szuzdal, Novgorod, Vlagyimir és Moszkovia mind-mind a tatárt nyögi, s tőle senyved?

– Szófiabeszéd! – rivallt rájuk Igmándi Dezső Róbert. – Ha eme városokat nem a gyűlölet, hanem a megértés vezette volna, az ő soruk is más lenne ma. A tatár is ember. Szót lehet érteni vele. Aztán meg ugyan ki bír örökösen talpig vasban állni, háborúzni?

– Csak a győzelemig kell, bátyuska – felelte Kohn Ábrahám. – Amíg el nem takarodik falaink alól a horda. De addig muszáj...

A városskapitány megvetően mérte végig őket.

– Ti... vérgőzösek! Örökké csak gyilkolászásra buzdítanátok a népet! A tatár jól ismeri erőnket, tiszteli bátorságunkat; tudja, miért akar békességet velünk. És a megkötött békét nem szegi meg, mert ő is féli a maga isteneit.

Fölemelkedett az asztaltól, és a kardjára csapott.

– Ezennel kitiltalak benneteket a városból. Nosza, eredjetez isten hírével!

A két öreg sírva fakadt ennek hallatára, és könyörgésre fogta a dolgot, de minden szavuk süket fülekre talált.

Még aznap délután néhány katona a városskapun kívülre kísérte és szélnek eresztette őket. Nyikita Gavrilovics Weinberger, a menyétképű írnök pedig szaladt Batu úr táborába, hogy hírül vigye neki az örvendetes újságot.

Batu úr hatalmasat kacagott.

– Jól van, fiam, helyre legény vagy! Jutalmazzatok meg íziben. Annyi aranyat neki, amennyi csak belefér!

Azzal ott helyben felkoncolták az írnököt, bőrét lenyúzták, és degeszre töltötték arannyal.

Éjszaka pedig elősettenkedett a domb mögül a sereg, és megrohanta Poltavát.

És a városban nem volt senki, aki a falakra ugorva azt kiáltotta volna:

– Jön a tatár! Jön a tatár!

Anütosz, a hadvezér, miután a lugasban üdvözölte vendégét, karonfogta, és bevezette a házba.

A kinti rekkenő meleg után odabent kellemes hűs fogadta őket. Az udvarról nyíló helyiségben, ahová beléptek, vízzel töltött, jókora kövedények szabályozták a hőmérsékletet, nedvességgel, üdítő párával telítve a levegőt. A tűző napsugarak útját gyékényfüggönyök állták el; egy rabszolga időnként meglocsolta a gyékényeket, és bódító illatú szagos vizet permetezett szét.

A terem tágas volt és világos, mint az egész ház maga, amely ott magasodott az Akropolisz legtávolabbi nyugati lejtőjén, megkapó kilátással a városra és derült időben a fátyolosán kék tengerre, terebélyes kert vette körül, gazdag növényzettel, szobrokkal, exedrálkkal, gümnaszionokkal, könyvtárral, az isteneknek szentelt oltárokkal – de mindaz a pompa, fényűzés, amely a házat és a hozzátartozó kertet Athén legelsői közé emelte, e teremből hiányzott. A berendezés szerény és dísztelen volt, már-már hivalkodóan kopár, csaknem spártai, amiként egy hadvezérhez illett, két lapos étkezőkerevet, néhány zsámolyszerű ülőalkalmatosság, a falakon egyszerű kárpit, ám az udvar felőli oszlopsor mögött, a terem igazi ékességéeként, megszámlálhatatlan növény sorakozott, pompás kis arborétum, buja, délszaki színekben tobzódó törpecsemetékből, ciprusokból, pisztáciákból, odább babérfák ölelkeztek, mirtuszok, egyiptomi szikomorfák, egy különös gonddal válogatott, s féltőn ápolt gyűjtemény megannyi darabjai, amelyek mind-mind mesebeli gazdagságról vallottak.

Anütosz elküldte a rabszolgát, és vendégéhez fordult, aki aggastyán létere gyermeki kíváncsisággal nézegette a növényeket, szemlátomást örömet és gyönyörűségét lelve bennük.

– Szépek – szólt elismerően. – Igazán pompás lehet mellettük laknod...

Anütosz bólintott, nem is palástolva, milyen jóleső hallania ezeket a szavakat. Kertjei, ligetei messzi földön híresek voltak, rajongásig szerette drága kincseken vásárolt növényeit, így hát magasztalásuknál nagyobb örömet semmivel sem szerezhetek neki.

– Ülj le, kérlek – mondta nyájasan. – Oldd meg a sarudat, és helyezd kényelembe magad. Szívesen látott, becses vendég vagy a házamban, Szókratész.

Szókratész letelepedett a kerevetre, és felvillanó mosolyát ráncaiba szedte. Az járt a fejében, hogy az emberek valami különös okból akkor biztosítják egymást szívességükről és becsülésükről, amikor az a legparányibb mértékben sem igaz. Mert Athénban még gyermek sincs, aki ne tudná, hogy Szókratésznek, a bölcsnek, Anütosz, Anthemión fia, a hadvezér, a város első államférfia a legádázabb ellensége, s hogy ezt az ádáz gyűlöletet maga Anütosz sem tagadta soha. Anütosz, természetesen tudja, hogy nyájasságának nincs jelentősége, s bizonyosan tudja azt is, hogy ő, Szókratész nem hisz a képmutatásának, mégis barátságos arcot erőltet, és igyekszik úgy tenni, bármekkora fáradságába kerül is, mintha valami kedves, rég várt vendég tisztelte volna meg hajlékát.

Ámbár nincs ebben semmi különös. Amiként nem ítéhető különösnek ez a meghívás sem. Egyik reggel küldönc érkezett, ajándékot nyújtott át és Anütosz meghívását közvetítette. Ő megkérdezte tőle: „Áruld el, barátom, van-e ellenséged?” A küldönc nagyot nézett, de mert hallomásból ismerhette az ő bolondos természetét, bólintással válaszolt. „Úgy, abban az esetben – faggatta tovább ha volna hajlékod, ahová meghívhatnád az ellenségedet, vajon miért tennéd?” A küldönc habozott egy darabig, majd így felelt: „Ha meghívnám, meghívásomnak oka lenne. Megölném őt vagy megbékíteném.” „Megbékítenéd? Jól fontold meg, mit beszélsz, hiszen elszánt rosszakaródról, halálos ellenségedről van szó...” „Igen, megbékülnék vele, hogy ne

legyen ellenségem tovább, ha erősebb és hatalmasabb nálam.” „Ej, csak nem gondolod azt, hogy én Anütosznál erősebb és hatalmasabb vagyok?” „Nem, Zeusz a tanúm, hogy ilyet nem mondtam, és ilyesmire nem is gondolok – mondta a küldönc; homloka gyöngyözni kezdett, és lopva körülpillantott, vajon nincs-e idegen tanúja is beszélgetésüknek. – Anütosz városunk díszje – folytatta emelt hangon gazdagabb ő minden gazdagnál, feddhetetlenebb minden feddhetetlennél, méltán előljárónk hát az állam vezetői között. Mi jut eszedbe, ember? Miként lehetnél nála hatalmasabb?” „Zeuszra! Igazat szólsz! – helyeselt ő élénken. – Semmiképpen se lehetek nála hatalmasabb. Ám, láthatod, e férfi mégis meghív. Engedek a meghívásnak és elmegyek hozzá, mert gyötör a kíváncsiság, hogy megnyerni vagy elpusztítani akar...”

Anütosz nem zavarta meg vendégét tűnődésében. Kissé düllelt, tompa fényű szemével figyelmesen nézett rá. „Íme, mégiscsak eljött – gondolta elégedetten. – Barátaim, amikor közöltem velük szándékomat, sorra kinevettek. Szókratészt akarod a lábáról ledönteni, a legkonokabbat a konokok közül? Véle akarsz békülni, a legbékétlenebbel? Hitedre, hát nem emlékszel, hogy még az areiopagosz babérkoszorúját is elhárította?...”

Anütosz talányosan elmosolyodott, mint akkor is, barátait hallgatva. No igen, hírnév, dicsőség, tekintély, rang – ilyesmi valóban hidegen hagyja Szókratészt. Teljességgel hidegen. Ám Anütosz régről ismerte a filozófust, valaha ifjú éveiben tisztelője volt, és sok időt töltött társaságában. Ezért azután ismerte Szókratésznek egy gyöngeségét, azt, amit alighanem csak beavatott barátai tudtak róla: Szókratész élveteg, falánk ember. Szókratészben az örökké éhes ember gyűlölete dolgozik. Szókratész gyűlölködően élveteg.

Látván, hogy vendége ismét a növények felé fordul, barátságosan megszólította.

– Valid meg, Szókratész, nem tudsz betelni a látvánnyal. Hát válassz, kérlek. Amelyik a legjobban tetszik e haszontalanságok közül, barátságom jeléül kiásatom neked.

– Sajnos, valamennyi tetszik – dünnyögte Szókratész –, tehát egyik sem igazán. Köszönöm a figyelmességedet, de nem fogadhatom el.

A hadvezér vállat vont, nem szólt. Erős csontozatú, széles arca, melynek eredendő bronzsínét gyakori kicsapongásai némileg megfakították, változatlanul egykedvű maradt. Semmilyen érzés nem mutatkozott rajta. „Kőarcú Anütosz” – csúfolták ellenségei, mert sem öröm, sem harag nem látszott meg rajta. Merevsége csak akkor engedett fel, ha hőség kínozta. A hőség mindig nagyon meggyötörte. Olyankor kövér veritékcseppek ütöttek ki a homlokán, arca izzadságban fürdőit és elpetyhüdt, nyaka kiveresedett – az egész hatalmas ember gutaütésre látszott hajlamosnak. Vendégét szándékosan fogadta idebent a házban, előtte nem mutathatott gyengeséget. Mert Szókratésszel ma le kell számolnia, vagy ki kell egyeznie – érdekei ezt kívánják.

Anütosz sosem cselekedett másként, csak érdekei szerint, habár nemegyszer pusztá szeszélyből, makacsságból is kivívta akaratát, mert örömet, semmivel sem pótolható gyönyörűséget okozott neki, ha meghódoltan látta polgártársait – s ha merő szeszélyből is irgalmatlanul kiverelkedte óhaját, hogyne cselekedné ezt akkor, mikor legfontosabb érdekei késztetik erre. Hiszen csak az istenek a tudói annak, hogy hány ízben tört borsot az orra alá ez a Szókratész a fékezhetetlen nyelvével! De ha eddig eltűrte is – mert úgy okoskodott: hadd lássa a nép, a faragatlan, buta nyáj, hogy ő nem ellensége a szabad szónak, s önmaga rovására is kész nevetni, ez elejét veszi a komolyabb veszedelemnek –, de ha eddig eltűrte is, tovább nem teheti. Szókratész újabban már a hatalmat (s hatalmát) vette célba mérgezett nyílvevesszeivel, szakadatlanul gúnyolva az athéniak, úgymond elpuhulását, vakságát, s nem átalotta, hogy őt, az állam választott előljáróját is megrágalmazza. „Ugyan mit gondoltok, athéni polgárok – kérdezte egy

ízben Szókratész az agorán köréje sereglő kíváncsiskodóktól, kik között történetesen ő is meghúzódott –, ugyan mit gondoltok arról a férfiről, ki hozzátok hasonlóan oly derekasan szembeszegült a harminc zsarnok átkozott uralmával, ki néhány esztendeje még, nem sokkal a zsarnokok elűzése után, oly lángoló szavakkal buzdított titeket állampolgári kötelességeitek teljesítésére, városunk újbóli felvirágoztatására, s ki azt hirdette nagy bölcsességgel: jövőtöket megérthetni pillantsatok a múltba, emlékezzetek Marathon és Szalamisz pátoszára, s hogy sose feledjétek Athénünk büszke korát és a tündöklő homlokú Periklésznek emlékét, vajon mire gondoltok, férfiak, miért változott meg e polgár – miért is ne mondanám ki nevét: Anütosz, Anthemión fia – olyannyira, hogy már egyebet sem cselekszik, csak nyugalomról, állapotunk rendezettségéről, a nép emelkedettségéről szónokol, s ringat benneteket hitványnál hitványabb illúziókba, elfeledkezően arról, hogy nincs nép, mely megállhatna ellenségei előtt, ha lelkét, akaratát, szellemét hamisságokkal gyöngítik meg? Nem gondoljátok, ti férfiak, hogy Anütosz és hívei azért csepegtetik e sok hamisságot lelketekbe, mert hírnévhez, dicsőséghez, vagyonhoz jutván, maguk is megállapodott, javaikkal törődő, eszméiket, kötelességüket feledő puhányokká lettek? Mit gondoltok minderről, athéniek? S mit gondoljak én rólatok, ha ti semmit sem gondoltok?...”

Így beszélt Szókratész, és nemegyszer beszélt így. Ezt már nem tűrhette Anütosz. A legbalgább állat is tüstént védekezni kezd, amint létében fenyegetik.

Anütosz lelke csordultig volt haraggal és megvetéssel, de szilárdan uralkodott érzésein.

– Rég találkoztunk utoljára, Szókratész – mondta. – Ha utánagondolok, bizony esztendők múltak el legutóbbi beszélgetésünk óta.

– Hogyne, jól emlékszem – bólintott a filozófus, és puffadt, szilénozi arcán halovány mosoly futott át. – Jól emlékszem, Anütosz. Megmosakodtam a lükeionban, és Agathónhoz indultam lakomára. Te elfogtál, az utcán, és megtudván, hová tartok, becsmérteni kezdted Agathónt, ki akkor éppen tragédiájának győzelmét ünnepelte. Árulónak, megállapodott puhánynak nevezted, de engemet is inegfeddtél, hogy ilyen ember házába megyek.

– Ifjú voltam – legyintett a hadvezér –, és az ifjú férfi könnyen hajlik végletekre... Ám az idő múlásával korosodik az ember, s amiként megszorodik éveinek száma, józansága is akként gyarapodik.

Szókratész megint elmosolyodott, kissé gúnyosan, és filozófusi szakállát kezdte simogatni.

– A józanság kétélű tör, Anütosz. Néha meggyilkolja a bölcsességet, a nemes szándékokat, de a fennkölt gondolatokat is a legocsmányabb gondok szintjére kényszeríti. A józanság alantas szenvedély is lehet éppen... És az erény sem okvetlen velejárója a józan észnek, Anütoszom.

A hadvezér helyeselt szavainak, de a vita iránt nem mutatott hajlandóságot.

Kezét fölemelve így szólt:

– Te nem is kérded, miért hívtalak meg hajlékomba?

– Ugyan miért kérdeztem volna? – csodálkozott el Szókratész. – A meghívás egyúttal kézfogás is, a kézfogás pedig a barátság szimbóluma.

– Igen – kapott a szón Anütosz, és szeme megcsillant, felengedett tompa fénye. – Igen, Szókratész, én a kezemet nyújtom neked. Nemcsak vagyonban, hanem bölcsességben, erényben is gyarapodtam, olykor e kettő nem ellentéte egymásnak, és arra a belátásra jutottam, hogy félre vetném minden régi előítéletemet. Tőled sem kérek egyebet, barátom. Lásd be te is, ellenségeskedésünk méltatlan személyünkhöz, annál

inkább, hiszen elveink egyazon magból sarjadtak ki. Ellenségei vagyunk az oligarchiának, hívei a népnek, az államnak, igaz, más-más módon s mértékkel, de végül is ez természetes, és nem is valami fontos kérdés.

– Miért akarsz velem megbékülni? – szakította félbe Szókratész.

Anütosz meglepődött. A váratlan, s nyíltan nekiszegezett kérdés mellbe vágta, hamarjában nem is tudott válaszolni.

– Meg akarok békülni – ismételte, hogy időt nyerjen. Majd megértve, hogy előző szavainak Szókratész nem adott hitelt, ismét más ösvényre akarta terelni a beszélgetést.

– Téves úton jársz, barátom – húzta mosolyra a száját –, meg ne bántódj öszinteségemért. Kalliklészt sarokba szoríthatad kérdéseiddel, a sima nyelvű Thraszümakhoszt kelepcébe csalhatad, ők bölcselkedők. Én hadvezér vagyok, Szókratész, amellet államférfi és kereskedő, én nem engedhetem meg magamnak, hogy fölfebém kerekedj és a vesztemet okozd. Ezt meg kell értened. A saját vesztét senki sem akarhatja.

Szókratész eltűnődött.

– Nem egészen értelek, Anütoszom – szólalt meg töprengve –, igaz, elmém silány és kétes értékű, mint az álom. Világosíts meg hát, kérlek, hogyan kerekedhetnék fölfebed én, a varga, a bába fia, és hogyan okozhatnám a vesztedet. Hatalmad delelőjén áll, hadvezéri hírnevedet nem tépázta meg az idő: egykorvult véres csaták és nagy diadalok hőset látja s tiszteli benned máig a nép. De mint kereskedő is a város elseje közé tartozol. Dúskálsz a kincsekben, nincs szó, mely kifejezhetné gazdagságodat. Viruló földek, számlálhatatlan jószág, tengernyi rabszolga ura vagy, tieid a legnagyobb hombárok és a legszebb kereskedőházak Pireuszban, s hajóid a világ minden sarkát felkeresik finomra cserzett bőreiddel és egyéb áruiddal... Aggodalmadat tehát sehogy sem értem. Ugyan mi károd származna abból, ha én, merész, történetesen sarokba szorítanálak együgyű kérdéseimmel? Aszály nem pusztítaná el ültetvényeidet, ragály jószágaidat nem tizedelné meg, pompás gályáid sem kapnának léket... de hadvezéri híreden sem esne csorba.

– Nem vagyok hiú, ha netalán erre gondolsz. – Csak ennyit mondott Anütosz. Vendégének finom gúnyal fűszerezett hangja bántotta, de változatlanul türtöztette magát.

– Nem vagyok hiú – mondta újból.

Szókratész álmélkodva pillantott rá, és megkérdezte:

– Úgy azt higgyem, hogy tartasz tőlem?

– Ki tudja? Talán még azt is hiheted... – Anütosz beharapta ajkát, vendégét fürkészte. – Ott voltam én is az agorán, mikor egyszer vitába szálltál Kalliklésszel. A végén már mukkanni se tudott a jámbor, kérdéseiddel úgy torkára forrasztottad a szót. És megszégyenülten, a bámézkodók csúfolódásától űzötten kellett távoznia. Akkor arra gondoltam: nagy a te hatalmad, Szókratész, nagy hatalmú vagy te, mert bárkit csúffá tehetsz, hogy nincs ember, aki ellent mondhatna neked.

– Az igazságnak nem lehet ellentmondani, Anütoszom, mert Szókratésznek ugyan nem volna nehéz. Kérlek, ne becsüld túl a képességeimet. Ugyanolyan tudatlan vagyok, mint bárki más, csak hogy én jobban látom a tudatlanságomat másoknál. Hidd el, pusztán e csekélységgel vagyok több, ha ugyan több vagyok, e jelentéktelen semmiséggel tudok csak többet nálatok...

– Ó, milyen ravasz vagy! – hunyorgott a hadvezér. – Csalogatsz, de nem megyek be az utcádba, Szókratész. A nyúlnál is óvatosabb vagyok, ha veled beszélgetek.

Szókratész felhúzta a szemöldökét, egész arca merő értetlenség volt.

– Óvatos vagy? – hitetlenkedett. – E tulajdonságodat akkor rejtegetted előttem. Hiszen rólad az járja, hogy vakmerőséged már-már Odüsszeuszéval vetekszik. A nép csodálattal emlegeti a rhódoszi kalandot, mikor is hajóid kalóznak álcázva süllyesztették el kereskedő vetélytársaid Perzsiába igyekvő dereglyéit.

– Szóbeszéd – intett Anütoosz. – Zeusz a tanúm, hogy hitvány, asszonyi mendemonda. Bánt, hogy elhiszed, Szókratész.

– Azt nem mondtam, hogy elhiszem – kuncogott a filozófus. – Az igazat megvallva, egyáltalán nem hiszem el. De a nép, magad is tudod, kedveli az efféle együgyű történeteket, és tisztelettel fordul a bátor, rettenthetetlen férfiak felé, kiknek kezébe bizalommal helyezheti az állam sorsát...

Anütoosz hallgatott. Barna arca merev volt, rezdülés sem siklott át rajta. Felemelte az ágy végibe állított kancsót, és bort töltött. A saját kelyhébe fűszert, kevéske gyömbért is morzsolt. Szókratész szavai elkedvetlenítették.

– Szavaid fullánkosak – szólt egykedvűen, miközben a kancsót visszaállította helyére. – Már-már azzal gyanúsítasz, hogy a rhódoszi mendemondát én költöttem a magam népszerűsítésére.

– Hogyan gyanúsítanálak, mi jut eszedbe, Anütoosz?! – tiltakozott Szókratész. – Ám, ha magad hajiasz erre a lehetőségre, talán megbocsátható, ha magam is gondolnék rá.

Anütoosz önkéntelenül elnevette magát, jóllehet vendégének szókimondása, furfangos észjárása egy cseppet sem volt ínyére való. „Most fordítsunk egyet a dolgok menetén” – gondolta, s azzal tapsolt egyet.

A gyékény félrelebbent és az ajtóban rabszolgák jelentek meg. Először három zsenge fiúcska, akik ezüstkancsóban öblítővizet hoztak, kis márványmedencét, törülközőt, és két koszorút, a nemes mirtusz kecses ágaiból kétszeresen befonottat. Rögtön a nyomukban páros szolgafiúk bronzlábú asztalokat hoztak be, utánuk felnőtt rabszolgák következtek, akik végtelen sorban hordták elő az ízesnél ízesebb falatokkal megrakott, nagy tálcák seregét.

Mi minden volt azokon, ami csak bővíli-vonzza a szívet, mi minden, amit csak a lakomához a művészet nyújthat! Tüskés hal angolnakörettel, kékcápaszelet, pávaszemes rája, hízott tintahalak a száz uszonyú, puha csápú szépiafajtából, forrón gőzölgő, roppant fogas mártással megtöltve, szőke rákok, sügér meg ingola, s e válogatott tengeri falatok után forró puha sült máj, házi sertés, sonka, lapocka, főtt sódar, csülök, majd teljes gidafej, tejen nevelt, zsenge kis állaté, ráncossá aszalva, szilfáim fűszerezéssel, azután hósínű árpakenyér, szézámos kalács és színarany ragyogás, leveles tészták kíséretében szárnyasok zárták a sort, libák, fiatal kacsák, foglyok és gyöngé galambok.

Mikor a tálcák terhe alatt már roskadoztak az asztalok, Anütoosz elküldte a rabszolgákat és vendégéhez fordult.

– Itt az illatos víz – szólalt meg nyájasan –, ha megöblítenéd a kezed. És övezd kérlek, fejedet, ahogy illik, a nemes mirtusz koszorúval.

Szókratész nem tudott betelni a szeme elé táruló látvánnyal. Szinte szíven ütve érezte magát. Hanem annál bölcsebb volt, semhogy a pompásnak ígérkező lakomát pusztán Anütoosz vendégszeretetének tudja be.

„Valóban nagy tisztesség számodra, te filozófus – így morfondítozott magában –, hogy e derék férfiú, ki messzi földön fukarságáról nevezetes, ilyen bőkezűvé válik, amint téged lát vendégül... Nem gondolod, vén Szókratész, hogy e túlságos szíveslátás mögött turpisság lappang? De ha úgy van is, mondd, minek kéne időnek előtte,

elhamarkodottan túhegyre vened e turpisság okát?”

Minekutána így bóbiskolásra intette lelkiismeretét, kettőzött élvezettel vette szemügyre újból a tálakat, és szerfölött elégedettnek látszott.

– Zeuszra, a költőknek zengeniük kéne bőkezűségedet! – kiáltott fel.

Anütosz tartózkodóan mosolygott. „Falánk – ujjongott magában –, íme, tudtam, falánk, falánk, falánk, falánk! Szakácsomnak két ezüstöt fogok ajándékozni... Nem, csak egyet. A gondolat mégiscsak az enyém volt.”

– Láss hozzá, Szókratészem – unszolta szinte gyöngéden. – Hadakozz hát vitézül a jó falattal, örvendezzék a lelked!

Szókratész engedett a felszólításnak, habár előbb szemével kívánt jóllakni. Mint egészséges gyomrú, hasát nagyabecsülő ember, hosszú pillantásokkal ízlelgette meg valamennyi tál tartalmát. Örömét csupán az rontotta meg, hogy egyre pörlekednie kellett tiltakozó lelkiismeretével. „Nem hallgatok rád – fortyogott magában. – Szívtelen vagy, barátom, gyalázatosan szívtelen. Hitvány dolog lenne megrontanom a szegény Anütosz boldogságát, ki oly sokat remél e lakomától, s ki teljes joggal bántódna meg, hogy fölöslegesen szolgáltatva fel e sok ínycsiklandozó tálát, megerőszkolva így hírhedetten fősvény természetét. Lásd be hát, barátom, s éppen ezért nyugodjál meg békében, szavadra hallgatni súlyos vétek lenne Anütosz ellen...”

A báránysült után nyúlt, tág orrlikkal szívta be nehéz illatát, majd meggondolva magát, az almával, kakukkfűvel készített libamellet választotta.

– Istenemre, királyi falat – hunyta le szemét önfeledt gyönyörűségében, és nem fukarkodott a dicsérettel. – Mondhatom, rég nem ettem ilyen pompás libát. De ha meg nem bántódnál érte, szakácsodnak azt tanácsolnám: az almát süsse meg, vagy pörkölje meg legalább... micsoda íze lesz úgy, micsoda zamata!...

Anütosz a báránycsontot tépdeste erős fogaival. Jóllehet nem szerette áltatni magát, el volt ragadtatva előrelátásától, és kárörvendve gondolt barátjára, a forrófejű Melétoszra, aki éktelen dühében nyomban Szókratész fejét követelte. „Bíróság elé vele – ordította magánkívül –, bíróság elé a nyomorulttal! Ott aztán legénykedhetik, ha kedve tartja.” Neki költői babérait tépázta meg Szókratész, silánynak, korcsnak ítélve meg ditlirambuszait, s magát Melétoszt jellemtelen hízelkedőnek nevezvén.

Anütosz nem sokat törődött barátja dühével. „Szókratészt sokan becsülik Athénban – gondolta többen, mint az a szamar Melétosz hinné. így hát törvényszék elé citálni, s bebizonyítani róla, az alacsony sorból születetről, ki mindig tisztelte a népet, a törvényeket, és aki – ha éppen úgy hozta a szükség – még kardot, pajzsot is öltött a városért, tehát bebizonyítani róla, hogy esküdt ellensége a demokraciónak, bizony felette kétes vállalkozás lenne... Ó, micsoda szamar ez a Melétosz – sóhajtott fel. – Fehér, szép teste van, mint asszonyoknak, de a természete is csak asszonyi. Szesélyeskedni, fenyegetőzni... Ne-em, ide gazdag ígéreték, dús lakomák kellenek, hízelkedés, duhaj multságok, egy-egy szép fiú... Haha, kíváncsi vagyok! Melyik szép ifjat választja majd a vén kujon?...”

– Bocsáss meg, Anütoszom – szólította meg Szókratész –, haladtól is el vagyok ragadtatva. Húsa omlós, lágy, valósággal szétporlad a számban... De vedd fontolóra: egy fél citrom a közepére vagy akár csak néhány csepp a levéből... Ó, a fanyar ízeknél, Anütosz, nincs ínycsiklandóbb...

– Akaratod szerint lesz, barátom – intett a hadvezér. – Legközelebb a citrom se hiányzik majd...

„Kötve hiszem – gondolta Szókratész. – Márhogy még egyszer ilyen tisztességben részesítenélek. De csak tétess citromot a halra.”

– S nemcsak a citrom meg a dúsabb lakoma, hanem a fényes vendégsereg sem hiányzik majd legközelebb – folytatta Anütosz, s reménykedett, hogy felcsigázza vendégének érdeklődését.

– Igazán röstellem – szólt közbe Szókratész –, s kérlek, ne vedd okvetetlenkedésnek, de a kacsza bőre porzsöltebb is lehetne... A tűz nem eléggé kapta meg, ropogós porhanyóssága hiányzik nekem. Szakácsod hamar ránthatta le a nyársról...

„Így hát az egy ezüstöt sem érdemli a szakács” – gondolta Anütosz.

– Azt pedig már említeni se merem – mentegetőzött teli szájjal a filozófus –, hogy az ürücomb gyenge fokhagymával bedörzsölve a legízesebb. Nem többel annál, amennyi csak éppen csípi a nyelvet, s kéjes borzongást okoz...

– Ígync vagy, Szókratész! – kiáltott fel a kereskedő. – Bámullak! Kérlek, fogadd el mentségemül, hogy szakácsom új, és még nem futotta időmből kitanítanom.

„A gazember! – mérgelődött ő is, megkóstolván az ürücombót. – A fokhagymáról csakugyan megfélekedezett a bitang. Egy ezüst drachmát vonatok le a béréből...”

Megízlelték az olajbogyót is, nagy szemű szőlőt szemezgettek, majd omlós, puha kalácsot faltak mazsolával, hogy utána jobban csússzék a bor.

Miután több ízben is fenéig ürítették kelyheiket, Szókratész végigdőlt a párnákon, és sóhajtozva simogatta domborodó hasát.

– Ó, hogy szenvedek! Hogy teliraktam magamat!... Az istenek se lakomáznak különbül, Anütosz. Bőkezűséged páratlan.

Megint ivott. Lassú, élvezetes kortyokban eresztette le gégéjén az italt. Édes számoszi bor volt, sűrű, nehéz, fiatalabb éveiben ezt a fajtát igen kedvelte. Nem szégyellte, hogy újra a kancsóhoz nyújtsa a kelyhét.

„Nicsak! – bámult el Anütosz. – Nemcsak falánk, de iszákos is...”

Ő is ivott. Férfimód, egy hajtásra ürítette ki a hatalmas serleget, majd a földhöz vágta, hogy pozdorjává törjön.

– Ez az igazi bölcsesség! – kiáltott fel. – Hahá, enni, inni, lakomázni! Pompás falatok, nemes borok... jókedv, duhajkodás, szerelem!... Akár vess meg, Szókratész, de rájöttem: más egyebekért élni sem volna érdemes...

És hosszasan, sima szájjal magasztalta ezt a bölcsességet.

Szókratész nem ellenkezett.

– Magam is imígyen vallom olykor, Anütosz... De amint újra megéhezem – tudnod kell, hogy ez nálam igen gyakori állapot –, egyszeribe megint csak elborul a kedvem, a világ dolgaival kezdek foglalkozni, és a bölcsességnek bizony már szikráját sem lelem magamban. Hidd el, nem csekély gondot okoz nekem e dolog.

A hadvezér alig rejthette el mosolyát. „Átlátok rajtad, vén élveteg, a finom gyolcson nem látni át úgy, ahogy rajtad én keresztüllátok. Hála pákosztos természetednek, eszed folyvást azon jár, mint csikarhatnál ki tőlem többet...”

Anütosz elégedett volt, és vérbeli kereskedő lévén, lélekben már felkészült az alkudozásra.

Hosszú pillantást vetett hát vendégére, és így szólt:

– Megértelek, Szókratészem. Mondhatom néked, jobban, mint hinnéd. Valóban szégyenfoltja e városnak, hogy te, aki tiszteletet, babért, dús javakat érdemelnél, életedet tengetni vagy kénytelen, nemegyszer alamizsnára szorulva, akár a koldusok. Agg napjaidra, lásd be, kérlek, termékeny pihenés, javakban gazdag nyugalom járna neked, példás erényed és páratlan bölcsességed jutalmául.

– A szívemből szólsz – helyeselt buzgón Szókratész. – Mi tagadás, egyet-mást valóban megérdemelnék, ha másért nem is, hát ingyencségemért.

– Mi sem egyszerűbb ennél. Rajta, Szókratész, nyújtsd ki karodat a bőség szaruja után.

Szókratész kortyolt a borból, és a serleg felett ravaszul Anütoszra nézett.

– A szándék megvolna bennem...

– A szándék a cselekvés záloga.

– De cselekvéseink nem mindig szándékaink szerint sikerülnek. Ó, Anütoszom, szándékaim fennköltége és cselekvéseim gyarlósága között szörnyűséges űr tátong! Az istenek a megmondhatóí, hány ízben mosolygott már rám a szerencse, elibém kínálva mindazt a bőséget, ami után folyton sóvárgok. Ám valami ismeretlen erő, melyet én tudatlan fel nem foghatok, nem enged a bőség után nyúlnom. Az istenek, legnagyobb keserűségemre, nem tévesztenek szem elől. És ebben értelem van, Anütosz, napnál fényesebb értelem. Mert, valld be, igaz lelkedre, örökké teli bendővel, bortól ködös fejjel, vagyis folyvást a bölcsesség gyarló állapotában, ugyan mi hasznomat vennétek?

„Minden bizonnal nagyobb hasznodat, mint most – gondolta a hadvezér. – Legnagyobb hasznodat éppen úgy vennők, ha felhagynál végre oktalan fecsegéseiddel, amivel az állapotok ellen izgatod a polgárokat.”

De erőt vett magán, nem adta jelét felfortyanásának. Úgy okoskodott, hogy vendége, ha húzódozva is, de hajlik ajánlatára, csupán biztosítékot akar nyerni. Anütosz, a kereskedő e fölött nem botránkozott meg, e viselkedést ésszerűnek tartotta. Elég alapos ismerője volt az emberi hiúságnak ahhoz, hogy ne kérjen lehetetlent.

– Hohó, te eltévedtél, barátom – mondta mosolyogva, enyhe fejcsóválás kíséretében. – Szavaidból úgy veszem ki, hogy félreérthetted szándékomat. Engedd meg, hogy egy példával eloszlassam a félreértést. Vajon kivágatja gyümölcsfáit a gazdálkodó, ha termést már nem is remél tőlük? Ha okos, meghagyja valamennyit, s idővel kertet, pompás ligetet varázsol belőlük, árnyas lugasokkal, díszes cserjékkel, bokrokkal gazdagítja őket a szem gyönyörűségére. S vajon e városnak nem maradt-e akkor is büszkesége a nagy Szophoklész, mikor elérte az öregség, legyűrte az idő, gyöngévé változtatva kezét, szemét, akaratát, s mikor erejéből már nem tellett újabb remek alkotására? Ekként maradhatnál te is, Szókratész, Athén büszkesége. Némaságra kárhoztatni téged – ami botor szándék volna máskülönben, mert nem sugárzik-e át a szellem a sötét némaságon is –, az vétek lenne, bűn ellened, de a város ellen is. Szolgálatod és személyed mindannyiunk számára becses. Nem, Szókratész, háborgatni téged egyikünk se akar: járj csak az agorára, látogasd csak az előkelők lakomáit, gyűjtsél tanítványokat magad köré, bölcselkedjél, taníts, ösztökéld nemes gondolatokra polgártársaidat, értékesítsd értékeidet, hadd bámulják az athéni férfiak ezután is ékesszólásodat, elméd páratlan csiszoltságát... csak vizsgálódásaiddal hagyj fel, kérlek, e hozzád méltatlan, alantas szenvedéllyel, azzal, hogy a benned lobogó türelmetlenség ott is tudatlanságot, elbizakodottságot gyanítson, ahol nincsen. Ne vedd rossznéven, Szókratészem, de cselekedeteid, főként pedig támadásaid nem mindig voltak szerencsések. Nemegyszer derék, erényben, bölcsességben egyaránt jeleskedő férfiakat is megvádoltál türelmetlenségedben, nevetségessé téve őket a nép előtt, holott magad is tudod, hogy e férfiak tekintélye az állam emelkedésének és békességének fontos talpköve.

– Nagy kérdés – mormogta Szókratész –, hogy tekintély-e az a tekintély, amelyet egyetlen türelmetlen elme megingathat?

Anütosz azonban nem figyelt rá, s így végezte szavait:

– Mindezek okából szeretném, ha meghánynád-vetnéd magadban a mondottakat. Bizonyosra veszem, hogy megszólal benned a kötelességtudó polgár, a városát mindig derekasán védelmező férfi hangja. Mert amit elmondottam, Szókratész, azt mind a város érdekei parancsolták nekem.

Azzal elhallgatott, és felemelve az olajbogyóval teli tálat, megkínálta vendégét.

Szókratész pedig oldalt hajtotta fejét, és bozontos szemöldöke alól finom gúnnyal mérte végig a kereskedőt. „Íme a szándék – gondolta fanyarul. – A szándék, ami a cselekvés záloga...”

Élvezettel látott neki a csemegének, habár módfelett csodálkozásba ejtette a kendőzetlen, durva nyíltság, amellyel Anütosz alkura szólította. Mert hiszen szavaiból azt kellett kivennie, hogy ez az alku szükséges, mondhatni: kötelező. „Ó, istenek – gondolta keserűen –, hát teremtményetek, az ember, sosem hazudtolja meg magát? Milyen ostoba is, aki embertől mást vár, mint ami a lényege...”

Ivott egy kortyot, és váratlanul a küldönc jutott eszébe. Azt mondta: megnyerné, vagy megölné ellenségét. Ha megnyerni nem tudná, megölné. Igen, más választás valóban nincs. Különösen nincs Anütosz meg az ő esetében, s különösen e mostani beszélgetés után.

Behunyta szemét, fáradság fogta el. A nyárson sült kacsa ízét érezte szájában, és valami fojtogatni kezdte. Soha életében nem gondolt a halálra, holott három háborúban is farkasszemet nézett vele, nem gondolt rá, mert a bölcsesség egyik alapigazságának tartotta, hogy ne tépelődjék azon, ami változtathatatlan. Az élet véges, a halál szükségszerű. És ami szükségszerű, afölött céltalan elmélkedni. Így hát ez sohasem okozott gondot, és éppen ezért hitte lelke mélyén, hogy a halál nem árthat neki. De ilyen közélről még nem látta. Félelem hatalmasodott el rajta, körülfonta fojtogató csápjaival, és csaknem felugrott, s elinált erről a helyről, vállalt volna bujdosást, számkivetést, csak hogy ilyen közelinek ne kelljen látnia a halált.

De Szókratész öreg volt, meg bölcs is volt, s ezért a menekülés helyett a borral teli serleget választotta. Fenékiig ürítette, lelke háborgása kissé elcsitult, és így kezdett elmélkedni magában:

„Az ember fölött már születésekor elhangzik a halálos ítélet, csupán az a kérdés, mikor hajtatik végre. Vagyis a halál éppoly kevésbé függ tőlem, akár a születésem. Ha tehát nem tőlem függ, minek ártsam magam a dolgok folyásába? Aztán az is igaz, hogy sejtelmem sincs arról, mi a halál? Nem ismerek valamit, ám az a valami mégis rettent? Ez valóban nevetséges. Ezek után megkérdem: az a valami, amit nem ismerek, amiről még csak sejtelmem sincs, de ami törvény, szigorú, áthághatatlan törvény, nagy baj-e, ha bekövetkezik? Mivel semmit sem tudok róla, úgy azt se tudom, nagy baj-e.”

Úgy ítélte, az igazságra tapintott, és ennek nagyon megörült. „Nagy baj-e hát – így szötte tovább gondolatait ha meghal egy olyan férfi, aki életéhez hasonlóan halálával is figyelmeztet, nagy baj-e az olyan halál, mely az életben tett cselekedetek egyenes folytatása? Ha ez így van, s így van, tehet-e mást, méltót, mint hogy elébe megy ennek a halálnak? Mert ez a halál ugyan miért volna nagyobb szerencsétlenség az olyan életnél, amelyet – hisz másként nem lehetne – hazugan, képmutatóan, hipokrita módra kellene letölteni?”

„Lám, Szókratész, vén huncut – gondolta kajánul –, micsoda cifra helyzetet teremtettél a makacs kobakkoddal! Hérára, nem mindennap fordul elő ilyen mulatságos história...! Ellenséged az életedért viaskodik, te pedig kézzel-lábbal tiltakozol ellene. Ő megnyerne az életnek, hogy szabadulhasson kellemetlen kérdéseidtől, te pedig kiürítvén a méregpoharat, a kérdések özönét zúdítod szánalmas fejére. E halál, öreg barátom, minden eddigi cselekedetedet lefözi bölcsesség dolgában... Zeuszra mondom,

nem tudom, kettőnk közül ki megy rosszabb sors elé? Mert vajon hogyan felelsz majd az athéniaknak, Anütosz, mikor megkérdezik tőletek: – Ugyan miért öltétek meg Szókratészt, férfiak? – Mert vétett a város ellen – felelitek erre –, vétett ellene, renyhességgel és tudatlansággal vádolván meg polgárait. – Vajon nem mondott-e igazat – kérdik majd az athéniak –, ha ezek okából ti megöltétek? Mert ugyan miért kellett elnémítanotok, ha erényeinkben oktanul kételkedett volna? Vagy netán intései mégsem voltak egészen fölöslegesek, és igazság is foglaltatott bennük? Nem gondoljátok, férfiak, hogy talán ő óvta igazán a város érdekeit, mikor saját tunyaságunk, dölyfünk, tudatlanságunk ellen lázított bennünket? Ó, Anütosz, hiszen gyáva vagyok nemcsak makacssággal, hanem legyűrhetetlen ostobasággal is párosul!... Ami pedig téged illet, derék barátom, Szókratész, aligha lesz önmagad elleni vétek, ha elfordulsz az élettől, és békén kiüríted a méregpoharadat.”

Felemelte hát fejét, és alázatosan így szólalt meg:

– Nagylelkű ajánlatod hálával tölt el, Anütoszom. Jellemed fényességéről mi sem tanúskodik ékebben, mint hogy megátalkodott ellenfeled életét is sokra becsüled, és nem vesztegeted olcsón. Szavaidból, úgy hiszem, helyesen veszem ki, miszerint bőséget, gazdagságot kínálsz cserébe azon csekélységért, hogy tegyek le lényegemről. Mondhatom, ígéreteid oly fényesek, dúsak, hogy megint csak az kering a fejemben: nem becsüled-e túl képességeimet? Nem hinném, hogy lényegem fölérne azon javakkal, miket nékem felajánlász. Mert mondd – tudom, kérdésem nevetséges, de megtisztelnél, ha választ adnál rá –, mondd, fizetnél-e egyetlen aranyat is egy galamb szárnyáért, ló lábáért vagy akár bikának a szarváért?

– Természetesen nem fizetnék – Anütosz elmosolyodott. – Ez magától értetődik.

– Valóban botorság lenne, ha fizetnél. De hát Szókratész vizsgálódása, jóllehet csekély értékű, amiként ő maga, vajon nem oly lényege-e Szókratésznek, mint szárny a galambnak, láb a lónak, és szarv a bikának?

– Meg akarsz babonázni, már látom – szólt közbe Anütosz hogy összezavarodjam.

– Felette öntelt volnék, Anütosz – mondta Szókratész ha azt gondolnám, hogy zavarba hozhatlak. Főleg ilyen egyszerű kérdésekkel, melyekre bárminő gyermek könnyűszerrel válaszolna.

– Így hát válaszolnom kell. Jó, tegyük fel: lényeged a vizsgálódás. Még azt is készségesen elismerem, hogy e tulajdonságoddal jársz, szárnyalsz, és döfesz is, ha úgy adódik.

– Ám legyen kedved szerint csak feltevés. De ha csupán feltevés lenne s nem lényeg, hivattál volna-e ezt megbeszélned velem?

Anütosz megrándította a vállát.

– Nem tudok ellentmondani neked, Szókratész. Fia csupán feltevés lenne, valóban szükségtelen e beszélgetés.

– Tehát a vizsgálódás mégiscsak lényegem, mint szárny a galambnak. Ezt elismerted, így hát folytatom. Csak egy kérdésem van még. Felelj, kérlek, láttál-e galambot szárny nélkül repülni? Gondolom, erre a kérdésemre sem nehéz felelni, s feleletedből rögtön látni fogod, miként vélekedek ajánlatodról.

Anütosz hallgatott. Szókratész ellenszegülése derült égből mennykőcsapásként érte. Hiú ábrándjaiba már jócskán beleringatózott, és most a hirtelen kijózanodás megrendítette.

Arca lassan vérbe borult, tekintetét düh hevítette át.

– Szókratész – szólalt meg fojtott fenyegetéssel –, kérlek, fontold meg szavaidat, és ne zárd el füledet a józan beszéd elől, mert türelmemnek végeszakad.

Nem értette Szókratészt – ez nyugtalanította leginkább. Nem fért a fejébe, hogy létezik ember, aki visszautasítja a gazdagságot, amit holmi semmiségért ajánlanak fel neki. De főként az nyugtalanította, hogy akad ember, aki nem vásárolható meg. Mert ha akad egy ilyen ember, akkor több is akadhat, márpedig akkor tartani kell a világtól, hogy nem olyan, amilyennek látszik, békésnek, rendezettnek, hanem más, mint tegnap volt, és holnapra más lesz, mint amilyen ma...

Kínozni kezdte a meleg. A hőség odakint tetőfokára hágott, és az udvar oszlopsorai közt a terembe is betört.

Anütosz letörölte homlokáról a verejtéket, és haragosan mérte végig vendégét.

– Hát mondd, felelj nékem, te, kinek hetven nyár van a háta mögött, mondd, de igaz lélekkel, sunyiság nélkül: lehetetlent kérek-e tőled?

– Nem tudom eldönteni, Anütosz – szabadkozott a filozófus. – A döntést rád hagyom. Ha magadat elég erősnek érzed bebizonyítanod, hogy szárny nélkül is repülhet galamb, ám megszégyenülten látom be igazadat, és azon mód ráállok az alkura.

„Átkozott meleg!” – mormolta Anütosz.

Felugrott, s hogy leplezze gyöngeségét, ziháló mellel járkálni kezdett a teremben.

– Nem vitatkozom tovább – intett nyersen. – Konok dölyfödöt legyűrni, már látom, lehetetlen. Szerencsétlen ember! Tudod-e, hová taszít makacsságod? Gondoltál-e arra, mondd, hogy vádjaid, a henyeség, az elbizakodottság vádja, miket ellenünk emeltél, lépten-nyomon az államot sértik egyben, mert törvényét gyalázzák végül? Ezt aligha tagadhatod. Hiszen ha az athéni polgárok tudatlanok, és nincsenek birtokában az erénynek, akkor, hogy túriks, törvényeiknek is tudatlanoknak és erkölcstelennek kell lenniük. Ez pedig, tudhatod, nem egyéb ellenségeink durva szitkainál... A következtetést most vond le magad, Szókratész...

– Ügyed és ügyetek, Anütosz, felette rosszul állhat, ha ilyen olcsó eszközökre kényszerülsz... Mondd, ha ellensége volnék a városnak, mert szavaidat így értelmezem, vajon korholnám-e a tudatlanságot, az erkölcsök fogyatékoságát, s nem lelném-e inkább gyönyörűségemet bennük? Ó, Anütosz, nem látnám-e úgy szívesebben olyan renyhéknek, silány, tudatlan semmittevőknek polgártársaimat, mint amilyenek a valóságban? És mondd, felemelném-e a szavamat a tudatlanság, s mi belőle születik, a képmutatás, az önálló gondolatra képtelen szolgálalkúság ellen, melynél pusztítóbb fekély nem is lehet a népuralom testén, mert büszke, önérzetes, céljukat tudó férfiak helyett hitvány hajbókolókat teremt, kik az első fuvallatra gyáván és rémülten tagadják meg államukat; hát felemelném-e szavamat e fogyatékoságok ellen, ha ellenségként szeretnék örvendezni Athén bukásán?

Itt elhallgatott egy pillanatra. Keserűségétől, bármily nagy volt is az, nem engedte elragadtatni magát.

– Ami pedig rágalmaidat illeti – folytatta azokra nem felelek, Anütosz, mert hogy mit rólam állítasz, szintiszta rágalom, magad is tudod; nem felelek, hiszen ha most védekezni kezdenék sorban megcáfolva állításaidat, valamiképpen feltételeznem kéne rágalmaid helyénvalóságát, amit nem tehetek, s ezért nem is teszek meg. Csupán annyit mondok, és ezt védj jól a fejedbe, ember. Ha te, ki egykor jeleskedtél az erényben, néptől választott előljáró létedre oly tudatlan vagy, hogy szolgálalkúságra, gondolatnélküliségre és más, emberhez méltatlan tulajdonságokra szoktatod polgártársaidat, akkor nemcsak e város erkölceit gyalázod meg, hanem, mondom néked: nálad nincs is csalárdabb ellensége a nép uralmának.

– Íme, kimutatod a fogad fehérjét! – kiáltott fel a hadvezér. – Ó, én hiszékeny! Hogyan is remélhettem belátást tőled, elvakulttól! Minden egyes szavaddal önmagad

felett ítélkezel.

– Az ítélet már elhangzott felettem, emiatt ne legyen gondod. S ami a vádat illeti, az is elegendő egy méregpohárra.

– Eszeveszett! – sziszegte Anütosz, és mértéktelen dühét többé türtőztetni sem akarta. – Önhitt és elbizakodott beszéded véglegesen meggyőzött hitványságodról. Igen, mindazokról a vétkekről, amiket városod és polgártársaid romlására elkövettél. Zeuszra mondom, te aggastyán, adj hálát törvényeinknek, hogy nem szelindekekkel tépetlek szét, hanem bíróság elé állítva csak annyit ártok neked, amennyit te nekünk ártottál...

Szókratész a maradék bort is megitta a kancsóból.

– Haragod és fenyegetéseid oly feleslegesek – mondta szelíden. – Hiszen nekem nem árthattok jobban, mint önmagatoknak. Ilyen emberre, amilyen én vagyok, nem egykönnyen találtok majd. És ha könnyen megöltök is, akár kutyáktól marcangolotva szét, még könnyebben töltitek majd álmokórában egész életeteket, tehetetlenül vergődve, céltalan bolyogva, mint az a ló, amelyik nem tűrte a sarkantyút vékonyában, és ledobva lovasát, a pusztulásba rohant. Az voltam, sarkantyú a vékonyotokban, te ember, és több szavam már nincs is hozzád! Ha nyomja lelkemet bűn, az nem egyéb, mint hogy irgalmatlanabb sarkantyú is lehettem volna. Semmi másért, csak ezért ítélkezhetnétek fölöttem, te kereskedő!

Miután így befejezte beszédét, karját összefonta pocakja felett, ezzel is kimutatva, hogy minden további szót céltalannak tart...

Derűsen, elégedetten baktatott le a városba. A lükeionba érve megmosakodott, és a napot a szokott módon töltötte. Ha ismerőssel találkozott, rövid időre megállt, elfecsegett vele. Ismerősei jókedvűnek találták, mint rendesen.

És ez így is volt. Annak az embernek derűjét, elégedettségét érezte, aki megállta helyét, és nem vesztette el akaratát – habár a nyárson forgatott kacsa ugyancsak csábító volt és Anütosz pincéjének bora tüzesen mámorító –, aki nem lett hűtlen önmagához, aki nem fukarkodott annyira életével, nem tapadt hozzá olyan ostoba szenvedéllyel, hogy akár hitszegés árán is meghosszabbíthassa. Ha ellenkezőleg cselekszik, be kellett volna látnia, hogy ezen a világon értelme semminek, de semminek nincs, legkevésbé az emberi igazságért kiálló meggyőződésnek és akaratnak.

De mert nem cselekedett ellenkezőleg, tartja azt a legenda, hogy Szókratész, a bölcs, Anütoszsal való beszélgetése után kakassal áldozott Aszklépiosznak. Ezt így tette volt minden athéni férfi, ki betegségén felülkerekedve, már gyógyultnak érezte magát.

Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó

A kiadásért felel: a Zrínyi Katonai Kiadó igazgatója

Zrínyi Nyomda (84.1353/10)

**Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató
Budapest, 1985**

Felelős szerkesztő: Németh M. László

Műszaki vezető: Jordán Gusztáv

Műszaki szerkesztő: Szekeresné Sasvári Katalin

A borítóterv Déri Erzsébet munkája

**Terjedelem: 16,8 A/5 ív
56(1107)Zi 890-h-8586**
